

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

V. Kötet

Tankönyv

2004. július

האוניברסיטה הפתוחה ללימודי יהדות בהונגריה

ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME

BUDAPEST, 2004

Szerkesztette
Köves Slomó rabbi
és
Oberlander Báruch rabbi

© Zsidó Tudományok Szabadegyeteme, 2004

A Dutch Jewish Humanitarian Fund, és
az **L. A. Pincus Fund** (Izrael) támogatásával

Supported by the **Dutch Jewish Humanitarian Fund**, and
the **L. A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora**, Israel

יוצא לאור על-ידי האוניברסיטה הפתוחה ללימודי יהדות בהונגריה

Kiadja a Zsidó Tudományok Szabadegyeteme
The Open University of Judaic Studies in Hungary
Budapest, Wesselényi utca 4. I/1. 1075

Telefon: (361) 268-0183, fax: (361) 342-7876

E-mail: info@zstsz.hu

Internet: <http://www.zstsz.hu>

Felelős kiadó: Oberlander Báruch

ISBN 963 7533 32 X

Tartalom

Előszó	5
Bemutakozás	7
1. Biblia	
<i>Bírák könyve</i>	11
A Messiás a Bibliában	45
A Szentföld és törvényei a Bibliában	
A szentföld története.....	50
A letelepedés és annak feltételei.....	57
A föld törvénye	59
Az izraeli hadviselés törvényei.....	66
A letelepedés utáni három micva.....	68
2. Talmud	
A zsidó törvénykezés fája.....	72
A Talmudi oldal.....	73
<i>Kötubot</i> 13. fejezet: <i>Hákol máálin löErec Jiszráél:</i>	
A szentföldi letelepedés törvénye.....	76
<i>Táánit</i> 2. fejezet: <i>Melech misztápér böchol jom:</i>	
A hajnövesztés és a messiás	90
3. Háláchá – Zsidó jog	
<i>Maimonidész: A Tóra alapjainak szabályai</i>	
7. fejezet: A prófécia	101
8. fejezet: Minden prófécia alapja	105
9. fejezet: A parancsolatok változtathatatlanok.....	107
10. fejezet: Az igaz próféta.....	109
<i>Maimonidész: A Szentély építésének szabályai</i>	
1. fejezet: A Szentély.....	113
2. fejezet: Az oltár	117
A Jeruzsálemi Szentély alaprajza	119
<i>Maimonidész: A királyok és háborúi szabályai</i>	
6. fejezet: A háború törvényei	120
7. fejezet: Mentés a katonai szolgálat alól	125
8. fejezet: Nem zsidó fogolynő és a betérés	130
4. A Messiás a középkori zsidó filozófia fényében	
<i>Ráv Szöadjá Gáon: Emunot Vödéot: Hitek és elvek</i>	
A tagadhatatlan megváltás.....	136
<i>Maimonidész: A Messiás szabályai</i>	
11. fejezet: Milyen a zsidó Messiás.....	140
12. fejezet: A Messiás kora	143
<i>Náchmanidész: Sáár hágmul: A jutalom kapuja</i>	
Az „Eljövendő Világ”: vita Maimonidésszel	146
A megváltás kora: Maimonidész kontra Nachmanidész	
1. fejezet: Maimonidész messianizmusa	152

2. fejezet: Náchmanidész gyökeresen új világa	162
3. fejezet: A csodálatos és a természetes összehangolása	169
5. Kabbala – Zsidó misztika	
A kabbalisztikus <i>Széder Histálselut</i> – az isteni fény láncolata	180
<i>Nefes háádám</i> – a lélek kabbalisztikus „lélek térképe”	181
<i>A ljadi Snéur Zálmán rabbi: Tánjá: A közepesek könyve</i>	
37. fejezet: A világ célja, a messiási kor	182
A teremtéstől a messiásig	
1. fejezet: Az otthon: a teremtés oka	189
2. fejezet: A teremtés lényege	192
3. fejezet: Az állandó teremtés	196
4. fejezet: A fizikai világ célja	199
5. fejezet: Judaizmus: egy radikális vallás	202
6. fejezet: Fényt hozni a sötétségbe	209
7. fejezet: Erő és fény a reménytelenségből és a sötétségből	215
8. fejezet: Diadalmenet	221
6. A Messiás a modernkori zsidó filozófia fényében	
<i>Rabbi Menáchem Mendel Schneerson:</i>	
Fény az alagút végén	230
A Messiás számára	236
Milyen lesz a feltámadás kora?	240
<i>Rabbi Aryeh Kaplan: A zsidó hit alapjai</i>	
A messiást megelőző korszak	246
A messiási korszak	258
Milyen lesz a zsidó Messiás?	267
7. Mellékletek	
Messiás: Judaizmus kontra Kereszténység	
1. fejezet: Utal-e a zsidó biblia Jézusra, mint messiásra?	276
2. fejezet: Személyes kapcsolat Istennel	281
3. fejezet: A szentháromság és a zsidóság	283
4. fejezet: Gyakran ismétlődő kérdések	284
<i>Oberlander Báruch rabbi – Köves Slomó rabbi</i>	
Hangulat, öltözék és nyelv az ókori Izraelben	287
<i>Rabbi Menáchem Mendel Schneerson:</i>	
Békés-e a békefolyamat a Közel-keleten?	292
Idézetek és anekdoták a Messiásról	298
<i>A lubavicsi rebbe: A világ kora</i>	304
Mit kérdezzek?	309
Források	311
Jegyzetek	313
Katalógus	317
A nyomtatott héber ábécé (Álef-bét)	321
A <i>Rási-írás</i> héber ábécéje (Álef-bét)	322
Naptár	323
Órarend	324

Előszó

Ez a könyv az ötödik kötet a *Zsidó Tudományok* tankönyv sorozatából. Ebben a terjedelmes anyagban a Talmudból, Maimonidész munkáiból, a zsidó filozófia és misztika műveiből válogattunk és fordítottunk. Az eddigi szemeszterek tanmenetéhez igazodva ez a tankönyv is főleg egy kiválasztott alapvető fogalomkör köré épül. A mostani szemeszter és tankönyv a Zsidó Messiás és a Szentföld témakörét dolgozza fel, összegyűjtve egyedülálló forrásokat a Bibliától kezdve egészen a kabbalisztikus forrásokig.

Sorozatunk egyedülálló a magyar-nyelvű szakirodalomban például azért, mert olyan Talmud-fordítás, amely a Talmud valódi, vitázó jellegét jól tükrözi, kizárólag itt jelenik meg. Továbbá az itt közétett anyag, és a Szabadegyetem tanrendje abban is egyedülálló, hogy az egyik oldalról nagyon mély és közvetlen bepillantást nyújt a zsidó tudományokba, ugyanakkor olyan emberek számára is érthető, akiknek semmiféle előismeretük sincsen.

A fordítások nagy része a héber, jiddis vagy arámi eredetiből készült, alkalmanként korábbi magyar vagy angol fordítások felhasználásával. A könyv anyaga illusztrációkkal van kiegészítve, ezzel is segítve a könnyebb érthetőséget. Célkitűzésünk, hogy ebben a szemeszterben tanulmányozzuk az itt összegyűjtött anyag túlnyomó részét.

Az alapos, esetleges félreértéseket, tévhiteket tisztázó ismeretek elsajátítása érdekében, a magas szintű stúdiumok mellett olyan, beszélgetéseket is tervezünk, melyeken mindenki felteheti a témával kapcsolatos kérdéseit. El szeretnénk kerülni az olyan órákat, melyeken a társaság nagy része egyáltalán nem, vagy csak alig-alig érti, hogyan kapcsolódnak egymáshoz az egymást követő gondolatok, ezért minden felmerülő kérdést jobb helyben tisztázni, mint órákkal, vagy napokkal később. Természetesen az órák, és a szemeszter után is van mód kérdések feltevésére, vagy akár nem tárgyalt témák megbeszélésére is.

Talán a *Kabbalával* foglalkozó előadás anyaga az, ami a leginkább eltér minden eddig tárgyalt ismerettől – ez az előadás nagy koncentrációt igényel majd.

Az előző évek felnőttoktatási programjaiból, és a Szabadegyetem első négy szemeszterén szerzett tapasztalatokból merítve megpróbáljuk a lehető leghatékonyabban, legsikeresebben kihasználni ezt a két hetet. Ehhez a Ti segítségéteket is várjuk! Magatok számára is érdekesebbé, hatékonyabbá tudjátok tenni ezt a szemesztert, ha folyamatosan elmondjátok véleményeteket a beszélgetésekről, a tanult anyagról, annak nehézségéről stb., akár még az ebédről is.

A tankönyv végén található a szemeszter naptára, az egyes előadások időpontja mellett jelzi azok témáját is. Arra kérünk benneteket, hogy saját magatok teszteléseként az átvett anyag valamelyik kiválasztott témájáról írjatok egy háromoldalas összefoglaló esszét, amit majd személyes beszélgetés keretében adtok át nekünk a szemeszter végén.

Hatékony, jó tanulást kívánunk!

Köves Slomó

A következő szemeszter 2004. szeptember 19. és december 5. között lesz.

מפרסמים עושי מצוה

Köszönet

Ezúton is köszönetet szeretnénk mondani mindazoknak, akik lehetővé tették, hogy a *Zsidó Tudományok Szabadegyeteme* megvalósulhasson:

Dr. Klár András

Dr. Olti Ferenc

Zsidó Tudományok Szabadegyeteme Alapítványa

Külön köszönet jár **Akác Zoltánnak**, **Gergely Istvánnak** és **Teleki Johannának**. Állhatatos munkájuk nélkül nem jöhetett volna létre ez a tankönyv.

Köves Slomó

Bemutakozás

Köves Slomó rabbi: Budapesten született 1979-ben. A budapesti Radnóti Miklós Gyakorló Általános Iskola elvégzése után érettségit 1996-ban az Egyesült Államok-béli, Yeshiva High School gimnáziumban (Pittsburgh, Pennsylvania) szerzett. Rabbinikus tanulmányait a 2001-ben fejezte be, majd 2002-ben letette a *szofér* (hivatásos Tóramásoló) és a *mohél* (hagyományos körülmetélő) vizsgákat is. Rabbivá avatása idén januárban volt. Feleségével, Dvorá Léával, és két gyermekével Budapesten laknak.

Nógrádi Bálint: Született Budapesten 1975-ben. A budapesti Berzsenyi Dániel Gimnázium matematika szakának elvégzése után 1993-ban érettségizett. Tanulmányait az Egyesült Államokban, a Grinnell College, Grinnell, Iowa egyetemen folytatta. Közgazdaságtani diplomát kitüntetéssel 1997. májusában szerzett. Tanulmányait a New York-i Hadar Hatorah Jesivában folytatta. Feleségével, Szárával, és két gyermekével Budapesten laknak.

Oberlander Báruch rabbi: New Yorkban született 1965-ben, a második világháborút Magyarországon túlélő szülők gyermekeként. Izraeli és amerikai jesivák elvégzése után a Central Yeshiva Tomchei Tmimim Lubavitz-ban avatták rabbivá 1988-ban. A lubavicsi rebbe küldöttként 1989 óta él feleségével Batshevával Magyarországon. A Vasvári Pál utcai templom rabbija; az *Egység*, és a *Gut Sábesz* főszerkesztője; az ELTE jogi karának 1990 óta előadója. Nős, hat gyermek apja.

üres

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

1. Biblia

üres

Biblia

Bírák könyve

A törzsek elhelyezkedése Kánaán földjén

1. fejezet

Jehuda és Simon törzseinek harcai

1. Volt Józsua halála után, megkérdezték Izrael fiai az Örökkévalót, mondván: Ki vonuljon közülünk először a kánaáni ellen, hogy harcoljon vele? **2.** Mondta az Örökkévaló: Jehuda vonuljon; íme kezébe adtam az országot. **3.** S mondta Jehuda Simonnak, az ő testvérenek: Vonulj velem sorsomba, hadd harcoljunk a kánaánival, akkor megyek majd én is te veled sorsodba. És ment vele Simon. **4.** Fölvonult Jehuda, és kezükbe adta az Örökkévaló a kánaánit és a perizzit; és megverték őket Bézekben – tízezer embert. **5.** Ott találták Adoni-Bezeket Bézekben és harcoltak ellene; és megverték a kánaánit és a perizzit. **6.** És megfutamodott Adoni-Bezek, és üldözték őt; megfogták őt és levágták kezeinek és lábainak hüvelykujjait. **7.** Akkor mondta Adoni-Bezek: Hetven király – kezük és lábuk hüvelykujja levágva – szedegettek asztalom alatt; a hogy én tettem, úgy fizetett nekem Isten. És bevitték őt Jeruzsálembe, és meghalt ott. **8.** Akkor harcoltak Jehuda fiai Jeruzsálem ellen, bevették azt és megverték a kard élével; a várost pedig tűzbe borították. **9.** Azután lementek Jehuda fiai harcolni a kánaánival a hegység, a Délvidék és az alföld lakójával. **10.** Ment Jehuda a kánaáni ellen, ki Chevronban lakott – Chevron neve pedig azelőtt Kirját-Árbá volt – és megverték Sésájt, Achímánt és Talmájt. **11.** Onnan ment Debír lakói ellen; Debír neve pedig azelőtt Kirját-Széfer volt. **12.** És mondta Káléb: A ki megveri Kirját-Széfert és beveszi, annak oda adom leányomat, Achszát, nőül. **13.** És bevette Otniél, Kenáz fia, Káléb fiatalabb testvére; és oda adta neki leányát, Achszát, nőül. **14.** S történt, mikor odajött, rábeszélte, hogy kérjen atyjától mezt; és lesiklott a számárról. És mondta neki Káléb: Mi lelt? **15.** Mondta neki: Adj nekem áldást, mert a délvidéki földre adtál engem, adjál hát nekem vízkút-föket. Erre adta neki Káléb a felső kútföket és az alsó kútföket.

A kéniták csatlakoznak Jehúdához

16. A kénitának, Mózes ipának fiai pedig fölmentek a pálmák városából Jehuda fiaival együtt Jehuda pusztájába, mely Arádtól délre van; mentek és maradtak a néppel. **17.** S ment Jehuda Simonnal, az ő testvérével, és megverték a kánaánit, Cefát lakóját, elpusztították és elnevezték a várost Chormának. **18.** És bevette Jehuda Azzát és határát, Askelónt és határát, meg Ekrónt és határát. **19.** És

volt az Örökkévaló Jehúdával, és elfoglalta a hegységet, mert nem bírta kiűzni a völgy lakóit, mert vasszekerük volt nekik. **20.** És adták Kálébnak Chevront, amint mondta volt Mózes; és kiűzte onnan Anák három fiát. **21.** A jebúszit pedig, Jeruzsálem lakóját, nem űzték ki Benjámin fiai; így maradt a jebúszit Benjámin fiaival Jeruzsálemben mind e mai napig.

József háza és az el nem foglalt területek

22. Vonultak a József házabeliek, ők is, Bét-Élbe és az Örökkévaló velük volt. **23.** Kikémleltették a József házabeliek Bét-Élt; a városnak neve pedig azelőtt Lúz volt. **24.** És láttak az örök egy embert kijönni a városból, és mondták neki: Mutasd meg nekünk, kérlek, a város bejáratát és mi majd szeretetet cselekszünk veled. **25.** Megmutatta nekik a város bejáratát, és megverték a várost a kard élével; az embert pedig és egész családját elbocsátották. **26.** S elment az ember a chittiták földjére, épített várost és elnevezte Lúznak; ez a neve mind e mai napig.

27. Nem űzte ki Menasse Bét-Seánt és leányvárosait, Táanáhot és leányvárosait, meg Dór lakóit és leányvárosait, Jibleám lakóit és leányvárosait, sem Meggidó lakóit és leányvárosait; és belenyugodott a kánaáni, hogy maradjon ebben az országban. **28.** Történt pedig, mikor megerősödött Izrael, alattvalóvá tette a kánaánit, de kiűzni nem űzte ki. **29.** Efrájim nem űzte ki a kánaánit, ki Gézerben lakott; így maradt közte a kánaáni Gézerben. **30.** Zebúlún nem űzte ki Kitrón lakóit, sem Náhalól lakóit; így maradt közte a kánaáni, és alattvalókká lettek. **31.** Ásér nem űzte ki Akkó lakóit, sem Cídón lakóit, meg Achlábot, Achzíbot, Chelbát, Afikot és Rechóbot. **32.** Így lakott az Áséri a kánaáni, az ország lakói között, mert nem űzte ki. **33.** Naftáli nem űzte ki Bét-Sémes lakóit, sem Bét-Anát lakóit, és így lakott ő a kánaáni, az ország lakói közt; Bét-Sémes és Bét-Anát lakói pedig lettek nekik alattvalóikká. **34.** És szorította az emóri Dán fiait a hegységbe, mert nem engedte leszállni a völgybe. **35.** S belenyugodott az emóri, hogy lakjon Chéresz hegyén, Ajjálónban és Sáalebímban; de nehéz lett József házának keze, és alattvalókká lettek. **36.** Az emóri határa pedig Akrabbím hágójától, a Sziklán felül.

2. fejezet

A Próféta intelme a zsidó nép felé

1. Fölment az Örökkévalónak angyala Gilgálból Bochimba. És mondta: Fölhoztalak titeket Egyiptomból és elvittelek az országba, melyről megesküdtem ősseiteknek és úgy mondtam, nem bontom meg szövetségemet veletek soha; **2.** ti pedig ne kössetek szövetséget ez ország lakóival, oltáraikat romboljátok le. De nem hallgattatok szavamra: mit is cselekedtetek! **3.** Meg is mondtam: nem űzöm ki őket előletek, hogy legyenek nektek tövises gyanánt, isteneik pedig lesznek nektek tör gyanánt. **4.** És volt, a mint elmondta az Örökkévalónak angyala e sza-

vakat mind az Izrael fiaihoz, a nép fölemelte hangját, és sírtak. **5.** S így nevezték el ama helyet: Bochim; és áldoztak ott az Örökkévalónak.

Józsua halála után

6. Elbocsátotta Józsua a népet, és elmentek Izrael fiai kiki birtokába, hogy elfoglalják az országot. **7.** És szolgálta a nép az Örökkévalót Józsua minden napjaiban és a vének minden napjaiban, kik sokáig éltek Józsua után, a kik látták az Örökkévaló minden nagy cselekedetét, melyet művelt Izraellel. **8.** És meghalt Józsua, Nún fia, az Örökkévaló szolgálja, száztíz éves korában. **9.** És eltemették őt birtoka határán, Timnat-Chéreszben, Efrájim hegységében, Gáas hegyétől északra. **10.** Azon egész nemzedék is betért őseihez, és támadt utánuk más nemzedék, mely nem ismerte az Örökkévalót, sem a cselekedetét, melyet művelt Izraellel.

A Bírák korának ismertetése

11. És tették Izrael fiai azt, a mi rossz az Örökkévaló szemeiben, és szolgálták a Báalokat. **12.** Elhagyták az Örökkévalót, őseik Istenét, ki őket kivezette Egyiptom országából, és jártak más istenek után, azon népek istenei közül, melyek körülöttük voltak és leborultak előttük; így bosszantották az Örökkévalót. **13.** Elhagyták az Örökkévalót, és szolgáltak a Báalnak és az Astóreteknek. **14.** S föllobbant az Örökkévaló haragja Izrael ellen és adta őket fosztogatók kezébe s fosztogatták őket; eladta őket ellenségeik kezébe köröskörül, és nem állhattak meg többé ellenségeik előtt. **15.** Bárhova vonultak ki, az Örökkévaló keze ellenük volt rosszra, amint szólt az Örökkévaló és a mint megesküdött nekik az Örökkévaló; és meg voltak szorulva nagyon. **16.** Ekkor támasztott az Örökkévaló bírákat, és megsegítették őket fosztogatóik kezéből. **17.** De bíráikra. sem hallgattak, hanem paráználkodtak más istenek után és leborultak előttük; letértek hamar az útról, melyen jártak őseik, hallgatván az Örökkévaló parancsolatait – nem cselekedtek így. **18.** És hogy ha bírákat támasztott nekik az Örökkévaló és vele volt a bíróval az Örökkévaló s megsegítette őket ellenségeik kezeiből a bíró minden napjaiban – mert megkönyörült az Örökkévaló jajgatásukon szorongatóik és elnyomóik miatt - **19.** akkor, mihelyt meghalt a bíró, újból megromlottak, jobban mint elődeik, járva más istenek után, szolgálva őket és leborulva előttük; nem hagytak el semmit cselekedeteikből és makacs útból. **20.** És föllobbant az Örökkévaló haragja Izrael ellen, és mondta: Mivelhogy megszegte e nép szövetségemet, melyet parancsoltam őseiknek és nem hallgattak szavamra, **21.** én sem fogok többé senkit sem kiűzni előlük azon népek közül, melyeket hagyott Józsua, mikor meghalt. **22.** Azért hogy megkísértse velük Izraelt, vajon megőrzik-e az Örökkévaló útját, azon járva, amint megőrizték őseik, avagy nem, **23.** meghagyta az Örökkévaló e népeket, ki nem üzve őket hamar, és nem adta őket Józsua kezébe.

A Bírák története

3. fejezet

A Kanaánban meghagyott népek

1. S ezek a népek, melyeket meghagyott az Örökkévaló, hogy megkísértse velük Izraelt, mindazokat, kik nem ismerték mind a Kanaánbeli háborúkat – **2.** csak azért, hogy megismerjék Izrael fiainak nemzedékei – hogy tanítsák őket háborúra, csak azokat, kik azelőtt nem ismerték: **3.** a filiszteusok öt fejedelme, az egész kánaáni, a Cidónbeli és a chivvi, a Libanon hegységének lakója, Báal-Chermón hegyétől egészen Chamát felé. **4.** Arra szolgáltak, hogy megkísértse velük Izraelt, hogy megtudja, vajon hallgatják-e az Örökkévaló parancsolatait, melyeket őseiknek parancsolt Mózes által. **5.** Izrael fiai pedig laktak a kánaáni, a chitti, az emóri, a perizzi, a chivvi és a jebúsi közepette; **6.** elvették leányaikat maguknak feleségeként és a maguk leányait adták az ő fiaiknak, és szolgálták isteneiket. **7.** És tették Izrael fiai azt, a mi rossz az Örökkévaló szemeiben, megfélemedtek az Örökkévalóról, Istenükről és szolgálták a Báalokat és az Asérákat.

Otniel bíraskodása

8. Ekkor föllobbant az Örökkévaló haragja Izrael ellen és eladta őket Kúsán-Riseatájimnak, Arám-Naharájim királyának kezébe; és szolgáltak Izrael fiai Kúsán-Riseatájimnak nyolc évig. **9.** De kiáltottak Izrael fiai az Örökkévalóhoz, és támasztott az Örökkévaló segítőt Izrael fiainak, s megsegítette őket: Otniél, Kenáz fiát, Káléb fiatalabb testvérét. **10.** Reája szállt az Örökkévaló szelleme, bírāja lett Izraelnek és kivonult a harcra. És kezébe adta az Örökkévaló Kúsán-Riseatájimot, Arám királyát, és hatalmas lett a keze Kúsán-Riseatájimon. **11.** Nyugta volt az országnak negyven évig; s meghalt Otniél, Kenáz fia.

Éhud bíraskodása

12. Továbbá is tették Izrael fiai azt, a mi rossz az Örökkévaló szemeiben; akkor erőssé tette az Örökkévaló Eglónt, Móáb királyát, Izrael fölött, mivelhogy tették azt, a mi rossz az Örökkévaló szemeiben. **13.** Egybegyűjtötte magához Ammón fiait és Amaléket; ment és megverte Izraelt, és elfoglalták a pálmák városát. **14.** És szolgáltak Izrael fiai Eglónnak, Móáb királyának, tizennyolc évig.

15. S kiáltottak Izrael fiai az Örökkévalóhoz, és támasztott nekik az Örökkévaló segítőt, Éhúdot, Géra fiát, a Benjáminbelit, egy balogkezű embert. Küldtek ugyanis Izrael fiai őáltala ajándékot Eglónnak, Móáb királyának. **16.** Készített magának Éhúd kardot, melynek két éle volt, egy singnyi a hossza; és felkötötte azt ruházatán alul a jobb csípőjére. **17.** És bemutatta az ajándékot Eglónnak, Móáb királyának; Eglón pedig igen kövér ember volt. **18.** És volt, midőn végzett azzal, hogy bemutatta az ajándékot, elbocsátotta a népet, az ajándék vivőit. **19.** Maga pedig visszafordult a Gilgál melletti kőbányáknál és mondta: Titkos szavam van hozzád, oh király. Mondta: Csitt! Erre kimentek tőle mind a mellette állók. **20.** Éhúd pedig bement hozzá, s ő éppen ült a hűselő felső teremben, mely

csak az ő számára volt. – És mondta Éhúd: Istentől való szavam van hozzád; erre fölkel a trónról. **21.** Ekkor kinyújtotta Éhúd balkezét, levette a kardot jobb csípőjéről és beledöfte a hasába; **22.** s behatolt a markolat is a penge után és körülzárta a zsír a pengét, mert nem húzta ki a kardot a hasából, és kiment a ganéja. **23.** És kiment Éhúd a csarnokba, bezárta a felső terem ajtóit maga után és elrekeszelte. **24.** Alighogy kiment, jöttek a szolgák és látták, íme a felső terem ajtó elrekeszelvék; s mondták: Bizonyára lábait takarja a hüselő kamarában. **25.** És vára-koztak míg szégyellették, s íme, nem nyitja ki a felső terem ajtóit; erre vették a kulcsot és kinyitották, s íme, uruk a földön fekszik holtan. **26.** Éhúd pedig elmenekült, mialatt késedelmeztek; ő ugyanis túl volt a kőbányákon és elmenekült Szeirába. **27.** És volt, midőn odaérkezett, megfűtta a harsonát Efrájim hegyiségében; és lementek vele Izrael fiai a hegyről, ő meg élükön. **28.** És szólt hozzájuk: Siessetek utánam, mert kezetekbe adta az Örökkévaló ellenségeiteket, Móábot. És lementek utána, elfoglalták a Jordánnak Móáb felé való átkelőit, és nem engedtek senkit sem átkelni. **29.** Megverték Móábot abban az időben, mintegy tízezer embert, csupa kövért és csupa vitéz férfiút, és nem menekült meg senki. **30.** S megalázkodott Móáb ama napon Izrael keze alatt; és nyugta volt az országnak nyolevan évig.

Samgár és a filiszteusok

31. Utána volt Samgár, Anát fia, s megverte a filiszteusokat, hatszáz embert egy ökörösztrökével; s megsegítette ő is Izraelt.

Debóra és Bárák

4. fejezet

Izrael a Kánaániták fennhatósága alatt

1. Továbbá is tették Izrael fiai azt, a mi rossz az Örökkévaló szemeiben; Éhúd pedig meghalt. **2.** És eladta őket az Örökkévaló Jábínnak, Kánaán királyának kezébe, a ki Chácórbán uralkodott; hadvezére pedig Szízsera volt, s ez lakott Charóset-Haggójímban. **3.** Ekkor kiáltottak Izrael fiai az Örökkévalóhoz, mert kilencszáz vasszekere volt neki, s ő elnyomta Izraelt fiait erővel húsz esztendőn át.

4. Debóra prófétaasszony pedig, Lappídót felesége bírāja volt Izraelnek azon időben; **5.** ő ugyanis ült a Debóra-pálma alatt, Ráma és Bét-Él között, Efrájim hegyiségében; és fölmentek hozzá Izrael fiai törvényre. **6.** Küldött és hívatta Bárákot, Abínóam fiát a Naftálibeli Kédesből; és szólt hozzá: Nemde ezt parancsolta az Örökkévaló, Izrael Istene: menj, húzódjál a Tábor hegyére és végy magaddal tízezer embert Naftáli fiaiból és Zebúlún fiaiból; **7.** én meg feléd húzom a Kisón patakjához Szízserát, Jábín hadvezérét, szekérhadát és népsokaságát s majd kezedbe adom őt. **8.** Szólt hozzá Bárák: Ha velem jössz, megyek; de ha nem jössz velem, nem megyek. **9.** És mondta: Menni fogok veled, csak hogy nem lesz dicsőséged az úton, a melyre menni készülsz, mert asszony kezébe adja majd

az Örökkévaló Szíszérát. Erre fölkelte Debóra és elment Bárákkal Kédesbe. **10.** S összehívta Bárák Zebúlúnt és Naftálit Kédesbe, és fölment nyomában tízezer ember; és fölment vele Debóra.

11. A kénita Chéber pedig elvált volt Kájintól, Chóbáb, Mózes sógorának fiától: és felütötte sátorát a Cáanannímbeli terebintusnál, mely Kédes mellett van. **12.** Midőn jelentették Szíszérának, hogy fölment Bárák, Abínóam fia, a Tábór hegyére, **13.** akkor összehívta Szíszera az egész szekérhadát, kilencszáz vasszerkeret, meg mind a népet, mely vele volt, Charóset-Haggójimból a Kísón patakjához.

Bárák győzelme

14. És szólt Debóra Bárához: Kelj föl, mert ez az a nap, melyen kezdedbe adta az Örökkévaló Szíszérát, nemde az Örökkévaló vonult ki előtted! És leszállt Bárák a Tábór hegyéről, és tízezer ember utána. **15.** És megzavarta az Örökkévaló Szíszérát és az egész szekérhadat meg az egész tábornot a kard élével Bárák előtt; s leszállt Szíszera a szekérről és megfutamodott gyalogosan. **16.** Bárák pedig üldözte a szekérhadat és a tábornot Charóset-Haggójimig; és elesett Szíszera egész táborna a kard éle által, nem maradt meg egy sem. **17.** Szíszera pedig megfutamodott gyalogosan Jáél, a kénita Chéber feleségének sátorába – mert béke volt Jábín, Chácór királya és a kénita Chéber háza között – **18.** és kiment Jáél Szíszera elébe és szólt hozzá: Térj be uram, térj be hozzám, ne félj. Betért hozzá a sátorba, és befödte őt a takaróval. **19.** És szólt hozzá: Adj, kérlek, innom egy kis vizet, mert megszomjúhoztam; ekkor kinyitotta a tejes tömlőt, inni adott neki és befödte. **20.** És szólt hozzá: Állj a sátor bejáratához, és léssen, ha valaki jön s kérdezi tőled és mondja: van-e itt valaki, akkor mondjad: nincsen. **21.** Erre vette Jáél, Chéber felesége, a sátor szögét, kezébe fogta a kalapácsot, bement hozzá csendben és beverte a szöveget halántékába, úgy hogy befúródott a földbe – amaz pedig mélyen aludt, mert fáradt volt – és meghalt. **22.** S íme Bárák jön, üldözve Szíszérát, és kiment elébe Jáél és mondta neki: Jer, megmutatom neked azon férfiót, a kit keresel. Bement hozzá, s íme Szíszera holtan fekszik, szöggel halántékában. **23.** Így alázta meg Isten ama napon Jábínt, Kanaán királyát, Izrael fiai előtt. **24.** És egyre nehezebbé lett Izrael fiainak keze Jábínon, Kanaán királyán, míg ki nem irtották Jábínt, Kanaán királyát.

5. fejezet

Debóra éneke

1. És énekelt Debóra meg Bárák, Abínóam fia, ama napon, mondván: **2.** Midőn vezéreltek vezérek Izraelben, midőn magát följánlotta a nép – áldjátok az Örökkévalót! **3.** Halljátok királyok, figyeljete fejedelmek; én az Örökkévalónak hadd énekelek én, dallok az Örökkévalónak, Izrael Istenének. **4.** Örökkévaló, mikor elindultál Széirből, mikor lépdeltél Edóm mezeje felől, a föld megrendült, az egek is csepegték, felhők is csepegtettek vizet; **5.** hegyek szétfolytak az Örök-

kévaló előtt, ez a Színaj, az Örökkévaló, Izrael Istene előtt. **6.** Samgár, Anát fia napjaiban, Jáél napjaiban, szüneteltek az utak; s az ösvényeken járók görbe utakon járnak. **7.** Szüneteltek a nyílt helyek Izraelben, szüneteltek, míg föl nem keltem én Debóra, föl nem keltem, anya Izraelben. **8.** Választ új isteneket, akkor harc a kapuknál, pajzs nem látható, sem kopja negyvenezer közt Izraelben. **9.** Szívem Izrael törvénytevőié, kik följálták magukat a nép között: áldjátok az Örökkévalót. **10.** Fehérlő szamarakon nyargalók, ti, kik terítőkön ültök, és ti, kik jártok az úton, szólaljatok meg! **11.** A zsákmányosztók hangjánál, a merítő vályúk közt – ott beszéljék el az Örökkévaló igaz tetteit; igaz tetteit a nyílt helyekkel Izraelben; akkor leszállt a kapukhoz az Örökkévaló népe.

12. Ébredj, ébredj, Debóra; ébredj, ébredj, mondj éneket! Kelj föl, Bárák, vidd el foglyaidat, Abínóám fia. **13.** Akkor maradék győzött népnek hatalmasain, az Örökkévaló győzött érettem a hősökön. **14.** Efrájim közül – gyökerük Amálekben – utánad, Benjámin, csapatiddal; Máchir közül leszálltak törvénytevők és Zebúlún közül a törvényíró vesszejével vonulók. **15.** Jisszácháznak nagyjai Debórával, s a mint Jisszáchár, úgy Bárák, völgybe rohant nyomaiban. Reúbén vízerei mentén nagyok a szív fontolgtásai. **16.** Mért maradtál az aklok között, hallgatni a nyájak sípolását? Reúbén vízerei mentén nagyok a szív megfontolásai. **17.** Gileád túl a Jordánon vesztegel, Dán pedig – miért lakik hajókon? Ásér maradt tengerek révén és öblei mellett vesztegel! **18.** Zebúlún nép, mely halálnak vetette oda életét, Naftáli is a mezőség magaslatain.

19. Jöttek királyok, harcoltak, akkor harcoltak Kanaán királyai, Táanáchban, Megiddó vizeinél, prédát ezüstben nem nyertek. **20.** Egekből harcoltak, a csillagok pályáikból harcoltak Sziszera ellen. **21.** Kísón patakja elsodorta őket, őskor patakja Kísón patakja. Lépj föl, lelkem, hatalommal! **22.** Akkor dobogtak a ló patái ügetéstől, ügetésétől méneinek. **23.** Átkozzátok Mérózt – szól az Örökkévaló angyala – átkozzátok átkozva lakóit, hogy nem jöttek az Örökkévaló segítségére, az Örökkévaló segítségére a hősök közt. **24.** Áldassék az asszonyok fölött Jáél, a kénita Chéber neje; a sátorülő asszonyok fölött áldassék! **25.** Vízért kért, tejet adott, urak esészejében nyújtotta a tejfölt. **26.** Kezét kinyújtja a szög után, jobbát a munkások pörölye után, rácsap Sziszerára, beveri fejét, összezúzza, átfúrja halántékát. **27.** Lábai között alágörnyedt, lehanyatlott, ott feküdt; lábai között alágörnyedt, lehanyatlott; a hol alágörnyedt, ott lehanyatlott legyőzötte. **28.** Az ablakon kitekintett és jajgatott, Sziszera anyja a rácsozaton át: Miért késik jönni szekérhada, miért késnek fogatainak léptei? **29.** A legbölcsebbik a hölgyei között felel neki, ő is válaszol a szavaira: **30.** hisz csak lelnék, osztnak zsákmányt, egy leányzót, két leányzót minden férfinak, tarka ruhák zsákmányát Sziszerának, tarka ruhák zsákmányát, varrottast, tarka ruhát, két varrottast a rabnő nyakára.

31. Így vesszenek el ellenségeid mind, oh Örökkévaló; de a kik szeretik őt – mint mikor fölkel a nap az ő hatalmában! – És nyugta volt az országnak negyven évig.

Gideon

6. fejezet

A zsidó nép a Midjániták hatalmában

1. És tették Izrael fiai azt, a mi rossz az Örökkévalónak szemeiben; akkor adta őket az Örökkévaló Midján kezébe hét évig. **2.** Hatalmas lett Midján keze Izraelen – Midján miatt csinálták maguknak Izrael fiai a hegyekben levő odúkat, a barlangokat és a hegyvárakat – **3.** s történt, ha Izrael vetett, felment Midján és Amálék meg Kelet fiai, felmentek ellene. **4.** Táboroztak ellenük és elpusztították a föld termését egészen Azza felé és nem hagytak élelmet Izraelben, sem juhot, sem ökröt, sem szamarat; **5.** mert ők jószágostul mentek föl és sátrastul, és jöttek annyian, mint a sáska sokaságra, nem volt száma sem nekik, sem tevéiknek. Így jöttek az országba, hogy elpusztítsák. **6.** És elszegényedett Izrael nagyon Midján által, és kiáltottak Izrael fiai az Örökkévalóhoz.

A próféta intő szavai

7. És volt, midőn kiáltottak Izrael fiai az Örökkévalóhoz Midján miatt, **8.** küldött az Örökkévaló egy próféta embert Izrael fiaihoz és mondta nekik: Így szól az Örökkévaló, Izrael Istene: én felhoztalak titeket Egyiptomból és kivezettelek a rabszolgák házából. **9.** Megmentettelek Egyiptom kezéből és mind az elnyomóitok kezéből; kiűztem őket előletek és nektek adtam országukat. **10.** És mondtam nektek: én vagyok az Örökkévaló, a ti Istentek; ne féljétek az emórinak isteneit, a kinek ti laktok országában – de ti nem hallgattatok szavamra.

A z Örökkévaló angyala Gideonnál

11. Jött az Örökkévaló angyala és leült az Ofrában levő tölgyfa alatt, mely az abiezri Jóásé volt; fia Gídeón pedig éppen búzát vert ki a présházban, hogy elmentse Midján elől. **12.** És megjelent neki az Örökkévaló angyala és szólt hozzá: Az Örökkévaló veled, derék vitéz! **13.** Szólt hozzá Gideon: Kérlek uram, ha csakugyan velünk van az Örökkévaló, miért ért bennünket mindez? Hol vannak hát mind a csodás tettei, melyeket elbeszéltek nekünk őseink, mondván: bizony Egyiptomból hozott föl minket az Örökkévaló. És most elhagyott az Örökkévaló és adott minket Midján kezébe.

14. Ekkor fordult feléje az Örökkévaló és mondta: Menj ezzel az erőddel és segítsd meg Izraelt Midján kezéből; hiszen küldtelek. **15.** Szólt hozzá: Kérlek, Uram, miáltal segítsen meg Izraelt? Íme, nemzetségem a leggyengébb Menassében és én a legcsekélyebb vagyok atyám házában. **16.** És szólt hozzá az Örökkévaló: Ám én veled leszek és meg fogod verni Midjánt, mint egy embert. **17.** Szólt hozzá: Ha ugyan kegyet találtam szemeidben, adj számomra jelt, hogy te beszélsz velem. **18.** Ne távozzál, kérlek, innen, míg el nem jövök hozzád és kihozom ajándékomat és leteszem eléd. És mondta: Én maradok, míg vissza nem jössz.

19. Gideon pedig bement, elkészített egy kecskegödölyét és egy éfa lisztből kovásztalan kenyeret, a húst a kosárba tette, levét pedig tette a fazékba; kivitte hozzá a tölgyfa alá és odanyújtotta. **20.** És szólt hozzá az Isten angyala: Vedd a húst és a kovásztalan kenyeret és tedd le ama sziklára, a levét pedig öntsd ki; és tett akképpen. **21.** Erre kinyújtotta az Örökkévaló angyala a pálca végét, mely kezében volt és megérintette a húst és a kovásztalan kenyeret; ekkor fölszállt a tűz a sziklából és fölemésztette a húst és a kovásztalan kenyeret, az Örökkévaló angyala pedig eltűnt szemei elől. **22.** S látta Gideon, hogy az Örökkévaló angyala az; és mondta Gideon: Jaj Uram, Örökkévaló, mert csak azért láttam az Örökkévaló angyalát színről színre! **23.** Mondta neki az Örökkévaló: Béke veled, ne félj, nem fogsz meghalni. **24.** És épített ott Gideon oltárt az Örökkévalónak és így nevezte: az Örökkévaló a béke; mind e mai napig még ott van az abiezri Ofrában.

Gideon lerombolja Báal oltárát

25. És volt azon éjjel, mondta neki az Örökkévaló: Végy egy tulkot az ökrökből, melyek az atyádéi és egy másik tulkot, hét éveset és rombold le a Báal oltárát, mely atyádé, a mellette levő szent fát pedig vágd ki. **26.** És építs oltárt az Örökkévalónak Istenednek e várhely tetején a rendezett helyen; vedd a második tulkot és hozz égőáldozatot a szent fa hasábjain, melyet majd kivágsz. **27.** Erre vett Gideon tíz embert szolgálai közül és úgy tett, a mint szólt hozzá az Örökkévaló; volt pedig, minthogy félt atyja házatól és a város embereitől, semhogy nappal tegye, tehát éjjel tette. **28.** Reggel korán fölkeltek a város emberei és íme, lerontva volt a Báal oltára és a mellette levő szent fa kivágva, a második tulok pedig áldozva az épített oltáron. **29.** Ekkor szóltak egyik a másikához: Ki cselekedte ezt a dolgot? Kutattak és kerestek s mondták: Gideon, Jóás fia, cselekedte ezt a dolgot. **30.** És szóltak a város emberei Jóáshoz: Add ki fiadat, hogy meghaljon, mert lerontotta a Báal oltárát s mert kivágta a mellette levő szent fát. **31.** Mondta Jóás mind a mellette állóknak: Hát ti pöröltök-e a Báalért, avagy ti véditek-e őt? A ki pöröl érte, ölessék meg reggelig! Ha isten ő, pöröljön magáért, hogy lerontotta oltárát. **32.** És nevezték őt azon a napon Jerubbáalnak, mondván: Pöröljön ellene Báal, hogy lerontotta oltárát.

Gideon győzelme Midján fölött

33. Egész Midján pedig és Amálék meg a Kelet fiai összegyűltek együvé és átkeltek és táboroztak Jizreél völgyében. **34.** Az Örökkévaló szelleme pedig megszállta Gideont; megfűtta a harsonát és egybesereglett utána Abiézer. **35.** Követeket is küldött egész Menasséba és egybesereglett az is utána; és követeket küldött Ásérba, Zebúlúnba és Naftáliba, és fölmentek ellenük.

36. És szólt Gideon Istenhez: Ha csakugyan megsegíteni akarod kezem által Izraelt, a mint mondtad – **37.** íme, én odaállítom a gyapjúnyíratot a szérűre; ha egyedül a nyíraton lesz harmat és az egész telken szárazság, akkor tudom, hogy megsegíted kezem által Izraelt, a mint mondtad. **38.** És így lett. Korán fölkel

ugyanis másnap, s kinyomta a nyíratót és kifacsart harmatot a nyíratból, egy teli csésze vizet. **39.** Ekkor szólt Gideon Istenhez: Ne lobbanjon föl haragod ellenem, hadd beszéljek csak ez egyszer; megkísértem, kérlek, csupán ez egyszer a nyírat-tal, legyen kérlek egyedül a nyíraton szárazság és az egész telken legyen harmat. **40.** És akképpen tett Isten azon éjjel; egyedül a nyíraton volt szárazság, s az egész telken harmat volt.

7. fejezet

Gideon hadjárata a Jordán nyugati oldalán

1. És korán fölkelt Jerubbáal, az Gideon, meg az egész nép, mely vele volt és táboroztak Charód forrásánál; Midján tábora pedig északra volt tőle, a Móre halmától fogva a Völgyben. **2.** És szólt az Örökkévaló Gideonhoz: Több a nép, mely veled van, hogy sem kezükbe adnám Midjánt: nehogy dicsekedjék rajtam Izrael, mondván: önkezem segített nekem. **3.** Most tehát hirdesd csak a nép fülei hallatára, mondván: a ki fél és remeg, térjen vissza és forduljon meg Gileád hegyéről. És visszatért a nép közül huszonkétezer, tízezren pedig maradtak.

4. És szólt az Örökkévaló Gideonhoz: Még ez a nép is sok, vezesd le őket a vízhez, majd megválogatom ott neked: és léssen, a kiről azt mondom neked, ez menjen veled, az megy veled; mind a kiről pedig azt mondom neked, ez ne menjen veled, az nem megy. **5.** Levezette tehát a népet a vízhez, és szólt az Örökkévaló Gideonhoz: Mind az, a ki nyaldos nyelvvel a vízből, a mint nyaldos az eb – állítsd azt külön és mind azt is, a ki térdeire esik, hogy igyék. **6.** És volt a száma azoknak, kik nyaldostak, kezüket véve szájukhoz, háromszáz ember; mind a többi nép pedig térdeire esett vizet inni.

7. Ekkor szólt az Örökkévaló Gideonhoz: A háromszáz emberrel, a kik nyaldostak, segítlek meg titeket és kezedbe adom Midjánt; az egész nép pedig menjen ki-ki az ő helyére. **8.** És kezükbe vették a nép eleségét és harsonáit, Izrael minden emberét pedig elbocsátotta kit-kit sátraihoz s a háromszáz embert megtartotta; Midján tábora pedig tőle alant volt a völgyben.

Az ellenséges katona álma

9. Volt pedig azon éjjel, szólt hozzá az Örökkévaló: Kelj föl, menj le a táborba, mert kezedbe adtam. **10.** De ha félsz lemenni, menj le te és legényed Púra a táborhoz; **11.** majd meghallod, amit beszélgetnek s azután megerősödnek kezeid – menj hát le a táborba. És lement, ő és legénye Púra, a táborban levő fegyveresek közelébe. **12.** Midján pedig és Amálék meg mind a Kelet fiai elterültek a völgyben, mint a sáska sokaságra; s tevéiknek nem volt száma, mint a fővény a tenger partján sokaságra. **13.** Odament Gideon, s íme valaki elbeszél egy álmot a társának; mondta: Íme, álmot álmodtam, s íme egy cipó árpakenyér forog Midján táborában, eljutott a sátorig s meglökte, hogy összedőlt, majd fölfelé fordította, hogy összedőlt a sátor. **14.** Erre felelt a társa és mondta: Nem más az, mint Gideonnak, Jóás fiának, az izraelita férfiúnak kardja; kezébe adta Isten Midjánt és az

egész tábort. **15.** És volt, mihelyt meghallotta Gideon az álom elbeszélését és megfejtését, leborult; visszatért Izrael táborához s mondta: Keljetek föl, mert kezetekbe adta az Örökkévaló Midján táborát.

A győzelem

16. S elosztotta a háromszáz embert három csapatra; adott harsonákat mindnyájuk kezébe; meg üres korsókat és fáklyákat a korsókban. **17.** És szólt hozzájuk: Tőlem látjátok majd s akképpen cselekedjete; íme, midőn odaérek a tábor szélére, akkor léssen, a mint én cselekszem, úgy cselekedjete ti. **18.** Megfúvom a harsonát, én és mind a velem levők, akkor fújjátok ti is a harsonákat az egész tábor körül és mondjátok: Az Örökkévalóért és Gideonért! **19.** S oda ért Gideon meg a száz ember, ki vele volt, a tábor szélére a középső őrszak kezdetén – éppen fölállították az öröket – akkor megfújták a harsonákat és szétzúzták a kezükben levő korsókat. **20.** Erre megfújta a három csapat a harsonákat, összetörték a korsókat s megragadták bal kezükkel a fáklyákat, jobb kezükkel pedig a harsonákat, hogy fújjanak; így kiáltottak: Kard az Örökkévalóért és Gideonért! **21.** És álltak kiki a maga helyén a tábor körül; szerteszaladt az egész a tábor, riadoztak és megfutamodtak. **22.** És megfújták a háromszáz harsonát, ekkor fordította az Örökkévaló egyiknek kardját a másik ellen és pedig az egész táborban; és megfutamodott a tábor Bét-Sittáig, Ceréra felé, Ábél Mechóla partjáig Tabbát mellett. **23.** És összegyülekezett Izrael embere Naftálból, Ásérból és egész Menasséból és üldözték Midjánt. **24.** S követeket küldött Gideon Efrájim egész hegységébe, mondván: Menjetek le Midján ellenébe és foglaljátok el tőlük a vizeket Bét-Báraig, meg a Jordánt. És összegyülekezett Efrájim minden embere, s elfoglalták a vizeket Bét-Báraig, meg a Jordánt. **25.** Elfogták Midján két vezérét: Órébet és Zeébet; és megölték Órébet az Óréb-sziklán, Zeébet pedig megölték a Zeéb-présházban, és üldözték Midjánt; Óréb és Zeéb fejét pedig Gideonhoz vitték túl a Jordánon.

Gideon újabb győzelme és halála

8. fejezet

Efráim féltékenysége

1. Ekkor szóltak hozzá Efrájim emberei: Mi dolog ez, a mit cselekedtél velünk, nem híván minket, midőn mentél harcolni Midján ellen? És pöröltek vele hatalommal. **2.** Mondta nekik: Mit cselekedtem most hozzátok képest? Nemde jobb Efrájim böngészete Abiézer szüreténél? **3.** Kezetekbe adta Isten Midján vezéreit, Órébet és Zeébet, mit tehettem hát hozzátok képest? Akkor megenyhült iránta a lelkük, mikor ezt mondta.

Midján megfutamodása

4. És oda ért Gideon a Jordánhoz, átkel ő meg a vele levő háromszáz ember, fáradtan és üldözés közben. **5.** S mondta Szukkót embereinek: Adjatok, kérlek, kenyércipókat a népnek, mely engem követ, mert fáradtak ők; én ugyanis üldözöm Zébachot és Calmunnát, Midján királyait. **6.** Mondták Szukkót nagyjai: Vajon Zébach és Calmunna tenyere máris kezekben van-e, hogy kenyeret adjunk seregednek? **7.** Erre mondta Gideon: Azért, ha majd kezembe adja az Örökkévaló Zébachot és Calmunnát, megcséplem hústokat a pusztának töviseivel és a bogáncskórókkal. **8.** Fölment onnan Penúél felé és beszélt hozzájuk hasonlóképpen; és feleltek neki Penúél emberei, a mint feleltek volt Szukkót emberei. **9.** És szólt Penúél embereihez is, mondván: Midőn visszatérek békében, ledöntöm ezt a toronyt.

10. Zébach és Calmunna pedig Karkóiban voltak és táboruk velük, mintegy tizenötezeren, mind a megmaradtak a Kelet fiainak egész táborából; az elesettek pedig százhuszezeren voltak, kardot rántók. **11.** És fölment Gideon a Sátorlakók útján, keletre Nóbachtól és Jogbehától és megverte a tábort, a tábor pedig biztonságban volt. **12.** Megfutamodtak Zébach és Calmunna, ő meg üzőbe vette őket és elfogta Midján két királyát, Zébachot és Calmunnát, az egész tábort pedig szétriasztotta.

Gideon igazságot szolgáltat

13. Erre visszatért Gideon, Jóás fia a harcból Chéresz hágója felől. **14.** És elfogott egy fiút Szukkót emberei közül és kikérdezte; s fölírta számára Szukkót nagyjait és véneit: hetvenhét férfiút. **15.** Odament Szukkót embereihez és mondta: Íme Zébach és Calmunna, kik miatt gyaláztatok engem, mondván: vajon Zébach és Calmunna tenyere máris kezekben van-e, hogy kenyeret adjunk fáradt embereidnek. **16.** És vette a város véneit, meg a pusztának töviseit és a bogáncskórókat; s megfenyítette velük Szukkót embereit. **17.** Penúél tornyát pedig ledöntötte, és megölte a város embereit. **18.** És szólt Zébachhoz és Calmunnához: Milyenek voltak a férfiak, a kiket megöltetek a Tábóron? Mondták: Olyanok, mint te, egyaránt királyfiakhoz hasonlóak. **19.** És mondta: Testvéreim, anyám fiai ők; él az Örökkévaló – ha életben hagyjátok vala őket, nem ölnék meg titeket. **20.** És mondta elsőszülöttjének, Jéternek: Kelj föl, öld meg őket! De az ifjú nem rántotta ki kardját, mert félt, mert még fiatal volt. **21.** Erre mondták Zébach és Calmunna: Kelj föl tenmagad és támadj reánk, mert a milyen a férfiú, olyan a vitézsége. Ekkor fölkelte Gideon és megölte Zébachot és Calmunnát és elvette a tevéik nyakán levő holdacskákat.

Gideon visszautasítja a felajánlott királyságot

22. Szóltak Izrael emberei Gideonhoz: Uralkodjál rajtunk, te is, fiad is, fiadnak a fia is, mert megsegítettél minket Midján kezéből. **23.** Szólt hozzájuk Gideon: Nem fogok én uralkodni rajtatok s nem fog fiam uralkodni rajtatok; az Örök-

kévaló fog uralkodni rajtatok. **24.** Akkor szólt hozzájuk Gideon: Hadd kérjek tőletek egy kérést, adjátok nekem kiki zsákmányolt gyűrűjét; mert arany gyűrűik voltak, mert ismaeliták voltak. **25.** Mondták: Igenis, adjuk! Ekkor kiterítették a ruhát és rája dobta ki-kí a zsákmányolt gyűrűjét. **26.** És volt az arany gyűrűk súlya, melyeket kért, ezerhétszáz arany, a holdacskákon, függőkön és bíbor ruhákon kívül, melyek Midján királyain voltak és a láncokon kívül, melyek tevéik nyakán voltak. **27.** És elkészítette azt Gideon éfóddá és fölállította városában, Ofrában, s ott paráználkodott utána egész Izrael; így lett Gideonnak és házának tórré. **28.** S megalázkodott Midján Izrael fiai előtt és többé nem emelték fel fejüket; és nyugta volt az országnak negyven évig Gideon napjaiban. **29.** Elment Jerubbáal, Jóás fia és lakott a házában. **30.** Gideonnak pedig volt hetven fia, kik ágyékából származtak, mert sok felesége volt neki. **31.** Ágyasa pedig, ki Sechémbe volt, szintén szült neki fiat és nevezte őt Ávimelechnek. **32.** És meghalt Gideon, Jóás fia, jó vénségben, és eltemették atyjának, Jóásnak sírjában, az abiezri Ofrában. **33.** És volt, midőn meghalt Gideon, újra paráználkodtak Izrael fiai a Báalok után és tették maguknak Báal-Berítet istenné. **34.** És nem emlékeztek meg Izrael fiai az Örökkévalóról, Istenükről, a ki őket megmentette mind az ellenségeik kezéből köröskörül. **35.** S nem cselekedtek szeretetet Jerubbáal-Gideon házával mindama jóhoz képest, melyet cselekedett Izraellel.

Abimelech királysága

9. fejezet

A testvérgyilkosság

1. Elment Ávimelech, Jerubbáal fia, Sechémbe anyja testvéreihez és beszélt hozzájuk és anyja atyai házában egész családjához, mondván: **2.** Beszéljete, kérlek, mind a Sechém urainak fülei előtt: mi jobb nektek, hogy uralkodjék rajtatok hetven ember, Jerubbáal valamennyi fia, avagy hogy uralkodjék rajtatok egy ember? Arról is emlékezzetek meg, hogy csontotok, hústok vagyok? **3.** És elmondták felőle anyjának testvérei mind a Sechém urainak fülei előtt mind e szavakat; ekkor hajolt szívük Ávimelech felé, mert azt mondták: testvérünk ő. **4.** És adtak neki hetven ezüstöt Báal-Berít házából; és bérelt rajta Ávimelech üres és szilaj embereket, s utána mentek. **5.** Elment atyja házába, Ofrába és megölte testvéreit, Jerubbáal fiait, hetven embert egy kövön; de megmaradt Jótám, Jerubbáal legkisebb fia, mert elrejtőzött. **6.** Összegyűltek mind a Sechém urai és egész Bét-Milló, elmentek és királlyá tették Ávimelechet az oszlop melletti terebintusnál, mely Sechémbe van.

Jótám példázata

7. Midőn tudtára adták Jótámnak, elment és megállt a Gerizzim hegy tetején, fölemelte hangját és szólt; mondta nekik: Hallgassatok reám, Sechém urai, s majd hallgat reátok Isten! **8.** Elmentek egyszer a fák, hogy fölkenjenek maguknak királyt. És mondták az olajfának: Légy a mi királyunk! **9.** Mondta nekik az

olajfa: Elveszítettem-e zsiromat, a mellyel tisztelnék istent és embert, hogy menjek lebegni a fák fölött? **10.** És mondták a fák a fügefának: Jer te, légy a mi királyunk! **11.** Mondta nekik a fügefa: Elveszítettem-e édességemet és jó gyümölcsömet, hogy menjek lebegni a fák fölött? **12.** És mondták a fák a szőlőtőnek: Jer te, légy a mi királyunk! **13.** Mondta nekik a szőlőtő: Elveszítettem-e mustomat, mely örvendeztet istent és embert, hogy menjek lebegni a fák fölött? **14.** Erre mondták mind a fák a tövisbokornak: Jer te, légy a mi királyunk! **15.** Mondta a tövisbokor a fáknak: Ha igazán föl akartok engem kenni királytoknak, akkor jöjjetek, keressetek ótalmat árnyékomban, ha pedig nem, csapjon ki tűz a tövisbokorból és eméssze föl a Libánon cédrusait. **16.** Most tehát, ha igazán és őszintén cselekedtetek, midőn királlyá tettétek Ávimelechét és ha jót cselekedtetek Jerubbáallal és házával és ha kezeinek tette szerint cselekedtetek vele – **17.** hogy harcolt értetek az atyám és messzire elvetette életét s megmentett titeket Midján kezéből, **18.** holott ti fölkeltetek ma atyám háza ellen és megöltétek fiait, hetven embert egy kövön s királlyá tettétek Ávimelechét, szolgálójának fiát, Sechém urai fölé, mert testvéretek ő – **19.** ha tehát igazán és őszintén cselekedtetek Jerubbáallal és házával e mai napon: örüljete Ávimelechkel, s örüljön ő is veletek. **20.** Ha pedig nem, csapjon ki tűz Ávimelechtől és eméssze föl Sechém urait és Bét-Millót és csapjon ki tűz Sechém uraiból és Bét-Millóból és eméssze föl Abimelechét. **21.** Erre megfutamodott Jótám, menekült és elment Beérbe; és ott maradt testvére Ávimelech miatt.

Összeesküvés Ávimelech ellen

22. És uralkodott Ávimelech Izrael fölött három évig. **23.** Ekkor küldött Isten gonosz szellemet Ávimelech és Sechém urai közé, úgy hogy hűtlenek lettek Sechém urai Ávimelechhez; **24.** hogy elkövetkezzék a Jerubbáal hetven fiának bántalma és hogy vérük szálljon testvéreikre, Ávimelechre, ki megölte őket, és Sechém uraira, kik erősítették kezeit testvéreinek megölésére. **25.** S elhelyeztek ellene Sechém urai leselkedőket a hegyek csúcsain és kiraboltak mindenkit, a ki mellettük elment az úton; ez tudtára adatott Ávimelechnek. **26.** Odajött Gáal, Ébed fia meg testvérei és bevonultak Sechémbe; és megbíztak benne Sechém urai. **27.** Kimentek a mezőre, leszüretelték szőlőiket, sajtoltak és hálaünnepet tartottak; bementek istenük házába, ettek és ittak és átkozták Ávimelechét. **28.** És mondta Gáal, Ébed fia: Kicsoda Abimelech és kicsoda Sechém, hogy szolgáljuk őt? Nemde Jerubbáal fia, Zebúl pedig a megbízottja! Szolgáljátok Chamórnak, Sechém atyjának embereit, de miért szolgáljuk mi őt? **29.** Bárcsak kezemben volna ez a nép, majd letennem én Ávimelechét! És megizente Ávimelechnek: Szaporítsd seregedet és vonulj ki!

30. Midőn meghallotta Zebúl, a város parancsolója Gáalnak, Ébed fiának szavait, föllobbant haragja. **31.** És küldött követeket Ávimelechez alattomban, mondván: Íme, Gáal, Ébed fia és testvérei Sechémbe jöttek és lázítják ellened a várost. **32.** Most tehát kelj föl éjjel, te meg a nép, mely veled van és leselkedjél a mezőn; **33.** és lésszen reggel, a mint felsüt a nap, kelj föl korán és ronts a városra,

és íme ő és a nép, mely vele van, kivonulnak ellened, akkor majd teszel vele, a mint bírja a kezéd.

34. Erre fölkel Abimélech és a az egész nép, mely vele volt, éjjel, és leelkedtek Sechémre négy csapatban. **35.** S kivonult Gáal, Ébed fia és megállt a város kapuja bejáratán; akkor fölkel Ávimelech és a nép, mely vele volt, a lesből. **36.** Mikor Gáal látta a népet, szólt Zebúlhoz: Íme, nép száll le a hegyek csúcsairól. Mondta neki Zebúl: A hegyek árnyékát nézed embereknek. **37.** Tovább is beszélt Gáal és mondta: Íme, nép száll le az ország köldökéről és egy csapat jó a jóslók terebintusának útja felől. **38.** Mondta neki Zebúl: Hol van hát a szájad, mellyel mondtad, kicsoda Ávimelech, hogy szolgáljuk őt? Nemde, ez az a nép, melyet megvettedél, most hát vonulj ki és harcolj vele.

39. Ekkor kivonult Gáal Sechém urai élén és harcolt Ávimelechkel. **40.** És üldözte őt Ávimelech és megfutamadott előle; és elesett sok halott a kapu bejáratáig. **41.** S maradt Ávimelech Arúmában és kiűzte Zebúl Gáalt és testvéreit, úgy hogy nem maradtak Sechémben.

Jótám átka beteljesedik

42. Volt pedig másnapon, kivonult a nép a mezőre, s tudtára adták Ávimelechnek. **43.** Vette a népet, elosztotta három csapatra és leelkedett a mezőn; akkor látta, íme a nép kijő a városból, rájuk támadt és megverte őket. **44.** Ávimelech ugyanis meg a csapatok, melyek vele voltak, kimentek és megállottak a város kapuja bejáratán; két csapat pedig rárontott mind a mezőn levőkre és megverték őket. **45.** S Ávimelech harcolt a város ellen amaz egész napon, bevette a várost és a benne levő népet megölte; lerombolta a várost és behintette sóval. **46.** Meghallották Sechém tornyának mind az urai, s bementek Él-Berít házának várába. **47.** Tudtára adatott Ávimelechnek, hogy összegyülekeztek Sechém tornyának mind az urai. **48.** Akkor fölment Ávimelech Calmón hegyére, ő meg az egész nép, mely vele volt, s kezébe vette Ávimelech a fejszékét, levágott egy fágot, fölvette, a vállára tette és szólt a néphez, mely vele volt: A mit láttatok, hogy tettem, sietve tegyétek, úgy mint én. **49.** És levágta az egész nép is kiki a maga ágát, mentek Ávimelech után és letették a vár körül és rájuk gyújtották a várat tűzben. Így meghaltak Sechém tornyának mind az emberei, mintegy ezer férfi és asszony.

Ávimelech halála

50. Erre elment Ávimelech Tébéc ellen, tábort ütött Tébéc ellen és bevette azt. **51.** De erős torony volt a város közepén, oda menekültek mind a férfiak és asszonyok, meg mind a város urai és bezárták magukat; és fölmentek a torony tetejére. **52.** Jött Ávimelech a toronyhoz s harcolt ellene; és oda lépett a torony bejáratához, hogy elégesse tűzben. **53.** Ekkor ledobott egy asszony egy malomkődarabot Ávimelech fejére és szétzúzta koponyáját. **54.** Hamar hívta fegyverhordozó legényét és mondta neki: Rántsd ki kardodat és ölj meg, nehogy azt

mondják rólam: asszony ölte meg. És átszúrta őt a legénye és meghalt. **55.** Midőn látták Izrael emberei, hogy meghalt Ávimelech, elmentek ki-ki helyére. **56.** Így visszahárította Isten Ávimelech gonoszságát, melyet atyján elkövetett azzal, hogy megölte hetven testvérét; **57.** Sechém embereinek egész gonoszságát pedig visszahárította Isten az ő fejükre és rájuk jött Jótámnak, Jerubbáal fiának átka.

10. fejezet

Tolá és Jáir

1. És támadt Ávimelech után, hogy megsegítse Izraelt, Tolá, Púa fia, Dódó fia, Jisszáhárbeli férfiú; s az lakott Sámírban, Efrájim hegyégében. **2.** Bírāja volt Izraelnek huszonhárom évig; meghalt és eltemették Sámírban.

3. És támadt utána a gileádi Jáir; bírāja volt Izraelnek huszonkét évig. **4.** Volt neki harminc fia, kik harminc vemhén nyargaltak és harminc városuk volt; ezeket nevezik Jáir falvainak mind e mai napig, a melyek Gileád országában vannak. **5.** Meghalt Jáir s eltemették Kámónban.

A zsidó nép újabb hűtlensége

6. Izrael fiai tovább is azt tették, a mi rossz az Örökkévaló szemeiben; szolgálták ugyanis a Báalokat, az Astóreteket, Arám isteneit, Cídón isteneit, Móáb isteneit, Ammón fiainak isteneit és a filiszteusok isteneit, elhagyták az Örökkévalót és nem szolgálták őt. **7.** S föllobbant az Örökkévaló haragja Izrael ellen és eladta őket a filiszteusok kezébe és Ammón fiainak kezébe. **8.** Összetörték és zsarolták Izrael fiait abban az évben – tizennyolc éven át – mind az Izrael fiait, kik a Jordánon túl, a Gileádban levő emóri országban voltak. **9.** És átkeltek Ammón fiai a Jordánon, hogy harcoljanak Jehuda ellen, meg Benjámin ellen és Efrájim háza ellen is; és meg volt szorulva Izrael nagyon. **10.** Akkor kiáltottak Izrael fiai az Örökkévalóhoz, mondván: Vétkeztünk ellened, mert elhagytuk Istenünket és szolgáltuk a Báalokat.

11. És szólt az Örökkévaló Izrael fiaihoz: Nemde Egyiptomtól, az emóritól, Ammón fiaitól és a filiszteusoktól – **12.** Cídónbeliek is, meg Amálék és Máón elnyomtak titeket s midőn kiáltottatok hozzám, megsegítettelek kezükből. **13.** Ti azonban elhagytatok engem és szolgáltatok más isteneket; azért nem segítlek meg többé benneteket. **14.** Menjetek és kiáltsatok azon istenekhez, melyeket választottatok; azok segítsenek nektek szorultságotok idejében. **15.** Szóltak Izrael fiai az Örökkévalóhoz: Vétkeztünk, tégy te velünk mind a szerint, a mint jónak tetszik szemeidben; csak ments meg minket e mai napon. **16.** És eltávolították az idegen isteneket közepükből és szolgálták az Örökkévalót; és megfájlalta lelke Izrael szenvedését. **17.** Gyülekeztek Ammón fiai és táboroztak Gileádban; ekkor összegyűltek Izrael fiai és táboroztak Micpában. **18.** És szólt a nép, Gileád nagyjai, egyik a másikához: Ki az a férfiú, ki harcolni kezd Ammón fiai ellen – az legyen fejevé mind a Gileád lakóinak.

11. fejezet

Jiftách

1. A gileádi Jiftách pedig derék vitéz volt, egy parázna asszonynak volt a fia; Gileád nemzette Jiftáchot. **2.** Gileád felesége szült neki fiaikat; és midőn nagyok lettek az asszony fiai, elűzték Jiftáchot és mondták neki: Nem kapsz birtokot atyánk házában, mert más asszony fia vagy. **3.** Ekkor elszökött Jiftách testvérei elől és letelepedett Tób földjén; és összeszedelőztek Jiftáchhoz üres emberek s kivonultak vele. **4.** És volt idő múlva, harcoltak Ammón fiai Izraellel. **5.** S történt, midőn harcoltak Ammón fiai Izraellel, elmentek Gileád vénei, hogy elhozzák Jiftáchot Tób földjéről. **6.** Mondták Jiftáchnak: Jer, hogy vezérünk légy, s harcoljunk Ammón fiai ellen. **7.** Mondta Jiftách Gileád véneinek: Nemde ti gyűlöltök engem és elűztetek atyám házából! Miért jöttetek hát most hozzám, mikor meg vagytok szorulva? **8.** Erre szóltak Gileád vénei Jiftáchhoz: Mégis most visszatértünk hozzád, hogy jöjj velünk és harcolj Ammón fiai ellen; akkor fejül lesz nekünk, mind a Gileád lakóinak. **9.** És szólt Jiftách Gileád véneihez: Ha visszavisztek engem, hogy harcoljak Ammón fiai ellen és elém adja őket az Örökkévaló, én fejül leszek nektek. **10.** Szóltak Gileád vénei Jiftáchhoz: Az Örökkévaló legyen hallgatója közöttünk, ha nem cselekszünk egészen szavad szerint. **11.** Erre elment Jiftách Gileád véneivel és megtette őt a nép maga fölfejjel és vezérül; és elmondta Jiftách mind a szavait az Örökkévaló színe előtt Micpában.

Jiftách vitája az ellenséggel

12. Követeket küldött Jiftách Ammón fiai királyához, mondván: Mi közöd velem, hogy ide jöttél hozzám, hogy harcolj országom ellen? **13.** Szólt Ammón fiainak királya Jiftách követeihez: Hogy Izrael elvette országomat, mikor fölvonult Egyiptomból az Arnóntól a Jabbókig s a Jordánig, most tehát add azokat vissza békében. **14.** Ismét küldött Jiftách követeket Ammón fiai királyához; **15.** s mondta neki: Így szólt Jiftách, nem vette el Izrael sem Móáb országát, sem Ammón fiainak országát. **16.** Mert mikor fölvonultak Egyiptomból és ment Izrael a pusztában a nádas tengerig és eljutott Kádésba, **17.** akkor küldött Izrael követeket Edóm királyához, mondván: hadd vonuljak át, kérlek, országodon; de nem hallgatott rá Edóm királya. Móáb királyához is küldött, de nem egyezett bele, és letelepedett Izrael Kádésban. **18.** Erre vonult a pusztában, megkerülte Edóm országát és Móáb országát és eljutott napkeletre Móáb országától és táboroztak túl az Arnónon – de nem mentek be Móáb határába – mert az Arnón Móábnak határa. **19.** S küldött Izrael követeket Szíchónhoz, az emóri királyához, Chesbón királyához, és mondta neki Izrael: Hadd vonuljunk át, kérlek, országodon az én helyemre. **20.** De nem hitt Szíchón Izraelnek, hogy határán átvonulni engedje, és összegyűjtötte Szíchón az egész népét és táboroztak Jáhacban; és harcolt Izraellel. **21.** És Izrael kezébe adta az Örökkévaló, Izrael Istene, Szíchónt és egész népét s megverték; és elfoglalta Izrael az emórinak, amaz ország lakójának egész földjét. **22.** Elfoglalták az emóri egész határát az Arnóntól a Jabbókig, meg a pusztától a Jor-

dánig. **23.** Most tehát, az Örökkévaló, Izrael Istene elűzte az emórit népe Izrael elől, és te birtokba vennéd? **24.** Nemde, a mit birtokba ad neked Kemós istened, azt bírod, és a mit elűzött az Örökkévaló, a mi Istenünk mielőlünk, azt bírjuk mi. **25.** Most hát jobb vagy te vajon Báláknál, Cippór fiánál, Móáb királyánál? Vajon küzdeni küzdött-e Izraellel, vagy harcolni harcolt-e ellenük? **26.** Mialatt lakott Izrael Chesbónban és leányvárosaiban, Areórban és leányvárosaiban és mind az Arnón mellett levő városokban háromszáz éven át: miért nem ragadtátok ki azon idő alatt? **27.** Hiszen én nem vétettem neked és te rosszat cselekszel velem; harcolva ellenem! Ítéljen az Örökkévaló, a ki ítélni fog e napon Izrael fiai és Ammón fiai között! **28.** De nem hallgatott Ammón fiainak királya Jiftách szavaira, melyeket küldött hozzá.

Jiftách fogadalma és győzelme

29. És reá szállt az Örökkévaló szelleme Jiftáchra: átvonult Gileádon és Menassén, vonult Micpé-Gileádba és Micpé-Gileádból vonult Ammón fiai ellen. **30.** Ekkor fogadást tett Jiftách az Örökkévalónak és mondta: Ha majd kezembe adod Ammón fiait, **31.** akkor leszen, valami kijön házam ajtaiból elémbe, midőn visszatérek békében Ammón fiaitól – az Örökkévalóé legyen, és égőáldozatul hozom.

32. És vonult Jiftách Ammón fiaihoz, hogy harcoljon ellenük, és kezébe adta őket az Örökkévaló. **33.** Megverte őket Aróértől egészen Minnit felé – húsz várost – és Ábél-Kerámíig, igen nagy vereséggel, és megalázkodtak Ammón fiai Izrael fiai előtt.

34. Midőn házához jött Jiftách Micpába, íme kijön elébe leánya dobokkal és körtáncsal, ő pedig csak egyetlen volt, nem volt neki azonkívül fia vagy leánya. **35.** És történt, a mint őt meglátta, megszagatta ruháit és mondta: Jaj leányom, lesújtva lesújtottál engem s te lettél a megzavaróm ! Hiszen én megnyitottam számat az Örökkévaló előtt és attól el nem térhetek. **36.** Szólt hozzá: Atyám, megnyitottad szádat az Örökkévaló előtt, tégy velem, a mint kijött szádból; miután bosszút szerzett neked az Örökkévaló ellenségeiden, Ammón fiain. **37.** És szólt atyjához: Adassék meg nekem ez a dolog: hagyj engem két hónapig, hogy mehessek és leszálljak a hegyekbe és megsirassam hajadonságomat, én meg társnőim. **38.** Mondta: Menj ! És elküldte őt két hónapra; elment ő meg társnői, és megsiratta hajadonságát a hegyekben. **39.** És történt két hónap múlva, visszatért atyjához, és tett vele fogadása szerint, melyet fogadott; ő pedig nem ismert férfiút. És törvénné lett Izraelben: **40.** évről-évre mennek Izrael leányai, hogy megénekeljék a gileádi Jiftách leányát, négy napig az évben.

12. fejezet

Jiftách és Efrájim viszálya

1. Összegyülekeztek Efrájim emberei és vonultak észak felé, és mondták Jiftáchnak: Miért vonultál harcra Ammón fiai ellen és bennünket nem hívtál, hogy

veled menjünk? Házadat gyűjtjük majd reád tűzben! **2.** Szólt hozzájuk Jiftách: Pörös voltam én és népem meg Ammón fiai nagyon; hívtalak is benneteket, de nem segítettetek meg engem kezükből! **3.** Láttam, hogy nem akarsz megsegíteni, tehát tenyeremre tettem életemet és vonultam Ammón fiai ellen, és kezembe adta őket az Örökkévaló; miért jöttetek hát föl hozzám e mai napon, hogy harcoljatok ellenem? **4.** És összegyűjtötte Jiftách mind a Gileád embereit és harcolt Efrájimmal; és megverték Gileád emberei Efrájimot, mert azt mondták: Efrájim szökevényei vagytok, Gileád, Efrájim közepette, Menasse közepette. **5.** És elfoglalta Gileád a Jordánnak átkelőit Efrájim felé; és történt, valahányszor azt mondták Efrájim szökevényei: hadd keljek át, azt mondták neki Gileád emberei: Efrájimbeli vagy te? ő meg mondta: nem - **6.** akkor mondták neki: mondd csak: sibbólet, s így mondta: szibbólet, mert nem tudta helyesen kimondani; akkor megragadták és levágták a Jordán átkelőinél. És elesett abban az időben Efrájimból negyvenkétezer. **7.** Bírája volt Jiftách Izraelnek hat évig; és meghalt a gileádi Jiftách és eltemették Gileád városaiban.

Ibcán, Élón, Abdon

8. Bírája volt ő utána Izraelnek Ibcán Bét-Léchemből. **9.** Volt neki harminc fia; harminc leányt pedig küldött el kifelé, meg harminc leányt hozott be fiai számára kívülről. És bírája volt Izraelnek hét évig. **10.** Meghalt Ibcán és eltemették Bét-Léchemben. **11.** Bírája volt őutána Izraelnek a zebúlúni Élón; ez bírája volt Izraelnek tíz évig. **12.** Meghalt a zebúlúni Élón és eltemették Ajjálónban, Zebulún földjén. **13.** Bírája volt őutána Izraelnek Abdón, Hillél fia, a Pireátónbéli. **14.** Volt neki negyven fia és harminc unokája, kik hetven vemhén nyargaltak. És bírája volt Izraelnek nyolc évig. **15.** Meghalt Abdón, Hillél fia, a Pireátónbéli, és eltemették Pireátónban, Efrájim földjén, az Amáléki hegységében.

13. fejezet

Sámson születése

1. Izrael fiai továbbra is azt tették, a mi rossz az Örökkévaló szemeiben és adta őket az Örökkévaló a filiszteusok kezébe negyven évig. **2.** Volt egy ember, Coreából, Dán nemzetségéből, neve Mánóach; felesége pedig magtalan volt és nem szült. **3.** És megjelent az Örökkévalónak angyala az asszonynak és szólt hozzá: Íme csak, te magtalan vagy és nem szültél, de várandós lész és fiút fogsz szülni. **4.** Most pedig őrizkedjél, kérlek, ne igyál bort és részegítő italt, és ne egyél semmiféle tisztátalant; **5.** mert íme, várandós lész és majd fiút szülsz; borotva ne érje fejét, mert Isten názírja lesz a fiú anyaméhtől fogva; és ő kezdi majd megsegíteni Izraelt a filiszteusok kezéből. **6.** Erre ment az asszony és szólt férjéhez, mondván: Isten embere jött hozzám, megjelenése pedig mint Isten angyalának megjelenése, nagyon félelmetes; s nem kérdeztem tőle, honnan való, a nevét pedig nem mondta meg nekem. Azt mondta nekem: íme, várandós lész és majd

fiút szülsz, s most ne igyál bort és részegítő italt, és ne egyél semmiféle tisztátalanságot, **7.** mert Isten názírja lesz a fiú anyaméhtől fogva halála napjáig.

8. Ekkor fohászzkodott Mánóach az Örökkévalóhoz és mondta: Kérem, Uram, az Isten embere, a kit küldtél, jöjjön csak újra hozzánk és tanítson minket, mit tegyünk a születendő fiúval. **9.** És hallgatott az Isten Mánóach szavára. És újra eljött az Isten angyala az asszonyhoz; ő éppen ült a mezőn, férje Mánóach pedig nem volt vele.

10. Erre sietett az asszony, futott és tudtára adta férjének; és szólt hozzá: Íme, megjelent nékem a férfiú, a ki minap jött hozzám. **11.** Ekkor fölkelte és ment Mánóach a felesége után; odaérkezett a férfiúhoz és mondta neki: Te vagy-e az a férfiú, a ki beszéltél az asszonyhoz? Mondta: Én vagyok. **12.** És mondta Mánóach: Most bekövetkezik a szavad: mi lesz a rend a fiúval s a vele teendő? **13.** Szólt az Örökkévaló angyala Mánóachhoz: Mindattól, a mit mondtam az asszonynak, őrizkedjék: **14.** mindabból, mi a szőlőtőből származik, ne egyék, bort és részegítő italt ne igyék és semmiféle tisztátalanságot ne egyék; mindazt, a mit neki parancsoltam, tartsa meg.

15. És szólt Mánóach az Örökkévaló angyalához: Hadd tartóztassunk, kérlek, téged, s készítsünk eléd egy kecskegödölyét. **16.** Szólt az Örökkévaló angyala Mánóachhoz: Ha tartóztatsz, sem eszem kenyeredből, de ha égőáldozatot készítesz az Örökkévalónak, mutasd be – mert nem tudta Mánóach, hogy az Örökkévaló angyala az. **17.** És szólt Mánóach az Örökkévaló angyalához: Mi a neved? Midőn bekövetkezik a szavad, hogy tisztelhessünk. **18.** Mondta neki az Örökkévaló angyala: Minek is kérdezted nevemet, holott az csodálatos?

19. Akkor vette Mánóach a kecskegödölyét és a lisztáldozatot és bemutatta a sziklán az Örökkévalónak. Erre csodás valami történt, Mánóach pedig és felesége látták. **20.** Történt ugyanis, mikor a láng fölszállt az oltárról az ég felé, akkor fölszállt az Örökkévaló angyala az oltár lángjában, Mánóach pedig és felesége látták és arcukkal a földre borultak. **21.** S többé az Örökkévaló angyala nem jelent már meg Mánóachnak és feleségének; akkor tudta meg Mánóach, hogy az Örökkévaló angyala az. **22.** És szólt Mánóach a feleségéhez: Meg kell halnunk, mert Istent láttuk. **23.** Mondta neki felesége: Ha megölni akart volna minket az Örökkévaló, nem fogad el kezünkből égőáldozatot meg lisztáldozatot és nem engedi látunk mindezeket, s mostan nem enged hallanunk ilyesmit.

24. És szült az asszony fiút és elnevezte őt Sámsonnak; nagy lett a fia és megáldotta az Örökkévaló. **25.** És kezdte őt hajtani az Örökkévaló szelleme, Dán táborában, Coreá és Estáól között.

14. fejezet

Sámson házassága

1. Lement Sámson Timnába, és egy nőt látott Timnában a filiszteusok leányai közül. **2.** Fölment, tudtára adta atyjának és anyjának és mondta: Egy nőt lát-

tam Timnában a filiszteusok leányai közül; most hát vegyétek őt nekem feleségül. **3.** Mondta neki atyja meg anyja: Vajon nincs-e nő a testvéreid leányai között s egész népem közt, hogy te elmégy feleséget venni a körülmetéletlen filiszteusok közül? És szólt Sámson az atyjához: Őt vedd nékem, mert ő tetszett meg szemeimben. **4.** Atyja és anyja pedig nem tudták, hogy az Örökkévalótól van ez, hogy alkalmat keres a filiszteusokon – abban az időben ugyanis a filiszteusok uralkodtak Izrael fölött.

Sámson és az oroszlán

5. Erre lement Sámson az atyjával és anyjával Timnába; s midőn eljutottak a timnai szőlőig, íme egy fiatal oroszlán ordítva jő elejébe. **6.** Akkor reászökött az Örökkévaló szelleme, és szétszakította, a mint szétszakítanak egy gödölyét és semmi nem volt a kezében. De nem mondta el atyjának és anyjának azt, a mit cselekedett. **7.** Lement és beszélt a nővel és megtetszett Sámson szemeiben. **8.** Midőn visszajött idő múlva, hogy elvegye, letért, hogy megnézzze az oroszlán hulláját, és íme, egy méhraj az oroszlán testében meg méz. **9.** Kiszedte a tenyerére és elmenvén, mentében evett; ekkor odament atyjához és anyjához, adott nekik is és ettek; de nem mondta meg nekik, hogy az oroszlán testéből szedte ki a mézet.

A találós kérdés

10. Erre lement az atyja a nőhöz; és tartott Sámson ott lakomát, mert így tesznek az ifjak. **11.** És volt, midőn őt látták, vettek harminc társat, és ott voltak vele. **12.** S mondta nekik Sámson: Hadd adjak föl nektek egy rejtvényt: ha meg fogjátok azt nekem mondani a lakoma hét napja alatt és kitaláljátok, akkor adok nektek harminc gyolcs inget és harminc váltó ruhát. **13.** De ha nem tudjátok nekem megmondani, akkor ti adtok nekem harminc gyolcs inget és harminc váltó ruhát. Mondták neki: Add fel rejtvényedet, hadd halljuk. **14.** Erre mondta nekik: Evőtől származott étel, erőstől származott édes. De nem tudták megmondani a rejtvényt három napig. **15.** És volt a hetedik napon, mondták Sámson feleségének: Beszélj rá férjedet, hogy mondja meg nekünk a rejtvényt, nehogy elégesünk téged meg atyád házát tűzben. Vajon, hogy kifosszatok minket, hívtatok bennünket ide? **16.** Ekkor sírt Sámson felesége ő előtte és mondta: Te csak gyűlölsz engem s nem szeretsz, a rejtvényt föladtad népem fiainak és nekem nem mondtad meg. Mondta neki: Lám, atyámnak és anyámnak nem mondtam meg és neked megmondjam? **17.** És sírt előtte azon hét napig, melyeken tartott lakomájuk; és volt a hetedik napon, megmondta neki, mert faggatta őt. Erre megmondta a rejtvényt népe fiainak. **18.** És mondták neki a város emberei a hetedik napon, mielőtt lement a nap: Mi édesebb a méznél, mi erősebb az oroszlánnál! Mondta nekik: Ha nem szántotok üszömmel, ki nem találjátok rejtvényemet. **19.** Ekkor reá szökött az Örökkévaló szelleme, lement Askelónba, leverte közülük harminc férfiút, elvette öltözeteiket és odaadta a váltó ruhákat a rejtvény megmondóinak.

Föllobbant a haragja és fölment atyja házába. **20.** Ekkor lett Sámson felesége azon társáé, a kit társul vett magának.

Sámson bosszúja

15. fejezet

Sámson felégeti a filiszteusok vetését

1. Történt pedig idő múlva a búzaaratás napjaiban, megemlékezett Sámson a feleségéről egy kecskegödölyével és mondta: Hadd menjek be feleségemhez a kamarába; de atyja nem engedte őt bemenni. **2.** Mondta ugyanis az atyja: Azt gondoltam volt, hogy meggyűlölted, odaadtam tehát a társadnak, hiszen kisebbik nővére szebb nálánál, legyen csak a tied ő helyette. **3.** Mondta nekik Sámson: Büntelen vagyok ez ízben a filiszteusok előtt, mert rosszat akarok velük tenni. **4.** Elment Sámson, összefogdosott háromszáz rókát, vett fáklyákat és farkot farkhoz fordítván, tett egy-egy fáklyát két fark közé középtűt. **5.** Ekkor meggyújtotta a fáklyákat és rábocsátotta a filiszteusok álló gabonájára, és felgyújtott mind asztagot, mind álló gabonát, mind olajfakertet. **6.** És mondták a filiszteusok: Ki cselekedte ezt? Mondták: Sámson, a Timnabelinek veje, mert vette a feleségét és odaadta a társának. Ekkor fölmentek a filiszteusok és elégették őt és atyját tűzben. **7.** S mondta nekik Sámson: Ha ilyesmit cselekesztek, bizony bosszút állok rajtatok, aztán abban hagyom. **8.** És megverte őket combostul-ágyékostul, nagy vereséggel, s lement és letelepült az Étám sziklahasadékában.

Az állkapocs hőstette

9. Ekkor fölmentek a filiszteusok, táboroztak Jehúdában és elterültek Léchiben. **10.** És mondták Jehuda emberei: Miért jöttetek fel ellenünk? Mondták: Sámsonot megkötni jöttünk fel, hogy úgy cselekedjünk vele, a mint ő cselekedett velünk. **11.** Erre lement háromezer ember Jehúdából az Étám sziklahasadékához, és mondták Sámsonnak: Nem tudod-e, hogy uralkodnak rajtunk a filiszteusok, mit is tettél nekünk? Mondta nekik: A mint velem cselekedtek, úgy cselekedtem ő velük. **12.** És mondták neki: Hogy téged megkötözzünk, jöttünk le, hogy átadjunk a filiszteusok kezébe. Mondta nekik Sámson: Esküdjetek meg nekem, hogy ti magatok nem támadtok reám. **13.** És szóltak hozzá, mondván: Nem, csak meg fogunk téged kötni, hogy átadjunk kezükbe, de megölni nem ölünk meg. Erre megkötözték két új kötéllel és föl vitték a szikláról.

14. Ő eljutott Léchiig, akkor a filiszteusok riadoztak elejébe; és reája szökött az Örökkévaló szelleme, s olyanok lettek a kötelek a karjain, mint a lenszálak, melyek elégték tűzben, úgy hogy kötelékei leolvadtak kezeiről. **15.** És talált egy nyers szamarállkapcsot, kinyújtotta kezét, fölvette és levert vele ezer embert. **16.** Ekkor mondta Sámson: A szamar állkapcsával egy rakást, két rakást: a szamar állkapcsával levertem ezer embert. **17.** És volt, midőn elvégezte beszédjét, eldobta kezéből az állkapcsot. És így nevezték azt a helyet: Rámat-Léchi. **18.** De megszomjúhozott nagyon és kiáltott az Örökkévalóhoz és mondta: Te adtad

szolgád keze által e nagy győzelmet és most meghaljak szomjúságban és essem a körülméletlenek kezébe? **19.** Ekkor meghasította Isten a Léchiben levő katlant, kijött belőle víz és ivott, visszatért a lelke és föléledt. Azért így nevezték el: Én-Kóré, mely Léchiben van, mind e mai napig. **20.** Bírāja volt Izraelnek a filiszteusok napjaiban húsz évig.

16. fejezet

Sámson Gázában

1. Elment Sámson Azzába; ott meglátott egy parázna asszonyt és bement hozzá. **2.** Megmondták az Azzabelieknek: eljött ide Sámson; erre körülálltak és leselkedtek reá egész éjjel a város kapujában. Hallgatag voltak egész éjjel, mondván: a reggel fölvirradtáig megöljük. **3.** S feküdt Sámson éjfélig, fölkelt éjfélkor, megragadta a város kapujának ajtait meg a két félfát, kirántotta a reteszszel együtt és vállaira tette; fölvitte a hegy tetejére, mely Chevron előtt van.

Sámson és Delíla

4. Történt ezután, megszeretett egy asszonyt Szórék völgyében, neve Delíla. **5.** Ahhoz fölmentek a filiszteusok fejedelmei és mondták neki: Beszéld őt rá és nézd, miáltal nagy az ereje és miképpen bírnánk vele és megkötözzük őt, hogy lealázzuk; mi pedig adunk neked ki-ki ezer meg száz ezüstöt.

6. Szólt Delíla Sámsonhoz: Mondd meg csak nekem, miáltal nagy az erőd és mivel köthetnek meg, hogy lealázzanak? **7.** Szólt hozzá Sámson: Ha megköthöznek engem hét nyers ínna, melyeket meg nem szárítottak, akkor elgyengülök és olyan leszek, mint akármely ember. **8.** És fölvittek neki a filiszteusok fejedelmei hét nedves inat, melyeket meg nem szárítottak; és megkötözte őt azokkal – **9.** a lestálló pedig várt nála a kamarában – és szólt hozzá: Filiszteusok ellened, Sámson! Ekkor szétszakította az inakat, mint szétszakad a csepűfonál, mikor tüzet szagol, s nem tudódott ki az ereje.

10. És szólt Delíla Sámsonhoz: Íme, ámítottál engem és hazugságokat beszéltél nekem; most mondd meg csak nekem, mivel köthetnek meg téged? **11.** Szólt hozzá: Ha jól megköthöznek új kötelekkel, melyekkel nem végeztek munkát, akkor elgyengülök és olyan leszek, mint akármely ember. **12.** S vett Delíla új köteleket, megkötözte őt azokkal és szólt hozzá: Filiszteusok ellened, Sámson! A lestálló pedig várta a kamarában – és leszakította karjáról, mint madzagot.

13. És szólt Delíla Sámsonhoz: Mindeddig ámítottál engem és hazugságokat beszéltél nekem; mondd meg nekem, mivel köthetnek meg téged? Szólt hozzá: Ha összeszövöd hajamnak hét fonatját a szövedéssel. **14.** S beleütötte a szöveget és szólt hozzá: Filiszteusok ellened, Sámson! Erre fölébredt álmából és kirántotta a szövőszöveget meg a szövedéket. **15.** S mondta neki: Hogyan mondhatod: szeretlek, holott szíved nincsen velem? Immár háromszor ámítottál engem és nem mondtad meg nekem, miáltal nagy az erőd. **16.** És volt, midőn faggatta őt szavai-

val minden nap és szorította, halálíg csüggedt el a lelke. **17.** Ekkor föltárta neki egész szívét és szólt hozzá: Borotva nem jutott fejemre, mert Isten názírja vagyok anyám méhétől fogva; ha lenyírnak, akkor távozik tőlem az erőm, elgyengülök és olyan leszek, mint akármely ember.

18. Láta Delíla, hogy föltárta neki egész szívét, akkor küldött és hívatta a filiszteusok fejedelmeit, mondván: Ez egyszer jöjjetek fel, mert föltárta nekem egész szívét. – És felmentek hozzá a filiszteusok fejedelmei és föl vitték a pénzt kezükben. - **19.** És elaltatta őt térdein, hívott egy embert és lenyírta hajának hét fonatfát; így kezdte őt lealázni, és eltávozott tőle az ereje. **20.** És mondta: filiszteusok ellened, Sámson! Erre fölébredt álmából és mondta: Kijutok, mint egyszer-másszor, és lerázom magamról. De ő nem tudta, hogy az Örökkévaló eltávozott tőle. **21.** Ekkor megfogták őt a filiszteusok és kiszúrták szemeit; levitték Azzába és megkötözték bilincsekkel, és őrlenie kellett neki a foglyok házában.

Sámson utolsó hőstette

22. S kezdett megnőni fejének haja, miután lenyíratott. **23.** A filiszteusok fejedelmei pedig összegyűltek, hogy tartanak nagy áldozatot Dágón istenüknek, meg örömnepre; és mondták: Kezünkbe adta istenünk Sámson, a mi ellenségünket. **24.** Meglátta őt a nép, és dicsérték istenüket, mert mondták: Kezünkbe adta istenünk ellenségünket, országunk pusztítóját s a ki megsokasította elesettjeinket! **25.** És volt, midőn jó kedvük lett, azt mondták: Hívjátok Sámson, hogy játszadozzon nekünk. És hívták Sámson a foglyok házából és játszadozott előttük, és állították őt az oszlopok közé. **26.** Ekkor szólt Sámson a fiúhoz, ki őt kezénél fogta: Hagyj engem, hadd tapogatom meg az oszlopokat, melyeken áll a ház, majd támaszkodom rájuk. **27.** A ház pedig tele volt férfiakkal és asszonyokkal, és ott voltak mind a filiszteusok fejedelmei; a tetőn pedig mintegy háromezer férfi és asszony, a kik nézték Sámson játékát. **28.** Ekkor kiáltott Sámson az Örökkévalóhoz és mondta: Uram, Örökkévaló, emlékezzél, kérlek, meg rólam és erősíts meg csak ez egyszer, oh Isten, hadd álljak bosszút egy bosszúval két szememért a filiszteusokon. **29.** Erre átfogta Sámson a középső hét oszlopot, melyeken állt a ház, és rájuk támaszkodott: az egyiket jobbjaival, a másikat baljaival. **30.** És mondta Sámson: Haljon meg lelkem a filiszteusokkal együtt! Neki hajolt erővel és ledőlt a ház a fejedelmekre és az egész népre, mely benne volt; és számszabban voltak a halottak, kiket megölt halálában, mint a kiket megölt életében. **31.** És lementek testvérei és atyjának egész háza, föl vitték őt, fölmentek és eltemették őt Corea és Estáól között, atyjának Mánóachnak sírjában. Ő pedig bírása volt Izraelnek húsz évig.

17. fejezet

Micha temploma

1. Volt egy ember Efrájim hegységéből, neve Míchájuhú. **2.** Mondta anyjának: Az ezer és száz ezüst, mely tőled elvétetett, te pedig átkot mondtál és szóltál

is füleim hallatára, íme, az ezüst nálam van, én vettem azt el. És mondta az anyja: Áldott legyen fiam az Örökkévalótól. **3.** Visszaadta anyjának az ezer és száz ezüstöt; és mondta az anyja: Megszentelem kezemből az ezüstöt fiam számára, faragott és öntött kép készítésére; most tehát visszaadom neked. **4.** Visszaadta az ezüstöt anyjának; és vett az anyja kétszáz ezüstöt és odaadta az ötvösnek, az földolgozta faragott. és öntött képpé, és ott volt Míchájuhú házában. **5.** A férfiúnak, Míchának pedig volt egy istenháza; készített éfódot és teráfimot és megtöltötte fiai egyikének kezét, és lett neki pappá. **6.** Azokban a napokban nem volt király Izraelben, ki-ki tette, a mi helyes volt szemeiben.

7. Volt egy ifjú a Jehudabeli Bét-Léchemből, Jehuda nemzetségéből; az levita volt és ott tartózkodott. **8.** Elment ez ember a városból, a Jehudabeli Bét-Léchemből, hogy tartózkodjék, a hol helyet talál; és eljutott Efrájim hegyégre Mícha házáig, hogy útját végezze. **9.** És mondta neki Mícha: Honnan jössz? Szólt hozzá: Levita vagyok a Jehudabeli Bét-Léchemből, és én megyek tartózkodni, a hol helyet találok. **10.** Erre mondta neki Mícha: Maradj nálam, légy nekem atyám és papom, én meg adok neked tíz ezüstöt az évre, egy rend ruhát és élelmedet. És ráállott a levita. **11.** Beleegyezett a levita, hogy lakjék a férfiúnál; és volt neki az ifjú mint bármelyik a fiai közül. **12.** Mícha megtöltötte a levita kezét, így lett neki az ifjú papjává; és ott volt Mícha házában. **13.** És mondta Mícha: Most tudom, hogy majd jót tesz velem az Örökkévaló, mert papommá lett nekem a levita.

18. fejezet

Dán törzse letelepedést keres

1. Azokban a napokban nem volt király Izraelben; és azokban a napokban keresett magának Dán törzse birtokot lakásra, mert nem jutott neki ama napig birtok Izrael törzsei közt. **2.** És küldtek Dán fiai a nemzetségükből öt férfiút mindnyájuk közül, derék férfiakat Coreából és Estáólból, hogy kikémleljek az országot és átkutassák; így szóltak hozzájuk: Menjetek, kutassátok át az országot. És eljutottak Efrájim hegységébe, Mícha házáig és ott megháltak. **3.** Mícha háza mellett voltak, akkor fölismerték a levita ifjú hangját; betértek oda és mondták neki: Ki hozott téged ide és mit csinálsz te erre és mi dolgod van itt? **4.** Szólt hozzájuk: Így meg úgy cselekedett velem Mícha, bérbe fogadott s lettem neki papjává. **5.** És mondták neki: Kérdezd csak meg Istent, hogy megtudjuk, szerencsés lesz-e az utunk, a melyre menni akarunk? **6.** Mondta nekik a pap: Menjetek békében, az Örökkévaló előtt van az utatok, melyen ti jártok. **7.** És elment az öt férfiú és eljutottak Lájisba; s látták a népet, mely benne volt – biztonságban laktak ott a Cídónbeliek módjára – nyugodtnak és biztosnak, senki nem tett semmi zavart az országban, az uralom birtokában; távol voltak a Cídónbeliektől és semmi dolguk nem volt senkivel. **8.** És elérkeztek testvéreikhez Coreába és Estáólba, s mondták nekik testvéreik: Mit hoztok? **9.** Mondták: Föl, vonuljunk föl ellenük, mert láttuk az országot és íme, nagyon jó; hát ti vesztet maradtok? Ne legyetek restek arra, hogy elinduljatok, bemenjetelek és elfoglaljátok az országot. **10.** A mint odaértek, biztosságban levő néphez értek, az ország pedig tág

határú – mert kezetekbe adta az Isten – oly hely az, a hol nincsen hiány semmi földön levő dologban.

Dán törzse és a bálványszobrok

11. S elindult onnét a Dán nemzetségéből, Coreából és Estáólból, hatszáz ember felővezve hadi fegyverrel. **12.** Fölmentek és táboroztak Kirjat-Jeárimban, Jehúdában, azért így nevezték ama helyet: Dán tábora, mind e mai napig, íme Kirjat-Jeárim mögött van. **13.** Onnan átvonultak Efrájim hegységébe és eljutottak Mícha házáig. **14.** Ekkor megszólalt az öt férfiú, a kik mentek volt az országnak, Lájisnak kikémlésére, és mondták testvéreiknek: Tudjátok-e, hogy e házakban éfód és teráfim, meg faragott és öntött kép vannak? Most hát tudjátok meg, mit tegyetek. **15.** S betértek oda, bementek a levita ifjúnak házába, Mícha házába és kérdezték őt békéje felől. **16.** A hatszáz ember pedig, felővezve hadi fegyverükkel, ott állt a kapu bejáratánál, a Dán fiai közül valók. **17.** És fölment az öt férfiú, a kik mentek volt az ország kikémlésére, bementek oda, vették a faragott képet, az éfódot, a teráfimot és az öntött képet; a pap pedig ott állt a kapu bejáratánál, meg a hadi fegyverrel felővezett hatszáz ember. **18.** Amazok bementek Mícha házába, s elvették a faragott képet, az éfódot, a teráfimot és az öntött képet; ekkor szólt hozzájuk a pap: Mit cselekesztek? **19.** Mondták neki: Hallgass, tedd kezedet szádra és jer velünk, hogy nekünk légy atyánk és papunk. Jobb-e papja lenned egy ember házának, vagy papja lenned egy törzsnek és nemzetségnek Izraelben? **20.** Ekkor fölvidult a papnak szíve, vette az éfódot, a teráfimot és a faragott képet és ment a nép közé. **21.** Erre fordultak és elmentek; s maguk elé helyezték a gyermekeket, a jószágot és a podgyászt. **22.** Alig távoztak Mícha házától és az emberek, kik a Mícha háza mellett levő házakban voltak, összegyűltek és utolérték Dán fiait. **23.** Kiáltottak Dán fiaira; odafordultak arcukkal és mondták Míchának: Mi bajod, hogy összegyűltél? **24.** Mondta: Istenemet, melyet készítettem, elvittétek meg a papot és elmentetek; hát mim van még, hogy is mondhatjátok hát nekem: mi bajod? **25.** És szóltak hozzá Dán fiai: Ne hallasd hangodat ellenünk, nehogy reátok támadjanak elkeseredett lelkű emberek és elveszíténéd lelkedet és házad lelkét. **26.** Erre útjukra indultak Dán fiai; s midőn látta Mícha, hogy ők erősebbek nálánál, megfordult és visszatért házába.

Lájis elfoglalása

27. Ők pedig elvették azt, a mit Mícha készített volt, meg a papot, a ki az övé volt és mentek Lájis ellen, egy nyugodt és biztos nép ellen és megverték őket a kard élével; a várost meg elégették tűzben. **28.** S nem volt a ki megmentené, mert messze volt Cidóntól és dolguk nem volt senkivel; fekszik ugyanis a Bét-Rechóbbhoz való völgyben. És fölépítették a várost és megtelepedtek benne. **29.** És elnevezték a várost Dánnak, Dán atyjuk nevéből, a ki született Izraelnek; azonban Lájis volt a város neve azelőtt. **30.** S fölállították maguknak Dán fiai a faragott képet; Jehónátán pedig, Gérsóm fia, Menasse fia, ő meg fiai papjai voltak Dán törzsének az ország számkivetése napjáig. **31.** És tartották maguknak

Mícha faragott képét, melyet készített volt, mind a napokon át, melyekben Isten háza Silóban volt.

19. fejezet

A gibeai parázñaság

1. Volt azokban a napokban – király nem volt Izraelben – volt egy levita férfiú, a ki tartózkodott Efrájim hegységének hátulján, s vett magának ágyasnőt a Jehudabeli Bét-Léchemből. **2.** De ágyasa hűtelen lett hozzá és elment tőle, atyja házába, a Jehudabeli Bét-Léchembe, és ott volt négy teljes hónapig. **3.** Akkor fölkelte a férje és ment utána, hogy szívére beszéljen, hogy visszahozza; vele volt a legénye és egy pár szamár. Bevezette őt atyja házába, meglátta a leányzó atyja és örülve elébe ment. **4.** Tartóztatta őt az ipja, a leányzó atyja és nála maradt három napig; ettek, ittak és megháltak ott. **5.** S volt a negyedik napon, fölkeltek kora reggel, és készült elmenni; ekkor szólt a leányzó atyja a vejéhez: Erősítsd szívedet egy darab kenyérrel, azután elmehettek. **6.** Leültek, ettek kettejük együtt és ittak; ekkor szólt a leányzó atyja a férfiúhoz: Egyezz csak bele, hálj meg, hogy jó kedved legyen. **7.** De a férfiú készült elmenni; azonban unszolta az ipja és újra meghált ott. **8.** S fölkelte kora reggel az ötödik napon, hogy elmenjen; ekkor szólt a leányzó atyja: Erősítsd, kérlek, szívedet és késedelmezzetek, míg lehajlik a nap. És ettek kettejük. **9.** Erre készült a férfiú elmenni, ő meg ágyasa és legénye. S mondta neki az ipja, a leányzó atyja: Íme, kérlek, a nap esteledésre hanyatlott, háljatok csak meg, íme, aláereszkedik a nap, hálj meg itt, hogy jó kedved legyen, s majd holnap korán fölkeltek utatokra és elmehetsz sátradhoz. **10.** De nem akart a férfiú meghálni, fölkelte és elment s eljutott Jebúsz felé – Jeruzsálem az – és vele egy pár fölnyergelt szamár, meg az ágyasa vele.

11. Jebúsz mellett voltak, a nap pedig nagyon alászállott, akkor szólt a legény az urához: Jer csak, hadd térünk be a jebúszinak e városába és majd megháljunk benne. **12.** Szólt hozzá az ura: Ne térjünk be idegenek városába, kik nem Izrael fiai közül valók, hanem vonuljunk tova Gibeáig. **13.** Mondta legényének: Jer, hadd közeledünk a helységek egyikéhez, hogy megháljunk Gibeában vagy Rámában. **14.** És tova vonultak és mentek; ekkor reájok alkonyodott a nap a Benjáminhoz tartozó Gibeá mellett. **15.** Betértek oda, hogy bemenjenek és megháljanak Gibeában; bement és leült a város piacán, de nem volt senki, a ki befogadta őket a házba, hogy megháljanak. **16.** De íme egy öreg ember jön munkájáról a mezőről este – a férfiú Efrájim hegységéből volt, de Gibeában tartózkodott, a helység emberei pedig Benjáminbeliek - **17.** fölemelte szemeit és látta az utas férfiút a város piacán; s mondta az öreg ember: Hová mész és honnan jössz? **18.** Szólt hozzá: Átmegyünk a Jehudabeli Bét-Léchemből Efrájim hegysége hátuljára; onnan való vagyok és a Jehudabeli Bét-Léchembe mentem, s az Örökkévaló házába akarok menni és nincs senki, ki engem befogadna a házba. **19.** Szalma is, abrak is van ugyan szamaraink számára, kenyér és bor is van számomra és szolgálód számára, meg a legény számára, ki szolgálóiddal van, nincsen hiány semmi-ben. **20.** Erre mondta az öreg ember: Béke veled, minden szükséged csak az én

dolgom legyen, csak a piacon ne hálj meg. **21.** Bevezette őt házába és abrakot csinált a szamaraknak, megmosták lábaikat, ettek és ittak.

Gibea vétke

22. Ők éppen jó kedvűek voltak, s íme a város emberei, alávaló emberek, körülvették a házat, dörömbölve az ajtón; és szóltak az öreg emberhez, a ház gazdájához, mondván: Vezesd ki a férfiút, a ki házadba jött, hadd ismerjük meg. **23.** És kiment hozzájuk az ember, a ház gazdája, és mondta nekik: Ne, testvéreim, ne tegyetek, kérlek, rosszat; miután hogy bejött ez a férfiú házamba, ne kövessétek el ezt az aljasságot. **24.** Íme hajadon leányom és amannak ágyasa, hadd vezessem csak ki őket, gyalázzátok meg őket és tegyetek velük, a mi jónak tesz szemeitekben; e férfiún azonban el ne kövessétek ezt az aljas dolgot. **25.** De nem akartak reá hallgatni az emberek, ekkor megfogta a férfiú az ágyasát és kivezette hozzájuk az utcára; megismerték őt és játékot űztek vele egész éjjel reggelig, s elbocsátották, mikor feljött a hajnal. **26.** Jött az asszony hajnal fele; és lerogyott az ember házának bejáratán, a hol ura volt, virradtig. **27.** Midőn reggel fölkel az ura, kinyitotta a ház ajtait és kiment, hogy útjára induljon; s íme, az asszony, az ő ágyasa, lerogyva a ház bejáratán és kezei a küszöbön. **28.** És szólt hozzá: Kelj föl, hadd indulunk! De semmi felelet. Erre föltette a számarra, fölkel a férfiú és elment hazájába. **29.** Midőn megérkezett házába, vette a kést, megfogta ágyasát és földarabolta őt tagjai szerint tizenkét darabra és szétküldte Izrael egész határában. **30.** És volt, mind a ki látta, így szólt: Nem történt és nem láttattott ilyesmi azon naptól fogva, hogy feljöttek Izrael fiai Egyiptom országából, mind e mai napig; fordítsatok rá gondot, tanakodjatok és beszéljete!

20. fejezet

A polgárháború

1. És kivonultak mind az Izrael fiai és egybegyűlt a község mint egy ember Dántól Beér-Sébáig, meg Gileád országa, az Örökkévalóhoz Micpába. **2.** És odaálltak az egész nép kiválói, Izrael törzsei mind, Isten népének gyülekezetében: négyszázezer ember, gyalogos, kardrántó. **3.** Meghallották Benjámin fiai, hogy fölmentek Izrael fiai Micpába. És mondták Izrael fiai: Beszéljete, miképpen történt e gonoszság? **4.** Erre megszólalt a levita férfiú, a meggyilkolt asszonynak férje, és mondta: A Benjáminhoz tartozó Gibeába érkeztem én meg ágyasam, hogy megháljunk. **5.** Ekkor reám támadtak Gibea urai, körülvették miattam éjjel a házat; engem megölni szándékoztak, ágyasomat pedig meggyalázták és meghalt. **6.** Erre megfogtam ágyasomat, földaraboltam és szétküldtem Izrael birtokának egész területén, mert fajtalanságot és aljasságot követtek el Izraelben. **7.** Íme, ti Izrael fiai mind, hozzatok magatoknak döntést és tanácsot itten. **8.** Ekkor fölkel az egész nép, mint egy ember, mondván: Nem megy közülünk senki a sátrába és nem tér be közülünk senki a házába. **9.** Most tehát ez az, a mit tenni fogunk Gibeával: Ellene sors szerint! **10.** Vegyünk tíz embert százból, mind az Izrael

törzseiből, és százat ezerből és ezret tízezerből, hogy élelmet vigyenek a nép számára, hogy cselekedjenek, a mint a Benjáminbeli Gébába érkeznek, egészen azon aljassághoz képest, melyet elkövettek Izraelben. **11.** És összegyülekezett Izrael minden embere a város ellen, mint egy ember egyesülve.

12. És küldtek Izrael törzsei embereket Benjámin egész törzsébe, mondván: Micsoda gonoszság az, mely történt köztetek? **13.** Most tehát adjátok ki azokat az alávaló embereket, a kik Gibeában vannak, hogy megöljük őket és kipusztítsuk a gonoszságot Izraelből. De nem akartak Benjámin fiai hallgatni testvéreik, Izrael fiainak szavára. **14.** S összegyültek Benjámin fiai a városokból Gibeába, hogy kivonuljanak háborúra Izrael fiaival. **15.** Szám szerint voltak Benjámin fiai ama napon a városokból huszonhatezer kardrántó ember, Gibeá lakóin kívül, kik szám szerint voltak hétszáz válogatott ember. **16.** Ez egész népből hétszáz válogatott ember balogkezű volt; mind parittyakövet hajított egy hajszálra és el nem vétette. **17.** Izrael emberei pedig voltak szám szerint, Benjáminon kívül, négyszázezer kardrántó ember, mind ez harcra való ember.

Izrael vereségei

18. Fölkelték és fölmentek Bét-Élbe és megkérdezték Istent, és mondták Izrael fiai: Ki vonuljon közülünk először háborúra Benjámin fiai ellen? Mondta az Örökkévaló: Jehuda először! **19.** És fölkelték Izrael fiai reggel és táboroztak Gibeá ellen. **20.** Kivonultak Izrael emberei háborúra Benjáminnal; és sorakoztak ellenük Izrael emberei harcra Gibeá mellett. **21.** Ekkor kivonultak Benjámin fiai Gibeából és földre terítették ama napon Izrael közül huszonkétezer embert. **22.** De megbátorodott a nép, Izrael emberei, és újból csatára sorakoztak azon a helyen, a hol sorakoztak az első napon. **23.** Fölmentek Izrael fiai és sírtak az Örökkévaló színe előtt egész estig s megkérdezték az Örökkévalót, mondván: Odalépjek-e újból harcra Benjámin fiaival, testvéremmel? Mondta az Örökkévaló: Vonuljatok ellene. **24.** Közeledtek tehát Izrael fiai Benjámin fiai felé a második napon. **25.** És kivonult elébük Benjámin Gibeából a második napon és földre terítették Izrael fiai közül még tizennyolcezer embert, mind ezek kardrántók. **26.** Ekkor fölmentek Izrael fiai mind és az egész nép és jöttek Bét-Élbe, sírtak és ott maradtak az Örökkévaló színe előtt és böjtöltek ama napon egész estig; és bemutattak égő- és békeáldozatokat az Örökkévaló színe előtt. **27.** S megkérdezték Izrael fiai az Örökkévalót – ott volt ugyanis az Isten szövetségének ládája ama napokban, **28.** Pinechász, Eleázár, Áron fiának, ott állt előtte ama napokban – mondván: Kivonuljak-e újból harcra Benjámin testvérem fiai ellen, avagy abba hagyjam? Mondta az Örökkévaló: Vonuljatok, mert holnap kezdedbe adom őt.

Benjámin törzsének veresége

29. És elhelyezett Izrael les-csapatot Gibeá ellen köröskörül. **30.** És fölvo-nultak Izrael fiai Benjámin fiai ellen a harmadik napon és sorakoztak Gibeá ellen, mint már kétszer. **31.** Erre kivonultak Benjámin fiai a nép elejébe – elsza-

kasztattak a várostól – és kezdtek elesetteket ejteni a nép közül mint már kétszer, az országutakon, melyeknek egyike fölmegey Bét-Élnek, másika Gibeának, a mezőségen, mintegy harminc embert Izrael közül. **32.** És mondták Benjámín fiai: Megveretnek tőlünk mint első ízben! Izrael fiai pedig mondták: Hadd fussunk és szakasszuk el a várostól az országutakra. **33.** Mind az Izrael emberei pedig fölkeltek helyükből és sorakoztak Báal-Támárban; Izrael lescsapatja azonban előtört helyéből, Máaré-Gébából, **34.** és értek Gibeá átellenébe egész Izraelből válogatott emberek tízezeren és heves volt a csata; amazok pedig nem tudták, hogy hozzájuk ér a veszedelem.

35. És megverte az Örökkévaló Benjámint Izrael előtt és leterítették Izrael fiai Benjámín közül ama napon huszonötezer és száz embert, mindezek kardrántók. **36.** S látták Benjámín fiai, hogy megverettek. Helyet adtak Izrael emberei Benjáminnak, mert bíztak a lescsapatban, melyet elhelyeztek volt Gibeá ellen. **37.** A les-csapat pedig sietett, rárontott Gibeára; s elhúzódott a les-csapat és megverte az egész várost a kard élével. **38.** Azon megállapodásuk volt Izrael embereinek a les-csapattal, hogy erősen hagyják fölszállni a füstfelleget a városból. **39.** És megfordultak Izrael emberei a csatában; Benjámín pedig kezdte verni Izrael embereit s elesett volt közülük mintegy harminc ember, mert mondták: Bizony végképp megveretik előttünk, mint az előbbi csatában. **40.** A füstfelleg azonban kezdett fölszállni a városból, egy füstoszlop; ekkor hátrafordult Benjámín és íme, ég felé szállt az egész város égése – **41.** Izrael emberei pedig megfordultak, s megrémültek Benjámín emberei, mert látták, hogy hozzájuk ért a veszedelem. **42.** Megfordultak tehát Izrael emberei előtt a pusztá felé, de a csata utolérte őket; a városokból valókat is leterítették közöttük. **43.** Bekerítették Benjámint, üldözték őt, pihenő helyen letiporták, egészen Gibeával szemben napkelet felől. **44.** És elesett Benjámín közül tizennyolcezer ember: mindezek vitéz férfiak.

45. Fordultak és megfutamodtak a pusztá felé a Rimmón sziklájáig és bön-gészve bennük, megöltek az országutakon ötezer embert; és nyomukban voltak Gideómgig és levettek közülük kétezer embert. **46.** Voltak tehát mind, a kik elesetek Benjámínból ama napon: huszonötezer kardrántó férfiú; mindezek vitéz férfiak. **47.** De hatszáz ember fordult és megfutamodott a pusztá felé a Rimmón sziklájáig; és maradtak Rimmón sziklájánál négy hónapig. **48.** Izrael emberei pedig visszatértek Benjámín fiaihoz és levették a kard élével városostul, férfias-tul, barmostul, mindent a mit találtak; mind a városokat is, melyekre találtak, tűzbe borították.

21. fejezet

Benjámín megmentése a pusztulástól

1. Izrael emberei pedig megesküdtek volt Micpában, mondván: Senki közülünk nem adja leányát nőül Benjáminnak. **2.** És elment a nép Bét-Élbe és maradtak ott estig az Isten színe előtt; fölemelték hangjukat és sírtak nagy sírással. **3.**

Mondták: Miért, Örökkévaló, Izrael Istene, történt ez Izraelben, hogy hiányozzék ma Izraelből egy törzs? **4.** És volt másnap, korán fölkelt a nép, épített ott oltárt és bemutatott égő- és békeáldozatokat. **5.** És mondták Izrael fiai: Ki az, a ki nem jött föl a gyülekezetre mind az Izrael összes törzseiből az Örökkévaló elé? Mert nagy eskü volt az ellen, ki nem jött föl az Örökkévaló elé Micpába, mondván: ölessék meg. **6.** De megsajnálta Izrael fiai Benjámint, testvérüket; mondták: kivágtott ma egy törzs Izraelből. **7.** Mit cselekedjünk velük, a megmaradottakkal, feleségek dolgában? Hiszen mi megesküdtünk az Örökkévalóra, hogy nem adunk nekik leányaink közül egyet sem feleségül. **8.** Erre mondták: Melyik az Izrael törzsei közül, a ki nem jött föl az Örökkévaló elé Micpába? És íme, nem jött senki a táborba Jábés-Gileádból a gyülekezetre. **9.** Megszámláltatta magát a nép, s íme, nem volt ott senki Jábés-Gileád lakosai közül. **10.** Erre oda küldött a község tizenkétezer embert a vitézek közül; és megparancsolták nekik, mondván: Menjetek és verjétek le Jábés-Gileád lakosait a kard élével, a nőket is és a gyermekeket. **11.** És ez az, a mit tegyetek: Minden férfiszemélyt meg minden asszonyt, ki ismer férfiúval való hálást, pusztítsatok ki. **12.** Találtak Jábés-Gileád lakosai között négyszáz oly hajadon leányt, ki nem ismert férfiúval való hálást; és elvitték őket a táborba a Kanaán országában levő Silóba. **13.** Erre elküldött az egész község, beszéltek Benjámin fiaihoz, a kik Rimmón sziklájánál voltak és békét hirdettek nekik. **14.** És visszatért Benjámin amaz időben s adták nekik azon asszonyokat, kiket életben hagytak Jábés-Gileád asszonyai közül, de így sem voltak nekik elegen.

A silói lányrablás

15. A nép pedig megsajnálta Benjámint azért, hogy rést csinált az Örökkévaló Izrael törzsei között. **16.** És mondták a község vénei: Mit cselekedjünk a megmaradottakkal a feleségek dolgában, minthogy asszony kipusztult Benjáminból? **17.** Mondták: A megmenekültek birtoka Benjáminé, hogy egy törzs ne törültessek el Izraelből. **18.** Mi pedig nem adhatunk nekik feleséget leányaink közül, mert megesküdték Izrael fiai, mondván: átkozott, ki feleséget ad Benjáminnak.

19. És mondták: Íme, évről-évre, az Örökkévaló ünnepe van Silóban, mely Bét-Éltől északra van napkeletre azon országúttól, mely fölmegy Bét-Éltől Sec-hémbe és délre Lebónától. **20.** Megparancsolták tehát Benjámin fiainak, mondván: Menjetek és leselkedjétek a szőlők között; **21.** majd látjátok, íme ha kijönnek Siló leányai körtáncot lejteni, akkor menjetek ki a szőlők közül és ragadjátok el magatoknak ki-ki az asszonyát Siló leányai közül, azután menjetek Benjámin országába. **22.** És léssen, ha majd atyáik vagy testvéreik panasza jönnek hozzánk, így szólunk majd hozzájuk: ajándékozzátok őket nekünk, mert nem szereztünk kinek-kinek asszonyt a háborúban; hiszen nem ti adtátok nekik, hogy mostanában bűnösök volnátok!

23. És úgy tettek Benjámin fiai: számukhoz képest vettek ugyanis feleséget a táncoló nők közül, kiket elraboltak; erre menten visszatértek birtokukba, fölépítették a városokat és laktak bennük. **24.** És széjjelmentek onnan Izrael fiai

abban az időben ki-ki törzséhez és családjához; és eltávoztak onnan ki-ki birtokába. **25.** Azokban a napokban nem volt király Izraelben; ki-ki tette, ami helyes volt szemeiben.

Térkép 1

Térkép 2

A Messiás a Bibliában

A Messiás szelleme

1Mózes 1:1-2.

1. Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. **2.** A föld pedig pusztá és üres volt és sötétség volt a mélység színén; és Isten szelleme lebegett a vizek színén.

Midrás, Brésit Rábá 2:5.

„Isten szelleme lebegett” – ez a Messiás szelleme.

A száműzetés

3Mózes 26. fejezet

27. Ha ezáltal sem hallgattok rám és ellenemre jártok, **28.** akkor járok ellenetekre haraggal és megfenyítelek benneteket én is hétszeresen vétkeitekért. **29.** Eszitek majd fiaitok húsát, és leányaitok húsát eszitek. **30.** Akkor lerontom magaslataitokat, kiirtom naposzlopaitokat, és teszem holttesteiteket bálványaitok holttesteire és megutál lelkem benneteket. **31.** Városaitokat rommá teszem és elpusztítom szentélyeiteket és nem szagolom áldozataitok kellemes illatát. **32.** És elpusztítom én az országot, hogy eliszonyodnak rajta ellenségeitek, akik laknak benne. **33.** Benneteket pedig elszórlak a népek közé és kardot rántok mögöttetek; így lesz országotok pusztá, városaitok pedig romokká lesznek. **34.** Akkor lerója a föld szombatjait pusztasága egész ideje alatt, ti pedig lesztek ellenségeitek országában; akkor nyugszik a föld és lerója szombatjait. **35.** Pusztasága egész ideje alatt nyugszik, amiért hogy nem nyugodott szombatjaitokon, midőn laktatok rajta. **36.** És akik megmaradnak közületek, féltékenységet hozok azoknak a szívébe az ő ellenségeik országában, hogy üldözi őket a szélhajtott falevél zöreje és menekülnek, amint a kard elől menekülnek és elesnek, bár nincs üldöző. **37.** Elbotlanak egymásban, mint a kard előtt, bár nincs üldöző; és nem lesz megállástok ellenségeitek előtt. **38.** Elvesztek a népek között és fölemészt benneteket ellenségeitek országa. **39.** Akik pedig megmaradnak közületek, azok elenyésznek bűneik miatt ellenségeitek országaiban, meg őseik bűnei miatt is, mint a magukéi miatt, elenyésznek.

A bűnbánat az ország újjáéledésére vezet

40. Akkor bevallják bűnüket és őseik bűnét az ő hűtlenségükben, amellyel hűtlenséget követtek el ellenem, és hogy ellenemre jártak, **41.** meg én is jártam

ellenükre és vittem őket ellenségeik országába; bizony akkor megalázkodik megátalkodott szívük és akkor leróják bűnüket. **42.** És én megemlékezem Jákobbal való szövetségemről, meg Izsákkal való szövetségemről is és Ábrahámmal való szövetségemről is megemlékezem, meg az országról is megemlékezem. **43.** Az ország pedig el lesz hagyatva tőlük és lerója szombatjait, míg pusztá lesz nélkülkük és ők leróják bűnüket, azért, mert rendeleteimet megvetették és törvényeimet megutálta lelkük. **44.** De még akkor is, mikor lesznek ellenségeik országában, nem vetem és nem utálok meg őket, hogy végkép megsemmisítsem őket, hogy megbontsam velük való szövetségemet, mert én vagyok az Örökkévaló, az ő Istenük. **45.** Megemlékezem értük az elődökkel való szövetségről, akiket kivezettem Egyiptom országából a népek szeme láttára, hogy legyek az ő Istenük, én az Örökkévaló. **46.** Ezek a törvények és rendeletek, meg a tanok, melyeket adott az Örökkévaló önmaga közé és Izrael fiai közé a Szináj hegyén Mózes által.

Megváltás Isten által

5Mózes 30:2–10.

2. És megtérsz az Örökkévalóhoz, a te Istenedhez és hallgatsz szavára, mind aszerint, amint neked a mai napon parancsolom, te és gyermekeid, egész szíveddel és egész lelkeddel: **3.** akkor visszahozza az Örökkévaló, a te Istened fogságban levőidet és irgalmaz neked; újra összegyűjt téged mind a népek közül, ahova elszórt az Örökkévaló, a te Istened. **4.** Ha lesz a te eltaszítottságod az ég szélén, onnan is összegyűjt téged az Örökkévaló, a te Istened és onnan is elhoz; **5.** és bevisz téged az Örökkévaló, a te Istened az országba, amelyet elfoglaltak őseid, hogy azt birtokba vedd és jobb sorsban részesít és jobban megsokasít, mint őseidet. **6.** És körülmetszi az Örökkévaló, a te Istened, szívedet és magzatod szívét, hogy szeresd az Örökkévalót, a te Istenedet, egész szíveddel és egész lelkeddel, hogy élj. **7.** És az Örökkévaló, a te Istened mind ez átkokat ellenségeidre adja és gyűlölőidre, akik üldöztek téged.

8. És te megtérsz és hallgatsz az Örökkévaló szavára és megteszed minden parancsolatát, amelyet neked ma megparancsolok. **9.** És bővelkedővé tesz téged az Örökkévaló, a te Istened kezéd minden munkája után, méhed gyümölcsében, barmod gyümölcsében és földed gyümölcsében a te jólétedre, mert újra örvendeni fog neked az Örökkévaló a te javadra, amint örvendett őseidnek. **10.** Ha hallgatsz az Örökkévaló, a te Istened szavára, megtartod parancsolatait és törvényeit, ami meg van írva a tannak e könyvében, ha megtérsz az Örökkévalóhoz, a te Istenedhez egész szíveddel és egész lelkeddel.

A szövetség

Jeremiás 31:32.

32. Hanem ez a szövetség, melyet majd kötök Izraél házával ama napok után, úgymond az Örökkévaló: tanomat belsejükbe adom és szívükre írom, és leszek nekik Istenül és ok lesznek nekem népül.

Jechezkél 37:26.

26. Szövetséget kötök velük, hogy békében éljenek. Örök szövetség lesz az. Letelepítem és megsokasítom őket, szentélyemet pedig középük helyezem örökre.

Beviszlek saját földetekre

Jechezkél 36:24–27.

24. Kihozlak benneteket a népek közül, összegyűjtelek az országokból, és beviszlek benneteket a saját földetekre. **25.** Tiszta vizet hintek rátok, hogy megtisztuljatok. Minden tisztátalanságotoktól és minden bálványotoktól megtisztítlak benneteket. **26.** Új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek: eltávolítom testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek. **27.** Az én lelkemet adom belétek, és azt művelem veletek, hogy rendelkezéseim szerint éljete, törvényeimet megtartsátok és teljesítsétek.

Milyen lesz a Messiás?

Jesája 11:1–9.

1. És ered majd vessző Jisáj törzsökéből és ág hajt ki gyökereiből. **2.** És nyugszik rajta az Örökkévaló szelleme, a bölcsesség és értelem szelleme, a tanács és erő szelleme, a megismerés és istenfélelem szelleme. **3.** És ítélezése lesz istenfélelemmel; nem szeme látása szerint fog ítélni, se nem füle hallása szerint dönteni. **4.** Igazsággal ítél a szegényeknek és egyenességgel dönt az ország alázasai számára; megveri az országot szája vesszejével és ajkai leheletével megöli a gonoszt. **5.** És léssen az igazság derekának öve és a hűség ágyékának öve. **6.** És lakozik a farkas a báránnyal és a párduc a gödölyével heverész; borjú, oroszlán-kölyök és hízóbarom együtt, és egy kis fiú vezeti őket. **7.** Tehén és medve legelésznek, együtt heverésznek kölykeik; az oroszlán pedig, mint az ökör, szalmát eszik. **8.** És játszadozik a csecsemő a vipera lyukánál és a baziliszkus szemére az elválasztott gyermek nyújtja ki kezét. **9.** Nem ártanak és nem rontanak egész szent hegyemen, mert megtelt az ország az Örökkévaló megismerésével, mint vizekkel, melyek a tengert borítják.

Az isteni kinyilatkoztatás

Jechezkél 39:29.

29. És nem rejtem el többé arcomat tőlük, mivel kiöntöttem szellememet Izraél házára, úgymond az Úr, az Örökkévaló.

Joél 3:1.

1. Lészen pedig ez után: kiöntöm szellememet minden halandóra, és majd prófétálnak a fiaitok és leányaitok; véneitek álmokat álmodnak – ifjaitok látomásokat látnak.

Ámosz 8:11.

11. Íme napok jönnek, úgymond az Úr az Örökkévaló, és éhséget bocsátok az országra, nem éhséget kenyérre, s nem szomjúságot vízre, hanem arra, hanem arra, hogy hallják az Örökkévalónak igéit.

Az Örökkévaló ismerete

Jesájá 30:20.

20. És bár szűkösen adott kenyeret, és kimérte a vizet az Örökkévaló, nem állítják többé félre tanítódát, hanem saját szemeddél láthatod tanítódát.

Uo. 40:5.

5. Mert megjelenik az Örökkévaló dicsősége, látni fogja minden ember egyaránt. Az Örökkévaló maga mondja ezt.

Uo. 42:6.

6. Én az Örökkévaló hívtalak igazsággal és megfogom kezedet; megóvlok és teszek a nép szövetségévé, a nemzetek világosságává

Nép a népre kardot nem emel

Jesájá 2:2–4.

2. Az utolsó napokban szilárdan fog állni az Örökkévaló házának hegye a hegyek tetején. Kimagaslik a halmok közül, és özönlik hozzá valamennyi nép. **3.** Eljön a sok nép, és ezt mondják: Jöjjetek, menjünk föl az Örökkévaló hegyére, Jákób Istenének házához! Tanítson minket utaira, hogy az ő ösvényein járjunk. Mert a Cionról jön a tanítás, és az Örökkévaló igéje Jeruzsálemből. **4.** Ítéletet tart a nemzetek fölött, megfenyíti a sok népet. Kardjaikból kapákat kovácsolnak, lándzsáikból metszőkéseket. Nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul.

Elijáhu próféta

Máláchi 3:23–24.

23. Íme, én küldöm nektek Eliját, a prófétát, mielőtt jönne az Örökkévaló napja, a nagy és félelmetes; **24.** És visszatéríti az atyák szívét a gyermekekhez és a gyermekek szívét az atyáikhoz – nehogy jöjjenek és megverjem az országot átokkal.

A rossz szellem eltisztítása

Cefánjá 3:9.

9. Akkor majd tisztává teszem a népek ajkát, mindnyájan az Örökkévaló nevét hívják segítségül, és őt tisztelik egy akarattal.

Zchárjá 13:2.

2. Azon a napon, így szól az Örökkévaló, a seregek ura, eltörlöm a bálványok neveit az országban, nem is említik őket többé. A prófétákat és a tisztátalan lelkületet is eltávolítom az országból.

Zchárjá 14:9.

9. Az Örökkévaló lesz a király az egész földön. Azon a napon az Örökkévaló lesz az egyetlen Isten, és neve az egyetlen név.

Az Örökkévaló kedvese

Énekek éneke 5:2.

2. Alszom én, de szívem ébren van. Hallga, barátom kopog: nyiss ki, nővérem, kedvesem, galambom, jámborom, mert fejem harmattal van tele, fürtjeim az éjnek cseppjeivel.

Uo. 2:8–12.

8. Szerelmesem hangját hallom! Jön már, ugrálva a hegyeken, szökdelve a halmokon. **9.** Mert olyan szerelmesem, mint a gazella, mint a fiatal szarvas. Itt áll már falaink mellett, benéz az ablakon, betekint a rácsozaton. **10.** Szerelmesem így szólított meg: Kelj föl, kedvesem, szépségem, jöjj már! **11.** Nézd, vége van a télnek, elmúlt az esőzés, elment. **12.** Megjelentek a virágok a földön, itt az éneklés ideje, gerlebúgás hangzik földünkön.

A Szentföld és törvényei a Bibliában

A SZENTFÖLD TÖRTÉNETE

A Biblia kezdete

1Mózes 1:1.

1. Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet.

Rási: „Rabbi Jichák azt mondta: A Tóra melynek fő célja a parancsolatok tanítása az „Ez a hónap legyen számotokra a hónapok kezdete” kezdetű bibliai verssel¹ kellett volna, hogy kezdődjön, mert ez az első parancsolat, amelyet a zsidó nép kapott az Örökkévalótól. Akkor hát miért kezdődik mégis a Teremtés leírásával? A szövegben kifejeződő alapeszme miatt, nevezetesen: Népe elé tárta a mindenség monumentalitását [vagyis számot adott a Teremtés munkájáról], hogy nekik adja a népek örökrészét. Hogy ha a népek azt találnák mondani Izraelnek: Rablók vagytok, mert erőszakkal elvettétek [Kánaán] hét népének földjét, Izrael ezt válaszolhassa: Az egész föld a Szent, Áldassék Ő, tulajdona; Ő teremtette és annak adta, akinek akarta. Saját akaratából adta nekik és saját akaratából vette el tőlük majd adta nekünk.”

Az Ábrahámnak tett ígéret földje

1Mózes 15:1–20.

1. Ezen dolgok után volt az Örökkévaló ígéje Ávromhoz látomásban, mondván: Ne félj Ávrom, én pajzsod vagyok neked, a te jutalmad igen sok. 2. És mondta Ávrom: Uram, Isten! mit adsz én neked? hisz én járok magtalanul és házam birtokosa a damaszkusi Eliezer. 3. És mondta Ávrom: Íme, nekem nem adtál magzatot és íme, az én házam szolgaszülöttje örököl utánam. 4. És íme az Örökkévaló ígéje hozzá, mondván: Nem örököl ez te utánad, hanem az, aki származni fog ágyékdoból, az örököl majd utánad. 5. És kivezette őt a szabadba és mondta: Tekints csak fel az égre és számláld meg a csillagokat, ha meg bírod azokat számlálni. És mondta neki: Így lesz a te magzatod! 6. És ő hitt az Örökkévalóban és (Isten) betudta azt neki igazságul. 7. És mondta neki: Én vagyok az Örökkévaló, aki kihoztalak téged Ur-Kászdimból, hogy neked adjam ezt az országot, hogy bírjad azt.

¹ 2Mózes 12:2.

8. És ő mondta: Uram, Isten! Mi által tudom meg, hogy én fogom azt bírni? **9.** És mondta neki: Vegyél nekem egy három éves üszőt, egy hároméves kecskét és egy három éves kost, egy gerlicét és egy galambfiát. **10.** És ő vette Neki mind- ezt és szétvágta azokat középen és tette mindegyiknek a részét a másikkal szem- be; a madarat azonban nem vágta ketté. **11.** És leszállottak a ragadozó madarak a hullákra, de Ávrom elkergette azokat. **12.** És midőn a nap lemenőben volt, mély álom borult Ávromra és íme, félelem, nagy sötétség borul rá. **13.** És mondta (Is- ten) Ávromnak: Tudd meg, hogy idegen lesz a te magzatod egy országban, mely nem az övék és szolgálatra szorítják őket és sanyargatják őket négyszáz évig. **14.** De ama nép fölött is, melyet szolgálni fognak, ítéletet tartok én és azután ki fog- nak vonulni nagy vagyonnal. **15.** Te pedig elmegy atyáidhoz békében, el fogsz temettetni jó vénségben. **16.** És a negyedik nemzedék tér majd vissza ide, mert nem telik be az Emóri vétke addig. **17.** És volt, midőn a nap lement és sötétség lett, íme, egy kemence: füst és tűzláng, mely átvonult ama darabok között. **18.** Azon a napon kötött az Örökkévaló szövetséget Ávrommal, mondván: A te mag- zatodnak adom ezt a földet, az egyiptomi folyamtól a nagy folyamig, a Perosz folyamig: **19.** A Kénit, a Kenizzit és a Kádmónit, **20.** a Chittit, a Perizzit és a Re- főimot, **21.** az Emórit, a Kánaánit, a Girgósit és a Jevúszit.

Az első izraeli zsidó földbirtok

1Mózes 23:1–20.

1. És volt Sárának élete: százhuszonhét év; ezek Sára életévei. **2.** És meghalt Sára Kirjász-Árbában, az Hebrón, Kánaán országában; és eljött Ábrahám, hogy gyászolja Sárát és sirassa. **3.** És fölkelt Ábrahám az ő halottja mellől és szólt Chész fiaihoz, mondván: **4.** Idegen és lakó vagyok és nálatok, adjatok nekem sírnak való birtokot nálatok, hadd temessem el halottamat magam elől. **5.** És fe- leltek Chész fiai Ábrahámnak, mondván neki: **6.** Hallgass meg minket, Uram! Isten fejedelme vagy te mi közöttünk, sírjaink legkiválóbbjába temesd el halot- tadat; senki közülünk sem fogja megvonni az ő sírját te tőled, hogy eltemessed a te halottadat. **7.** Ábrahám pedig fölkelt és meghajolt az ország népe, Chész fiai előtt. **8.** És szólt hozzájuk mondván: Ha úgy akarjátok, hogy eltemessem halot- tamat magam elől, hallgassatok meg engem és könyörögjetek értem Efrónnál, Cóchár fiánál, **9.** hogy adja nekem a Máchpéla barlangját, mely az övé, mely az ő mezeje végében van; teljes pénzért adja nekem közöttetek sírnak való birtokul. **10.** Efrón pedig ült Chész fiai között; és felelt Efrón, a chitti, Ábrahámnak, Chész fiai fülének hallatára, mindazok hallatára, akik bemennek az ő városának kapuján, mondván: **11.** Nem, uram! hallgass meg engem; a mezőt neked adtam és a barlangot, mely benne van, neked adtam azt, népem fiai szeme előtt adtam azt neked; temesd el halottadat. **12.** És meghajolt Ábrahám az ország népe előtt. **13.** És szólt Efrónhoz az ország népének füle hallatára, mondván: Bárcsak meghall- gatnál engem: megadom a pénzt a mezőért, vedd el tőlem, hogy hadd temessem el halottamat oda. **14.** És felelt Efrón Ábrahámnak, mondván neki: **15.** Uram,

hallgass meg engem! Egy föld négyszáz sékel ezüstért, köztem és közted, mi az? Halottadat pedig temesd el. **16.** És elérte Ábrahám Efrónt és lemérte Ábrahám Efrónnak az ezüstöt, amelyről szólt Chész fiainak füle hallatára, négyszáz sékel ezüstöt, kelendőt a kereskedőnél. **17.** Így maradt Efrón mezeje, mely Máchpélában van, mely Mámré előtt van, a mező és a barlang, mely benne van és minden fa, mely a mezőn van, egész határában, köröskörül, **18.** Ábrahámé vétel gyanánt, Chész fiai szeme előtt, mindazok előtt, akik bemennek az ő városának kapuján, **19.** És aztán eltemette Ábrahám Sárát, az ő feleségét Máchpéla mezejének barlangjába, Mámré előtt, az Hebrón; Kánaán országában. **20.** És maradt a mező, meg a barlang, mely benne van, Ábrahámé sírnak való birtokul Chész fiaitól.

A Jákobnak tett ígéret földje

1Mózes 35:1–15.

1. És mondta Isten Jákobnak: Kerekedj fel, menj fel Bész-Élbe és lakjál ott; és készíts ott oltárt az Istennek, aki megjelent neked, midőn menekültél Ézsau, a te testvéred elől. **2.** És Jákob mondta házának és mindazoknak, akik vele voltak: Távolítsátok el az idegen isteneket, melyek közepettetek vannak, tisztuljatok meg és váltsatok ruhát, **3.** hogy fölkerekedjünk és fölmenjünk Bész-Élbe; és készítetek ott oltárt az Istennek, aki meghallgatott engem szorultságom napján és velem volt az úton, melyen jártam. **4.** És átadták Jákobnak mind az idegen isteneket, melyek kezükben voltak és a karikákat, melyek füleikben voltak; Jákob pedig elrejtette azokat a tölgyfa alatt, mely Sechemnél volt. **5.** És elvonultak; és volt Istentől való rettegés a városokon, melyek körülöttük voltak és nem üldözték Jákob fiait. **6.** Jákob pedig érkezett Lúzba, mely Kánaán országában van, az Bész-Él; ő és az egész nép, mely vele volt. **7.** És épített ott oltárt és elnevezte a helyet: Bész-Él Istene, mert ott nyilatkozott meg neki Isten, midőn menekült az ő testvére elől. **8.** És meghalt Debóra, Rebeka dajkája és eltemették Bész-Élen alól, a tölgyfa alatt és elnevezte azt: Állón-Bóchúsznak (Sírás-tölgye).

9. És megjelent Isten Jákobnak újra, midőn jött Páddán-Áromból, és megáldotta őt. **10.** Mondta neki Isten: A te neved Jákob; ne neveztesse a te neved többé Jákobnak, hanem Izrael legyen a te neved. És elnevezte őt Izraelnek. **11.** És mondta neki Isten: Én vagyok Isten, a Mindenható! Szaporodjál és sokasodjál, nemzet és nemzetek gyülekezete lesz belőled és királyok származnak ágyékaidból. **12.** Az országot pedig, melyet Ábrahámnak és Izsáknak adtam, neked fogom adni, és magzatodnak utánad fogom adni az országot. **13.** És fölszállt tőle Isten azon a helyen, ahol beszélt vele. **14.** Jákob pedig fölállított oszlopot, azon a helyen, ahol beszélt vele, köoszlopot és öntött rá italáldozatot és öntött rá olajat. **15.** És elnevezte Jákob a helyet, ahol beszélt vele Isten, Bész-Élnek.

Izrael: a szent temetkezési hely

IMózes 49:28–33.

Jákob halála

28. Mindezek Izrael törzsei, tizenkettő és ez az, amit szólt hozzájuk atyjuk, midőn megáldotta őket; mindegyiket a maga áldása szerint áldotta meg. **29.** És megparancsolta nekik és mondta nekik: Én eltakarítatom népemhez, temesetek el engem atyáim mellé a barlangba, mely Efrónnak, a chittinek mezejében van; **30.** a barlangba, – mely Máchpéla mezejében, mely Mámré előtt van Kánaán országában – a melyet megvett Ábrahám mezőstül Efróntól, a chittitől sírnak való birtokul. **31.** Ott temették el Ábrahámot és Sárát, az ő feleségét, ott temették el Izsákot és Rebekát, az ő feleségét és oda temettem el Léát. **32.** Megvett birtok a mező és a barlang, mely benne van, Chész fiaitól. **33.** Midőn végzett Jákob azzal, hogy parancsot adjon fiainak, fölszedte lábait az ágyra; kimúlt és eltakarítottott népéhez.

IMózes 50:1–14.

Jákob temetése

1. És ráborult József az ő atyja arcára és sírt rajta és megcsókolta őt. **2.** És megparancsolta József az ő szolgálóinak, az orvosoknak, hogy balzsamozzák be atyját; és az orvosok bebalzsamozták Izraelt. **3.** És betelt számára negyven nap, mert így telnek be a bebalzsamozás napjai, és megsiratták őt az egyiptomiak hetven napig. **4.** Midőn elmúltak megsiratásának napjai, akkor szólt József Fáraó házához, mondván: Ha ugyan kegyet találtam szemeitekben, szóljatok, kérlek, Fáraó fülei hallatára, mondván: **5.** Atyám megesketett engem, mondván: Íme, én meghalok; síromba, melyet ástam magamnak Kánaán országában, oda temess el engem! Most tehát hadd menjek el, hogy eltemessem atyámat és azután visszatérek. **6.** És mondta Fáraó: Menj föl és temesd el atyádat, amint megesketett téged.

7. És fölment József; hogy eltemesse az ő atyját; fölmentek vele Fáraó összes szolgálói, házának vénei és Egyiptom országának összes vénei; **8.** meg József egész háza, testvérei és atyjának háza; csak gyermekeiket, juhaikat és marhájukat hagyták Gósen földjén. **9.** És fölmentek vele szekerek is, lovasok is és a tábor igen nagy volt. **10.** Elérkeztek Óted szérűjéig, mely a Jordánon túl van és ott gyászoltak igen nagy és súlyos gyászolással; és tartott atyjáért hét napi gyászt. **11.** Midőn látta az ország lakója, a Kánaáni; a gyászt Ótod szérűjében, mondta: Súlyos gyász ez Egyiptomnak; azért nevezték el Óvél-Micrájim (Egyiptom gyásza), mely a Jordánon túl van. **12.** És fiai úgy cselekedtek vele, amint megparancsolta nekik. **13.** És elvitték őt fiai Kánaán országába és eltemették őt a Máchpéla mezejének barlangjába, amelyet megvett Ábrahám mezőstül sírnak való birtokul Efróntól, a chittitől; Mámré előtt. **14.** József pedig visszatért Egyiptomba, ő és testvérei, meg mind, akik fölmentek vele hogy eltemessék atyját, miután eltemette az atyját.

Tejjel-mézzel folyó ország

2Mózes 3:1–8.

8. Azért leszálltam, hogy megmentsem Egyiptom kezéből, hogy felvigyem amaz országból jó és tágas országba, tejjel-mézzel folyó országba, a Kánaáni, a Chitti, az Emóri, a Perízzi, a Chívvi és a Jevúsi helyére.

Az ország kikémlelése

4Mózes 13–14. fejezet

1. És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: **2.** Küldj el férfiakat, hogy kikémleljék Kánaán országát, amelyet én adok Izrael fiainak; egy-egy férfiút atyái törzse szerint küldjétek, mindegyik fejedelem közülük. **3.** Mózes pedig elküldte őket Poron pusztájából az Örökkévaló parancsára: mindnyájan férfiak, Izrael fiainak fejei ők. **4.** És ezek a neveik:... **17.** Elküldte őket Mózes, hogy kémleljék ki Kánaán országát; és mondta nekik: Menjetek fel erre délnek és menjetek fel a hegyre. **18.** Nézzétek meg az országot, milyen az, és a népet, mely rajta lakik, vajon erős-e vagy gyenge, kevés-e vagy sok? **19.** És milyen az ország, melyben az lakik, vajon jó-e vagy rossz? És milyenek a városok, amelyekben az lakik, vajon táborokban-e vagy várakban? **20.** És milyen a föld, vajon kövér-e vagy sovány, van-e rajta fa vagy nincs? Ti legyetek erősek és vegyetek az ország gyümölcséből. Az idő pedig a szőlőérés ideje volt.

21. És fölmentek és kikémlelték az országot Cin pusztájától Rechóvig, Chámosz mentén. **22.** Fölmentek délnek és elértek Hebrónig; ott voltak pedig Áchimon, Sésáj és Tálmáj, Ánok szülöttei; Hebrón pedig hét évvel előbb épült, mint az egyiptomi Cóán. **23.** Elértek Eskól völgyéig és ott levágtak egy szőlővenyigét és egy szőlőfürtöt, és vitték azt ketten a póznán; meg a gránátalmából és a fügékből. **24.** Azt a helyet elnevezték Eskól völgyének, a szőlőfürt miatt, melyet Izrael fiai onnan levágtak.

25. És visszatértek az ország kikémleléséből negyven nap múltán. **26.** Elmentek és elértek Mózeshez és Áronhoz, meg Izrael fiai egész községéhez, Poron pusztájába, Kádesig; és feleletet hoztak nekik, meg az egész községnek, és megmutatták nekik az ország gyümölcsét. **27.** Elbeszélték neki és mondták: Bementünk az országba, ahova küldtél bennünket; és valóban tejjel-mézzel folyó az, ez meg a gyümölcse. **28.** Csakhogy hatalmas a nép, mely az országban lakik, a városok erősítettek, igen nagyok és Ánok szülötteit is láttuk ott. **29.** Amálék lakik a déli földön, a Chitti, Jevúsi és Emóri a hegységen lakik a Kánaáni pedig lakik a tengernél és a Jordán partján. **30.** És Káleb csitította a Mózes ellen (háborgó) népet és mondta: Fölmegyünk bizony és elfoglaljuk azt, mert bírni fogunk vele. **31.** De a férfiak, kik vele együtt fölmentek, mondták: Mi nem mehetünk fel

azok a nép ellen, mert erősebb az nálunk. **32.** Így terjesztették rossz hírét az országnak, melyet kikémleltek, Izrael fiai előtt mondván: Az ország, melyen átvonultunk, hogy kikémleljük, olyan ország, mely fölemészti lakóit és az egész nép, melyet benne láttunk, szálas emberek. **33.** Ott láttuk az óriásokat, Ánok fiait az óriások közül; olyanok voltunk szemeinkben, mint a sáskák és olyanok voltunk az ő szemeinkben is.

Izrael a Jordán keleti partján

4Mózes 32:1–42.

1. Sok nyája volt Rúbén és Gád fiainak, nagyon számos; és látták Jázér földjét, meg Gileád földjét, hogy íme, a hely nyájnak való hely. **2.** Elmentek tehát Gád fiai és Rúbén fiai és szóltak Mózeshez, meg Eleázárhoz, a paphoz és a község fejedelmeihez, mondván: **3.** Átorosz, Divón, Jázér, Nimró, Chesbón és Elolé, Szevom, Nevó és Beón, **4.** az ország, melyet levert az Örökkévaló Izrael községe előtt, nyájnak való föld, szolgálidnak pedig van nyája. **5.** És mondták: Ha kegyet találtunk szemeidben, adassék ez az ország szolgálidnak örökségül, ne vigyél át bennünket a Jordánon.

6. És mondta Mózes Gád fiainak és Rúbén fiainak: Vajon testvéreitek menjenek-e a háborúba, ti pedig itt maradjatok? **7.** És miért térítenétek el Izrael fiainak szívét, hogy át ne vonuljanak az országba, melyet nekik adott az Örökkévaló. **8.** Így cselekedtek atyáitok, mikor elküldtem őket Kádes-Bárneából, hogy megnézzék az országot. **9.** Fölmentek Eskól völgyéig, megnézték az országot és eltérítették Izrael fiai szívét, hogy ne menjenek be az országba, melyet nekik adott az Örökkévaló. **10.** És fölgerjedt az Örökkévaló haragja azon a napon és megesküdött, mondván: **11.** Bizony nem fogják látni a férfiak, kik feljöttek Egyiptomból, húsz évestől fölfelé, azt a földet, melyről megesküdtem Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, mert nem jártak teljesen utánam; **12.** kivéve Kálebet, Jefune fiát, a Kenizzit és Józsuát, Nún fiát, mert ők jártak teljesen az Örökkévaló után. **13.** És fölgerjedt az Örökkévaló haragja Izrael ellen és vándoroltatta őket a pusztában negyven évig, míg kipusztult az egész nemzedék, mely cselekedte azt, ami rossz az Örökkévaló szemeiben. **14.** És íme föltámadtok ti atyáitok helyett, vétkes emberek fajzata, hogy növeljétek még az Örökkévaló haragjának fölgerjedését Izrael ellen; **15.** mert eltértek tőle, tovább otthagytá őket a pusztában, és így elveszítitek ezt az egész népet.

16. És odaléptek hozzá és mondták: Juhaklokat akarunk építeni nyájainknak és városokat gyermekeinknek. **17.** mi pedig fölfegyverkeztünk sietve Izrael fiai előtt, amíg el nem vittük őket helyükre; gyermekeink azonban maradjanak a megerősített városokban az ország lakosai miatt. **18.** Nem térünk vissza házainkba, míg ki nem vette Izrael fiai közül mindenki az ő birtokát. **19.** Mert mi nem kapunk birtokot velük a Jordánon túl, miután kijutott nekünk birtokunk a Jordánon innen, kelet felé.

Miért nem léphetett Mózes az Ígéret Földjére

4 Mózes 20. fejezet

Mózes és Áron vétke és büntetése

1. És elérkeztek Izrael fiai, az egész község Cin pusztájába az első hónapban és a nép maradt Kádesben. Ott meghalt Mirjám és eltemették ott. **2.** És nem volt vize a községnek; és összegyülekeztek Mózes meg Áron ellen... **7.** És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: **8.** Vedd a botot és gyűjtsd egybe a községet, te meg testvéred Áron, és szóljatok a sziklához az ő szemeik előtt, hogy adja ki vizét; és kihozol nekik vizet a sziklából és megitatod a községet meg barmaikat. **9.** Mózes elvette a botot az Örökkévaló színe elől, amint parancsolta neki. **10.** És Mózes meg Áron egybegyűjtötték a gyülekezetet a szikla elé; és mondta nekik (Mózes): Halljátok csak, ti ellenszegülők! Vajon ebből a sziklából hozzunk-e ki nektek vizet? **11.** És fölemelte Mózes a kezét és rávágott a sziklára botjával kétszer; erre kiömlött sok víz, és ivott a község, meg barmaik.

12. És mondta az Örökkévaló Mózesnek, meg Áronnak: Mivelhogy nem hitetek bennem, hogy megszenteljetek engem Izrael fiainak szemei előtt, azért nem viszitek be a gyülekezetet az országba, melyet nekik adtam. **13.** Ez a pörlekedés vize, ahol pörlekedtek Izrael fiai az Örökkévalóval, és megszenteltetett általuk.

5Mózes 3. fejezet

Mózes könyörgése

23. És könyörögtem az Örökkévalónak abban az időben, mondván: **24.** Uram, Istenem te elkezdted megmutatni szolgálóknak nagyságodat és erős kezedet; hisz ki oly Isten az égben és a földön, aki cselekednék a te cselekedeteid és hatalmad szerint? **25.** Hadd vonuljak át, kérlek, hogy lássam azt a jó országot, mely a Jordánon túl van, azt a jó hegyet és a Libánont. **26.** De fölgerjedt az Örökkévaló ellenem miattatok és nem hallgatott rám; azt mondta az Örökkévaló nekem: Elég! ne szólj hozzám többé ebben a dologban. **27.** Menj föl a Piszga csúcsára, vedd föl szemeidet nyugatra, északra, délre és keletre és nézd meg szemeiddel, mert nem fogsz átvonulni ezen a Jordánon. **28.** Adj parancsot Józsuának, erősítsd és bátorítsd őt, mert ő fog átvonulni a nép előtt és ő fogja birtokba adni nekik az országot, melyet látsz.

5Mózes 34. fejezet

Mózes halála

1. És Mózes fölment Móáb síkságáról Nebó hegyére, Piszga csúcsára, mely Jerichó előtt van, és az Örökkévaló megmutatta neki az egész országot, Gileádtól Dánig, **2.** meg az egész Náftálit és Efráim meg Menásse országát, egész Júda

országát a nyugati tengerig; **3.** a déli részt, a környéket, Jerichó, a pálmák városának völgyét, egész Czóárig. **4.** És mondta neki az Örökkévaló: Ez az ország, melyről megesküdtem Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, mondván: Magzatodnak fogom adni: engedtem látnod saját szemeiddel, de át nem vonulhatsz oda. **5.** És meghalt ott Mózes, Isten szolgája, Móáb országában, az Örökkévaló parancsára. **6.** Eltemette ott a völgyben, Móáb földjén, Bész-Peór átellenében, de nem tudja sírját senki, egész a mai napig. **7.** Mózes pedig százhús éves volt, mikor meghalt; nem homályosodott el a szeme és nem fogyott meg az ereje. **8.** Megsíratták Izrael fiai Mózeset Móáb síkságain harminc napig, és beteltek Mózes siratásának, gyászolásának napjai.

A LETELEPEDÉS ÉS ANNAK FELTÉTELEI

A birtoklás kikötése

2Mózes 23. fejezet

20. Íme, én küldök angyalt előtted, hogy megőrizzen téged az úton és hogy elvigyen arra a helyre, melyet én elkészítettem. **21.** Őrizkedjél tőle és hallgass szavára, ellene ne szegülj, mert ő nem fogja megbocsátani elpártolásotokat, mert nevem van benne. **22.** Hanem, ha hallgatni fogsz szavára és megteszed mindazt, amit mondok, akkor ellensége leszek a te ellenségeidnek és szorongatom a te szorongatóidat. **23.** Mert jár majd az én angyalom előtted és elvisz téged az Emórihoz, a Chittihez, a Perizihez; a Kánaánihoz, a Chivvihez és Jevúszizhoz; és én kipusztítom azt. **24.** Ne borulj le az ő isteneik előtt és ne szolgálj azokat, - és ne cselekedjél az ő cselekedeteik szerint – hanem rombold le azokat és zúzd össze az ő oszlopaikat. **25.** És szolgáljátok az Örökkévalót, a ti Isteneteket, és ő megáldja a te kenyeredet és vizedet; és akkor eltávolítom a betegséget közeledből. **26.** Nem lesz idétlent szülő és magtalan asszony a te országodban; napjaid számát teljessé teszem. **27.** Félelmemet küldöm előtted és megzavarom mind a népet, amelyek közé te mész; és teszem, hogy mind a te ellenségeid hátat fordítsanak neked. **28.** És küldöm a darazsat előtted, hogy előzze a Chivvit, a Kánaánit és Chittit előled. **29.** Nem üzöm el őt előled egy évben, hogy ne legyen az ország puszta és elszaporodjék ellened a mező vadja. **30.** Apránként üzöm el őt előled, amíg te megsaporodsz és birtokba veszed az országot. **31.** És teszem a te határod a nádistengertől a filiszteus tengerig és a pusztától a folyamig; mert kezeitekbe adom az ország lakóit és te üzöd azokat magad előtt. **32.** Ne köss velük, sem isteneikkel szövetséget. **33.** Ne lakjanak a te országodban, nehogy vétekre vigyenek téged ellenem, amidőn szolgálnád az ő isteneiket, mert ez törré lenne számodra.

Izrael megtisztítása a fajtalankodástól

3Mózes 18. fejezet

1. És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: **2.** Szólj Izrael fiaihoz és mondd nekik: Én vagyok az Örökkévaló a ti Istenetek. **3.** Egyiptom országának cselekedete szerint, amelyben laktatok, ne cselekedjete és Kánaán országának cselekedete szerint, ahová én viszlek benneteket, ne cselekedjete, törvényeik szerint ne járjatok; **4.** rendeleteimet tegyétek meg és törvényeimet őrizzéték meg, hogy járjatok szerintük; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek. **5.** Őrizzéték meg törvényeimet és rendeleteimet, melyeket megtesz az ember, hogy éljen általuk; én vagyok az Örökkévaló...

6. Senki közületek bármely vérrokonához ne közeledjék, hogy fölfedje szemérmét; én vagyok az Örökkévaló... **24.** Ne tisztátlanítsátok meg magatokat mindezek által, mert mindezek által lettek tisztátalanná s nemzetek, amelyeket én elűzök előletek; **25.** és tisztátalanná vált az ország és megbüntettem azon az ő bűnét, és kivetette az ország az ő lakóit. **26.** Ti pedig őrizzéték meg törvényeimet és rendeleteimet, hogy ne tegyetek semmit mindez utálatosságok közül, a bennszülött és az idegen, aki köztetek tartózkodik. **27.** Mert mindez utálatosságokat tették meg az ország lakói, kik előttetek voltak, úgy hogy tisztátalanná vált az ország. **28.** Hogy ne vessen ki benneteket az ország, midőn megtisztátlanítjátok azt, amint kivetette a nemzetet; mely előttetek volt. **29.** Mert mindaz, aki megtesz valamit ez utálatosságok közül – irtassanak ki a személyek, akik megteszik, az ő népük köréből. **30.** Őrizzéték meg az én őrizetemet, hogy ne tegyetek semmit amaz utálatos törvények közül, amelyeket megtettek előttetek, hogy meg ne tisztátlanítsátok magatokat általuk; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

Izrael megtisztítása a bálványoktól

4Mózes 33. fejezet

50. És szólt az Örökkévaló Mózeshez Móáb síkságain, a Jordán mellett, Jerichóval szemben, mondván: **51.** Szólj Izrael fiaihoz és mondd nekik: Ha átvonultok a Jordánon Kánaán országába, **52.** üzzétek ki az ország minden lakóit magatok elől és pusztítsátok el mind a képeiket, minden öntött szobraikat pusztítsátok el, meg minden magaslataikat irtassátok ki. **53.** Foglaljátok el az országot és lakjatok benne, mert nektek adtam az országot, hogy elfoglaljátok. **54.** És vegyétek birtokba az országot sors útján családjaitok szerint, a nagyobboknak adjatok nagyobb birtokot, a kisebbnek adjatok kevesebb birtokot, ahova kijut számára a sors, az legyen az övé; atyáitok törzsei szerint vegyétek birtokba. **55.** Ha pedig nem üzitek el az ország lakóit magatok elől, akkor lesznek, akiket meghagytok közülük, tüskékké szemeitekben és tövisékké oldalaitokban és szorongatni fognak benneteket az országban, amelyben ti laktok. **56.** És lesz, amiként gondoltam, hogy velük cselekszem, úgy fogok veletek cselekedni.

A kanaáni népekkel való viszony törvénye

5Mózes 7. fejezet

1. Ha elvisz téged az Örökkévaló, a te Istened az országba, ahova te bemész, hogy elfoglaljad azt és kiűz sok népet előled, a Chittit, a Girgosit, az Emórit, a Kanaánit, a Perizzit, a Chivvit és a Jevúszit, hét nemzetet, számosabbakat és hatalmasabbakat nálad, **2.** és eléd adja őket az Örökkévaló, a te Istened és te megvered őket, akkor irtsd ki őket, ne köss velük szövetséget és ne könyörülj rajtuk. **3.** Ne házasodjál velük össze, leányodat ne add az ő fiának és leányát ne vedd el a te fiadnak, **4.** mert eltéríti fiadat tőlem, hogy szolgálnak más isteneket, és fölgerjed az Örökkévaló haragja ellenetek és elpusztít téged hamarosan. **5.** Hanem így tegyetek velük: Oltáraikat rontsátok le, oszlopaikat törjétek össze, ligeteiket vágjátok ki és faragott képeiket égessétek el tűzben.

A FÖLD TÖRVÉNYE

A szentföld határai

4Mózes 34. fejezet

1. És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: **2.** Parancsold meg Izrael fiainak és mondd nekik: Midőn bementek Kánaán országába, ez az ország, amely jut nektek birtokul, Kánaán országa határai szerint.

A déli határ

3. És legyen nektek a déli határszél: Cin pusztájától Edóm mellett, és legyen nektek a déli határ a Sóstenger szélétől kelet felé. **4.** Azután átkerül a határ Ákrábbim hágójától délre, átvonul Cinig és végei lesznek Kádes-Bárneától délre, továbbmegy Cháccár-Ádárig és átvonul Ácmónig. **5.** Azután átkerül a határ Ácmóntól Egyiptom patakjáig és végei lesznek a tengernél.

A nyugati határ

6. A nyugati határ pedig-legyen nektek a nagy tenger a határ; ez legyen nektek a nyugati határ.

Az északi határ

7. Ez pedig legyen nektek az északi határ: a nagy tengertől húzzatok vonalat magatoknak a Hór hegyéig. **8.** A Hór hegyétől húzzatok vonalat Chámosz men-

tén, és lesznek a határ végei Cedodnál. **9.** Azután továbbmegy a határ Zifrónig és vége van Chácár-Énonnál; ez legyen nektek az északi határ.

A keleti határ

10. És húzzatok magatoknak vonalat keleti határ gyanánt, Chácár-Énontól Sefomig. **11.** Azután lemegy a határ Sefomból Rivloig, Ájintól keletre, lemegy a határ és érinti a Kinneresz tó partját kelet felől. **12.** Azután lemegy a határ a Jordánig és végei lesznek a Sóstengernél; ez legyen számotokra az ország, határai szerint köröskörül. **13.** És megparancsolta Mózes Izrael fiainak, mondván: Ez az ország, melyet birtokba vegyetek a sors útján, amelyről megparancsolta az Örökkévaló, hogy adjátok a kilenc törzsnek, meg a fél törzsnek. **14.** Mert elvették a Rúbéni fiainak törzse, atyáik háza szerint, meg Gádi fiainak törzse, atyáik háza szerint és a Menássének fél törzse elvették birtokukat; **15.** a két törzs és a fél törzs elvették birtokukat a Jordánon innen, Jerichóval szemben napkelet felé.

Levita városok és a környezetvédelem

4Mózes 35. fejezet

1. És szólt az Örökkévaló Mózeshez Móáb síkságain, a Jordán mellett, Jerichóval szemben, mondván: **2.** Parancsold meg Izrael fiainak, hogy adjanak a levitáknak örökségük birtokából városokat lakásul és legelőt a városokhoz köröskörül adjatok a levitáknak. **3.** És legyenek a városok nekik lakásul, legelőik pedig legyenek barmuk, szerzeményük és minden állatuk számára. **4.** A városok legelői pedig, melyeket a levitáknak adjatok, legyenek a város falától kifelé ezer könyök köröskörül. **5.** És mérjete le a városon kívül a keleti oldalon kétezer könyöknyit, meg a déli oldalon kétezer könyöknyit meg a nyugati oldalon kétezer könyöknyit és az északi oldalon kétezer könyöknyit, a város pedig a középén; ez legyen nekik a városok legelője. **6.** A városok pedig, melyeket a levitáknak adtok: hat menedékváros, amelyet adtok, hogy oda meneküljön a gyilkos; azokon felül pedig adjatok negyvenkét várost. **7.** Mind a városok, melyeket adtok a levitáknak, negyvennyolc város, azokat és legelőiket. **8.** A városok pedig, melyeket adtok Izrael fiainak örökségéből, a nagyobból többet adjatok, a kisebből kevesebbet adjatok; mindenki birtoka szerint, melyet kap, adjon városaiból a levitáknak.

A hetedik év mezőgazdasági törvénye

2Mózes 23. fejezet

10. Hat éven át vesd be földedet és gyűjtsd be termését; **11.** a hetedikben pedig engedd ugarnak és hagyd el, hogy egyék (termését) néped szűkölködői, és amit meghagynak, egye meg a mezei vad; így tegyél szőlőddel és olajfáddal. **12.**

Hat napon át végezd munkádat, de a hetedik napon nyugodjál, hogy nyugodjék ökröd és szamarad és pihenjen szolgálód fia, meg az idegen.

3Mózes 25. fejezet

1. És szólt az Örökkévaló Mózeshez Szináj hegyén, mondván: **2.** Szólj Izrael fiaihoz és mondd nekik: Ha bementek az országba, melyet én nektek adok, akkor tartson a föld szombatot az Örökkévalónak. **3.** Hat éven át vesd be meződet és hat éven át messd meg szőlődet és takarítsd be termését. **4.** A hetedik évben azonban szombati nyugalom legyen a föld számára, szombat az Örökkévalónak; meződet ne vesd be és szőlődet ne messd meg. **5.** Aratásod utónövését ne arasd le és metszetlen szőlőnek bogyóit ne szüreteld le; szombati nyugalom éve legyen a föld számára. **6.** És legyen a föld szombatjának termése nektek eledelül; neked, szolgálóknak, béresednek és lakódnak, kik nálad tartózkodnak; **7.** meg barmodnak és a vadnak, mely országodban van, legyen minden termése eledelül.

A jóbél-év

8. És számlálj magadnak hét évhetet, hét évet hétszer, hogy legyenek neked a hét évhét napjai: negyvenkilenc év. **9.** Akkor szólaltasd meg a riadás harsonáját a hetedik hónapban, a hónap tizedikén; az engesztelés napján szólaltassátok meg a harsonát egész országotokban. **10.** És szenteljétek meg az ötvenedik évet, hirdessetek szabadságot az országban minden lakójának; jóbél az, az legyen nektek és térjete vissza, kiki az örökségéhez és kiki az ő családjához térjete vissza. **11.** Jóbél az, az ötvenedik év legyen nektek, ne vessetek és ne arassátok le utónövéseit és ne szüreteljétek le metszetlen szőlőjét. **12.** Mert jóbél az, szent legyen nektek; a mezőről, egyétek termését. **13.** A jóbél ez évében térjete vissza, kiki az ő örökségéhez. **14.** Ha pedig eladsz valami eladni valót embertársadnak, vagy veszel embertársadtól, meg ne csaljátok egymást. **15.** Az évek száma szerint a jóbél után, vedd meg embertársadtól, a termés éveinek száma szerint adja el neked. **16.** Az évek sokasága szerint sokasítsd vételárát és az évek kisebb száma szerint kevesbítsd vételárát, mert a termések számát adja ő el neked. **17.** Meg ne csaljátok egymást, hanem félj Istenedtől, mert én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

Intelem

18. Tegyétek meg törvényeimet és rendeleteimet őrizzétek meg, hogy megtegyétek azokat és lakjatok biztonságban az országban. **19.** Hogy megadja a föld gyümölcsét és ti egyetek jóllakásig, és lakjatok biztonságban rajta. **20.** Ha pedig azt mondjátok: Mit eszünk majd a hetedik évben, íme, nem vetünk és nem takarítjuk le termésünket? **21.** Én rendelem áldásomat számotokra a hatodik évben és meghozza a termést három évre; **22.** vetni fogtok a nyolcadik évben és esztek

még a régi termésből; egész a kilencedik évig, míg bejut ennek termése, fogtok enni régít.

23. És a föld ne adassék el véglegesen, mert enyém a föld, mert idegenek és lakók vagytok ti nálam. **24.** Örökségetek egész országában kiválást engedjete a föld számára.

A föld visszavásárlása

3Mózes 25. fejezet

25. Ha elszegényedik testvéred és elad örökségéből, akkor jöjjön kiváltója, aki közelálló hozzá és váltsa ki testvérenek eladott birtokát. **26.** Ha pedig valakinek nincs kiváltója, de vagyonhoz jut és szerez annyit, amennyi elég kiváltására, **27.** akkor számítsa eladásának éveit és térítse vissza a maradékot ama férfiúnak, akinek eladta és ő térjen vissza az örökségéhez. **28.** Ha pedig nem kerül vagyonából, hogy visszatéríthesse neki, akkor marad eladott birtoka vevőjének kezében a jóbél-évig; a jóbélben fölszabadul az, ő pedig visszatér az örökségéhez.

Házak visszaváltása

29. Ha pedig elad valaki lakóházat fallal kerített városban, akkor legyen kiváltása, míg elmúlik eladásának éve; egy évig legyen kiváltása. **30.** Ha pedig nem váltják ki, míg eltelt egy teljes év, akkor marad a ház, mely a városban van, melynek fala van, véglegesen a vevőjé, nemzedékein át; nem szabadul föl a jóbélben. **31.** Oly falvak házai pedig, melyeknek nincs faluk köröskörül, az ország mezősége gyanánt számíttassanak; kiváltás legyen számára és a jóbélben fölszabadul. **32.** A leviták városai pedig, örökségük városainak házai – örök kiváltás legyen a leviták számára. **33.** És amit kivált a levitáktól – fölszabadul a ház eladása és örökségének városa a jóbélben, mert a leviták városainak házai az ő örökségük Izrael fiai közepette. **34.** És a városaik legelőjének mezeje ne adassék el, mert örök birtok az számukra.

A szentföldi termés törvényei

Az új fák termése

3Mózes 19. fejezet

23. És ha bementek az országba és ültettek bármely gyümölcsfát, érintetlenül hagyjátok gyümölcsét; három évig legyen nektek érintetlen, ne egyék meg. **24.** A negyedik évben pedig legyen minden gyümölcse szent, hálaadásul az Örökkévalónak. **25.** Az ötödik évben azonban ehettek gyümölcsét, hogy szaporítsa nektek termését; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

Bikurim – A zsengek bemutatása

2Mózes 23. fejezet

19. Földed zsengejének elsejét vidd az Örökkévaló, a te Istened házába. Ne főzz gödölyét az anyja tejében.

5Mózes 26. fejezet

1. És lesz, mikor bemész az országba, melyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked birtokul és elfoglalod azt és laksz benne: **2.** Akkor végy zsengejéből a föld minden gyümölcsének, melyet betakarítasz földedről, melyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked, és tedd kosárba és menj arra a helyre, melyet kiválaszt az Örökkévaló, a te Istened, hogy lakoztassa ott nevét. **3.** Menj el a paphoz, ki abban az időben lesz, és mondd neki: Kijelentem ma az Örökkévaló, a te Istened előtt, hogy érkeztem az országba, melyről megesküdött az Örökkévaló őseinknek, hogy nekünk adja. **4.** A pap vegye el a kosarat kezedből és tegye az Örökkévaló, a te Istened oltára elé.

5. Te pedig szólalj meg és mondd az Örökkévaló, a te Istened színe előtt: Bujdosó arameus volt az atyám, lement Egyiptomba, ott tartózkodott csekély számmal és lett ott nagy, hatalmas és számos néppé. **6.** De az Egyiptomiak rosszul bántak velünk és sanyargattak bennünket és vetettek ránk nehéz munkát. **7.** És mi kiáltottunk az Örökkévalóhoz, őseink Istenéhez és az Örökkévaló meghallotta hangunkat, meglátta nyomorúságunkat, vesződségünket és szorongatásunkat. **8.** És kivezetett bennünket az Örökkévaló Egyiptomból erős kézzel és kinyújtott karral, nagy félelmetességgel, jelekkel és csodákkal. **9.** Elhozott bennünket erre a helyre és adta nekünk ezt az országot, a tejjel-mézszel folyó országot. **10.** És most, íme elhoztam zsengejét a föld gyümölcsének, melyet nekem adtál, ó Örökkévaló! Azután tedd le azt az Örökkévaló, a te Istened színe előtt. **11.** És örvendj mindama jónak, amit az Örökkévaló, a te Istened adott neked és házadnak, te, a levita és az idegen, aki közepetted van.

A szegényeknek hagyott rész

3Mózes 19. fejezet

9. És ha learatjátok országotok termését, ne arasd le földed szélét teljesen; és aratásod hulladékát ne szedeged össze: **10.** Szőlődben ne böngéssz és szőlődnek elhullott szemeit ne szedeged föl, a szegénynek és az idegennek hagyj azokat; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

5Mózes 24. fejezet

19. Mikor learatod aratni valódat meződön, és elfelejtesz kévét a mezőn, ne térj vissza, hogy azt elvedd; az idegené, az árváé és az özvegyé legyen, hogy megáldjon téged az Örökkévaló, a te Istened kezéd minden munkájában.

20. Mikor lerázod olajfádat, ne szedd le (a bogyókat) magad után; az idegené, az árváé és az özvegyé legyen. **21.** Ha leszüreteled szőlődet, ne böngéssz magad után; az idegené, az árváé és az özvegyé legyen. **22.** Emlékezzél meg arról, hogy rabszolga voltál Egyiptom országában, azért parancsolom meg neked, hogy tedd ezt a dolgot.

A papi adó

5Mózes 18. fejezet

1. Ne legyen a levita papoknak, Lévi egész törzsének osztályrésze és birtoka Izraellel; az Örökkévalónak tűzáldozatait és birtokát élvezzék. **2.** De birtoka ne legyen neki testvérei közepette; az Örökkévaló az ő birtoka, amint szólt hozzá.

3. És ez legyen a papok joga a néptől, azoktól, kik áldozatot vágnak, akár ökröt, akár juhot, adja a papnak a lapockát, a két állkapcsot és a gyomrot. **4.** Elsejét gabonádnak, mustodnak és olajodnak, meg elsejét juhaid nyírásának add neki. **5.** Mert őt választotta ki az Örökkévaló, a te Istened mind a törzseid közül, hogy odaálljon szolgálatot végezni az Örökkévaló nevében, ő és fiai minden időben.

A levitáknak szánt tized

4Mózes 18. fejezet

21. Lévi fiainak pedig, íme adtam minden tizedet Izraelben birtokul, szolgálatuk fejében, amellyel ők végzik a gyülekezés sátorának szolgálatát... **24.** Mert Izrael fiai tizedét, amelyet ajándékoznak az Örökkévalónak ajándékol, a levitáknak adtam birtokul; azért mondtam nekik: Izrael fiai között ne kapjanak birtokot.

A leviták adói a papok részére

4Mózes 18. fejezet

25. És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: **26.** A levitákhoz szólj és mondd nekik: Ha elveszitek Izrael fiaitól a tizedet, a melyet nektek adtam az ő részükről birtokotok gyanánt, akkor vegyétek le belőle az Örökkévalónak ajándékát, tizedet a tizedből. **27.** És úgy számíttatik be nektek a ti ajándékok, mint a gabona a szérűről és mint a folyadék a sajtóból. **28.** Így vegyétek le ti is az Örökkévaló ajándékát minden tizedeitekből, amelyeket elvesztek Izrael fiaitól, hogy adjátok abból az Örökkévaló ajándékát Áronnak, a papnak. **29.** Minden adományaitokból vegyétek le az Örökkévaló minden ajándékát, mindennek javából annak szent részét. **30.** Azért mondd nekik: Mikor levezitek a javát belőle, beszámíttatik a levitáknak, mint a szérű termése és a sajtó termése. **31.** Megehetitek azt minden helyen, ti és háznépetek, mert illetményetek nektek, szolgálatotok fejében a gyülekezés sátrában. **32.** Ne viseljétek miatta vétket, mikor levezitek a javát belőle; és Izrael fiainak szentségeit meg ne szentségtelenítsétek, hogy meg ne haljatok.

A Jeruzsálemben fogyasztott tized

5Mózes 14. fejezet

22. Tizedet adj vetésednek minden terméséből, amely terem a mezőn évről évre. **23.** És add meg az Örökkévaló, a te Istened színe előtt, azon a helyen, melyet kiválaszt, hogy ott lakoztassa nevét: tizedét gabonádnak, mustodnak és olajadnak, meg elsőszülötteit marhádnak és juhaidnak, hogy megtanuld félni az Örökkévalót, a te Istenedet minden időben. **24.** Ha pedig hosszabb neked az út, hogysen elvihetnéd azt, mert távol van tőled a hely, melyet kiválaszt az Örökkévaló, a te Istened, hogy odahelyezze nevét; mert megáld téged az Örökkévaló a te Istened, **25.** akkor add pénzben; kösd össze a pénzt kezvedben és menj arra a helyre, melyet kiválaszt az Örökkévaló, a te Istened. **26.** És adjad a pénzt mindazért, amire vágyik lelked: marháért, juhért, borért és részegítő italért, mindenért, amit kér tőled lelked; és egyél ott az Örökkévaló, a te Istened színe előtt és örvendj te és házad. **27.** A levitát pedig, aki kapuidban van, ne hagyd el, mert neki nincs osztályrésze és birtoka nálad.

A szegények tizede

28. Három év végével vidd ki termésed minden tizedét, abban az évben és hagyd kapuidban, **29.** hogy jöjjön a levita, mert neki nincs osztályrésze és birtoka nálad, meg az idegen, az árva és az özvegy, kik kapuidban vannak, hogy egyenek és jóllakjanak, hogy megáldjon az Örökkévaló, a te Istened kezéd minden munkájában, amit végzel.

A tized háromévenkénti szétosztása

5Mózes 26. fejezet

12. Ha teljesen megadtad termésed minden tizedét a harmadik évben, a tized évében, és adtad a levitának, az idegennek, az árvának és az özvegynek, hogy egyenek kapuidban és jóllakjanak, **13.** akkor mondd az Örökkévaló, a te Istened színe előtt: Eltakarítottam a szent részt a házból és oda is adtam a levitának, az idegennek, az árvának, az özvegynek, minden parancsolatod szerint, amelyet parancsoltál nekem, nem hágtam át egyet sem parancsolataid közül és nem felejtettem el; **14.** nem ettem belőle gyászomban és nem takarítottam el belőle tisztátalanságomban és nem adtam, belőle a halott számára; hallgattam az Örökkévaló, az én Istenem szavára, cselekedtem mind aszerint, amint parancsoltad nekem. **15.** Tekints le szent lakodból, az égből és áldd meg népedet Izraelt és a földet, melyet nekünk adtál, amint megesküdtél őseinknek, a tejjel-mézzel folyó országot.

AZ IZRAELI HADVISELÉS TÖRVÉNYEI

4Mózes 1. fejezet

A hadköteles férfiak összeszámlálása

1. És szólt az Örökkévaló Mózeshez Szináj pusztájában; a gyülekezés sátorában, a második hónap elsején, a második évben, hogy kivonultak Egyiptom országából, mondván: **2.** Vegyétek föl Izrael fiai egész községének összegét családjaik szerint, atyáik háza szerint, a nevek száma szerint, minden férfiszemélyt, fejenként. **3.** Húsz évestől fogva fölfelé, mindazt, aki hadba vonul Izraelben, számláljátok meg őket seregeik szerint, te és Áron. **4.** És veletek legyen egy-egy férfiú törzsenként, mindegyik az ő atyái házának feje legyen.

5Mózes 20. fejezet

Fölmentés a szolgálat alól

1. Ha kivonulsz háborúba ellenségeid ellen és látsz lovat és szekeret, számosabb népet nálad, ne félj tőlük, mert az Örökkévaló, a te Istened veled van, aki fölhozott téged Egyiptom országából. **2.** és lesz, midőn közeledtek a csatához, akkor lépjen oda a pap és szóljon a néphez, **3.** és mondja nekik: Halljad Izrael! ti közeledtek ma a csatához ellenségeitek ellen, ne csüggedjen szívetek, ne féljete, ne ijedjete meg és ne rettegjete tőlük. **4.** Mert az Örökkévaló, a ti Istenedek az; aki veletek megy, hogy harcoljon értetek ellenségeitekkel, hogy segítsen benneteket. **5.** És szóljanak a felügyelők a néphez, mondván: Ki az a férfiú, aki új házat épített és nem avatta föl? Menjen és térjen vissza házába, hogy meg ne haljon a háborúban és más férfiú avassa azt föl. **6.** És ki az a férfiú, ki szőlőt ültetett és nem vette hasznát? Menjen és térjen vissza házába, hogy meg ne haljon a háborúban és más férfiú vegye hasznát. **7.** És ki az a férfiú, ki eljegyzett nőt és nem vette őt el? Menjen és térjen vissza házába, hogy meg ne haljon a háborúban és más férfiú vegye el. **8.** Továbbá szóljanak még a felügyelők a néphez és mondják: Ki az a férfiú, aki fél és csüggedt szívé? Menjen és térjen vissza házába, hogy el ne csüggedjen testvéreinek szíve, mint az ő szíve. **9.** És lesz, midőn végeztek a felügyelők azzal, hogy szóljanak a néphez, akkor rendeljenek csapattiszteket a nép elé.

5Mózes 20. fejezet

Pogány városok elfoglalása

10. Ha közeledsz egy városhoz, hogy harcolj ellene, szólítsd föl azt békére. **11.** És lesz, ha békével felel neked és kaput nyit neked, akkor legyen mind a nép, mely találtatik benne – legyenek neked adófizetővé és szolgáljanak neked. **12.** De ha nem köt békét veled, hanem háborút visel veled, akkor ostromold azt. **13.** És midőn kezdedbe adja azt az Örökkévaló, a te Istened, akkor verd le minden férfiszemélyét a kard élével. **14.** Csak a nőket, a gyermekeket, a barmot és mindent,

ami a városban lesz, minden zsákmányát prédáld magadnak és élvezd ellenségeid zsákmányát, melyet az Örökkévaló, a te Istened neked ad. **15.** Így tégy mind a városokkal, melyek igen távol vannak tőled, melyek nem eme népek városai közül valók. **16.** De eme népek városaiból, melyeket az Örökkévaló, a te Istened neked ad birtokul, ne hagyj életben egy lelket se; **17.** hanem pusztítsd el azokat, a Chittit, az Emórit, a Kanaánit, a Perizzit, a Chivvit és a Jevúszit, amint parancsolta neked az Örökkévaló, a te Istened. **18.** Hogy ne tanítsanak benneteket cselekedni mind az ő utálataik szerint, amit tettek ők isteneiknek és vétkeznétek az Örökkévaló, a ti Istenetek ellen.

Fák pusztításának tilalma

5Mózes 20. fejezet

19. Ha ostromolsz egy várost hosszú időn át, harcolván ellene, hogy bevedd azt, ne pusztítsd el fáját, fejszét emelvén rá, mert ehetsz róla, de ki ne vágd azt, mert ember-e a mező fája, hogy ostrom alá jusson előtted? **20.** Csak azt a fát, melyről tudod, hogy nem gyümölcsfa, azt megronthatod és kivághatod, hogy építs ostromot a város ellen, amely háborút visel veled, amíg el nem esik.

5Mózes 21. fejezet

Házasság háborúban foglyul esett nővel

10. Ha kivonulsz háborúba ellenséged ellen és kezvedbe adja őt az Örökkévaló, a te Istened és te foglyokat ejtesz közüle, **11.** és látsz a foglyok között szép termetű nőt, megkedveled őt és elveszed magadnak feleségül: **12.** Akkor vidd be házádba és nyírja le haját és igazítsa körmeit; **13.** vesse le fogsága ruháit magáról, maradjon házában és sirassa meg apját meg anyját egy teljes hónapig, azután menj be hozzá és légy férjévé, és ő legyen a te feleséged. **14.** És lesz, ha nem találsz majd kedvet benne, bocsásd el szabadon, de eladni ne add el pénzért; ne hatalmaskodjál fölötte, mivelhogy megaláztad őt.

5Mózes 23. fejezet

A tábor szentsége

10. Ha táborba vonulsz ellenségeid ellen, őrizkedjél minden gonosz dologtól. **11.** Ha lesz közötted valaki, aki nem lesz tiszta éjjeli véletlen folytán, menjen ki a táboron kívülre, ne menjen be a táborba. **12.** És lesz, estefelé fürödjék meg vízben és mikor lemegy a nap, menjen be a táborba. **13.** És hely legyen számodra a táboron kívül, hogy oda kimehess. **14.** És ásó legyen nálad fegyvereid mellett; és lesz, midőn kinn leülsz, áss vele és fedd be, ami elment tőled. **15.** Mert az Örökkévaló, a te Istened jár táborod közepette, hogy megmentsen téged és ellenségeidet eléd adja; azért legyen a te táborod szent, hogy ne lásson benne szemérmetlen dolgot és elforduljon tőled.

A LETELEPEDÉS UTÁNI HÁROM MICVA

5Mózes 17. fejezet

I.) A király kinevezése

14. Ha bemész az országba, melyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked, és elfoglalod azt és laksz benne és azt mondod: Hadd tegyek fölém királyt, mint mind a népek, melyek körülöttem vannak; **15.** tehetsz magad fölé királyt; akit kiválaszt az Örökkévaló, a te Istened; testvéreid közül tégy magad fölé királyt, nem tehetsz magad fölé idegen férfiút, aki nem testvéred. **16.** Csakhogy ne szerezz magának sok lovat, és vissza ne vigye a népet Egyiptomba, azért, hogy szerezz sok lovat; mert az Örökkévaló azt mondta nektek: Ne térjetek többé vissza ezen az úton. **17.** És ne vegyen magának sok nőt, hogy el ne térjen szíve; és ezüstöt, aranyat ne szerezz magának nagyon sokat. **18.** És lesz, midőn majd ül királyi trónján, írja le magának a tannak másolatát egy könyvbe, abból, mely a levita papok előtt van. **19.** Legyen nála és olvassa azt életének mindennapjain át, hogy megtanulja félni az Örökkévalót, az ő Istenét, hogy megőrizze a tannak minden szavát és a törvényeket, hogy megtegye azokat. **20.** Hogy föl ne emelkedjék szíve az ő testvérei fölé és hogy el ne térjen a parancsolattól jobbra vagy balra, hogy hosszú ideig éljen királyságában, ő és fiai Izrael közepette.

5Mózes 25. fejezet

II.) Amalék kiirtása

17. Emlékezzél meg arról, amit tett neked Amalék az úton, mikor kivonultatok Egyiptomból: **18.** Hogy rád támadt az úton és megverte az utócsapatodat, mind az elgyöngültetek mögötted; te pedig bágyadt és fáradt voltál, és ő nem félt az Istentől. **19.** Azért lesz, midőn nyugalmat szerez neked az Örökkévaló, a te Istened mind az ellenségeidről köröskörül, az országban, melyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked birtokul, hogy elfogadjad, akkor töröld el Amalék emlékét az ég alól, el ne felejtsd!

5Mózes 12. fejezet

III.) A Jeruzsálemi Szentély megépítése

1. Ezek a törvények és rendeletek, melyeket megőrizzetek, hogy megtegyétek az országban, melyet ad az Örökkévaló, őseid Istene neked, hogy azt elfoglaljad, minden időben, amíg éltek a földön. **2.** Irtsátok ki mind a helyeket, ahol szolgálták a népek, melyeket ti elűztök, az ő isteneiket, a magas hegyeken, a dombokon, meg minden zöldellő fa alatt. **3.** Rontsátok le oltárait, törjétek ösz-

sze oszlopaikat, ligeteiket égessétek el tűzben és isteneik faragott képeit vágjátok össze, hogy kiirtsátok nevüket arról a helyről. **4.** Ne tegyetek így az Örökkévalóval, a ti Istenetekkel! **5.** Hanem azt a helyet, melyet kiválaszt az Örökkévaló, a ti Istenetek minden törzsetek közül, hogy odahelyezze az ő nevét, az ő székhelyét kéressétek föl, és oda menj el. **6.** Vigyétek oda égőáldozataitokat, vágóáldozataitokat, tizedeiteket és kezetek ajándékát, fogadalmaitokat és önkéntes adományaitokat és elsőszülötteit marhátoknak és juhaitoknak. **7.** Egyetek ott az Örökkévaló, a ti Istenetek előtt és örüljétek kezetek minden szerzeményének, ti és házaitek, amivel megáldott az Örökkévaló, a te Istened.

8. Ne tegyetek mind aszerint, amint mi teszünk itt ma, mindenki azt, ami helyes az ő szemeiben. **9.** Mert nem jutottatok mostanáig ama nyugalomhoz és birtokhoz, melyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked. **10.** De majd átvonultok a Jordánon és laktok az országban, melyet az Örökkévaló, a ti Istenetek birtokul ad nektek és nyugalmat szerez nektek minden ellenségetektől köröskörül és bizton fogtok lakni; **11.** akkor lesz, arra a helyre, melyet az Örökkévaló, a ti Istenetek kiválaszt, hogy lakoztassa ott nevét, oda vigyétek mindazt, amit parancsolok nektek: égőáldozataitokat, vágóáldozataitokat, tizedeiteket és kezetek ajándékát, és minden válogatott fogadalmaitokat, melyet fogadtok az Örökkévalónak. **12.** És örüljétek az Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt, ti, fiaitok és leányaitok, szolgálítok és szolgálítok és a levita, aki kapuitokban van, mert nincs neki része és birtoka veletek. **13.** Őrizkedjél, hogy be ne mutasd égőáldozataidat bármely helyen, amelyet látsz, **14.** hanem csak ama helyen, melyet kiválaszt az Örökkévaló törzseitek egyikében, ott mutasd be égőáldozataidat és ott tedd meg mindazt, amit én neked parancsolok.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

2. Talmud

üres

A zsidó törvénykezés fája

A Talmudi oldal

הקורא עומד פרק שלישי מגילה

1 2

בה

מתני' יברכת מובים ה"ו דרך מיתח - שאינו כולל רשעים בשמחה של מוקס וחכמים למדו (כריתות 77 ו1) מתלבנה שייחה רע ומנאה הכתוב בין חכמי הקדושה שמזכירין הכתוב בה: לאתן להויתן בלאורה אחת: על קן לפור יגיעו רחמיך - (7) כלשון הזה רחמיך מניעין על קן לפור כך חוס ורחם עליט: הורה אור ועל טוב יזכר על עובדיך

13 סדרת העשרים

11 עין משפט נר מצוה

12 עמית מודים

14 עברא בארמוותא

15 ברכות ה"ט

16 גמ' בשלמא מורים

17 רבנן נקדין וישיב נקדין

18 רבנן נקדין וישיב נקדין

19 רבנן נקדין וישיב נקדין

20 רבנן נקדין וישיב נקדין

21 רבנן נקדין וישיב נקדין

22 רבנן נקדין וישיב נקדין

23 רבנן נקדין וישיב נקדין

24 רבנן נקדין וישיב נקדין

25 רבנן נקדין וישיב נקדין

26 רבנן נקדין וישיב נקדין

27 רבנן נקדין וישיב נקדין

28 רבנן נקדין וישיב נקדין

29 רבנן נקדין וישיב נקדין

30 רבנן נקדין וישיב נקדין

31 רבנן נקדין וישיב נקדין

32 רבנן נקדין וישיב נקדין

33 רבנן נקדין וישיב נקדין

34 רבנן נקדין וישיב נקדין

35 רבנן נקדין וישיב נקדין

36 רבנן נקדין וישיב נקדין

37 רבנן נקדין וישיב נקדין

38 רבנן נקדין וישיב נקדין

39 רבנן נקדין וישיב נקדין

40 רבנן נקדין וישיב נקדין

41 רבנן נקדין וישיב נקדין

42 רבנן נקדין וישיב נקדין

43 רבנן נקדין וישיב נקדין

44 רבנן נקדין וישיב נקדין

45 רבנן נקדין וישיב נקדין

46 רבנן נקדין וישיב נקדין

47 רבנן נקדין וישיב נקדין

48 רבנן נקדין וישיב נקדין

49 רבנן נקדין וישיב נקדין

50 רבנן נקדין וישיב נקדין

51 רבנן נקדין וישיב נקדין

52 רבנן נקדין וישיב נקדין

53 רבנן נקדין וישיב נקדין

54 רבנן נקדין וישיב נקדין

55 רבנן נקדין וישיב נקדין

56 רבנן נקדין וישיב נקדין

57 רבנן נקדין וישיב נקדין

58 רבנן נקדין וישיב נקדין

59 רבנן נקדין וישיב נקדין

60 רבנן נקדין וישיב נקדין

61 רבנן נקדין וישיב נקדין

62 רבנן נקדין וישיב נקדין

63 רבנן נקדין וישיב נקדין

64 רבנן נקדין וישיב נקדין

65 רבנן נקדין וישיב נקדין

66 רבנן נקדין וישיב נקדין

67 רבנן נקדין וישיב נקדין

68 רבנן נקדין וישיב נקדין

69 רבנן נקדין וישיב נקדין

70 רבנן נקדין וישיב נקדין

71 רבנן נקדין וישיב נקדין

72 רבנן נקדין וישיב נקדין

73 רבנן נקדין וישיב נקדין

74 רבנן נקדין וישיב נקדין

75 רבנן נקדין וישיב נקדין

76 רבנן נקדין וישיב נקדין

77 רבנן נקדין וישיב נקדין

78 רבנן נקדין וישיב נקדין

79 רבנן נקדין וישיב נקדין

80 רבנן נקדין וישיב נקדין

81 רבנן נקדין וישיב נקדין

82 רבנן נקדין וישיב נקדין

83 רבנן נקדין וישיב נקדין

84 רבנן נקדין וישיב נקדין

85 רבנן נקדין וישיב נקדין

86 רבנן נקדין וישיב נקדין

87 רבנן נקדין וישיב נקדין

88 רבנן נקדין וישיב נקדין

89 רבנן נקדין וישיב נקדין

90 רבנן נקדין וישיב נקדין

91 רבנן נקדין וישיב נקדין

92 רבנן נקדין וישיב נקדין

93 רבנן נקדין וישיב נקדין

94 רבנן נקדין וישיב נקדין

95 רבנן נקדין וישיב נקדין

96 רבנן נקדין וישיב נקדין

97 רבנן נקדין וישיב נקדין

98 רבנן נקדין וישיב נקדין

99 רבנן נקדין וישיב נקדין

100 רבנן נקדין וישיב נקדין

1. Lapszám. 2. Oldalcím. 3. Talmudi szöveg. 4. A [Misná és] a Gómára kezdetét jelölő rövidítés. 5. Témákat elválasztó jel. 6. Zárójelek, a talmudi szövegre vonatkozó javítások. 7. Rási-kommentár. 8. Toszáfot-kommentár. 9–17. Különféle talmudi kommentárok.

עין משפט 220 שני דיני פרק שלשה עשר כתובות

הבי גרמי' בכל המספרים דאמרין ליה זכניה הכא חול משום יסוד ארץ ישראל... מפרש ה"ר יוסף בן הל' יוס טוב אה"כ

אבל לא מעיד לברך ולא מברך לעיר מוציאין מנה דרעה לנה היפה אבל לא מנה היפה לנה הרעה... רעה לנה יפה מפני שהנה היפה בודק;

ואין הכל מילין לחיי מלי ואם חלמי' אמר לו מלי מלי... ואין הכל מילין לחיי מלי ואם חלמי' אמר לו מלי מלי

ואימא נכסא... מהכא נכסא... מהכא נכסא... מהכא נכסא

אמר לו מעיד לברך ולא מברך לעיר מוציאין מנה דרעה לנה היפה אבל לא מנה היפה לנה הרעה... רעה לנה יפה מפני שהנה היפה בודק;

אמר לו מעיד לברך ולא מברך לעיר מוציאין מנה דרעה לנה היפה אבל לא מנה היפה לנה הרעה... רעה לנה יפה מפני שהנה היפה בודק;

אמר לו מעיד לברך ולא מברך לעיר מוציאין מנה דרעה לנה היפה אבל לא מנה היפה לנה הרעה... רעה לנה יפה מפני שהנה היפה בודק;

אמר לו מעיד לברך ולא מברך לעיר מוציאין מנה דרעה לנה היפה אבל לא מנה היפה לנה הרעה... רעה לנה יפה מפני שהנה היפה בודק;

Talmud

Kötubot 13. fejezet:

HÁKOL MÁÁLIN LÖEREC JISZRÁÉL: A SZENTFÖLDI LETELEPEDÉS TÖRVÉNYE

A Talmud szövege

Kötubot 110b. lap második oldal közepétől
a 111. lap első oldalának közepéig.

Letelepedés családi kötelék folytán

[A Misna itt azt tárgyalja, hogy joga van-e valakinek megkövetelni családjától az áttelepülést Izraelből vagy Izraelbe.]

1. §. Az ember **FELVIHETI** vagyis kötelezheti háznépe **MINDEN TAGJÁT** arra, hogy vele tartson **EREC JISZRÁÉLBE², DE SENKIT SEM TÁVOLÍTHAT EL** onnan, vagyis nem kötelezheti feleségét és háznépe más tagjait, hogy elhagyják Erec Jiszráélt egy idegen országért.

2. §. Az, aki családjával valahol Erec Jiszráélben él, ragaszkodhat ahhoz, hogy a családja **MINDEN TAGJA FELKÖLTÖZZÖN VELE JERUZSÁLEMBE³, DE SENKIT SEM TÁVOLÍTHAT EL** onnan, vagyis nem költöz-

² Egyes vélemények szerint bibliai micva betelepíteni Erec Jiszráélt (lásd, például *Nachmanidész, Széfer Hámicvot, Ászé* függelékét, 4. micva). Eszerint Misnánk e rendelkezése ennek a micvának kiteljesítése (lásd *Náchmanidész* a *4Mózes* 33:53-hoz). Más vélemények szerint nem létezik olyan parancsolat, amely Erec Jiszráél betelepítésére szólít fel. Mindazonáltal még ezek a szaktekintélyek is egyetértenek abban, hogy méltó cél Erec Jiszráélben élni. Ezért aztán a Bölcsék úgy rendelkeztek, hogy egy személynek lehetősége kell legyen arra, hogy a családját kötelezze az odatelepülésre, e célt beteljesítendő.

³ Nincs semmilyen tevőleges parancsolat, amely szerint Jeruzsálemben kellene élni. Mindazonáltal számos olyan micvát találunk, amely megköveteli az egyén jelenlétét Jeruzsálemben (például: áldozatbemutatás; a *máászér séni* elfogyasztása [*5Mózes* 14:23.]; egy háláchikus probléma előadása a Nagy Szanhedrin előtt [*uo.* 17:8.]). Úgy tűnik tehát, hogy

tetheti családja tagjait azok akarata ellenére Jeruzsálemből valahová máshová Erec Jiszráelben.

3. §. AKÁR FÉRFI, AKÁR NŐ, mindkettő ragaszkodhat az Erec Jiszráelbe vagy Jeruzsálembé való költözéshez; és ha a feleség nem hajlandó csatlakozni a férjéhez, akkor az elválhat tőle, és az asszony elveszti a *ketubá*-ját, a házasságlevélben kikötött összeget; ha a férj nem hajlandó csatlakozni a feleségéhez, akkor el kell válnia az asszonytól, és ki kell fizetnie az asszony *ketubá*-ját.

[A Misna itt egy olyan házasság anyagi következményével foglalkozik, amely Erec Jiszráelben kezdődött, és valahol másutt ért véget (vagy fordítva):]

4. §. Olyan esetben, HA EGY FÉRFI ELVETT EGY NŐT EREC JISZRÁELBEN ÉS EREC JISZRÁELBEN VÁLT EL TŐLE, akkor a *ketubá*ban kikötött „kétszáz dinár (zuz)” összeget **EREC JISZRÁEL PÉNZÉBEN FIZETI KI NEKI,** hacsak nem volt meghatározva valamely más ország konkrét pénzneme. Dinár volt ugyanis a neve az Erec Jiszráelben és a térség más országaiban használt fizetőeszköznek, ám annak értéke országonként változott.

HA ELVETT EGY NŐT EREC JISZRÁELBEN, ÉS a kis-ázsiai (ma Törökország területén található) **KAPPADÓKIÁBAN VÁLT EL TŐLE,** melynek pénzerméi értékesebbek és súlyosabbak voltak az Erec Jiszráelben használatosaknál, akkor **EREC JISZRÁEL PÉNZÉBEN FIZETI KI NEKI,** nem szükséges Kappadókia pénznemében kifizetnie az asszony *ketubá*-ját, megteheti azt Erec Jiszráel pénznemében is.

HA ELVETT EGY NŐT KAPPADÓKIÁBAN, ÉS ELVÁLT TŐLE EREC JISZRÁELBEN, akkor **EREC JISZRÁEL PÉNZNEMÉBEN FIZETI KI NEKI** a *ketubá*-ját, mivel a *ketubá* rabbinikus rendelkezés, a Bölcsék engedékenyen jártak el kifizetésének módjával kapcsolatban.

RÁBÁN SIMON BEN GÁMLIÉL AZT MONDJA: Mivel Kappadókiaiban vette el, jóllehet, Erec Jiszráelben vált el tőle, mégis **KAPPADÓKIAI PÉNZBEN FIZETI KI NEKI,** az asszonynak a *ketubá*-ját, mivel Rábán Simon ben Gámliél azt tartja, hogy a *ketubá*-ról tórai törvény rendelkezik, s így ugyanaz az előírás vonatkozik rá, mint az egyéb fajta adósságokra, amelyeknél a kötelezettségvállalás helye dönt.

HA ELVETT EGY NŐT KAPPADÓKIÁBAN, ÉS KAPPADÓKIÁBAN VÁLT EL TŐLE, mindenki egyetért abban, hogy **KAPPADÓKIAI PÉNZBEN FIZETI KI NEKI** a *ketubá*-ját.

Bölcséink elismerték: a Jeruzsálemben való letelepedés méltó célkitűzés, s ezért úgy rendelkeztek, hogy az egyénnek joga legyen háznépét az odatelepülésre kötelezni.

Gömára**A zsidó rabszolga is kényszeríthető a költözésre***[A Gömára a Misna első részét vizsgálja:]*

A Misnában ez áll: Az ember **FELVIHETI** háznépe **MINDEN TAGJÁT EREC JISZRÁÉLBE**... A Misna vajon **kit ért bele** a „minden”-be?

[A válasz:]

A zsidó **szolgákat érti bele**. Még a zsidó szolga is kényszeríthető, hogy a háznép többi tagjával együtt bevándoroljon Erec Jiszraelbe.

A zsidó szolga teljes értékű zsidó, akinek legfeljebb hat évre szegődött el dolgozni gazdája háztartásába⁴. A kánaánita szolga ezzel szemben gazdájának szinte tulajdonát képezi. Így aztán nem meglepő, hogy egy kánaánita szolga rákényszeríthető arra, hogy Erec Jiszraelbe költözzön (hiszen gazdáját bárhová muszáj követnie). Az viszont már újszerű tanítás, hogy egy zsidó szolga is kötelezhető erre az alijára.

[A Gömára azt kérdezi:]

És aszerint a változat szerint, amely a zsidó szolgák esetét explicite tanítja a Misnában: „Akár férfi, akár nő, akár szolga”, **ki értendő bele** a „minden tag”-ba?

[A válasz:]

Olyasvalaki értendő bele, akit külön kötelezni kellene, hogy egy a diaszpórában található jó lakásból egy Erec Jiszrael-i rossz lakásba költözzék. Az ilyen ember valóban kötelezhető is arra, hogy Erec Jiszraelbe költözzék.

A nemzsidó rabszolga, aki Izraelbe szökik*[A Gömára megvizsgálja a Misna következő állítását:]*

„...DE SENKIT SEM TÁVOLÍTHAT EL”. **Ki értendő bele** abba, hogy „senkit sem”?

[A válasz:]

Ebbe egy olyan kánaánita **szolga értendő bele, aki elszökik Erec Jiszraelen kívül** élő gazdájától **Erec Jiszraelbe**. Ezt a szolgát nem lehet távozásra kényszeríteni, **mert azt mondjuk** a gazdájának: „**Add el** a szolgát **itt**, Erec Jiszraelben – vagy ha nincs vevő, akkor a gazda felszabadítja a szolgát –, **és menj** vissza a diaszpórába, ha akarsz. A szolgának azonban itt kell maradnia, **hogy** tovább gyarapodjék **Erec Jiszrael települése.**”

⁴ Lásd 2Mózes 21:2.

Jó lakásból rossz lakásba

[A Gömára megvizsgálja a Misna következő részét:]

„Az ember ragaszkodhat ahhoz, hogy a családja **MINDEN TAGJA FELKÖLTÖZZÖN VELE JERUZSÁLEMBE**”. **Ki értendő itt bele** az „minden tag”-ba?

[A válasz:]

Olyasvalaki értendő bele, akit külön kötelezni kellene, hogy egy Erec Jisráelben található **jó lakásból** egy jeruzsálemi **rossz lakásba** költözzék. Az ilyen ember valóban kötelezhető is arra, hogy kövesse a családot Jeruzsálembe.

[A Gömára megvizsgálja a Misna következő állítását:]

„...**DE SENKIT SEM TÁVOLÍTHAT EL onnan**”. **Ki értendő bele** abba, hogy „senkit sem”?

[A válasz:]

Elméletileg ebbe még olyasvalaki **is beleértendő** lehetne, aki **egy** jeruzsálemi **rossz lakásból** **egy** Erec Jisráel valamely más területén található **jó lakásba** költözne. Még egy ilyen embert sem lehet arra kötelezni, hogy elhagyja Jeruzsálemet. Mindazonáltal szükségtelen lenne a Misna részéről, ha erre tanítana, hiszen azt már tudjuk, hogy egy személy kötelezhető arra, hogy egy alacsonyabb színvonalú jeruzsálemi lakásba költözzék, tehát nyilvánvalóan nem kötelezhető arra, hogy ennek a fordítottját tegye. De **mivel** a Misna szerzője **azt tanította az elején**: „...**SENKIT SEM TÁVOLÍTHAT EL** Erec Jisráelből”, az analóg törvényt **a végén is megtanította**: „...**SENKIT SEM TÁVOLÍTHAT EL** Jeruzsálemből”, jóllehet a „senkit sem” kifejezés itt semmi újat nem tanít nekünk.

Nézeteltérés a házastársak közt

A Bölcsék azt tanították egy brájtában: Ha a férj azt akarja, hogy menjenek fel Erec Jisráelbe vagy Jeruzsálembe, **és a feleség azt akarja, hogy ne menjenek fel**, arra kötelezzük az asszonyt, **hogy felmenjen** a férjével. **Ha azonban** az asszony, dacára minden erőfeszítésünknek, **nem** hajlandó felmenni a férjével, akkor **el kell válnia**, azaz el kell fogadnia a válást, **anélkül**, hogy megkapná a *ketubáját*.

Ha a feleség akarja azt, hogy menjenek fel, és a férj azt akarja, hogy **ne menjenek fel**, arra kötelezzük a férfit, **hogy menjen fel** a feleségével. **Ha azonban** a férfi **nem** hajlandó felmenni a feleségével, akkor **el kell válnia** tőle, és **oda kell adnia** az asszonynak a *ketubáját*.

Ha a feleség azt akarja, hogy távozzanak, a férfi meg azt akarja, hogy **ne távozzanak**, arra kötelezzük az asszonyt, **hogy ne távozzon**. **Ha azonban** az asszony, dacára minden erőfeszítésünknek, **nem** hajlandó Erec Jisráelben vagy Jeruzsálemben maradni, akkor **el kell válnia**, azaz el kell fogadnia a válást,

anélkül, hogy megkapná a ketubá-ját. Ha a férfi azt akarja, hogy távozzanak, de a feleség nem akarja, hogy távozzanak, arra kötelezzük a férfit, hogy ne távozzon. Ha azonban a férfi nem hajlandó Erec Jiszráelben vagy Jeruzsálemben maradni, akkor el kell válnia a feleségétől, és oda kell adnia az asszonynak a ketubá-ját.

Engedmény a ketubát illetően

A Misna ezt állította: Ha VALAKI ELVETT EGY NŐT stb.

[A Gömárá azt kérdezi:]

Maga [a Misna] is ellentmondásos! Először azt tanítja: Ha VALAKI ELVETT EGY NŐT EREC JISZRÁELBEN, ÉS ELVÁLT TŐLE KAPPADÓKIÁBAN, EREC JISZRÁELI PÉNZÉRMÉKKEL FIZETI KI a ketubá-ját. Nyilvánvalóan ahhoz a helyhez igazodunk, ahol a kötelezettségvállalás történt a házasságkötés idején. Ám most akkor nézzük meg a Misna második részét: Ha VALAKI ELVETT EGY NŐT KAPPADÓKIÁBAN, ÉS ELVÁLT TŐLE EREC JISZRÁELBEN, EREC JISZRÁEL PÉNZÉRMÉIVEL FIZET NEKI. Itt meg nyilvánvalóan a behajtás helyéhez igazodunk, és nem ahhoz a helyhez, ahol a kötelezettségvállalás történt!

[Az ellentmondás feloldása:]

Rábá azt mondta: Itt a ketubá törvények engedékeny alkalmazási módjainak egyikéről szól a tanítás, A férjnek lehetősége van arra, hogy vagy a kötelezettségvállalás vagy a behajtás pénzürméivel fizessen, amelyik kevésbé értékes. Az engedékenységnak pedig az az oka, hogy misnánk szerzője ő fenntartja, hogy a ketubá rabbinikus eredetű rendelkezés.

Rábán Simon: A ketubá törvénye bibliai eredetű

[Rábán Simon ben Gámliél eltérő nézetének magyarázata:]

RÁBÁN SIMON BEN GÁMLIÉL AZT MONDJA: Ha valaki elvett egy nőt Kappadókiában és elvált tőle Erec Jiszráelben, akkor KAPPADÓKIAI PÉNZBEN FIZET NEKI. [Rábán Simon ben Gámliél] fenntartja, hogy a ketubá bibliai eredetű, ezért aztán ugyanolyan szigorral kezelendő, mint egy normál adósság, amelyet a kötelezettségvállalás helyének pénznemében kell megfizetni.

Az adósság fedezetének pénzneme

[Egy Brájtá azt tanítja, miképpen alkalmazandók ezek a rendelkezések egy hétköznapi adósság esetében:]

A Bölcsek azt tanították egy Brájtában: HA VALAKI FELMUTAT EGY MÁSVALKI ADÓSSÁGÁT IGAZOLÓ ADÓSLEVELET, ha az abban MEGJELÖLT

helyszín **BABILÓNIA**, a kölcsönkérő **BABILÓNIAI PÉNZBEN FIZETI KI NEKI** az adósságot; ha a **MEGJELÖLT** helyszín **EREC JISZRÁEL**, akkor **EREC JISZRÁEL PÉNZÉBEN FIZET NEKI** ha az adóslevél egy **KONKRÉT** helyszín megjelölése **NÉLKÜL LETT MEGÍRVA**, a kifizetés pénzneme a következő szerint kerül eldöntésre: Ha a kölcsönadó **BABILÓNIÁBAN MUTATTA FEL** az adóslevelet, a kölcsönvevő **BABILÓNIAI PÉNZBEN FIZET NEKI**, ha **EREC JISZRÁELBEN MUTATTA FEL**, a kölcsönvevő **EREC JISZRÁEL PÉNZBEN FIZET NEKI**.

[A Brájtá egy az előbbivel rokon törvénnyel folytatja:]

Ha az „EZÜST” szó **SZEREPEL** az adóslevélben, de a **KONKRÉT** pénznem megjelölése **NÉLKÜL**, a kölcsönvevő **OLYAN** címletű ezüstpénzben fizetheti ki az adósságát, **AMILYENBEN AKARJA**.

[A Brájtá konklúziója:]

A KETUBÁ-T ILLETŐEN NEM EZ A HELYZET. Ott ugyanis a férjnek lehetősége van arra, hogy vagy a kötelezettségvállalás vagy a behajtás pénzürméivel fizessen, amelyik kevésbé értékes.

[A Gömára megmagyarázza ezt az utolsó pontot:]

Melyik törvényre utal? Ráv Mesársiá azt mondta: A Brájtá első részére utal, és a célja az, hogy eleve kizárja Rábán Simon ben Gámliél nézetét, aki azt mondja, hogy a ketubá bibliai eredetű.

[A Gömára egy a Brájtában ismertetett törvényt idéz, hogy megkérdőjelezze azt:]

Ha az „EZÜST” szó **SZEREPEL** az adóslevélben, de a **KONKRÉT** pénznem megjelölése **NÉLKÜL**, a kölcsönvevő **OLYAN** címletű ezüstpénzben fizetheti ki az adósságát, **AMILYENBEN AKARJA**.

[A Gömára azt kérdezi:]

Mivel az adóslevélben csak annyi állt, hogy „ezüst”, és semmiféle pénzürméről nem volt benne szó, az „ezüst”, **tegyük fel**, hogy az adóslevél ezüst **rudak**-ra utal, a rudaknak szabott ára volt, amely magasabb volt, mint a legkisebb ezüstpénzek értéke. Miért engedélyezi hát a Brájtá, hogy a kölcsönvevő abban fizessen, „amiben akar”? Száz ezüstrudat kellene fizetnie!

[A probléma feloldása:]

R. Elázár azt mondta: A Brájtá olyan adóslevélről beszél, **amelyben a „pénzürmé” szót használták.**

[A Gömára szembehelyezkedik ezzel a véleménnyel:]

No de tegyük fel, hogy az adóslevél **prutákra** utal, olyan rézpénzre, amely a legkisebb címletű érme. Mivel az adóslevélben az állt, hogy „pénzérme”, anélkül, hogy annak egy bizonyos fajtája meg lett volna határozva, az adósnak lehetősége van arra, hogy adósságát mindössze száz prutá kifizetésével rendezze – akár annak rézpénz formájában vagy annak megfelelő értékű ezüstben!

[Erre is megvan a feloldás:]

Ráv Pápa azt mondta: A kölcsönvevő nem fizethet száz prutá-t, mert az adóslevélben éppen azért állt az, hogy „ezüstpénz”, és **prutát nem vernek ezüsből, hiszen az** mindig rézből készül.

Aki Izraelen kívül lakik istentelen

[A Gömára hosszas értekezésbe fog Erec Jiszráel nagyszerűségéről (és ezzel rokon témákról), amely egészen a traktátus végéig folytatódik:]

A Bölcsék azt tanították a Brájtában: AZ EMBER MINDEN ESETBEN LAKJÉK EREC JISZRÁELBEN, MÉG AKKOR IS, ha olyan városban kell laknia, ahol a többség bálványimádó, **ÉS NE LAKJÉK EREC JISZRÁELEN KÍVÜL, MÉG AKKOR SEM,** ha ott egy zsidó többségű városban lakna. **MERT AKI EREC JISZRÁELBEN LAKIK, AZ OLYBÁ VÉTETTİK, MINT AKINEK VAN ISTENE, AKI PEDIG EREC Jiszráelen KÍVÜL LAKIK, AZ OLYBÁ VÉTETTİK, MINT AKI ISTENTELÉN, AMINT AZT AZ ÍRÁS IS MONDJA⁵: HOGY ADJAM NEKTEK KÁNAÁN ORSZÁGÁT, HOGY LEGYEK A TI ISTENETEK.** Ennek a két tagmondatnak az egymás mellé helyezése azt tanítja nekünk, hogy a „hogyan legyek a ti Istenetek” az a „Kánaán Országá”-n, azaz Erec Jiszráelen belüli tartózkodástól függ.

[A Gömára csodálkozva kérdi:]

És aki nem Erec Jiszráel-ben lakik, az Istentelen?! Hiszen a Szent, Áldassék Ő, az egész világ Istene! – ? –

[A Gömára ezt a magyarázatot adja:]

A Brájtát **igazából** a következőképpen kell érteni: A vers azt **tudatja** az emberrel, hogy **aki Erec Jiszráel-en kívül lakik, az olyan, mintha bálványimádó lenne,** mert bálványimádók között lakik, és velük érintkezik. Ha az ember bálványimádó országban lakik, könnyebben belesodródhat a Tóra szellemével ellentétes viselkedés bűnébe.

[A Brájtá így folytatódik:]

ÉS UGYANÍGY DÁVIDDAL KAPCSOLATBAN EZT MONDJA a Szentírás⁶: „MERT ELÜZTEK ENGEM, HOGY NE TARTOZZAM HÁSÉM ÖRÖKSÉGÉHEZ (Erec Jiszráel), ÉS mintha EZT MONDTÁK volna: EREDJ, SZOLGÁLJ MÁS ISTENEK-

⁵ 3Mózes 25:38.

⁶ 1Smuél 26:19.

NEK!” NAMÁRMOST, KI MONDTA AZT valaha is DÁVIDNAK: „EREDJ, SZOLGÁLJ MÁS ISTENEKNEK!” A vers SOKKAL INKÁBB AZT TUDATJA AZ EMERREL, hogy AKI EREC Jiszráel-EN KÍVÜL LAKIK, AZ OLYAN, MINTHA BÁLVÁNYIMÁDÓ LENNE.

Babilóniából a Szentföldre

[A Gömára annak megvitatásába fog bele, hogy megengedett-e Babilóniából Erec Jiszráelbe kivándorolni:]

Rabbi Zérá került Ráv Jehudát, mert rabbi Zérá fel akart menni Babilóniából Erec Jiszráelbe és Ráv Jehudá tiltakozott ezen terve ellen. Ráv Jehudá azon a véleményen volt, hogy rabbi Zérá tervezett Erec Jiszráelbe való áttelepülése nem megengedett, mert, mondta Ráv Jehudá: Aki Babilóniából felmegy Erec Jiszráelbe, az egy tevőleges parancsolatot sért meg, amint azt az Írás is mondja:

Szabad-e a Szentföldre vándorolni a Messiás eljövétele előtt?

[A Gömára annak megvitatásába fog bele, hogy megengedett-e Babilóniából Erec Jiszráelbe kivándorolni:]

Rabbi Zérá került Ráv Jehudát, mert rabbi Zérá fel akart menni Babilóniából Erec Jiszráelbe és Ráv Jehudá tiltakozott ezen terve ellen. Ráv Jehudá azon a véleményen volt, hogy rabbi Zérá tervezett Erec Jiszráelbe való áttelepülése nem megengedett, mert, mondta Ráv Jehudá: Aki Babilóniából felmegy Erec Jiszráelbe, az egy tevőleges parancsolatot sért meg, amint azt az Írás is mondja: „Ezek is Babilonba kerülnek, és ott lesznek mindaddig, amíg számon nem kérem azokat - így szól az Örökkévaló -, és vissza nem hozom erre a helyre.”⁷ Tehát bárki, aki önhatalmúlag elhagyja Babilóniát, hogy Erec Jiszráelbe települjön, az megsérti Isten ottmaradásra vonatkozó utasítását.

(111/a lap kezdődik)

[Rabbi Zérá kifejti, hogy az ő nézete szerint ez a forrás miért nem tiltja az embernek, hogy kivándoroljon Babilóniából:]

⁷ Noha Ráv Jehudá ezt „tevőleges parancsolat”-ként jellemzi, azt azért nem gondolja, hogy ez valóban a Tóra egyik tevőleges parancsolata lenne: Ez teljesen valószínűtlen lenne, hiszen forrása Jeremiás egyik jövendölése, amelyet a próféta az Első Szentély lerombolásával kapcsolatban tett. A Babilóniában maradás direktívája sokkal inkább egy *a Próféták Könyveiben szereplő utasítás*, ami bizonyos szempontokból hasonló a rabbinikus rendelkezésekhez.

És rabbi Zérá fenntartotta azon álláspontját, hogy **ez** a vers a Szentély megszentelt edényeire utal, amint az a szöveggörnyezetből is kiderül. Hiszen a passzus egy korábbi verse (19.) így kezdődik: *Ezt mondja Örökkévaló, a Seregek Ura: Az oszlopok, a nagy medence, az állványok és a többi edény még ebben a városban van... ezek is Babilonba kerülnek, és ott lesznek mindaddig...* Isten tehát kijelenti, hogy azok az edények Babilóniában maradnak, ám az embereknek meg van engedve, hogy Erec Jiszráelbe távozzanak.

[Ráv Jehudá erre azt válaszolja, hogy az Erec Jiszráelbe való bevándorlás igenis tiltott, és egy újabb forrást idéz az Énekek Énekéből. A következő pár bekezdésben rabbi Zéra és Ráv Jehudá ennek a versnek az értelmezésén fognak vitázni:]

És Ráv Jehudá azt mondta: **Van egy másik bibliai vers is**, ami ezzel kapcsolatos⁸: *Kérve kérlek titeket, Jeruzsálem lányai, a gazellákra és a mező szarvasaira: Ne keltsétek, ne ébresszétek föl a szerelmet, amíg nem akarja!* „Jeruzsálem leányai” a zsidó nép annak minden egyes nemzedékében. Megesküdtek arra, hogy nem ébresztik fel Isten irántuk érzett szerelmét azzal, hogy visszatérnek Erec Jiszráelbe, csak majd ha Isten már elhozta – a neki tetsző időpontban – a Végső Megszabadítást. Ez a vers, jelképesen, arra tanít minket, hogy erre eskü köt minket.

[Rabbi Zérá ezt a forrást eltérően értelmezi:]

És rabbi Zérá fenntartotta azon véleményét, hogy **az** a vers az *Énekek énekéből* csupán annyit jelent, **hogy a zsidó népnek nem szabad haddal** – erős kézzel Erec Jiszráelre **rontania**⁹. Ám ha egy egyén le szeretne ott telepedni, az engedélyezett számára.

[Ráv Jehudá egy újabb forrást ismerteti:]

És Ráv Jehudá azt mondta, hogy eskü tiltja még az egyén számára is, hogy bevándoroljon Erec Jiszráelbe, mert **van egy másik bibliai vers is** az *Énekek éneké*-ben, amely szóhasználatában, pontozásában és dallamában teljesen meg egyezik a fent említett verssel: *Kérve kérlek titeket, Jeruzsálem lányai*, stb.

⁸ Énekek éneke 2:7.

⁹ Dacára ennek az eskünek, Ezra nemzedékének idején egyetlen zsidó sem volt eltiltva attól, hogy bevándoroljon Erec Jiszráelbe. Abban az időben a zsidók nem erőszakot alkalmazva hatoltak be Erec Jiszráelbe, hanem Kürosznak, a perzsa birodalom [amely magában foglalta Izrael Földjét is] uralkodójának királyi invitálására válaszul mentek. Kürosz szerepe a száműzött zsidók visszahívásában a próféták által is megerősítettett (lásd *Jesájahu* 45:13., *Mögilá* 12a.), és a zsidó népet felelősségre vonták, amiért abban az időben nem alijáztak tömegesen (lásd *Jomá* uo.; lásd *Ávné Nezer, Jore Déá* 454:56).

[Rabbi Zérá más értelmezést ad ennek a második versnek is:]

És **rabbi Zérá** fenntartotta azon véleményét, hogy **ez** a második vers **együttesen értelmezendő rabbi Chániná fia, rabbi Jozsé** tanításával, **mert** rabbi Jozsé, rabbi Chániná fia **azt mondta**: Van egy harmadik vers is az *Énekek éneké*-ben (8:4.), amely néhány szó híján megegyezik a fentebb idézett két verssel. Ez a három vers három esküre utal. **Mire vonatkozott ez a három eskü?** (1) **Először is arra, hogy a zsidó népnek nem szabad haddal Erec Jiszráelre rontania;** (2) **másodszor arra, hogy a Szent, Áldassék Ő, felszólította a zsidó népet, hogy ne lázadjanak fel a világ népei ellen;** (3) **harmadszor pedig arra, hogy a Szent, Áldassék Ő, megparancsolta a bálványimádóknak, hogy ne vessék alá a zsidó népet a kelleténél jobban.**¹⁰ E három eskünek az a célja, hogy a zsidó népet száműzetésben tartsa a világ népei között a Végső Megszabadítás idejéig. Mindenesetre rabbi Zérá kitartott azon véleménye mellett, hogy az egyének számára sosem volt megtiltva az, hogy bevándoroljanak Erec Jiszráelbe.

[Ráv Jehudá megmagyarázza a vers középső részét:]

És **Ráv Jehudá** azt mondta, hogy valójában az egyének is meg lettek esketve, hogy nem vándorolnak be Erec Jiszráelbe, mert mindhárom vers közepén **az áll: Ne keltsétek, ne ébresszétek föl a szerelmet.** Minthogy bármelyik szó a kettő közül (*keltsétek föl* vagy *ébresszétek föl*) elegendő lett volna, ez a szószaporítás azt tanítja nekünk, hogy létezik egy az egyéneket kötő eskü is az Erec Jiszráelbe való bevándorlás ellen.

[Rabbi Zérá erre is egy másféle szövegmagyarázatot kínál:]

És **rabbi Zérá** tartotta magát azon véleményéhez, hogy a fentebbi három versben jelentkező **szószaporítás együttesen értelmezendő rabbi Lévi** tanításával, **mivel** rabbi Lévi **azt mondta**: Mindhárom *Kérve kértetek titeket* kezdetű vers kettős ígét tartalmaz, s így ez összesen (3x2) hat esküre utal. **Mire vonatkozott ez a hat eskü? Hármat már említettünk. A többi a következő:** (4) A zsidó nép prófétái **nem fedhetik fel a Véget**, azaz a Végső Megszabadítás időpontját; (5) **és a zsidó népnek nem szabad késleltetni a Véget** azzal, hogy bűnöket követnek el; (6) **és nem szabad felfedniük a Tóra titkait a bálványimádók előtt.** Rabbi Zérá tehát kitartott azon álláspontja mellett, hogy nincs olyan forrás, amely megtiltaná, hogy bevándoroljon Erec Jiszráelbe, és ezt végül valóban meg is tette.

¹⁰ A zsidó népnek, mint egy a száműzetésben is azonosítható és független csoportnak a létezése egyedül azért lehetséges, mert a történelemben ható természetes erőkkel szemben maga Isten rendelte el, hogy ez így legyen. Isten három dolgot rendelt el: (1) A száműzetés nem érhet véget idő előtt; (2) a száműzetés intenzitása nem csökkenhet; és (3) nem is növekedhet. E három rendeletnek felel meg a Gömáránk három esküje.

A zsidó nép – szabad préda

[A Gömárá elmagyarázza a fentebb idézett vers egy részét:]

„...a gazellákra és a mező szarvasaira”. Rabbi Elázár azt mondta e tagmondat magyarázatoként: **A Szent, Áldott Ő, így szólt a zsidó néphez: „Ha tartjátok magatokat az eskühöz, jól megy majd sorotok, de ha nem, akkor megengedem, hogy bálványimádók vadásszanak rátok, akár a gazellákra és a mező szarvasaira.”**¹¹

Bűnbocsánat a Szentföldön

[Rabbi Elázár egy újabb megállapítása, ezúttal Erec Jiszráel nagyszerűségével kapcsolatban:]

Rabbi Elázár azt mondta: Aki Erec Jiszráélben lakik, az büntelenül él, amint az Írás is mondja¹²: Ne mondja többé Erec Jiszráel szomszédja: „Beteg vagyok a szomszédomban lakó zsidó nép miatt”, mert az ott Erec Jiszráélben lakó nép bűnbocsánatot nyer¹³. Amikor az Izraellel szomszédos országokat valamilyen szerencsétlenség éri, hajlamosak lehetnek arra, hogy megpróbáltatásukért a zsidókat okolják. Mivel – érvelnek – a zsidók bűnösök, és büntetést érdemelnek, a velük szomszédos országokat miattuk érik csapások. A próféta ezért tudatja velünk, hogy ez nincs így. Az Erec Jiszráel-i zsidók – annak folytán, hogy Erec Jiszráélben élnek – büntelenek, és szomszédaiknak a szerencsétlenségeket saját bűneik miatt kell elszenvedniük.

Bűnbocsánat betegség által

[A Gömárá feljegyzi ennek a versnek egy másik interpretációját is:]

Rávát azt mondta Ráv Ásinak: Mi úgy tanítottuk, hogy ez a vers azokról beszél, akik betegségekben szenvednek, azaz róluk beszél a vers, amikor azt mondja: „bűnbocsánatot nyert.” Eszerint az interpretáció szerint a vers semmilyen szempontból nem utal Erec Jiszráélre, és a következőképpen kellene olvasni: *A szomszéd-om, miközben betegségben szenvedek, ne beszéljen örvendezve arról, hogy beteg vagyok* abban reménykedve, hogy meghalok, *mert* nem az a

¹¹ A Midrás (*Sir HáSirim Rábá 2:7*) négy esetet említ a történelemből, amikor a zsidók megkísérelték kikényszeríteni a megváltást, és az erőfeszítések mind a négy esetben vérontást eredményeztek. Maimonidész az *Levél a jemeniekhez* írásában (a vége felé) számos olyan esetet sorol fel, amikor zsidók csoportjai hamis Messiásokat követtek, s ennek eredményeképpen szörnyű balszerencse sőt olykor halál jutott nekik osztályrészül. Maimonidész megjegyzi, hogy ezeknek a csoportoknak az volt a bűne, hogy megszegték a mi Gömáránkban említett esküjüket.

¹² *Jesájáhu 33:24.*

¹³ *Rási a Jesájá 33:24-hez, Máhársá magyarázata alapján.*

célja ennek a szenvedésnek. A cél sokkal inkább az, hogy *minden* betegségben szenvedő ember szenvedése által *bűnbocsánatot* nyerjen.

Meghalni Izraelben

[Az előző tanítás említést tett Erec Jiszáel engesztelési képességéről. Ezzel kapcsolatban a Gómára most egy újabb megállapítást idéz:]

Ráv Ánán azt mondta: Aki Erec Jiszáelben van eltemetve, az olyan, mintha a Szentély Oltára alá lenne eltemetve, már ami a kapott bűnbocsánat mértékét illeti. Erre a Szentírás két különböző kontextusban alkalmazott paralel szóhasználatából következtetünk: **Az egyik helyen ez áll¹⁴: Földből csinálj nekem Oltárt; a másik helyen pedig ez: s földje engesztelést szerez népének.**¹⁵ A Gómára hasonlata azt jelenti, hogy az, akit eltemetnek, romlatlan állapotban tér vissza forrásához, nem bemocskoltan e világ bűneitől, amiképpen lelke is a tisztaság állapotában tér vissza magasztos forrásához.

[Az előző megállapítás az Erec Jiszáelben való temetkezéssel foglalkozott. A Gómára most egy ezzel a témával kapcsolatos esetet mesél el:]

Ulának szokása volt felmenni Erec Jiszáelbe, azaz gyakorta jött-ment Erec Jiszáel és a diaszpóra között. Úgy esett, hogy éppen **Erec Jiszáelen kívül halt meg. Felkeresték rabbi Elázárt és elmondták neki,** hogy Ulá a diaszpórában halt meg. R. Elázár erre **felkiáltott: „De, Ulá, hát éppen te haltál meg tisztátalan földön?!”** Erre **azt mondták rabbi Elázárnak: „Koporsója már megérkezett,** hogy itt temessék el, Erec Jiszáelben.” R. Elázár **ezt válaszolta nekik: „Nem lehet összehasonlítani azt, amikor Erec Jiszáel valakit még életében fogad magába, azzal, amikor Erec Jiszáel valakit azt követően fogad magába, hogy az illető már meghalt.”** Tehát még ha Ulá itt lesz is eltemetve, kívánatosabb lett volna számára az, ha itt is hal meg.

¹⁴ 2Mózes 20:21.

¹⁵ 5Mózes 32:43. Azt találjuk, hogy már a legkorábbi időkben is fontosnak tartották az Erec Jiszáelben való eltemettetést: Jákob és József egyaránt úgy rendelkezett, hogy holttestüket szállítsák Erec Jiszáelbe, és ott temessék el (*Maimonidész, A királyok szabályai* 5:11.; *Piszké Riáz*; azonban lásd lentebb).

Talmud

Táánit 2. fejezet:

MELECH MISZTÁPÉR BÖCHOL JOM: A HAJNÖVESZTÉS ÉS A MESSIÁS

A Talmud szövege

Táánit 17. lap első oldal közepétől;
a második oldalának közepéig.

A király és a kohénok jól ápoltság külsője

Bölcséink azt tanították: „Egy királynak naponta hajat kell vágnia; egy főpapnak hetente legalább egyszer, péntekenként hajat kell vágnia; egy közönséges papnak harminc naponta legalább egyszer hajat kell vágnia.”

[A Gómára most elemzi az imént idézett Brájtá minden egyes döntését.]

A Brájtá azt tanította: „**Egy királynak naponta hajat kell vágnia.**” A Gómára azt kérdezi: **Mi az oka** ennek?

Rabbi Ábá bár Závda azt válaszolta erre: Ez a kötelezettség a következő bibliai versből ered¹⁶: „**Szemed teljes díszben látja majd a királyt**”. Ez a vers azt tanítja nekünk, hogy a királynak mindig nagy gondot kell fordítania saját kifogástalan megjelenésére. Tehát naponta ki kell igazítania a hajviseletét, és tökéletesen ápoltnak kell lennie¹⁷.

A Brájtá következő mondata így hangzik: „**Egy főpapnak hetente legalább egyszer, péntekenként hajat kell vágnia.**” A Gómára azt kérdezi: **Mi az oka** ennek?

Ráv Smuél bár Jichák azt válaszolta erre: A Szentélyben szolgáló papok huszonnégy *mismár*-ba („műszakra”) voltak osztva, és minden egyes *mismár*

¹⁶ *Jesájá* 33:17.

¹⁷ **Egy király naponta vágatja a haját.** „Egy királynak naponta meg kell nyíratkoznia, jól ápoltnak kell lennie, és előnyösen álló és fenséges ruházatban kell járnia, amint a versben is áll: »Szemed teljes díszben látja majd a királyt.«” (*Maimonidész, Bírák Könyve, A királyok és háborúi szabályai* 2:5.).

egyvégtében egy hétig látta el a szentélybeli szolgálatot. A *mismárok* szombatoként váltották egymást; a távozó *mismár* mutatta be a reggeli és az egyéb kiégésítő áldozatokat, az őket leváltó *mismár* pedig az esti áldozatot mutatta be, és ők helyezték el a tizenkét friss kenyeret is az aranyasztalra. **Mivel a *mismárok* szombatoként váltják egymást,** illő, hogy a Főpap péntekente vágassa le a haját, hogy az újonnan érkező *mismár* akkor lássa meg először, amikor tökéletesen ápolt a külseje¹⁸.

A Brájtá így fejeződött be: „**Egy közönséges papnak harminc naponta legalább egyszer haját kell vágnia.**” A Gömára azt kérdezi: **Honnan tudjuk** ezt a törvényt?¹⁹

[A válasz:]

Erre az előírásra a *gözéra sává* (hasonló kifejezésekre alapozott analógia) szövegmagyarázó elv alapján következtetünk. Ha ugyanaz a szó vagy kifejezés szerepel két bibliai szövegrészben, az egyikben alkalmazott törvény a másikban is alkalmazandó. Az egy pappal kapcsolatban használt „*perá*” („hajzat”) kifejezés értelmét ugyanennek a „*perá*” kifejezésnek egy másik helyen, **egy Názirral** (egy olyan személy, aki Názir fogadalmat tett, és akinek többek között a hajnyírásról is tartózkodnia kell) **kapcsolatban** történt említéséből **származtatjuk. Ezen a helyen²⁰ a vers** a papokkal kapcsolatban **ezt mondja: „Fejüket ne borotválják kopaszra, de hosszú haját [*perá*] se növeessenek.**” Amiből azt tanuljuk, hogy egy pap nem növesztheti meg a haját. **A másik helyen pedig²¹, a Názirra utalva, ezt mondja a vers: „Szent legyen, növezzze meg fejének hajfürtjeit [*perá*].”** Amiből azt tanuljuk, hogy egy Názirnak meg kell növesztenie a haját. **Amiképpen azon a helyen,** a Názir esetében, a kötelezettség, hogy megnövezzze a haját **azt jelenti,** hogy a Názir legalább **harminc napig** nem vágathatja le a haját, **azonképpen itt,** a pap esetében, a hajmagnövesztés tilalma **azt jelenti,** hogy a pap nem hagyhatja **harminc napig** nyíratlanul a haját.

A harminc nap meghatározása

[A Gömára azt kérdezi:]

Ami **magát a Názirt** illeti, **honnan tudjuk,** hogy a „*perá*” kifejezés egy harmincnapos időtartamra utal?

¹⁸ **Egy Főpap péntekente.** „Egy Főpap sosem engedheti, hogy megnőjön a haja, még akkor sem, ha nem lép be a Szentélybe, hanem hetente legalább egyszer, péntekente, meg kell nyíratkoznia.” (Maimonidész, *A Szentély-szolgálat könyve, A Szentély felszerelésének és az ott szolgálatot végzőknek szabályai* 5:6.).

¹⁹ **Egy közönséges pap harminc naponta egyszer.** „Egy a Szentélyben szolgálatot teljesítő közönséges papnak harminc naponta legalább egyszer meg kell nyíratkoznia.” (Maimonidész, *A Szentély-szolgálat könyve, A Szentélybe lépés szabályai* 1:11.)

²⁰ *Jechezkél* 44:20.

²¹ *4Mózes* 6:5.

Ráv Mátná erre azt válaszolta: Egy személy bármilyen hosszú időre Názir-fogadalmat tehet, de legkevesebb harminc napra. És az, **aki nem határozza meg, pontosan milyen hosszú ideig kíván Názirként élni**, az is legalább **harminc napra** magára vállalja a Názirra vonatkozó kötelezettségeket²². Na már most, mivel egy Názirnak fogadalma egész ideje alatt tilos haját vágnia, ebből az következik, hogy a legrövidebb időtartam, ameddig egy Názirnak tartózkodnia kell a hajvágástól, harminc nap, amelynek leteltkor a Tóra szerint elég hosszúra megnőtt a haja ahhoz, hogy azt „perá”-nak lehessen nevezni. És azt **honnan** tudjuk, hogy a Názir-fogadalom minimális időtartama harminc nap? Ezt ugyanabból a versből²³ vezethetjük le: „Szent **legyen** [יהיה].” **A יהיה szó számértéke harminc** (י = 10, ה = 5, י = 10, ה = 5), amiből azt tanuljuk, hogy a Názir-fogadalom legrövidebb időtartama harminc nap.

Ráv Pápa azt mondta Ábájának: De lehet, hogy az Írás a következőt akarta mondani: **A papok egyáltalán ne növezzék meg a hajukat, hanem naponta nyiratkozzanak meg! És ha úgy érvelsz, hogy a Názir esetéből arra következtethetünk, hogy a „perá” kifejezés azt jelenti, hogy valaki harminc napig növeszti a haját, akkor a vers esetleg a következőképpen is értelmezhető: A papok nem növeszthetik harminc napig a hajukat; hanem naponta meg kell nyiratkozzanak!**

Ábáje erre azt válaszolta Ráv Pápának: Ha a bibliai vers így hangzana: „**Ne hagyják** [a papok], **hogy a hajuk megnőjön** [לא ישלחו פרע]”, akkor esetleg értelmezhetnénk a verset a te javaslatod szerint – vagyis, hogy a papoknak egyáltalán nem szabad megnöveszteniük a hajukat. **Mivel azonban a vers így hangzik:** „**de hosszú haját se növezzenek** [ופרע לא ישלחו]”, ez csakis úgy értelmezhető, hogy **hajuk kell, hogy legyen csak nem szabad engedni, hogy korlátlanul nőjön**, hanem időnként meg kell nyírniuk. Így tehát egy papnak harminc naponta legalább egyszer meg kell nyiratkoznia.

Hajnövesztési tilalom a Szentély pusztulása után

[A Gömára azt kérdezi:]

Ha igaz az, hogy a pap harminc naponként legalább egyszeri nyiratkozási kötelessége a Bibliából van levezetve, akkor **még manapság is**, amikor nincs Szentély, a papoknak legalább havonta egyszer haját **kellene** vágatniuk! Manapság a papok miért nem törődnek a hajuk megnövesztésére vonatkozó tilalommal?

[A Gömára erre azt válaszolja:]

²² **Egy pontosan nem meg nem határozott időtartamra szóló Názir-fogadalom.** „Ha valaki Názir-fogadalmat tesz, de nem határozza meg, pontosan mennyi időre, akkor harminc napra veszi magára a náziri kötelezettségeket.” (Maimonidész, Szóbeli kötelezettségek könyve, A názirság szabályai 3:1.)

²³ 4Mózes 6:5.

A törvény, amely megtiltja a papoknak, hogy megnövesszék a hajukat, **hasonló ahhoz** a törvényhez, amely megtiltja a papoknak, **hogy bortól lerészegedjenek**. Azt a Jechezkél verset²⁴, amely megtiltja a papoknak, hogy megnövesszék a hajukat, egy olyan vers követi, amely megtiltja nekik, hogy bort igyanak, és ez azt sejteti, hogy párhuzam vonható a két tiltás között. A borivás tilalmára vonatkozóan a vers ezt mondja²⁵: „A papok nem ihatnak bort, amikor a belső udvarba mennek.” Ez azt tanítja nekünk, hogy a papok **borivási tilalma csak arra az időszakra vonatkozik, amikor** áll a Szentély, és a papok **beléphetnek**, hogy elvégezzék a templomi szolgálatot, **de amikor** a Szentélybe való **belépés nem lehetséges, akkor engedélyezett** a bor fogyasztása. **Ennek analógiájára** a papok hajnövesztési tilalma is csak arra az időszakra vonatkozik, amikor áll a Szentély, és a papok **beléphetnek**, hogy elvégezzék a szolgálatot. Manapság azonban, amikor már nem áll a Szentély, a papoknak már nem kell törődniük a hajuk megnövésztésére vonatkozó tilalommal²⁶.

A Messiás eljövételének aktualitása

[A Gömára itt egy ellenvetést tesz:]

De hát a fentebb idézett Brájtá kétségtelenül tartalmazta a következő tanítást: „**Rabbi Jehudá HÁNászi azt mondja: Én azt mondom**, ha abban reménykedünk, hogy a Szentély már akár a nagyon közeli jövőben újra felépülhet, akkor **a papokat örökre el kellene tiltani a borivástól. De hát mit tehetek?** Ez az egyre jobban elhúzódó idő, amióta **a Szentély romokban áll, a papoknak dolgozik**. Mivel oly sok év eltelt már anélkül, hogy a Szentély újra felépült volna, nincs miért azt gondolnunk, hogy ez hamarosan megtörténik. Ennélfogva a papokat nem kell manapság korlátozni a borivásban.”

Ábáje pedig azt mondta ezzel kapcsolatban: **Kinek a véleménye szerint ihatnak manapság bort a papok** mindenféle korlátozás nélkül?

(17/b lap kezdődik)

Rabbi Jehudá HÁNászi nézete **szertint** cselekednek. Na már most, érvel a Gömára, **ez közvetve kétségtelenül azt bizonyítja, hogy a Rabbik**, akik nem

²⁴ 44:20.

²⁵ Jechezkél 44:21.

²⁶ **A belépés idején tilos.** „Amiképpen egy pap számára egyedül akkor tilos bort inni, amikor belép a Szentélybe, ugyanúgy a haját is csak akkor tilos megnövesztenie, amikor belép a Szentélybe. *Ráává*d szerint egy pap akkor sem növesztheti meg a haját, amikor épp ténylegesen nem lép be a Szentélybe. Csupán abban az esetben növesztheti meg a haját, ha nem áll a Szentély.” (*Maimonidész, A Szentély-szolgalat könyve, A Szentélybe lépés szabályai* 1:10.).

értenek egyet Rabbi Jehudá HáNászival, még ma is **megtiltják** a papoknak a borivást. Ebből tehát az következik, hogy a papokra vonatkozó hajme gnövesztési tilalmat is mind a mai napig érvényben lévőknek kell tartaniuk?

[A Gömára erre azt feleli:]

Mi az oka annak, hogy a Rabbi Jehudá HáNászival egyet nem értő Rabbik még ma is tiltják a papoknak a borivást? Azért tiltják, mert meg vannak győződve róla, hogy **a Szentély most már bármikor felépül, és hirtelen szükség lesz** majd **egy** a Szentély-szolgálatban soros *mismár*-hoz és *bét áv*-hoz tartozó, **a szolgálat ellátására alkalmas papra, de egyetlen pap sem áll majd rendelkezésre**, mert alkalmatlan lesz amiatt, hogy bort ivott. A Szentély-szolgálat újrafelvételére emiatt várni kell majd, amíg a papok újra alkalmassá nem válnak a szolgálatra. **Am jelen esetben** ami a papok hajnövesztési tilalmát illeti, abban még a Rabbik is egyetértenek, hogy ez már nem hatályos, mert még ha egyszeriben felépül is a Szentély, és a papoknak hosszú a hajuk, **megvalósítható, hogy** nagyon rövid idő alatt **levágják a hajukat és felkészítsék** magukat a Szentélybe való **belépésre és a szolgálat ellátására.**

[A Gömára itt egy ellenvetést tesz:]

Am **ha ez így** van, akkor a papok **borivási tilalma sem** kell, hogy hatályban legyen, mert még ha felépül is hamarjában a Szentély, és épp mindegyik pap ivott bort, **megvalósítható, hogy aludjanak egy keveset**, és ily módon rövid idő alatt felkészítsék magukat a Szentélybe való újbóli belépésre és a szolgálat elvégzésére. Ez a megoldás **összhangban van Rámi bár Ábá** nézetével. **Rámi bár Ábá ugyanis azt mondta:** A borivást követően **egy mérföldnyi séta vagy akár egy egészen csekély mennyiségű alvás is megszünteti a bor mámorító hatását**²⁷. Ezért aztán a Rabbiknak is egyet kellene érteniük azzal, hogy manapság a papok ihatnak bort mindenféle korlátozás nélkül, ugyanúgy ahogy hajuk növesztését sem korlátozza manapság semmiféle előírás.

[A Gömára elutasítja ezt az ellenvetést:]

Vajon nem történt-e megszorítás Rámi bár Ábá ezen megállapítását **illetően? Ráv Náchmán ugyanis ezt mondta Rábá bár Ávuhá** nevében: Az állítás, hogy egy mérföldnyi séta vagy akár egy egészen csekély mennyiségű alvás megszünteti a bor mámorító hatását, **csak abban az esetben igaz, ha** az illető **legfeljebb egy röviit-nyit** (negyed *log*, 0.86 deciliter) **ivott** meg. **Ha azonban** az illető **több, mint egy röviit-nyi** bort **ivott**, akkor a séta **csak még bizonytalanabbá teszi** a járását, és az alvás is **csak növeli mámorát**. Így aztán a Rabbik fenntartják, hogy a papok borivási tilalma még ma is hatályos, azzal azonban egyetérte-

²⁷ **Egy mérföldnyi séta vagy egy egészen csekély mennyiségű alvás.** „Egy mérföldnyi séta vagy egy egészen csekély mennyiségű alvás megszünteti a bor mámorító hatását, feltéve, hogy csupán egy *revi'it*-nyi vagy még kevesebb lett elfogyasztva. Ha azonban valaki többet ivott meg egy *röviit*-nél, akkor az alvástól csak még mámorosabb lesz, a séta pedig csak még bizonytalanabbá teszi a járását.” (*Sulchán Áruch, Orách Chájim* 99:2.)

nek, hogy a hajuk megnövesztésére vonatkozó tilalom már nem érvényes, mert még ha a Szentély felépül is hirtelen, a papoknak nem okozna gondot gyorsan levágni a hajukat, és felvenni a szolgálatot.

A részeg szolgálata érvénytelen

Ráv Ási egy másik módszert **javasolt** a papok borivási és hajmegnövesztési tilalma közötti különbségtételre. Ha egy pap **bortól ittas állapotban** lépett be a Szentélybe, és így vett részt a szentélybeli szolgálatban, **szolgálata érvénytelen**. Ezt a következő bibliai versekből vezették le²⁸: „Bort és részegítő italt ne igyál se te, se fiaid... hogy különbséget tegyetek a szent és a nem szent között...”, amiből azt tanuljuk, hogy ha egy pap ittas állapotban szolgál a Szentélyben, akkor szolgálata nem szent, és ezért alkalmatlan²⁹. Ezért **rendelkeztek** úgy a **Rabbik**, hogy a papok még ma sem ihatnak bort azokon a napokon, amikor rajtuk lenne a sor a szentélybeli szolgálatban. Ha azonban egy pap **a megengedettnél hosszabb hajjal** vett részt a szentélybeli szolgálatban, **szolgálata nem számít érvénytelen**, mert nincs olyan bibliai vers, amely arra utalna, hogy egy a megengedettnél hosszabb hajú pap szolgálata valóban alkalmatlan lenne³⁰. Ezért a **Rabbik nem rendelkeztek úgy**, hogy a papoknak tilos ma megnövesztetni a hajukat, mert még ha a Szentély felépülne is hirtelen, és a papok a megengedettnél hosszabb hajjal látnák el benne a szolgálatot, szolgálatuk akkor sem minősülne alkalmatlannak.

A kohénok helytelen, és alkalmatlan szolgálata

[A Gömára ellenvetést hoz fel:]

A következő Brájtá alapján **ellenvetés érte** Ráv Ási megkülönböztetési módszerét: „**És íme a bűnösök, akik halállal sújthat az Ég: a papok, akik bortól ittasan** szolgálnak a Szentélyben, és a papok akik úgy szolgálnak, hogy közben **a hajuk hosszabb a megengedettnél.**” A Gömára azt kérdezi: Honnan tudjuk, hogy ez a két vétség főbenjáró bűnnek számít? **Az bizonyos, hogy azokkal a papokkal kapcsolatban, akik bortól ittasan** végzik szolgálatukat a Szentélyben, **a bibliai vers egyértelműen kijelenti**³¹: „**Bort és részegítő italt ne igyál se te, se fiaid veled, midőn bementek a Találkozás Sátrába, hogy meg ne haljatok**”, ami azt sejteti, hogy ha az a pap, aki ittasan végzi szolgálatát, halálbüntetéssel

²⁸ 3Mózes 10:9-10.

²⁹ **Azok, akik bort ittak.** „Ha egy szentélybeli szolgálatra alkalmas pap bort ivott, tilos a Szentély-udvarban álló Oltáron túlra mennie. Ha mégis belép és szolgál, szolgálata alkalmatlannak minősül, és halállal sújthatja őt az Ég.” (Maimonidész, *A Szentély-szolgálat könyve, A Szentélybe lépés szabályai* 1:1.)

³⁰ **Azok, akiknek hosszú a haja.** „Ha egy papnak túl hosszú a haja, tilos a Szentély-udvarban álló Oltáron túlra mennie. Ha mégis belép és szolgál, halállal sújthatja őt az Ég, de szolgálata nem minősül alkalmatlannak.” (Maimonidész, *Uo.*, 1:8-9.)

³¹ 3Mózes 10:9.

sújtható. **De azt honnan tudjuk, hogy azokat a papokat, akik a megengedettnél hosszabb hajjal végzik szentélybeli szolgálatukat, szintén halállal sújthatja az Ég?** Ez abból a **bibliai versből** van levezetve, amelyben ez áll³²: „**Fejüket ne borotválják kopaszra, de hosszú haját se növeessenek**”, valamint a **következő versből**³³, amelyben pedig ez áll: „**A papok nem ihatnak bort, amikor a belső udvarba mennek.**” Ennek a két versnek az egymás mellé helyezése azt tanítja nekünk, hogy a Szentélyben a **megengedettnél hosszabb hajjal** szolgálót **végzőkkel szembeni tiltás összevethető** a Szentélyben **bortól ittasan** szolgálót **végzőkkel szembeni tiltással: Amiképpen azokat, akik bortól ittasan** szolgálnak a Szentélyben, **halállal sújthatja az Ég** (amint ezt a *3Mózes*-ből származó versből megtudtuk), **ugyanúgy azokat is halállal sújthatja az Ég**, akik a **megengedettnél hosszabb hajjal** végzik szolgálatukat. Most, hogy párhuzamot vontunk a két tiltás között, indokolt lenne ezt a párhuzamot **a következőképpen kiterjeszteni: Amiképpen azok, akik a Szentélyben bortól ittasan** szolgálnak, **alkalmatlanná teszik szolgálatukat, ugyanígy alkalmatlanná válik azoknak a szolgálata is, akik a megengedettnél hosszabb hajjal** szolgálnak! Ezért a Rabbiknak úgy kellett volna rendelkezniük, hogy a papoknak még ma is tilos megnöveszteniük a hajukat, mivel a Szentély egykettőre újra felépülhet, és az éppen soros papok esetleg azon vehetik észre magukat, hogy a megengedettnél hosszabb hajjal végzik a szolgálatot, s ezzel alkalmatlanná teszik szolgálatukat. Ez a következtetés nyilvánvalóan ellentmond Ráv Ási megállapításának!

[A Gömárá így válaszol erre az ellenvetésre:]

Nem, a két tiltás között vont párhuzam nem terjeszthető ki. **Amikor** a két tiltás **össze lett vetve**, csupán az egyikkel kapcsolatban megemlített **halálbüntetés tekintetében lettek összevetve. Ám a papok szolgálatának alkalmatlansága tekintetében a két tiltás nem lett összevetve** egymással. Imígyen egy pap, aki ittasan szolgál a Szentélyben, alkalmatlanná teszi szolgálatát, míg ugyanakkor egy pap, aki a megengedettnél hosszabb hajjal szolgál, ezzel nem teszi alkalmatlanná a szolgálatát. És a Ráv Ási által a két tiltás között, azok mai hatályosságát illetően vont megkülönböztetés még mindig érvényes.

A próféták és a szóbeli hagyomány tanításai

Még mindig ugyanezen témával kapcsolatban **Ráviná azt mondta Ráv Ásinak: Mielőtt jött Jechezkél**, és megtette a maga kijelentését, **ki mondta** azt, hogy egy pap nem növesztheti meg a haját? Mint azt fentebb már tanultuk, efféle tiltást nem tartalmaz még maga a Tóra sem, a tiltás forrása egyedül a Jechezkélben található vers³⁴: „Fejüket ne borotválják kopaszra, de hosszú haját se növesz-

³² *Jechezkél* 44:20.

³³ *Uo.* 21.

³⁴ 44:20.

szenek.” De hát egy prófétának nyilvánvalóan nincs felhatalmazása arra, hogy olyan új törvényeket léptessen érvénybe, amelyeket a Tóra nem is említ!

Ráv Ási azt válaszolta Rávinának: **De a te érvelésed szerint itt egy ugyanolyan nehézség áll fenn, mint amilyenről Ráv Chisdá tett említést** annak a törvénynek a forrását illetően, amely úgy szól, hogy egy körülmetéletlen pap nem szolgálhat a Szentélyben. Ráv Chisdá ugyanis azt mondta: **Mi ezt nem Mózes Tórájából tanultuk, hanem a próféták szavaiból**, abból a versből, amely így szól³⁵: „Az idegenek, az Izrael fiai között élő körülmetéletlen szívű és testű idegenek, nem mehetnek be szent helyemre.” És ugyanebben a fejezetben egy másik vers³⁶ pedig így szól: „Hiszen idegeneket, körülmetéletlen szívű és testű embereket engedtetek bejönni; szent helyemen való jelenlétük meggyalázta házamat.” Amiből azt tanuljuk, hogy a körülmetéletlen pap által elvégzett szolgálat tisztátalannak számít. Na már most, ugyanaz az ellenvetés, amely a papok hajmagnövesztési tilalmának eredeztetésével szemben merült fel, felmerülhet ezeknek a körülmetéletlen papok szolgálatára vonatkozó törvényeknek az eredeztetésével kapcsolatban is: **Mielőtt jött Jechezkél**, és megtette a maga kijelentését, **ki mondta** azt, hogy egy körülmetéletlen papnak tilos szolgálatot végeznie a Szentélyben, és azt, hogy ha szolgál, szolgálata alkalmatlan? Nyilvánvaló, hogy ezeket az előírásokat nem lehet kizárólag a Jechezkélben található versekre alapozni, mivel egy prófétának nincs felhatalmazása arra, hogy saját kezdeményezésére új törvényeket léptessen érvénybe! **Sokkal inkább**, folytatta Ráv Ási, azt a következtetést kell levonnunk, hogy Jechezkél megelőzően **ezt a dolgot** szóbeli **hagyományként fogadták el**, amelynek eredete a Szináj-hegyi Tóraadásig volt visszavezethető, a Szóbeli Törvény egyéb más rendelkezéseihez hasonlóan, **majd jött Jechezkél, és egy írott verssel támasztotta alá** a szóbeli hagyományt. Vagyis Jechezkél nem léptetett életbe új törvényt. Ehelyett szentírási alátámasztást adott egy olyan törvénynek, amelynek valódi forrása egy egészen a Szinájtól eredeztethető szóbeli hagyomány. **Esetünkben**, a papok hajmagnövesztési tilalmával kapcsolatban, **ugyanezt** mondhatjuk: ezt a dolgot eredetileg egy egészen a Szinájig visszavezethető szóbeli hagyományként fogadták el, **majd jött Jechezkél, és egy írott verssel támasztotta alá** a szóbeli hagyományt.

És amikor megtanulták a papok hajmagnövesztését tiltó törvényt, akkor annak csak a tiltás semmibe vevőjét fenyegető halálbüntetést illetően volt vonzata. A Szinájon kapott szóbeli hagyomány szerint egy papot, aki ápolatlan hajjal végzi szentélybeli szolgálatát, halállal sújthatja az Ég. Ám az ápolatlan hajú pap által végzett **szolgálat** esetleges **alkalmatlanságával kapcsolatban nem tanultak semmit**.

³⁵ *Jechezkél* 44:9.

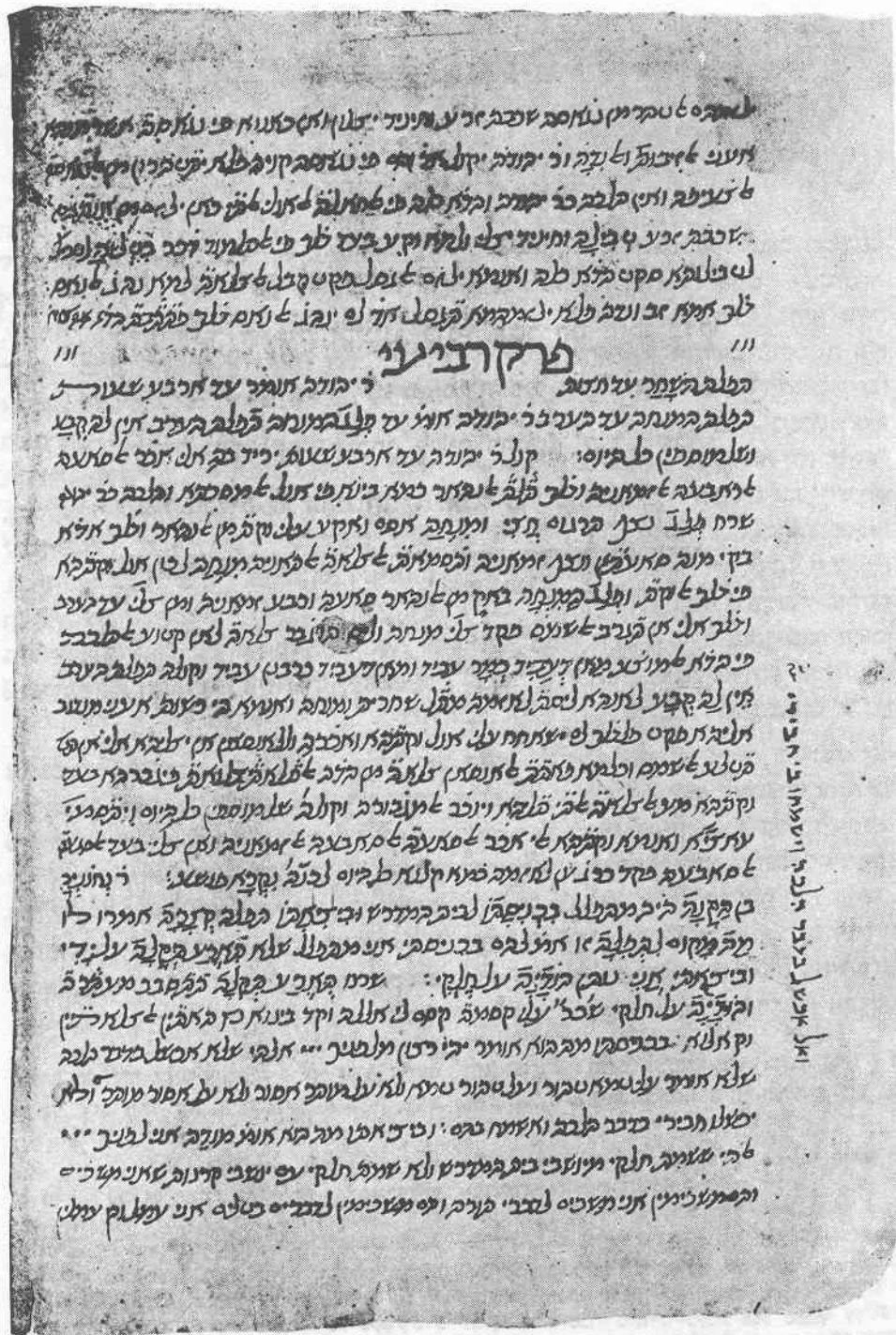
³⁶ 44:7.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

3. Háláchá

üres

עמוד מפירוש המשנה לרבי משה בן מימון ז"ל הוצאת איינר מונקסגורד קופנהגן תשס"ז

Maimonidész saját kézzel írt Misna magyarázatának egy oldala

Maimonidész, Mose ben Máimon, a Rámbám:

Széfer Mádá: A tudás könyve

Hilchot Jöszodé Hátorá – A Tóra alapjainak szabályai

7. fejezet

A prófécia

Ki lehet próféta?

1. §. Hitünk egyik alapja, hogy az Örökkévaló próféciák által kommunikál az emberrel. A prófécia csak bölcsre, okos és szilárd jellemű emberre szól rá. Olyanra, akit hajlamai nem irányítanak, hanem minden tekintetben ő uralkodik természetes hajlamain, és elméje révén mindig úrrá lesz rajtuk. Olyan valakire, aki széles látókörű és helyes szemléletű.

Az olyan ember, akiben megvannak ezek a tulajdonságok, és testében is teljes, mikor belép a *Párdészbe*, és belevonódik azokba a nagyszerű és fenséges fogalmakba, akkor, ha helyes nézőpontból szemléli, s így képes felfogni és megérteni [ezeket], szentté válik. Kiválik és előlép a tömegek közül, akik tovább járnak útjukat az idő sötétjében. Továbbra is szorgalmasan képezi magát, és lelkét megtanítja, hogy ne legyenek semmiféle haszontalanságokkal, hívságokkal és az idő ármánykodásaival foglalkozó gondolatai.

Ezzel szemben állandóan fölfelé irányítja elméjét, [Isten dicső] trónusa felé, hogy annak szent és tiszta formáit megértse. A Szent Egyetlen – áldott legyen – bölcsességét szemléli [sokféle megnyilvánulási formájában], a legemelkedettebb [spirituális] formától a föld köldökéig, és mindannyiukban értékelni tudja az Ő nagyságát. [Mindezen előkészületek után] azonnal megszállja a prófétálás szelleme.

Mikor megszállja a szellem, a lelke az *isimnek* nevezett angyalok közé kerül, ő maga más emberré alakul, és saját tudásával megéri, hogy nem olyan, mint eddig volt, hanem a többi bölcs szintje fölé emelkedett, ahogy [Sámuel, a próféta] mondta Saulnak³⁷: „És reád szökik az Örökkévaló szelleme, és prófétálni fogsz; és átváltozol más emberré.”

2. §. A prófétáknak több szintjük van. Amint a bölcsesség tekintetében egyik bölcs nagyobb a társánál, úgy van ez a prófétálásban is, ahol is egyik próféta na-

³⁷ *1Sámuel* 10:6.

gyobb a másiknál. [Mindazonáltal] mindannyiuknak csak víziós álmaikban vannak profetikus látomásaik, vagy napközben, amikor elnyomja őket az álom, mint ahogy írva van³⁸: „Látomásban jelenek meg neki, álomban beszélek vele.”

Profétáláskor tagjaik reszketnek, testük elgyengül, elvesztik az érzékeik fölötti uralmat, és így – elméjük felszabadulván – megértik, amit látnak, ahogy azt Ábrahámról mondja³⁹: „... nagy sötétség esik rá”. Hasonlót olvashatunk *Dániel könyvében*⁴⁰: „Arcom fénye elváltozott rajtam torzulásig, s nem tartottam meg erőt.”

A látomás formája

3. §. Mikor egy proféta látomás formájában üzenetet kap, azok metaforikus képek formáját öltik. E képek értelmezése azonnal a szívébe vésődik, és érti jelentésüket.

A létra például a rajta föl-lejáró angyalokkal, amit Jákob ősatyánk látott, a birodalmak és azok leigázásának allegóriája. Ehhez hasonlóak a Jechezkél által látott lények, a Jeremiás által vizionált forró fazék és mandulafa ág, a Jechezkél által látott tekercs, és a Zchárjá által látott mérce. Ugyanígy az összes többi proféta [látomása, mind metaforikus képek voltak].

A proféták némelyike elmondta az allegóriát és magyarázatát. Mások csak a magyarázatot. Másszor csak a képeket mesélték el magyarázat nélkül, mint tette ezt néhányszor Jechezkél és Zchárjá. De mindezek a proféciák metaforikus képekben és allegóriákban érkeznek.

Mózes és a többi proféta

4. §. Egyik proféta sem akkor profétál, amikor akar. Összpontosítaniuk kell figyelmüket, félre kell húzódnium, boldog, derűs hangulatba kell kerülniük, mert a profécia nem száll olyan emberre, aki szomorú vagy bágyadt, hanem [csak olyankor száll rájuk] mikor boldogok.

Következésképp a proféták tanítványainál mindig van hárfa, dob, fuvola és lant [mikor] proféciára várnak. Ez értendő a kifejezésen⁴¹: „ők profétálnak”, azaz addig követik a profétálás útját, míg ténylegesen nem profétálnak, ahogy mondani szokás, ha valaki „nagyságra törekszik”.

5. §. Azokat, akik profétálni vágnak, a „proféták tanítványainak” nevezik. Noha ők is összpontosítják figyelmüket, lehet, hogy rájuk száll az Isteni Jelenlét, és az is lehet, hogy nem.

³⁸ 4Mózes 12:5.

³⁹ 1Mózes 15:12.

⁴⁰ 10:8.

⁴¹ 1Sámuel 10:5.

6. §. A fentiek mind az összes korai és későbbi próféták prófétálásaira vonatkoznak, kivéve Mózeset, a mi tanítónkat, minden próféták mesterét.

Mi a különbség Mózes és az összes többi próféta próféciai közt? Az összes többire álom vagy látomás formájában ruháztatott rá [az Isteni bepillantás], míg Mózes, a mi tanítónk ébren volt, ahogy írva van⁴²: „És mikor Mózes bement a találkozás sátrába, hogy beszéljen Vele, akkor hallotta a hangot, amint szólt hozzá.”

Az összes [többi] prófétára angyali közvetítón keresztül prófétált, ők tehát csak metaforikus képeket és allegóriákat fogtak fel. Mózes, a mi tanítónk angyali közvetítő nélkül [prófétált]: „Szájról szájra beszélek vele”⁴³, „Beszélt pedig az Örökkévaló Mózesrel színről színre”⁴⁴, és „az Örökkévaló alakját nézi”⁴⁵, azaz nem metaforákban, hanem a maga teljességében kapta a közlendőt, metaforák és allegóriák nélkül. A Tóra tanúsítja róla⁴⁶: „[Szájról szájra beszélek vele,] világosan és nem rejtélyekben.” Mózes nem metaforákon keresztül fogta fel a próféciaikat, hanem nyílt reveláció formájában, a maguk teljességében érzekelte azokat. Az összes [többi] prófétát megfélemlítették, megrémítették és összezavarták [az általuk megélt revelációk], de Mózeset, a mi tanítónkat nem, mint az a versben írva van⁴⁷: „Beszélt pedig az Örökkévaló Mózesrel színről színre, amint beszél valaki a társához”, azaz ahogy az embert nem félemlíti meg, ha a barátja szól hozzá, ugyanúgy nem rémült meg Mózes sem, mert elegendő lelki ereje volt hozzá, hogy higgadtan felfogja és megértse a prófécia szavait.

Egyetlen [más] próféta sem képes kedve szerint prófétálni. Mózes, a mi tanítónk más volt. Valahányszor úgy kívánta, a szent szellem magába burkolta, és prófécia szállt rá. Nem kellett [a próféciaira való] felkészüléshez összpontosítania a figyelmét, mert [szelleme] mindig összeszedett és felkészült volt, készen állt [a spirituális igazság befogadására], mint az angyalok. Következésképp állandóan prófétált, mint az írva áll⁴⁸: „És mondta nekik Mózes: megálljatok, hadd halljam, mit parancsol az Örökkévaló felőletek.”

Ezt Isten ígérte meg neki, mint az olvasható⁴⁹: „Menj, mondd meg nekik: térjetek vissza sátraitokba; te pedig maradj itt nálam”. Mikor a prófécia elmúlik a [többi] prófétától, azok visszatérnek „sátraikba”, azaz a testi szükségleteikhez, mint más emberek. Következésképp nem válnak külön a feleségeiktől. Mózes,

⁴² 4Mózes 7:89.

⁴³ Uo. 12:8.

⁴⁴ 2Mózes 33:11.

⁴⁵ 4Mózes 12:11.

⁴⁶ Uo. 12:8.

⁴⁷ 2Mózes 33:11.

⁴⁸ 4Mózes 9:8.

⁴⁹ 5Mózes 5:27-28.

ami tanítónk sose tért vissza eredeti „sátrába”, tehát örökre megvált a feleségétől és minden efféle természetű dologtól. Elméjét az Örök Sziklához kötötte. [Ezért aztán] a dicsőség sose hagyta el végleg. Orcája fénylett, [mert] szent lett, mint az angyalok.

Mikor kell a prófétát követni?

7. §. Fennáll a lehetőség, hogy egy próféta csak a saját érdekében él át próféciát, azaz hogy szélesítse a látóterét és növelje tudását, [ami lehetővé teszi neki] hogy többet tudjon a magasztos fogalmakról, mint addig tudott.

Az is lehetséges, hogy elküldetik a világ valamely nemzetéhez, vagy egy bizonyos város vagy királyság lakóihoz, hogy készítse fel őket, tudassa velük, mit kell tenniük, vagy hogy megóvja őket a rossz [folytatásától], amit művelnek.

Mikor [ilyen misszióra] küldetik, jelet kap vagy csodát [művel], hogy az emberek tudják: valóban az Örökkévaló küldte.

Nem mindenki fogadható el prófétának, aki jelet vagy csodát mutat, hanem csak az, akit már előtte is prófétálásra alkalmasnak tartottak, azaz bölcsessége és [jó]cselekedetei minden kortársáét felülmúlják. Ha szentségben járva követi a próféta útját, elválik a világi dolgoktól, és utána mutat jelet vagy csodát, az ilyen ember meghallgatása micva, mint az írva áll⁵⁰: „Órá hallgassatok”.

Lehetséges, hogy valaki jelet vagy csodát mutat, noha nem próféta, hanem a csodának más oka van. Mindazonáltal így is micva meghallgatni őt. Mivel megbecsült és prófétaságra alkalmas ember hírében áll, elfogadjuk [hogy próféciája igaz], mert erre lettünk parancsolva, mint ahogy az is le van írva, hogy két tanú vallomása alapján hozzunk [bírói] döntést. Noha lehet, hogy hamisan tanúskodnak, mivel tudjuk róluk, hogy [tanúként] elfogadhatók, feltételezzük, [hogy igazat mondanak.]

Az ilyen és hasonló dolgokkal kapcsolatban mondja a vers⁵¹: „A rejtett dolgok az Örökkévalóéi, a mi Istenünkéi, de a nyilvánvalók a mieink és gyermekeinkéi”, illetve: „Az ember a szemre néz, az Örökkévaló pedig a szívre néz”.

⁵⁰ Uo. 18:15.

⁵¹ Uo. 29:28.

8. fejezet

Minden prófécia alapja**Mózes csodatétele, és a Szináj-hegyi reveláció**

1. §. Nem azért hittek a zsidók Mózesnek, a mi tanítónknak, mert csodákat művelt. Mikor valakinek a hite csodákra épül, annak szíve nem szilárd, mert csodát tenni mágia és varázslás útján is lehet.

Azoknak a csodáknak, amelyeket a sivatagban művelt Mózes, nem az volt a céljuk, hogy bizonyítsák prófétaságát, hanem meghatározott célból történtek. Az egyiptomiakat vízbe kellett fojtani, tehát kettéválasztotta a tenger, és elsüllyesztette benne őket. Mikor eleségre volt szükségünk, mannát adott nekünk. Mikor szomjúhoztunk, meghasított egy sziklát [és vizet fakasztott]. Korách és társasága fellázadt ellene, ezért elnyelte őket a föld. Ugyanez érvényes a többi csodára.

Miért hiszünk hát benne [ha nem a csodák miatt]? A Szináj-hegyi reveláció folytán. Ahol a mi szemünk látta, nem egy idegené. A mi fülünk hallotta, nem másé. Tűz volt, mennydörgés, villámlás. Belépett egy sűrű felhőbe, a Hang szólt hozzá, és mi hallottuk: „Mózes, Mózes, eredj, és mondd meg neki...”.

Azt mondja az Írás⁵²: „Színről színre beszélt veletek az Örökkévaló a hegyen”, és hogy⁵³: „Nem atyáinkkal kötötte az Örökkévaló e szövetséget [hanem velünk, kik ma itt vagyunk mindnyájan életben”].

Honnan tudható, hogy a Szináj-hegy önmagában is bizonyítja Mózes próféciájának kétségbevonhatatlan igazságát? Írva van⁵⁴: „Íme én jövök hozzád felhő sűrűjében, azért, hogy meghallja a nép, midőn veled beszélek, és benned is higgyenek örökké.” Ez arra utal, hogy mielőtt ez megtörtént, nem hittek neki örökké tartó hittel, hanem inkább csak gyanakodva és kételkedve.

Az egész zsidó nép tanúja Mózes igazának

2. §. Így tehát azoknak, akikhez [Mózes] azért küldetett, hogy tanúsítsák prófétai [megbízását], nem volt szükségük több csodára. Mózes és a többiek olyanok voltak, mint két tanú, akik egyszerre voltak valaminek a tanúi. Mindkettőt tanúsíthatja, hogy a társa igazat mond, és egyiknek sem kell más bizonyítékot tárnia a társa elé.

Hasonlóképpen egész Izrael tanúja volt Mózes [megbízásának] a Szináj-hegyi [revelációnál], ezért nem volt rá szükség, hogy további csodákat mutasson nekik.

⁵² 5Mózes 5:4.

⁵³ Uo. 5:3.

⁵⁴ 2Mózes 19:9.

Erre a fogalomra [utal az az Isten és Mózes közötti párbeszéd, amelyre az égő csipkebokorbeli revelációkor került sor]. Prófétálása kezdetén, Egyiptomban a Szent Egyetlen – áldott legyen – lehetővé tette neki, hogy csodákat műveljen, és azt mondta neki⁵⁵: „És hallgatnak majd szavadra”. Mózes, a mi tanítónk viszont tudta, hogy aki csupán jelek miatt hisz [egy másik emberben], annak kétség, gyanakvás és bizonytalanság gyötri szívét. Ezért megpróbált kitérni a küldetése elől, mondván: „Nem fognak nekem hinni”⁵⁶, mígnem a Szent Egyetlen – áldott legyen – tudatta vele, hogy ezek a csodák [csak átmeneti intézkedések], míg el nem hagyják Egyiptomot. Miután azonban [onnan] távoznak, megállnak ennél a hegynél, és ott minden vele kapcsolatos kétely eloszlik. [Isten azt mondta neki:] Íme, adok neked egy jelet, amiből tudni fogják, hogy kezdettől fogva igazán én küldtelek, és ezután nem marad kétség a szívükben. Ezt jelenti a vers⁵⁷: „És ez neked jel, hogy én küldtelek: midőn kivezeted a népet Egyiptomból, szolgálni fogjátok Istent ezen a hegyen.”

Ennek folytán egyetlen Mózes utáni prófétának sem csupán azért hiszünk, mert csodákat [tesz], mondván, hogy ha majd csodát mutat, akkor minden szavát meghallgatjuk, hanem azért, mert ez egy micva, amit Mózes parancsolt nekünk, mondván: Ha csodát tesz, hallgassátok meg.

Ugyanúgy, ahogy parancsot kaptunk, hogy két tanú vallomása alapján hozunk [bírói] ítéletet, noha nem tudjuk, hogy őszintén vagy hamisan tanúskodnak-e, hasonlóképpen micva meghallgatni az ilyen prófétát, holott nem tudjuk, hogy a csoda [amit mutat] igazi-e, vagy csak varázslat és mágia általi.

A próféta ki tagadja Mózes törvényét

3. §. Következésképp, ha előáll egy próféta, és nagy jeleket és csodákat mutatva megpróbálja vitatni Mózes próféciáit, nem szabad hallgatnunk rá. Egyértelműen tudjuk, hogy a jeleket varázslat és mágia által mutatja. [Ez a következtetés azért vonható le], mert Mózes, a mi tanítónk nem függ csodáktól, hogy összemérhessük ezeket a csodákat Mózes csodáival, hiszen a saját szemünkkel látunk, és a saját fülünkkel hallottunk, ugyanúgy ahogy ő maga [Mózes].

Mihez hasonlítható ez? Azokhoz a tanúkhöz, akik olyan embernek teszik a [hamis] vallomásukat, aki a tulajdon két szemével látta a történeteket. Nem fog hinni nekik, és biztos lesz benne, hogy hamisan tanúskodnak. Ezért parancsol úgy a Tóra, hogy ha majd eljön hozzád csodával vagy jellel, ne higgy neki! Olyan ez, mint ha azt akarná tagadni csodával és jellel, amit a saját szemeddel láttál. Mivel az egyedüli oka annak, hogy hiszünk [egy próféta] csodáinak, nem más, mint hogy Mózes parancsolt nekünk így, hogy fogadhatnánk el egy olyan csodát,

⁵⁵ Uo. 3:18.

⁵⁶ Uo. 4:1.

⁵⁷ Uo. 3:12.

ami által tagadni kívánja [ez a hamis próféta] magának Mózesnek a próféciját, amit láttunk és hallottunk.

9. fejezet

A Tóra üzenete örök

A parancsolatok változtathatatlanok

1. §. A Tórában világosan és egyértelműen leírt parancsolatoknak örökre változatlanok kell maradniuk, se elvenni, se hozzátenni nem lehet. Ahogy írva van⁵⁸: „Mind a dolgot, amelyet parancsolok nektek, azt őrizzétek meg, hogy megtegyétek; ne tégy hozzá, és ne végy el belőle.” Az is írva van⁵⁹: „A nyilvánvaló [dolgok] a micink és gyermekeinké mindörökké, hogy megtegyük e tannak mind az igéit.”

Ez arra tanít minket, hogy a Tóra parancsait örökké meg kell tartanunk.

Írva van az is: „Örökös törvény ez minden nemzedéknek”, és „Nem az égben van”⁶⁰. Ez azt tanítja, hogy próféta már nem tehet hozzá új tételt [a Tórához].

Következésképp, ha előáll valaki, akár zsidó, akár nem zsidó, és jelet vagy csodát mutat, és azt mondta, az Örökkévaló küldötte, hogy

(a) hozzá tegyen egy micvát;

(b) visszavonjon egy micvát;

(c) másképp magyarázzon egy micvát, mint a Mózesből kapott hagyomány;

(d) azt mondja, hogy a zsidók nem örökre, hanem meghatározott időre kapták a micvákat,

akkor az hamis próféta, aki azért jön, hogy tagadja Mózes prófeciáit, és ezért megfojtás által kivégzendő, mert olyan kijelentéseket merészelt tenni az Örökkévaló nevében, amelyeket Ő sose tett.

Az Örökkévaló – áldott legyen! – megparancsolta Mózesnek, hogy ez a parancsolat örökre érvényes ránk és a gyermekeinkre, és az Örökkévaló nem ember, hogy hamisan beszéljen.

⁵⁸ 5Mózes 13:1.

⁵⁹ Uo. 29:28.

⁶⁰ Uo. 30:12.

A próféta „hatásköre”

2. §. Ha ez így van, akkor hogy értsük a Tórának azt a mondatát⁶¹, mely szerint: „Prófétát támasztok majd nekik testvéreik közül, mint te vagy, [és adom igéimet szájába, hogy elmondja]...”? [Az a próféta] nem azért jön majd, hogy [új] hitet alapítson, hanem hogy megparancsolja a népnek, hogy [teljesítsék] a Tóra rendelkezéseit, és figyelmeztessék őket áthágásuk tilalmára, mint az utolsó próféta [Máláchi] hirdette⁶²: „Emlékezzetek Mózesnek, az én szolgálómnak tanáról.”

Ezek szerint, ha egy próféta megparancsolja nekünk, hogy tegyünk valamit [amit nem ír elő és nem is tilt a Tóra]. Például: „Menjetek el erre és erre a helyre!”; „Ne menjetek oda!”; „Indítsatok ma háborút!”, vagy „Tegyétek ezt és ezt!”, „Építsetek falat”, vagy „Ne építsetek!”

[Ilyen esetekben] micva meghallgatni őket. Aki megszegi az utasításait, méltó rá, hogy az Örökkévaló keze által haljon: „És lészen a férfi, aki nem hallgat szavaimra, melyeket elmond nevemben – én majd számon kérem tőle”⁶³.

3. §. Ugyanígy méltó rá, hogy az Örökkévaló keze által haljon az a próféta, aki megszegi a saját prófétai utasításait, vagy aki tartózkodik a prófétálásról, mert rá is vonatkozik, hogy „Én majd számon kérem tőle.”

Ha egy próféta – aki már bizonyította próféta mivoltát – arra utasít minket, hogy rövidebb időre szegjük meg a Tóra egy vagy több micváját, akár könnyebb, akár súlyosabb természetűek, kötelességünk meghallgatni őt.

A korai nemzedékek Bölcsői a szóbeli hagyomány részeként tanították, hogy ha egy próféta azt mondja nektek, hogy szegjétek meg a Tóra parancsait, mint Elijáhu tette a Kármel-hegyen, hallgassátok meg mindezen dolgokat, csak azokat ne, amelyek hamis istenek imadására buzdítanak. Mindez [természetesen] csak akkor érvényes, ha utasításai átmeneti jellegűek.

Elijáhu például a Kármel-hegyen [a Templom területén] kívül ajánlott fel áldozatot, annak ellenére, hogy ilyen [szolgálatra] Jeruzsálem választott, és aki [a Templom területén] kívül áldoz, az égi halálbüntetéssel lesz sújtva. Mivel ő már [elismert] próféta volt, ezért meghallgatása micvának minősült, és a „hallgassátok meg” parancsolat ilyen körülmények között érvényes.

Ha megkérdezték volna Elijáhut: Hogyan szeghetnénk meg azt a tórai parancsolatot⁶⁴, mely szerint „Óvakodjál, nehogy bemutasd égő áldozataidat minden helyen, melyet látsz”, akkor azt felelte volna nekik: Nem lett kimondva a halálbüntetés arra, aki [a Templom területén] kívül mutat be áldozatot, – miként Mózes mondotta – csakis arra, aki örökké így cselekszik. Én azonban ma az

⁶¹ Uo. 18:18.

⁶² Máláchi 3:22.

⁶³ 5Mózes 18:19.

⁶⁴ Uo. 12:13.

Örökkévaló parancsára mutatok be áldozatot [a Templomon] kívül, azért, hogy megcáfoljam Baál prófétáit.

Hasonló módon: ha bármely [más] próféta arra utasít minket, hogy meghatározott ideig szegjünk meg egy bizonyos micvát, akkor kötelességünk meghallgatni őt. Ha viszont azt mondja, hogy a micva mindörökre semmis, akkor megfojtás általi kivégzés jár neki, mert a Tóra megmondotta nekünk: „örökre a mieink és gyermekeinké”.

A hamis próféta

4. §. Hasonlóképpen: ha [egy „próféta”] semmisnek nyilvánítja a szóbeli hagyomány egyik fogalmát, vagy a Tóra valamelyik törvényével kapcsolatosan azt állítja, hogy az Örökkévaló parancsolta meg neki, hogy a törvény ilyen és ilyen, egy bizonyos törvényhozó véleményének megfelelően, akkor ő hamis próféta, és megfojtás által [kell kivégezni]. [Ez érvényes] még akkor is, ha csodát tesz, mivel hogy tagadni jött a Tórát, amelyben írva van: „Nem az égben van.”

Ha azonban [azt mondja], hogy meghatározott ideig [kell bizonyos magatartást tanúsítanunk], akkor minden dologban meg kell hallgatnunk.

5. §. Mikor érvényes mindez? Minden más micva tekintetében. A hamis istenek imádását illetően azonban még meghatározott időre vonatkozóan sem szabad meghallgatni. Még ha nagy jeleket és csodákat mutat is, és azt állítja, hogy az Örökkévaló parancsolta meg neki, hogy hamis isteneket imádjon ezen a napon vagy akár csak ezen az órán, akkor is olyannak tekintendő, mint aki „elpártolást beszélt az Örökkévaló ellen”.

Erre vonatkozóan a Tóra⁶⁵ megparancsolta nekünk: „[Ha] bekövetkezik a jel és a csoda, és azt mondja nektek: [Imádjunk más isteneket], ne hallgass ama próféta szavára... mert elpártolást beszélt az Örökkévaló ellen.” Mivel azért jön, hogy tagadja Mózes próféciáit, ezért határozottan arra következtethetünk, hogy hamis ez a próféta, és amit tett, azt mind varázslat és mágia útján művelte. [Ezért] megfojtás által [kell kivégezni].

10. fejezet

Az igaz próféta

A próféta próbatétele

1. §. Ha jön egy próféta, és azt mondja: az Örökkévaló küldte, [ezt bizonyítandó] nem kell olyan csodákat tennie, mint amelyeket Mózes, Élijahu vagy Elisa tett, amelyek megváltoztatták a természet rendjét.

⁶⁵ Uo. 13:3-6.

[Prófétasága igaz voltának] jele ezzel szemben az, hogy a bekövetkezendő eseményekre vonatkozó jóslatai beteljesednek, mint arra a vers utal⁶⁶: „Miként ismerjük meg az ígét, melyet nem szólt az Örökkévaló?”

Ha tehát jó valaki, akit [folyamatos] Isten-szolgálatá alkalmassá tesz a próféataságra [és prófétának mondja magát], aki nem akar hozzátenni [a Tórához] vagy elvenni belőle, hanem a Tóra micváin keresztül szolgálni akarja az Örökkévalót, akkor nem mondjuk neki azt, hogy „Válaszd ketté nekünk a tengert, támaszd fel a holtat és hasonlókát, és akkor majd hiszünk neked.” Ehelyett azt mondjuk neki: „Ha próféta vagy, mondd meg nekünk, mi fog történni a jövőben.” Ő elmondja [jövendöléseit], mi pedig kivárjuk, hogy [„prófétálása”] megtermi-e a gyümölcsét vagy sem.

Ha „prófeciájának” akár csak egy parányi része nem teljesül be, [az illető] bizonyosan hamis próféta. Ha prófeciája teljes egészében beteljesedik, igaz [prófétának] kell tekintenünk.

2. §. Sokszor kell próba alá vetnünk. Ha minden kijelentése igaznak bizonyul, igaz prófétának kell tekinteni, mint azt a vers mondja Sámuellel kapcsolatosan⁶⁷: „És megtudta egész Izrael Dántól Beér-Sebaig, hogy hűségese Sámuel, mint az Örökkévalónak prófétája.”

A jósek, és az igaz próféták

3. §. Ámde a jósek és a varázslók is megjövendölik a jövőt. Mi a különbség köztük és egy próféta közt?

[A különbség az, hogy] az a jövendölés mely jósektől és varázslóktól származik, részben bekövetkezik, részben nem [ahogy a *Jesájá* 44:25-ben áll]: „Álljanak csak elő és segítsenek meg téged az égnek vizsgálói, akik a csillagokat nézik, újhóldanként jelentik azokat, amelyekből reád jönnek.” – „amelyekből”, s nem „amelyek”.

Az is lehetséges, hogy egyik jövendölésük sem bizonyul igaznak, és tökéletesen tévednek: „Ki meghiúsítja a hazug jeleit, és a bűvészeket elbolondítja”⁶⁸.

Ezzel ellentétben egy próféta minden szava igaznak bizonyul, ahogy a vers mondja⁶⁹: „Nem esik földre semmi az Örökkévaló igéjéből.” Hasonlóképpen szól⁷⁰: „A próféta, akinél álom van, beszéljen el álmot, és akinél az én ígém van, mondja el az én ígémét igazsággal! Mi dolga a polyvának a tiszta búzával, úgy-mond az Örökkévaló.” Ez arra utal, hogy a varázslók és az álomfejtők olyanok,

⁶⁶ *Uo.* 18:21.

⁶⁷ *1Sámuel* 3:20.

⁶⁸ *Jesájá* 44:25.

⁶⁹ *2Királyok* 10:10.

⁷⁰ *Jeremiás* 23:28.

mint a gabona közé keveredett pelyva, míg az Örökkévaló szava olyan, mint a szintiszta gabona.

Ezzel kapcsolatosan a Tóra megígéri, hogy egy próféta elmondja nektek igaz szavakkal, azokat a dolgokat, amelyeket a jószok és álmfejtők hamisan jövendölnek a népeknek, hogy nektek [a zsidóknak] ne legyen szükségetek varázslókra, álmfejtőkre és hasonlókra: „Ne találtassék benned olyan, aki keresztülvezeti fiát vagy leányát a tűzön, varázslást űző, időjós, jósolgató és kuruzsló... Mert e népek... időjószokra és varázslókra hallgatnak, de teneked nem így engedte az Örökkévaló, a te Istened. Prófétát közepedből, testvéreid közül... támaszt az Örökkévaló”⁷¹.

Ebből tudjuk, hogy a próféta azért jó majd, hogy elbeszélje nekünk azokat a jövőbeli eseményeket, amelyek megtörténnek majd a világban, akár bőség, akár háború vagy béke és hasonlók lesznek azok. Még egyes embereknek is jövendöl szükségük szerint. Ezért mikor Saul elvesztett egy tárgyat, a prófétához ment megtudakolni, hogy hol találja. Ezek azok a fajta dolgok, amelyeket a próféták megmondanak. Nem pedig az, hogy új hitet terjesszenek, vagy hogy hozzátegyenek vagy elvegyenek egy micvát [a Tórából].

A jó és a rossz jövendölése közti különbség

4. §. [A fenti elvek nem vonatkoznak] a próféták büntetéssel kapcsolatos próféciáira, [az olyanokra] mint például „Így és így fog meghalni”, „Ez és ez az év az éhség vagy a háború éve lesz” és hasonlók. Ha szava nem bizonyul igaznak, az nem teszi semmissé próféciája érvényességét, és nem is mondjuk neki [elítélően]: „Lám csak, beszélt, és nem teljesedtek be a szavai.”

[Ez azért van], mert a Szent Egyetlen – áldott legyen – nagy türelmű, bővelkedő a jóságban, és megbocsátja a rosszat. Ennélfogva lehetséges, hogy ha [az emberek] megbánják [bűneiket], akkor bocsánatot nyernek, mint Ninive népe esetében történt, vagy hogy [a büntetés] felfüggesztetik, mint Ezékiás esetében.

[Ez azonban nem vonatkozik a jót jövendölő próféciákra.] Ha [egy próféta] azt ígérte, hogy jó következik, és ez meg ez történik majd, és a jövendölt jó nem következik be, akkor bizonyosan hamis próféta. Ami jót az Örökkévaló elrendel, még ha csak időlegesen is, azt sosem vonja vissza. Azt tapasztaljuk, hogy az Örökkévaló csak az Első Templom lerombolása idején tett semmissé pozitív próféciát. Megígérte az erényeseknek, hogy nem fognak együtt meghalni az elvetemültekkel, ezt a próféciát azonban semmissé tette, mint az a Sábát traktátusban magyarázva van.

Ebből arra következtethetünk, hogy egy prófétát a pozitív próféciái alapján lehet csak megítélni. Erre gondolt Jeremiás Chánánjá ben Ázurnak válaszolva, mikor ő [Jeremiás] balsorsot jövendölt, Chánánjá pedig fényes jövőt. Azt mon-

⁷¹ 5Mózes 18:10; 14-15.

dotta Chánánjának: „Ha az én szavaim nem teljesednek be, abból még nem következik, hogy hamis próféta vagyok. Ha azonban a te ígéreteid nem teljesednek, azok bizonyítják, hogy hamis próféta vagy.” Erre utal az „Ámde halljad csak ezt az ígét... Azon próféta, ki béke felől prédikál, midőn bekövetkezik a próféta ígéje, megismerszik a próféta, akit az Örökkévaló igazán küldött”⁷².

5. §. Mikor egy próféta kijelenti, hogy egy másik [illető] szintén próféta, minden [további] vizsgálat nélkül elfogadjuk utóbbit [is] prófétának. Így mikor Mózes, a mi tanítónk kijelentette, hogy Józsuá [próféta], minden zsidó hitt neki, nem kellett hozzá semmi csodát tennie. Ez a következő nemzedékekre is érvényes.

Ha egyszer egy próféta kihirdette próféciáját, és szavai rendszeresen igaznak bizonyulnak, vagy egy másik próféta kijelentette róla, hogy [szintén] próféta, ha továbbra is a próféta útján jár, tilos kételkedni benne, vagy kétségbe vonni próféta mivoltának igazságát.

[Egy prófétát a valódiságának megállapítása során] tilos a szükségesnél szigorúbb próbának alávetni. Nem próbálgathatjuk őt örökké, mert írva van⁷³: „Ne kísértsetek meg az Örökkévalót, a ti Isteneteket, amint megkísértettétek Masszában”, mikor [a zsidók] azt kérdezték: „Van-e az Örökkévaló közöttünk, avagy nincsen?”⁷⁴. Ha egyszer valakiről bebizonyosodott, hogy próféta, hinnünk kell neki, és tudnunk kell, hogy az Örökkévaló közöttünk van. Nem szabad [a prófétában] kételkednünk, sem faggatnunk őt, mert írva van⁷⁵ „És ők... megtudják, hogy próféta volt közöttük.”

⁷² *Jeremiás* 28:7., 9.

⁷³ *5Mózes* 6:16.

⁷⁴ *2Mózes* 17:7.

⁷⁵ *Jechezkél* 2:5.

Maimonidész, Mose ben Máimon, a Rámbám:

Széfer Ávodá: A Szentély-szolgálat könyve

A Szentély építésének szabályai

1. fejezet

A Szentély

A szentély építésének kötelezettsége

1. §. Tevőleges parancsolat az Örökkévaló Házának felépítése a célból, hogy ott áldozatokat mutassunk be; évente háromszor zarándokolunk oda, miképpen írva van⁷⁶: „És készítsetek számomra szentélyt.” A Mózes által épített szentélyt a Tóra leírja: ideiglenes volt, miképpen írva van⁷⁷: „Mert még nem jutottatok ahhoz [a nyugalomhoz és birtokhoz].”

A különböző szentélyek

2. §. Miután [a zsidók] beléptek az Országba, Gilgálban emeltek Szentélyt arra a tizennégy évre, míg meghódították és fölosztották [az országot]. Onnan Sílóba mentek, kőből épült Házat emeltek és a Hajlék függönyét terítették fölé. Nem volt tetőzete. A silói szentély 369 évig állt. Amikor Éli meghalt, elpusztult.

[Majd] Nóbba érkeztek, és ott szentélyt építettek. Amikor Sámuel meghalt, [a Szentély] elpusztult. Ezután Gibeónba mentek, és ott szentélyt építettek. Gibeónból az örök helyhez mentek [Jeruzsálembe]. Nób és Gibeón napjai összesen ötvenhét év.

3. §. Mióta a Szentély felépült Jeruzsálemben, azóta egyetlen más helyen nem lehet az Örökkévalónak házat építeni vagy áldozatot bemutatni.

Nincsen Szentély egyetlen más nemzedéknek, csak Jeruzsálemben és csak a Móríja-hegyen, miképpen írva van⁷⁸: „Mondta Dávid: Ez legyen az Örökkévalónak, az Istennek háza és ez égőáldozatnak való oltár Izráel számára”, s miképpen írva van⁷⁹: „ez nyugvóhelyem mindenkorra.”

⁷⁶ 2Mózes 25:8.

⁷⁷ 5Mózes 12:9.

⁷⁸ 1Kronikák 22:1.

⁷⁹ Zsoltárok 132:14.

4. §. A Salamon által emelt építményt részletesen leírja a Királyok könyve. Az Eljövendő Templom ugyan említve van Ezékiel könyvében, de nincs részletezve és nincs megmagyarázva. Ezért Ezra idejében a nép a Második Szentélyt Salamon építményének mintájára építette, és bizonyos részeiben Ezékiel leírását követte.

A Szentély főbb paraméterei

5. §. A következő dolgok fontosak a szentély megépítésekor:

- a. a *kodes* [a szentélycsarnok],
- b. a *kodes hákádásim* [a Szentek Szentje],
- c. legyen a szentélycsarnok előtt egy hely, melynek neve *ulám* [előcsarnok].

Ennek a háromnak a neve *Héchal* [Templom].

Készítsünk válaszfalat a Templom körül, [kissé] távolabbra, a pusztai [szentély] udvarát övező szöttes vászonfalakhoz hasonlatosat. Mindaz, amit e válaszfal körülvesz, a Találkozás Sátrának udvarához hasonló és *ázarának* [templomudvar] nevezik.

Az egész [területet] együtt a *Mikdás* [Szentély].

6. §. A következő felszerelést készítsük a Szentélynek:

- oltár az égőáldozatnak és más áldozatoknak;
- az oltárhoz felvezető rámpa, ami az előcsarnok előtt, attól délre van;
- egy medence és talpzata, melyben a papok [mosással] megszentelték kezüket és lábukat a [templomi] szolgálatra. [Ez] az előcsarnok és a oltár között helyezkedett el, kissé délre, a Szentélybe való belépéskor bal oldalon;

oltár a füstölőáldozatnak;

a Menóra, és

asztal [a szinkenyernek].

[Utóbbi] három a szentélycsarnokban állt, a Szentek Szentje előtt.

7. §. A Menóra délen állt, a bejárattól balra. Jobbra állt asztal, melyre a szinkenyeret helyezték. Mindkettő a Szentek Szentje előtt állt, míg a füstölőoltár hátrább [állt], e kettő között.

A templomudvaron jelzőcöveket kell állítani: meddig [jöhet] Izráel, és meddig a kohén [aki részt vehet a templomi szolgálatban].

És építeni kell helyiségeket a Szentély különféle szükségleteire. Ezeket a helyiségeket *liskának* [kamra] nevezik.

Az építéshez használt anyagok

8. §. A Templom és a templomudvar építéséhez nagyméretű köveket használjunk. Ha nem találunk köveket, építsük téglából.

Az építkezésen használt köveket nem faraghatjuk meg a Templom-hegyen: faragjuk meg és csiszoljuk [a Templom-hegyen] kívül, és [utánna] vigyük oda, miképpen írva van⁸⁰: „és fejtettek nagy köveket, becses köveket, hogy alapozzák a házat faragott kövekkel.” Továbbá ez is írva van⁸¹: „sem kalapács, sem fejsze, sem bármi vasszerszám nem hallatott a háznál, amikor épült.”

9. §. Az építménybe beépített fa nem látszódhat, csak a kő, a téglá és a vakolat.

És nem emelhetünk fából [ácsolt] galériákat sehol a templomudvarban, inkább csak kőből vagy téglából.

10. §. Becses kövekkel kövezték ki az udvart.

Az ágyazatból kimozdult kövek alkalmatlanok, még ha helyükön maradnak is, mivel megsérültek. Ezért a papnak tilos rálépni a [templomi] szolgálat ideje alatt, míg [ismét] nem ágyazták vissza a földben.

11. §. A legjelesebb *micvá*, ha megerősítjük az építményt és megmagasítjuk a közösség erejéhez mérten, miképpen írva van⁸²: „emeljük fel Istenünknek házat.”

Díszítsék fel és szépítsék erejükhöz mérten. Nagy *micvá*, ha lehetőség szerint arannyal borítják és minden tekintetben feldíszítik.

Az építés ideje és módja

12. §. Nem építhetjük a Szentélyt éjszaka, miképpen írva van⁸³: „azon a napon pedig, amelyen felállították a hajlékot.” [E verset a következőképp magyarázzák:] Nappal emelhetjük, de éjjel nem.

Foglalatoskodhatunk építésével napkeltétől a csillagok eljöveteleig.

Mindenki köteles építeni és segíteni, személyesen és pénzzel, férfiak és nők, miképpen a pusztai szentély [esetében]. Az iskolás gyermekek azonban ne szakítsák félbe a tanulást. A Szentély építésével nem törhetjük meg az ünnepnapot.

⁸⁰ *IKirályok* 5:31.

⁸¹ *Uo.* 6:7.

⁸² *Ezrá* 9:9.

⁸³ *4Mózes* 9:15.

A Szentély kövei

13. §. Az oltár nem épülhet másból, csakis kövekből.

Habár a Tórában írva van⁸⁴: „Földből oltárt készíts nekem”, [vagyis] az oltár érintkezzen a földdel, és ne épüljön boltív vagy barlang fölé.

Habár a Tórában írva van⁸⁵: „Ha pedig kőoltárt építesz...”, a szóbeli hagyomány arra tanít, hogy ez nem mérlegelés [tárgya], hanem kötelezettség.

14. §. Bármelyik kő, amelyik legalább annyira sérült, hogy megakadhat benne egy köröm, hasonlóan a vágókéshez, alkalmatlan az oltár vagy a rámpa [építésére], miképpen írva van⁸⁶: „Ép kövekből építsd az Örökkévaló, a te Istened oltárát.”

Honnan hozták az oltár köveit? Szűztalajból. Ástak, ameddig olyan rétegit jutottak, melyet nem használtak sem földművelésre, sem építésre, és onnan emelték ki a köveket, vagy pedig a Földközi-tengerből [hozták], és azokból építették.

Ugyanígy, a Templom és a templomudvar kövei is épek voltak.

15. §. A Templomból és a templomudvarból [származó] sérült vagy töredezett kövek alkalmatlanok, azokat nem lehet kiváltani [és profán célra használni], hanem el kell rejteni.

Ha bármelyik követ vas érintett, alkalmatlan az oltár vagy a rámpa építésére, még ha nem is sérült meg, miképpen írva van⁸⁷: „mert kardodat emelted reá, és ezzel megszenteltelenítetted.”

Aki sérült vagy vas által érintett kőből építi az oltárt vagy a rámpát [megszeg egy parancsolatot, ezért] megkorbácsolják, miképpen írva van (*uo.*): „ne építsd faragott kövekből.”

Aki sérült kővel épít, tevőleges parancsolatot szeg meg.

16. §. Bármelyik kő, ha megsérült vagy vas érintette miután beépítették az oltárba vagy a rámpába, az a kő alkalmatlan, de a többi alkalmas.

Az oltárt kétszer egy évben lemeszelték: Peszách és Szukkot idején. Amikor meszelték, rongyot használtak és nem vas[tárgyat], nehogy érintse a követ és alkalmatlanná tegye.

⁸⁴ 2Mózes 20:24.

⁸⁵ *Uo.* 20:22.

⁸⁶ 5Mózes 27:6.

⁸⁷ 2Mózes 20:22.

A rámpa és más fontos kellékek

17. §. Nem készíthetünk lépcsőt az oltárnak, miképpen írva van⁸⁸: „ne menj fel lépcsőkön oltáromra”; inkább építsünk dél felől emelkedőt az oltárhoz, [ami] kisebbedik és csökken az oltár tetejétől a földig. Ennek neve: *keves* [rámpa].

Aki lépcsőn megy fel az oltárhoz [megszeg egy parancsolatot, ezért] megkorbácsolják.

Ugyanígy, aki egyetlen követ is lerombol az oltárból, a Templom egészéből, vagy az előcsarnok és az oltár között [fekvő területen], megkorbácsolják, miképpen írva van⁸⁹: „Romboljátok le oltáraikat, ... Ne tegyetek így az Örökkévalóval, a ti Istenetekkel.”

18. §. A Menóra és tartozékai, az asztal és tartozékai, a füstölőáldozat oltára, és valamennyi szent edény csak fémből készülhet. Ha fából, csontból, kőből vagy üvegből készült, alkalmatlan.

19. §. Ha a közösség szegény, ónból is készítheti. Ha [később] meggazdagodik, készítsék el aranyból.

Az égőáldozat oltárának medencéit, nyársait és gereblyéit, valamint a [Templomban használt] mérőedényeket, erejükhöz mértén, készítsék aranyból.

Az udvar kapuit is vonják be arannyal, erejükhöz mértén.

20. §. A [Templomban használt] eszközöket eredendően szent célra kell készíteni. Ha eredetileg hétköznapi célra készültek, nem használhatók szent célra.

Olyan [szent célra készült] eszköz, melyet nem használtak erre, használható profán célra. Ha már egyszer használták [a Templomban], nem használható profán célra.

[Azok a] kövek és gerendák, melyeket egy zsinagóga [építéséhez] faragtak, nem használhatók a Templom-hegy építkezésén.

2. fejezet

Az oltár

Az oltár helye

1. §. Az oltár helye nagyon pontos[an meghatározott], ami sohasem változhat, miképpen írva van⁹⁰: „Ez égőáldozatnak való oltár Izráel számára.”

A Szentély [eljövendő helyén] kötözték meg Izsákot, miképpen írva van⁹¹: „menj el Mórija földjére” és említve van a Krónikákban⁹²: „És elkezdte Salamon

⁸⁸ *Uo.* 23.

⁸⁹ *5Mózes* 12:3-4.

⁹⁰ *1Krónikák* 22:1.

építeni az Örökkévaló házát Jeruzsálemben, a Mórija hegyén, ahol [az Örökkévaló] megjelent atyjának Dávidnak, azon a helyen, melyet előkészített Dávid a jebuszi Ornán szerűjén.”

Az oltár helyének történelme

2. §. Közismert hagyomány, hogy az a hely, ahol Dávid és Salamon az oltárt építette, Ornán szerűje, ugyanaz a hely, ahol Ábrahám oltárt épített és megköötözte Izsákot.

Ez az a hely, ahol Noé [oltárt] épített, amikor kilépett a bárkából.

Ez [annak] az oltár[nak a helye], ahol Káin és Ábel áldozatot mutatott be.

Itt mutatott be áldozatot Ádám, az első ember, és innen teremtetett meg, miképpen bölcseink mondják: „Az ember bűnbánatának [meglelésének] helyén teremtetett.”

3. §. Az oltár méreteinek igen pontosnak kell lenniük. Formáját egyik [nemzedék] tanította a másiknak. A [babilóni fogságból visszatért] száműzöttek által épített oltár az Eljövendő Korban épített oltár mintájára épült. Nem szabad csökkenteni vagy növelni a méretét.

4. §. Három próféta tért vissza a néppel [Izrael földjére] a [babilóniai] fogságból.

Az egyik bizonyosat tudott mondani nekik az oltár helyéről.

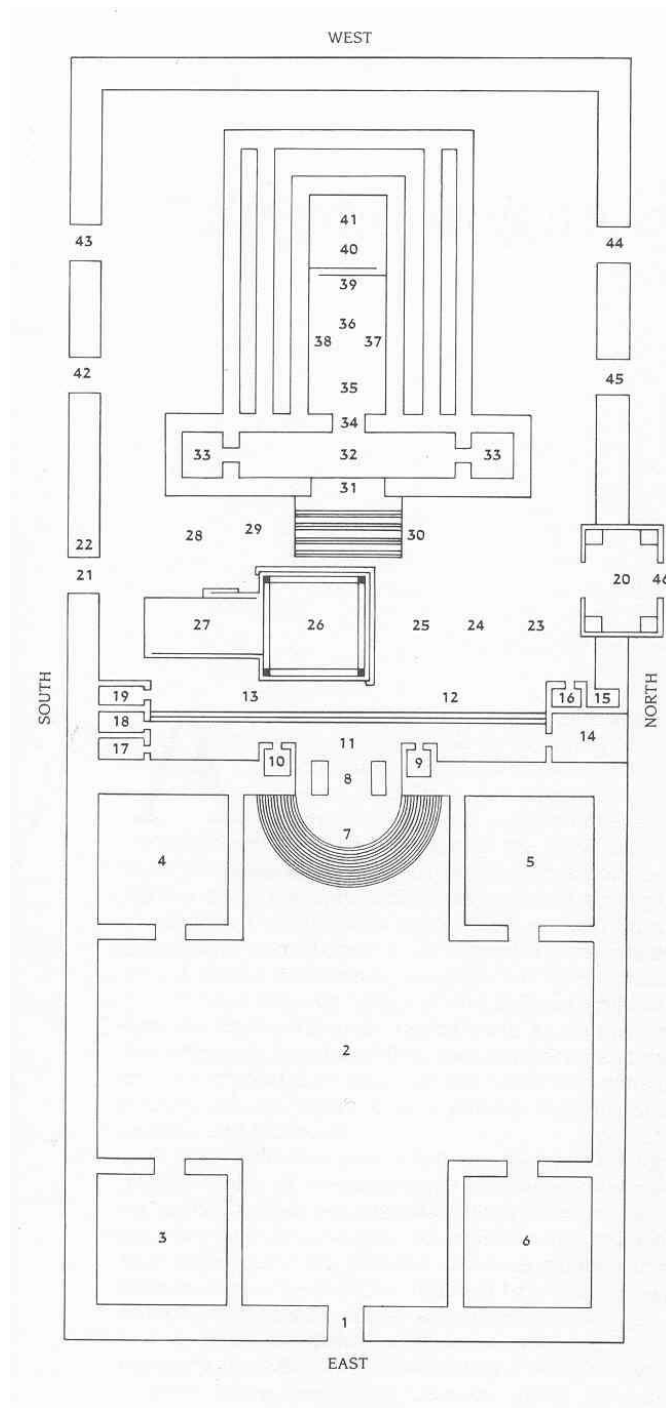
A másik bizonyosat tudott mondani a méreteiről.

A harmadik bizonyosat tudott mondani [a háláchá tanítása alapján arról, hogy lehetséges] áldozatokat bemutatni [ezen] az oltáron, noha a Templom még nem [épült még meg és nem] volt ott...

⁹¹ *1Mózes 22:2.*

⁹² *2Krónikák 3:1.*

A Jeruzsálemi Szentély alaprajza

1. A női karzat kapuja – שער עזרת נשים
2. A női karzat – עזרת נשים
3. A *názir* kamrája – לשכת הנזירים
4. Az olaj kamrája – לשכת השמנים
5. A *leprás* kamrája – לשכת המצורעים
6. A fa kamrája – לשכת העצים
7. Az izraeliták udvarához vezető lépcsők – מעלות לעזרה
8. Nikánor kapuja – שער ניקנור
9. Pinchász – a ruhákért felelős kamrája – לשכת פנחס המלביש
10. A Chávitin kamrája – לשכת חביתין
11. Az izraeliták udvara – עזרת ישראל
12. Az emelvény – דוכן
13. A kohének része – עזרת כהנים
14. A vágókő kamrája – לשכת הגזית
15. Párhedrin kamrája – לשכת פרהדרין
16. A Golá kamrája – לשכת הגולה
17. A só kamrája – לשכת המלח
18. A Párvá kamrája – לשכת הפרוה
19. A mosók kamrája – לשכת המדיחין
20. A tűzhely kamrája – בית המוקד
21. A víz kapuja – שער המים
22. Ávtinász házának kamrája – לשכת בית אבטינס
23. A kis oszlopok – ננסים
24. A mészáróshíd asztalai – שולחנות של בית המטבחים
25. Gyűrűk az áldozati állatok lefogására – טבעות
26. Az Oltár – מזבח
27. A Rámpa – כבש
28. A Mosdó – כוור
29. A Csarnok bejárata és az oltár közötti rész – בין האולם ולמזבח
30. A Csarnok és az Oltár közötti lépcsők – מעלות בין האולם ולמזבח
31. A Csarnok bejárata – פתח האולם
32. A Csarnok – אולם
33. A kések kamrája – בית החליפות
34. A Szent kapuja – שער ההיכל
35. A Szent – היכל
36. Az arany oltár – מזבח הזהב
37. A szinkenyer asztala – שולחן
38. A menóra – מנורה
39. A *párochet* – függöny – פרוכת (אמה טרקסין)
40. A szentek szentje – קודש הקדשים
41. A szövetség ládája – ארון הברית
42. Az elsőszülöttek kamrája – שער הבכורות
43. A láng kamrája – שער הדלק
44. A szikra kapuja – שער הניצוק
45. Az áldozat kapuja – שער הקרבן
46. A tűzhely kapuja – שער בית המוקד

Maimonidész, Mose ben Máimon, a Rámbám:

Széfer Softim: A Bírák könyve

A királyok és háborúi szabályai

6. fejezet

A háború törvényei

Békére való felhívás

1. §. Háborút, legyen az *milchemet háresut*⁹³ vagy akár *milchemet micvá*⁹⁴, senki ellen sem szabad indítani addig, amíg fel nem lett neki ajánlva a békés rendezés lehetősége, ahogyan ez a Tórában is áll⁹⁵: „Midőn közeledsz, egy városhoz, hogy ostromot indíts ellene, hívd föl előbb békére.”

Amennyiben az ellenfél elfogadja a békeajánlatot és elkötelezi magát a Noé leszármazottai számára meghagyott hét parancsolat teljesítése mellett, egyetlen emberét sem szabad megölni, hanem alá kell vetni őket: „Legyen adózód és szolgáljon neked”⁹⁶.

Ha hozzájárulnak ahhoz, hogy adózzanak, de nem fogadják el az alávetettséget, vagy ha elfogadják az alávetettséget, de nem hajlandóak adózni, ajánlatuk nem vehető figyelembe. Mindkettőhöz hozzá kell járulniuk.

Az alávetettség, amelyet el kell fogadniuk egy alárendelt helyzetet jelent. Sosem szabad fellázadniuk Izrael ellen, meg kell maradniuk függőségükben Izrael uralma alatt. Senki közülük zsidók fölé nem nevezhető ki.

A rájuk kirótt adó annyit jelent, hogy mind személyükkel, mind pénzükkkel és készséggel szolgálniuk kell a királyt; például falak építésénél, erődök megerősítésénél, a király palotájának építésénél, és más hasonló feladatok végzésénél, ahogyan az az Írásban is áll⁹⁷:

„Ilyen kényszermunkát vetett ki Salamon király, hogy megépíthesse az Örökkévaló templomát és a maga palotáját, meg Millót és Jeruzsálem várfalát, ... Az összes raktárvárosokat, amelyek Salamonéi vol-

⁹³ Olyan háború, amit Izrael határainak kiszélesítése céljából vívnak.

⁹⁴ A Kánaánita, és az Ámálékita népek illetve Izrael ellenségei ellen vívott háború.

⁹⁵ 5Mózes 20:10.

⁹⁶ Uo. 11.

⁹⁷ 1Királyok 9:15-22.

tak... Az emóriak... közül megmaradt egész népet... kényszermunkásokká tette Salamon; még ma is azok.

Izrael fiai közül azonban senkit sem kényszerített Salamon szolgálatra, mert ezek harcosok voltak, udvari emberei, vezérei, tisztjei, meg harci kocsijainak és lovasainak a parancsnokai.”

2. §. Rendezési javaslatában a király a következő megoldásokkal állhat elő: őt illeti az alávetett nép vagyonának a fele; vagy övé minden ingatlan vagyonuk, de megtarthatják minden ingóságukat; vagy elveszi minden ingóságukat, de meghagyja nekik a földjeiket.

3. §. Tilos hazudni az efféle egyezmények megkötésénél vagy csalárdul viselkedni velük, miután már hozzájárultak a békés rendezéshez és elfogadták a Noé hét törvényét.

Eljárás harc esetén

4. §. Ha nem járulnak hozzá egy békés rendezéshez, vagy ha hozzájárulnak egy békés rendezéshez, de nem fogadják el a Noé hét törvényét, háborút kell indítani ellenük.

Minden nagykorú férfit meg kell ölni. Vagyonukat és gyermekeiket zsákmány gyanánt el kell venni, de sem a nőket, sem pedig a gyermekeket megölni nem szabad, ahogyan az áll⁹⁸: „de a nőket, a gyermekeket... [vedd el prédául magadnak].” A „gyermekek” pedig, a nagykorúságukat még el nem ért férfiakra utal.

A föntebb leírtak egy a többi néppel vívott *milchemet resut*-ra vonatkoznak. Mindazonáltal, ha akár a Hét Nép, akár Amálék elutasítja a békés rendezést, egyetlen lelket sem szabad életben hagyni közülük⁹⁹: „Ugyanígy tégy mindazokkal [a városokkal, amelyek... nem e népek városai közül valók.] De ezen népek városaiból... ne hagj életben egyetlen lelket sem.” Hasonlóan, Amálékra vonatkozóan ez áll¹⁰⁰: „Töröld ki Amálék emlékét az ég alól.”

Honnan tudjuk, hogy ezek az utasítások csak azokra vonatkoznak, akik nem fogadták el a békés rendezés lehetőségét? Írva van¹⁰¹: „Egyetlen város sem köthetett békét Izrael fiaival, csak a Gibeonban lakó hivviek. Mindent harcban foglaltak el. Mert az Örökkévaló megkeményítette a szívüket, hogy harcoljanak Izrael ellen. Ezért Izrael kiirtotta őket.” Ebből a beszámolóból következtetni lehet arra, hogy fel lett ajánlva a békés rendezés lehetősége, de ezt ők nem fogadták el.

⁹⁸ 5Mózes 20:14.

⁹⁹ Uo. 20:15-16.

¹⁰⁰ Uo. 25:19.

¹⁰¹ Jósuá 11:19-20.

5. §. Jehosúa három levelet küldött a kánaánitáknak, mielőtt belépett volna az Ígéret Földjére. Az első így hangzott: „Aki el akar menekülni, az meneküljön!”

Ezt követően küldött egy második üzenetet: „Aki a békés rendezés híve, kössön békét!”

Majd egy harmadikat: „Aki háborút akar, az hadakozzék!”

Ha így történt, akkor Gibeon lakói vajon miért folyamodtak cselhez? Azért, mert eredetileg, amikor a mindenkinek szóló általános üzenet el lett küldve nekik, ők azt nem fogadták el. És mivel nem ismerték Izrael törvényeit, azt hitték, hogy mivel az általános üzenettel nem éltek többé nem adatik meg nekik a békekötés lehetősége.

Miért volt nehéz elfogadni a gibeoniták esetét a zsidó nép fejeinek olyannyira, hogy legszívesebben lekaszabolták volna őket, ha nem kötötte volna őket az eskü amit velük kötöttek? Azért fájt ez annyira nekik, mert a gibeoniták félrevezetése miatt, megtévesztve szövetséget kötöttek velük, holott írva van¹⁰²: „Ne köss velük szövetséget!” Vagyis a státuszukat szabályozó törvények azt írták volna elő, hogy béke esetén is csak szolgákként vettessenek alá.

Mivel az esküt fondorlattal csalták ki, joggal le lehetett volna mészárolni őket, amiért félrevezették a zsidó népet, ám ez esetben Isten Neve bemocskolódtott volna.

Ámon és Moáb

6. §. Ámon és Moáb nem kaphatja meg a békés rendezés lehetőségét, ahogy írva van¹⁰³: „Ne törődj békességükkel és javukkal soha, egész életedben!” Bölcsaink kijelentették:

Noha a Tóra azt mondja: „Hívd föl békére”, vonatkozik-e ez vajon Ámonra és Moábra is? Nem! Ugyanis a Tóra róluk azt írja: „Ne törődj békességükkel és javukkal.”

Noha a Tóra azt mondja¹⁰⁴: „Nálad lakjék, környezetedben...; ne nyomorgasd őt!”, vajon vonatkozik-e ez Ámonra és Moábra is? Nem, a Tóra a „javukkal” való törődést is tiltja.

Még ha nem is szabad felajánlani nekik a békés rendezés lehetőségét; ha ők maguk kérnek békét, elfogadhatjuk ajánlatukat.

¹⁰² 5Mózes 7:2.

¹⁰³ Uo. 23:7.

¹⁰⁴ Uo. 23:17.

A menekülésre adott lehetőség

7. §. Ha egy várost ostrom alá vesznek, hogy meghódítsák, nem szabad minden a négy oldalán körülvenni, legfeljebb három oldalán. Helyet kell hagyni a lakosoknak, hogy elmenekülhessenek, és mindazoknak, akik menteni akarják az életüket, mint írva van¹⁰⁵: „Harcot kezdtek Midján ellen, ahogyan megparancsolta az Örökkévaló Mózesnek.” A hagyomány szerint azt parancsolta neki, hogy a fentebb említettek szerint hadba vonuljanak ellenük.

A pusztítás tilalma

8. §. A városokon kívül nőtt gyümölcsfákat nem szabad kivágni, és az öntözőcsatornák vizét sem szabad megakadályozni, hogy öntözzék azokat, nehogy kiszáradjanak¹⁰⁶: „Ki ne irtsd annak fát.” Bárkit, aki kivág egy ilyen fát, meg kell korbácsolni.

Ez nem csupán ostrom idejére, hanem minden helyzetre vonatkozik. Bárkit, aki pusztító szándékkal vág ki egy gyümölcsfát, meg kell korbácsolni.

Egy gyümölcsfát mindazonáltal ki lehet vágni, ha az valamiféle kárt okoz más fákban vagy mások földjében, vagy magas árat lehet kapni a fájáért. A Tóra csupán a kifejezetten pusztító szándékkal végrehajtott fakivágást tiltotta meg.

9. §. Bármely gyümölcsöt nem hozó fa kivágása engedélyezett, még ha az embernek nincs is kifejezetten szüksége a faanyagra vagy arra a helyre, amelyet a fa elfoglal. Hasonlóképpen ki lehet vágni egy olyan gyümölcsfát, amely már kiöregedett, és nem hoz akkora termést, amely kifizetődővé tenné a gondozására fordított fáradságot.

Mekkora az a termés, amelyet egy olajfának mindenképpen meg kell hoznia ahhoz, hogy indokolt legyen a megóvása? Egy negyed *káv*¹⁰⁷-nyi olajbogyó. Ugyanígy, egy olyan datolyapálmát, amely megterem egy *káv*-nyi datolyát, nem szabad kivágni.

10. §. A pusztítás tilalma nem csak kizárólag fákra vonatkozik. Bárki, aki úgy tör el egy szerszámot, szakít el egy ruhadarabot, rombol le egy épületet, akaszt meg egy vízfolyást vagy tesz tönkre ételt, hogy tettében romboló szándék vezet, az megsérti a „Ne rombolj” parancsát. Jóllehet, ezért a tettéért nem kell megkorbácsolni, hanem helyette „engedelmességre kényszerítő vesszőcsapások”-ban kell részesíteni, a Rabbik rendelkezése szerint.

¹⁰⁵ 4Mózes 31:7.

¹⁰⁶ 5Mózes 20:19.

¹⁰⁷ *Káv*: kb. 1,5 kg. Az olajbogyó nagyon drága volt, de igénytelen növény lévén, nem volt sok gond vele. Ezért volt kifizetődő megtartani a kis termést hozó olajfát is.

Könnyítések hadviselés idején

11. §. A nem-zsidó városok ostromát a szombat bejövetele előtt legalább három nappal kell megkezdenünk; ettől kezdve minden nap harcolhatunk velük, még szombaton is, ahogy írva van¹⁰⁸: „[az ellen a város ellen, amely ellened hadakozik,] amíg el nem pusztítod.” Bölcsseink értelmezése szerint: ez azt jelenti, hogy „még szombaton is.” Ez vonatkozik mind a *milchemet micvá*-ra, mind pedig a *milchemet resut*-ra.

12. §. A hadsereg bárhol táborozhat.

Egy ütközetben elesett személyt ott kell eltemetni, ahol elesett. Ugyanúgy megilleti őt ez a hely, mint egy *mét micvá*-t¹⁰⁹ a sajátja.

13. §. Négyféle könnyebbség engedélyezett egy [katonai] táborban:

a) A *dmáj*¹¹⁰ fogyasztása;

b) Az embernek nem kell kezét mosni kenyér evése előtt;

c) Bárhonnan lehet fát gyűjteni, és nem kell a törvénytelen eltulajdonítástól tartani. Még ha valaki felvágott és kiszárított fát talál is, amit feltehetően valaki a maga számára tett félre, nem tilos azt egy katonai tábor számára eltulajdonítani.

d) Nem kötelező *éruv chácérot*¹¹¹ vonni egy katonai tábor köré, bármi átvihető egyik sátorból a másikba.

Ez utóbbi csupán akkor engedélyezett, ha az egész tábor egy legalább tíz tenyérszélesség (65-105 cm) magas táborfal veszi körül, az egész táborot imígyen egyetlen hatalmas magánterületté téve, mivel, mint ahogyan azt *A szombat szabályai* kifejtem. A falnak pedig legalább tíz tenyérszélesség magasnak kell lennie ahhoz, hogy a körülzárt földdarab magánterületnek számítsa.

Ezek a könnyebbségek nem csak akkor érvényesek, amikor a sereg hadba vonul, hanem akkor is, amikor az ütközetből visszatér.

14. §. Tilos a tábor területén vagy bárhol a szabadban a katonáknak szükségüket végezni. Mi több, tevőleges parancsolat latrinákat létesíteni a tábor számára¹¹²: „A táboron kívül valami helyed is legyen, hogy kimehess oda.”

¹⁰⁸ 5Mózes 20:20.

¹⁰⁹ A *mét micvá* egy olyan őrizetlenül hagyott holttestet jelöl, amelynek eltemetése micva bárkinek, aki rátalál.

¹¹⁰ A *dmáj* olyan terményt jelöl, amit közembertől vásároltak. Bölcsseink nem voltak biztosak abban, hogy egy ilyen ember vajon megfelelően elkülöníti-e a tizedeket. Ebből kifolyólag megkövetelték, hogy a *trumát máászért* [az első tizedből egy levita által elkülönített és a kohénnek átadott *trumá*] és a *máászér sénit* [a második tized, amit Jeruzsálembé visznek, és ott fogyasztanak el] a termény megvásárlója különítse el (lásd *A lévít tizedének szabályai* 9:1-3.) Egy katonai táborban nem kellett alkalmazni ezt a szigort.

¹¹¹ Az a szertartás ami egy magán tulajdonnak tekinthető lehetőleg fallal körbe vett területen feloldja a szombati utcai hordás tilalmát.

15. §. Hasonlóképpen tevőleges parancsolat minden egyes katona számára, hogy egy ásócska is lógjon az oldalán a többi fegyvere mellett. Amikor kimegy a latrinára, ezzel kell ásnia egy kis gödröt, könnyítenie magán, majd betemetni az ürülékét, ahogy írva van¹¹³: „És legyen ásócskád a fegyvered mellett.”

Mindenkor ezt a gyakorlatot kell folytatniuk, akár velük van a frigyláda, akár nem, ahogy írva van¹¹⁴: „[Isten a te táborodban jár, ...] legyen azért a te táborod szent.”

7. fejezet

Mentesülés a katonai szolgálat alól

Beszéd a harc előtt

1. §. *Milchemet micvá* és *milchemet resut* esetén egyaránt egy kohént kell kijelölni, hogy beszédet intézzon a néphez az ütközet előtt. Ezt a kohént felkenik a felkenés olajával¹¹⁵, és *Mesuách Milchámának* („háborúra felkent”) nevezik.

2. §. A háborúra felkent kétszer beszél a néphez:

Első ízben a határvárosban, amikor a sereg indulni készül, hogy elfoglalja harci pozícióit, így szól a néphez¹¹⁶: „Van-e olyan férfi, aki szőlőt ültetett, és nem gyűjtötte be annak első termését?” [„Menjen el, és térjen haza az ő házába, nehogy meghaljon a harcban és más gyűjtse be a termést. Van-e olyan férfi, aki eljegyzett magának egy nőt, de még nem vette el? Menjen el, és térjen haza az ő házába, nehogy meghaljon a harcban és másvalaki vegye el azt a nőt.”]. Amikor ezek hallják az ő szavait, vissza kell vonulniuk a csatatérről.

Másodízben pedig akkor, amikor a sereg már felvette hadállásait, így szól¹¹⁷: „Ne féljete, és meg ne rettenjete...”

3. §. Amikor a hadrendek felálltak, hogy hamarosan együtt induljanak harcba, a háborúra felkent feláll egy magas helyre a teljes sereg színe elé, és héberül szól hozzájuk¹¹⁸:

„Halld Izrael! Ma készültök megütközni ellenségeitekkel. Szívetek meg ne lágyuljon, ne féljete, és meg ne rettenjete, se meg ne rémüljete elöttük. Mert

¹¹² 5Mózes 23:13.

¹¹³ Uo. 14.

¹¹⁴ Uo. 15.

¹¹⁵ Speciális, Mózes által készített olaj. Lásd 2Mózes 30:25.

¹¹⁶ 5Mózes 20:6.

¹¹⁷ Uo. 20:3.

¹¹⁸ Uo. 20:3-4.

az Örökkévaló, a ti Istenetek veletek megy, hogy harcoljon értetek a ti ellenségeitekkel, hogy megtartsion titeket”.

Ezeket a szavakat a háborúra felkent mondja el. Ezt követően egy másik alacsonyabb rangú pap nyilvánosan és emelt hangon kihirdeti őket a nép előtt. Majd a háborúra felkent így szól¹¹⁹: „Van-e olyan férfi, aki új házat épített?... Menjen el, és térjen haza az ő házába... Van-e olyan férfi, aki szőlőt ültetett?... Menjen el, és térjen haza az ő házába... Van-e olyan férfi, aki eljegyzett magának egy nőt?... Menjen el, és térjen haza az ő házába...”.

Ezeket a szavakat a háborúra felkent mondja el. Ezt követően egy tiszt nyilvánosan és emelt hangon kihirdeti ezeket a szavakat a nép előtt. Ám ezután még maga a tiszt is hozzáteszi a következőket¹²⁰: „Van-e itt olyan férfi, aki fél és nyúlszívú? [Menjen el, és térjen haza az ő házába...]”. És egy másik tiszt kihirdeti ezeket a szavakat a nép előtt.

A megfutamodás a vereség kezdete

4. §. Miután ezek a személyek eltávoztak a csatateréről, a sereg újrarendeződik, és hadtest-parancsnokokat neveznek ki az élére.

Minden alakulat legvégére egy-egy vasszekercével felszerelkezett, erős tisztet állítanak, akinek engedélye van arra, hogy ha valaki el akar menekülni a csatából, annak odacsapjanak egyet a combjára, mert a megfutamodás a vereség kezdete.

Mely esetben küldik el a fentebb említett személyeket a csatateréről? *Milchemet resut* esetén. Ezzel ellentétben *milchemet micvá* esetén az egész népnek hadba kell vonulnia, még a vőlegénynek is az ő nász-szobájából és a menyasszonynak¹²¹ a *chupá* alól.

A mentesülés feltételeinek különböző variációi

5. §. A csatateret elhagyók közé tartozik, aki felépített:

egy lakóházat,

egy istállót a barmainak,

egy fáskamrát,

vagy egy raktárhelyiséget.

Bármelyik is legyen akár az utóbbiak közül, bevonulási haladékat kap, mert ezek az építmények alkalmasak a bennük lakásra.

¹¹⁹ *Uo.* 20:5-7.

¹²⁰ *Uo.* 20:8.

¹²¹ Az asszonyok habár nem harcoltak, de vizet és élelmet szállítottak a katonáknak.

Amiképpen az, aki felépít egy otthont, mentesül a katonai szolgálat alól, ugyanúgy visszafordulhat a csatából az is, aki vásárol, ajándékba kap vagy megörököl egy otthont.

Ellenben az, aki őrbódét, teraszt, tornácot vagy egy négy könyökször négy könyöknél (kb. 3,24 m²) kisebb alapterületű házat épít, vagy az, aki házat lop, nem vonhatja ki magát a harcból.

6. §. Amiképpen az, aki szőlőt ültet, mentesül a katonai szolgálat alól, ugyanúgy az is mentesül, aki elültet öt gyümölcsfát, még ha öt különböző fajtát is.

Ugyanígy vonatkozik ez arra is, aki szőlőt ültet vagy kibővít vagy beolt; a bővítések és oltványok kiterjedése azonban olyan jelentős mértékű kell legyen, hogy ki kelljen rá várni az új fák gyümölcs tilalmára vonatkozó három évet (*orlá*); hasonlóképpen vonatkozik arra, aki vásárol, aki örököl, és arra is, aki ajándékba kapja.

Ellenben az, aki elültet négy gyümölcsfát vagy öt nem-gyümölcsfát, vagy az, aki szőlőskertet lop, nem térhet vissza emiatt a harctérről. Ugyanígy, ha a szőlőt két társ ülteti, emiatt egyikük sem térhet vissza a harctérről.

7. §. Amiképpen az, aki eljegyez egy szüzet, mentesül a katonai szolgálat alól, ugyanúgy az is mentesül, aki egy özvegyet jegyez el, és az is, akire a *jövámá*¹²² kötelessége hárul. Még ha az elhunytnek négy fivére van is, azok mind visszatérhetnek a csatatérről.

Ha valaki azzal a feltétellel jegyez el egy nőt, hogy az eljegyzés csak később például egy év múlva váljon joghatályossá, és ez az időintervallum éppen egy háború közepén ér véget, az illető hazatérhet a csatatérről.

8. §. Az, aki újra elveszi azt a nőt, akitől egyszer már elvált, valamint az, aki eljegyez magának egy nőt, akit tilos elvennie, például:

egy főpap egy özvegyet,

egy közönséges pap egy elvált asszonyt vagy egy olyan asszonyt, aki átesett a *chálicá* szertartásán,

egy izraelita egy fattyút vagy egy *netinát*¹²³,

egy fattyú vagy egy *nátin* egy izraelita nőt,

nem mentesül a katonai szolgálat alól.

¹²² Amikor egy férfi gyermektelenül hal meg, özvegyének hozzá kell menni az elhunyt valamelyik fivéréhez, vagy mentesülhet e kötelesség alól a *chálicá* szertartás által (lásd *5Mózes* 25:5-10.). A megboldogult elhunytának pillanatától kezdve haláchikus kapcsolat áll fenn a halott fivérei és özvegye között, s a fivérek ezért mentesülnek a katonai szolgálat alól.

¹²³ *Nátin, nőtiná*: férfi és nő gibeonita. A gibeoniták egy olyan kánaánita nép voltak, akik csel által szövetséget kötöttek és felvették a zsidóságot. Lásd feljebb.

A felmentettek feladata

9. §. Azok, aki visszatérnek a katonai táborból azt követően, hogy hallották a kohén proklamációját. Ezeknek aztán étellel, itallal kell ellátniuk a seregben szolgáló testvéreiket, és ki kell javítaniuk a hibás utakat.

A teljes mentesség

10. §. A következőknek egyáltalán nem kell bevonulni egy katonai táborba, és semmiféle kötelezettséggel nem szabad zargatni őket:

Aki házat épít, és felavatja azt, úgy hogy épp beköltözik;

Aki elveszi a jegyesét vagy a *jövámá*-ját;

Aki kiváltja a szőlőskertjét.

Ezek egy év elteltéig nem hívhatók be, ahogy írva van¹²⁴: „Egy esztendeig szabad legyen az ő házában, és teljen öröme az asszonyban, akit elvett.” A szóbeli hagyomány azt tanítja, hogy ez az egyéves mentesség egyaránt vonatkozik arra, aki házat vett, aki megnősült vagy arra, aki elkezdett hasznot húzni a szőlőjéből.

11. §. Ez alatt az egy év alatt nem kötelezhető arra, hogy a katonákat étellel vagy vízzel lássa el. Nem szabad utat javítania, nem szabad a falakon őrködni vagy adót fizetnie a város kapuihoz szükséges gerendákért, ahogy írva van¹²⁵: „Ne menjen hadba, és ne vessenek reá semmiféle terhet.” A tiltás megismétlése azt tanítja, hogy itt két tiltás áthágásáról van szó, amelyek közül az egyik a város, a másik pedig a sereg kötelezettségeit foglalja magában.

A „felavatás” részletei

12. §. Ha valaki felépít egy házat, és azt bérbe adja másoknak, abban az esetben, ha a bérlők előre kifizetik a bért, úgy veendő mint, aki „felavatta”. Ha azonban lakók bért csak tizenkét hónap elteltével fizetnek neki, úgy veendő, mint aki még nem „avatta fel”.

13. §. Ha valaki felépített egy házat, elhelyezte benne ingóságait, majd bezárta a házat: Ha ezek a tárgyak könnyen eltulajdoníthatók, és ha nem tenné a házába akkor időt kellene fordítania holmijai őrzésére, akkor úgy veendő, mint aki már hasznot húzott otthonából vagyis „felavatta”, és már el kezdett lakni a házban. Ha pedig amúgy sem kéne ott ülnie és őrizni a dolgait, mert azokat a szabadból sem lehetne ellopni akkor az olyanak számít, mint aki még nem húzott hasznot otthonából, vagyis nem avatta fel.

¹²⁴ 5Mózes 24:5.

¹²⁵ Uo.

14. §. Aki a diaszpórában épít házat vagy ültet szőlőt, nem térhet vissza a csatatérről ezek miatt.

A félelem és a bátorság jutalma

15. §. Kire utal a „Van-e itt olyan férfi, aki fél és nyúlszívű?” kérdés? Egy olyan személyre, akinek nem elég erős a szíve, hogy elviselje a csata izgalmait.

Mihelyst azonban egy katona beleveti magát a csata küzdelmeibe, a nehéz pillanatokban mindig Izrael Reménységében és Megváltójában kell bíznia. Meg kell értenie, hogy Isten Nevének Egyetlenségéért harcol. Ezért aztán szembe kell néznie a veszéllyel, és nem szabad félnie vagy megriadnia.

Nem szabad aggódnia a felesége vagy a gyermekei miatt. Éppen ellenkezőleg, az emléküket is ki kell törölnie szívéből, és nem szabad semmi másra, egyedül a harcra gondolnia.

Bárki, akit izgalom vagy aggodalom fog el a csata kellős közepén, s ez olyan fokot ér el, hogy elkezd rettegni, az egy tiltó parancsolatot hág át, amely így szól¹²⁶: „Szívetek meg ne lágyuljon, ne féljete, és meg ne rettenjete, se meg ne rémüljete elöttük.”

Mi több, ő felelős az egész zsidó nép véérért is. Ha nem bátor, ha nem harcol egész szívével és lelkével, az olyan, mintha az egész nép vérént ontaná ki: „Az menjen el, és térjen vissza az ő házába, ne csüggesse el társainak a szívét a magáéhoz hasonlóan”¹²⁷. Ugyanígy a prófétai hagyomány is egyértelműen kijelenti: „Átkozott, aki az Örökkévaló dolgát hanyagul végzi, átkozott, aki kíméli kardját a vértől!”¹²⁸.

Ellenben, az, aki teljes szívvel veti bele magát a küzdelembe, félelmet nem ismerve, azzal a kizárólagos szándékkal, hogy Isten nevét megszentelje, bizonyos lehet benne, hogy nem éri semmi baj, nem gyúri le a gonosz. Családja mély gyökeret ver Izraelben, és örök érdemeket szerez mind a maga, mind pedig gyermekei számára. Ráadásul örök életet nyer az Eljövendő Világban, ahogy írva van¹²⁹: „...a te házadat, uram, bizonyosan maradandóvá teszi az Örökkévaló, hiszen az Örökkévaló harcait harcolod, uram, és nincs benned semmi rossz, mióta élsz... az életed, uram, az élők csomójába lesz kötve Istenednél.”

¹²⁶ *Uo.* 20:3.

¹²⁷ *Uo.* 20:8.

¹²⁸ *Jeremiás* 48:10.

¹²⁹ *1Sámuel* 25:28-29.

8. fejezet

Nem zsidó fogolynő és a betérés**Engedmények a harcok idején**

1. §. Amikor a hadsereg katonái nem-zsidó területre lépnek, meghódítva és foglyul ejtve az ellenséget, megengedett, hogy olyan állatok húsából egyenek, amelyek elpusztultak, anélkül, hogy előbb rituálisan le lettek volna vágva, vagy vadállatok által lettek szétmarcangolva, vagy disznók és hasonló állatok húsából, ha megéheznek, és csak ilyen tiltott ételeket találnak.

Ugyanígy ihatnak olyan borból is, amelyet bálványimádó ceremóniához használtak. Ezt az engedélyt a szóbeli hagyomány vezeti le, amely a következő idézetet¹³⁰: „...a te Istened... ad neked... minden jóval telt házakat” így magyarázza: „disznónyakat és hasonlókat.”

A szép ábrázatú nő esete

2. §. Hasonlóan, egy katona nemi viszonyt létesíthet egy nem-zsidó asszonnyal, ha természetes hajlama erőt vesz rajta. Azt mindazonáltal nem teheti meg, hogy nemi viszonyt létesít vele, majd továbbáll. Ehelyett magával kell vinnie őt otthonába: „Ha látsz a foglyok között egy szép ábrázatú nőt... akkor vidd be a házádba...”¹³¹.

Tilos a férfi számára másodszor is nemi viszonyt létesíteni a nővel, amíg feleségül nem veszi.

3. §. Egy *szép ábrázatú nő*vel létesített viszony csak addig engedélyezett, amíg a nő fogoly, ahogyan az írásban is áll: „Ha látsz a foglyok között...”.

Ez az engedély érvényes akkor is, ha a nő szűz és akkor is, ha nem, sőt még akkor is, ha házas volt, mivel a pogányok házasságai nem alkotnak valós kötelékeket¹³².

[Számos törvényt vezettek le a *Mózes öt könyvéből* származó fentebb idézett vers szentírás-magyarázatából:]

„és megkedveled” – még ha nem is szép.

„őt” – és nem egy másikat. Nem létesíthet nemi kapcsolatot két nővel.

¹³⁰ 5Mózes 6:10-11.

¹³¹ Uo. 21:11.

¹³² A Tóra szerint a házasság köteléke számukra csupán az eggyütélés idején jogerős, de maga a szertartás önmagában nem összetartó kapocs. Nem így a *háláchá* szerinti még akár tíz év különélés után is válni kell a házasság felbontásához.

„és el akarod venni feleségül” – Nem ejthet foglyul két nőt azzal a szándékkal, hogy az egyikkel viszonyt létesít, a másikat meg apja vagy fivére számára tartja meg.

Mi az a forrás, amely azt tanítja, hogy a férfi nem létesíthet vele nemi kapcsolatot a harc kellős közepén? Mivel az Írásban ez áll¹³³: „Akkor vidd be a házadba...”. Vagyis el kell vinnie egy elkülönített]helyre, és csak akkor hálhat vele.

4. §. Egy kohén számára is engedélyezett, hogy viszonyt kezdjen egy *szép ábrázatú nővel*, mivel a Tóra a férfi természetes hajlamának tett engedményként járult hozzá az efféle viszonyok létesítéséhez. Mindamellet a kohén később nem veheti el a nőt, mivel nem vehet el betérтет.

Hogyan térhet be a *szép ábrázatú nő*?

5. §. Milyen eljárást kell követnie egy zsidónak egy *szép ábrázatú nővel* kapcsolatban? Miután egy alkalommal már együtt hált vele míg a nő még mindig nem volt zsidó ha a nő be kíván lépni az Isteni Dicsfény szárnyai alá, a férfi azonnal betérítheti őt azáltal, és a nő e szándékból alámerül a mikvében.

Ha viszont nem fogadja el a zsidó hitet, akkor harminc napon át a férfi házában kell laknia¹³⁴: „Hadd sirassa apját és anyját egy hónapig.” Ugyanígy kell meggyászolnia saját hite elhagyását. Foglyul ejtője nem gátolhatja meg őt e gyászában.

A nőnek meg kell növesztenie körmeit, haját pedig le kell borotválnia, hogy ne tűnjék vonzónak a férfi szemében. Együtt kell lennie a férfival a férfi otthonában. Ily módon, amikor a férfi belép, látja őt; és amikor távozik, akkor is látja őt, s egy idő után megundorodik a nőtől.

A férfinak türelmesnek kell lennie a nővel, hogy az elfogadja a zsidó hitet. Ha végül a nő elfogadja, és a férfi akarja őt, akkor a nő betérhet, és minden más betérőhöz hasonlóan alámerül e célból a mikvében.

6. §. A foglyul ejtőnek három hónapot kell várnia: egy gyász hónapot, és még ezt követően két hónapot.

Amikor a férfi elveszi a nőt, *kidusint* és *ketubát* kell adnia neki. Ha pedig nem kívánja a nőt, szabadon kell engednie. Ha viszont eladja a nőt szolgaként, azzal megsért egy tiltó parancsolatot¹³⁵: „Pénzért nem adhatod el.” Amennyiben egy foglyul ejtő mégis eladná a foglyát, az eladás érvénytelen, és a férfinak visza kell szolgáltatnia a kapott összeget.

Hasonlóan, ha, miután együtt hált vele, arra kényszeríti a nőt, hogy szolgálja őt, ezzel, attól a pillanattól kezdve, hogy szolgálatra kényszeríti, megsért egy tiltó

¹³³ *Uo.* 21:12.

¹³⁴ *Uo.* 21:13.

¹³⁵ *Uo.* 21:14.

parancsolatot, ahogy írva van¹³⁶: *ál tit'ámér bá*, mely azt jelenti, hogy „ne bánj vele, mint rabszolgával.”

7. §. Foglyul ejtőjének tizenkét hónapon át türelemmel kell viseltetnie iránta, ha a nő ellenáll a betérésnek.

Ha ez az idő lejárt, és a nő ezek után is elutasítja a betérést, akkor el kell fogadnia a Noé hét törvényét, amely Noé leszármazottjainak (vagyis az egész emberiségnek) lett megparancsolva, majd szabadon kell engedni. A státusza ettől fogva ugyanaz, mint az összes többi helybeli jövevénynek.

Foglyul ejtője pedig nem veheti őt feleségül, mivel tilos olyan nőt elvenni, aki nem tért be.

A nő gyermeke

8. §. Ha a nő a foglyul ejtőjével létesített első viszonyból gyermeket fogan, a gyermek automatikusan egy betért státuszával rendelkezik. Semmilyen szempontból nem tekintendő a foglyul ejtő fiának, mivel az anyja nem-zsidó. Ehelyett a törvényszék alámeríti őt a mikvében betérés céljából, és maga vállal felelősséget érte.

Támár Dávid királynak egy *szép ábrázatú nő*vel létesített első viszonyából fogant, Ávsáalom viszont már a házasságkötést követően fogant. Ily módon Támár Ávsáalomnak csupán anyai ágon volt nővére, s ezért feleségül mehetett volna Ámnonhoz (Dávid egy másik nőtől származó fiához). Ahogy írva is van¹³⁷: „Beszélj a királlyal, bizonyára nem tagad meg engem tőled.”

A betért és a helybeli jövevény

9. §. Az a *szép ábrázatú nő*, aki tizenkét hónap elteltével sem akar felhagyni a bálványimádással, halált érdemel. Ugyanígy nem lehet egyezményt kötni egy várossal, amely el kívánja fogadni a békeajánlatot, amíg a lakói fel nem hagynak a bálványimádással, le nem rombolják összes erre szolgáló létesítményeiket és el nem fogadják a Noé utódai számára meghagyott hét egyetemes törvényt, ugyanis mindenkinek, aki nem fogadja el ezeket a parancsolatokat, halálbüntetés jár, amennyiben az illető fennhatóságunk alatt áll.

10. §. Mózes a Tórát és annak parancsolatait csupán Izrael számára hagyta örökül, ahogy írva van¹³⁸: „A Törvény ez, mit Mózes parancsolt nekünk. Örökségül Jákób gyülekezetének”, illetve örökség ez még mindazok számára a többi

¹³⁶ *Uo.*

¹³⁷ *2Sámuel* 13:13.

¹³⁸ *5Mózes* 33:4.

népek közül, akik be kívánnak térni¹³⁹: „amilyenek ti vagytok, olyan legyen a jövevény.”

Mindazonáltal azt, aki nem kívánja elfogadni a Tórát és a micvákat, nem szabad kényszeríteni erre.

Továbbá azt parancsolta a Mindenható Mózesnek, hogy vegye rá a világ lakóit a Noé leszármazottainak meghagyott törvények elfogadására.

Az, aki nem fogadja el ezeket a törvényeket, halál büntetést érdemel. Azt a személyt, aki hivatalosan elfogadja ezeket a törvényeket, helybeli jövevénynek hívják. A törvények elfogadásának három Tóra-tudós jelenlétében kell megtörténnie.

Bármely nemzsidó, aki magára veszi, hogy körülmetélje magát, és aztán hagyja, hogy elteljék tizenkét hónap anélkül, hogy körülmetélné magát, azt úgy kell tekinteni, mint bárkit a Népek közül.

11. §. Mindenkit, aki magára vállalja e Hét Micvá teljesítését, és kifogástalanul meg is tartja azokat, úgy kell tekinteni, mint a nem-zsidók jámborainak egyikét, és ők is részt kapnak majd az Eljövendő Világban.

Ám ez csakis akkor érvényes, ha azért fogadja el és tartja meg ezeket a micvákat, mert a Szent, áldassék Ő, megparancsolta ezt a Tórában, tudatta velünk Mózes, a mi tanítónk által, de még ő előtte, Noé leszármazottainak is meg lett parancsolva ezek megtartása.

Ám ha ezeket a micvákat csupán intellektuális meggyőződésből tartja meg, akkor nem tekintendő helybeli jövevénynek, sem a nem-zsidók jámborai közül valónak, sem az ő bölcseik egyikének.

¹³⁹ 4Mózes 15:15.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

4. A Messiás a középkori zsidó filozófia fényében

üres

Ráv Szöadjá Gáon:

Emunot Vödéot: Hitek és elvek

A tagadhatatlan megváltás

Bevezetés

Ráv Szöadjá ben Jozsef Fiumi (882–942), az arab világ egyik legnagyobb zsidó bölcse volt Babilóniában. Rövid nevén: Szöadjá Gáon. Személyéhez sok érdekes történelmi esemény fűződik. Kora egyik érdekes eseménye az volt, amikor az akkori Palesztina-Babilónia központú zsidó világ 921-ben, egy drámai vita után nem a palesztinai Áron ben Méir Gáon, hanem Szöadjá Gáon és határozatát fogadta el. Szöadjá munkássága nagyon jelentős volt az arab világba asszimilálódott zsidók között, akik a jólét hatására elhagyták őseik hitét és az iszlám, a görög és a római filozófusok útjait követték. Szöadjá ezekért a zsidókért való harcában írta az *Emunot vödéot* című, arab-judeo nyelvű könyvét, melynek egy – a Megváltásról szóló – részletét fordítottuk le magyarra.

8. értekezés 1. fejezet

A Megváltás bizonyítékai

A Megváltás ténye különböző okok miatt tagadhatatlan:

(1) Megerősítették első prófétánk, Mózes csodái, amelyeket a Megváltás üzenetének bejelentésekor tett, illetve azok a *Jesájával* és Izrael Megváltását hirdető többi prófétával történt csodák, melyek szavuk hitelességét igazolják. Az Örökkévaló, aki hírvivőiként küldte ezeket a prófétákat, nyilvánvalóan valóra is váltja az ígérését, amint írva van¹⁴⁰: „Ki fenntartja szolgájának szavát és követeinek tanácsát teljesíti”.

(2) Mert az Örökkévaló igaz és nem tesz rosszat. Miután súlyos és hosszú szenvedéseket rótt népünkre – egyeseket nyilvánvalóan büntetésképp, másokat próbatételként¹⁴¹ – egészen biztosan szabott egy időhatárt ezeknek. Nem gondolhatjuk ezekről, hogy korlátlanok. Amikor majd eljön a vég, az Örökkévaló biztonnal megbünteti azokat, akik elnyomtak minket és megjutalmazza azokat, akik szenvedtek, ahogy írva van¹⁴²: „Beszéljete Jeruzsálem szívére és hirdes-

¹⁴⁰ *Jesája* 44:26.

¹⁴¹ Vö. 137-139. oldal.

¹⁴² *Jesája* 40:2.

sétek neki, hogy letelt a szolgálat ideje, hogy leróva a bűne, hogy kapott az Örökkévaló kezéből kétszeresen mind a vétkeiért”.

(3) Az Örökkévaló hűséges megtartója az Ő ígéreteinek, szavatartó és parancsolata mindörökké áll, mint írva van¹⁴³: „Elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünknek igéje fennmarad örökké”.

(4) A végső Megváltás ígését az első ígéből ítéljük meg, amit akkor kaptunk, mikor száműzöttként Egyiptomban éltünk. Az Örökkévaló megígérte nekünk, hogy kiszabja ítéletét elnyomóinkra, minket pedig nagy gazdagsággal jutalmaz, ahogy írva van¹⁴⁴: „De azon népet is, melyet szolgálni fognak, megítélem én és azután ki fognak vonulni nagy vagyonnal”. Szemeink látták a dolgokat, melyeket művelt értünk: kettéválasztotta a Tengert, táplált minket manával és fűrjekkel, nekünk adta a Törvényt a Szináj-hegyen, megállította a Napot és hasonló dolgokat tett. A jövőre vonatkozóan csodálatos és mérhetetlen áldást és boldogságot ígért és, hogy becsületet, dicsőséget és tiszteletet bocsát ránk kétszeres elégtételként mindannak a megaláztatásnak és nyomorúságnak, amiket ő hozott ránk, mert írva van¹⁴⁵: „Szégyenetek helyett kétszeresen... ezért országukban kétszerest bírnak”. Arról, amit a múltban kiálltunk, rövid pillanatként szól az Örökkévaló, futó pillanatként, mint a szemnek rebbenése, de a jutalomról, melyet a jövőben fog adni nekünk, a határtalan könyörület szavaival szól, mint írva van¹⁴⁶: „Rövid pillanatra elhagytalak, de nagy irgalommal összegyűjtlek majd”. Mert a múltbeli megpróbáltatásokért és próbatételekért kétszeres részünk kétszeresét adja majd nekünk,¹⁴⁷ ami több és meghaladja azt, amit az Örökkévaló ígért, olyan mértékű boldogság, mely sem gyorsan, sem könnyen föl nem mérhető. Ahogy írva van¹⁴⁸: „Jót tesz majd veled és jobban megsokasít, mint őseidet”.

Ennek okáért szól nekünk oly gyakran és sok helyütt az egyiptomi Kivonulásról. Azt akarja, hogy emlékezzünk az átélt dolgokra¹⁴⁹. Ha van olyan dolog, amit az Örökkévaló megtett értünk az Egyiptomi földjéről történt Kivonulás alkalmával és az nincs benne szó szerint a végső Megváltás ígéréiben, akkor

¹⁴³ *Uo.* 8.

¹⁴⁴ *1Mózes* 15:14.

¹⁴⁵ *Jesájá* 61:7.

¹⁴⁶ *Uo.* 54:7.

¹⁴⁷ A szenvedésből kivett kétszeres részünk az eredetileg ígért jutalom kétszeresét vonja maga után.

¹⁴⁸ *5Mózes* 30:5.

¹⁴⁹ Az Egyiptomból történt Kivonulás a messiási kor végső Megváltásának modellje és biztosítéka. A Midrás gyakorta használja az egyiptomi Kivonulás és Izrael jövődő Megváltása közötti párhuzamot.

az benne van abban az utalásban, miszerint¹⁵⁰ „Mint Egyiptomból való kijötődnek napjaiban, láttatok majd vele csodálatos dolgokat”.

„Akik könnyel vetettek...”

Ennek okáért türelemmel álljuk szenvedéseinket és várunk Rá és nincs semmi kétségünk az Ő ígérete felől. Nem adjuk ki a lelkünket és nem inog meg bátorságunk, hanem gyarapodunk erőben és eltökéltségben, mint írva van¹⁵¹: „Legyetek erősek és bátor szívűek mind, akik az Örökkévalóban reménykedtek!” Aki lát minket szerencsétlenségünkben, az csodálkozik rajtunk vagy bolondnak tart minket, mert ő sosem tapasztalta meg, amit mi megtapasztaltunk és nincs olyan erős hite, mint nekünk van. Olyan ő, mint az az ember, aki nem tudja, mit tesz az: magot vetni és midőn először látja, hogy a gazdaember gabonát szór a föld réseibe, hogy ott szárba szökkenjenek, bizonytalannak tartja. Aratáskor azonban belátja majd saját tudatlanságát, mikor látja, hogy minden mérő a húsz-harmincszorosát hozta. Hasonló képet találunk az Írásban¹⁵²: „Akik könnyel vetettek, ujjongással aratnak”. És olyan ember ő, aki sosem látta egy gyermek fölnevelését és midőn először látja, hogy a szülő készséggel vállalja mindazt az áldozatot, ami a gyermekneveléssel jár, gúnyolni fogja őt és azt kérdezi: „Miben reménykedik ez az ember?” Miután azonban a fiú felnőtt és tudós, filozófus, kormányzó vagy tábornok lett belőle, akkor majd rájön, hogy önnön magát tette nevetségessé. Reményeinket a gyermekváráshoz hasonlítva mondja a próféta¹⁵³: „Mielőtt vajúdnék, szült, mielőtt jönne a fájdalma, fiúgyermeket hozott világra”...

Az Örökkévaló nem hagyja el népét

Hiba lenne, ha azt képzelnénk, hogy az Örökkévaló nem tudja, milyen helyzetben vagyunk, vagy hogy igazságtalan lenne, vagy hogy nem lenne benne könyörület. Azt ilyen nézetet, ha ellenünk fordítják, megrója a próféta, midőn azt mondja¹⁵⁴: „Minek mondd, Jákób... el van rejtve utam az Örökkévalótól? Azt sem szabad mondanunk, hogy az Örökkévaló nem képes segíteni rajtunk és nem hallgatja meg az imáinkat, mert írva van¹⁵⁵: „Lám, nem rövid az Örökkévaló keze, hogy nem segíthetne és nem nehéz a füle, hogy nem hallana.” És azt sem szabad mondanunk, hogy elutasít és eltaszít minket, „Mert irgalmas

¹⁵⁰ Michá 7:15.

¹⁵¹ Zsoltárok 31:25.

¹⁵² Uo. 126:5.

¹⁵³ Jesájá 66:7.

¹⁵⁴ Uo. 40:27.

¹⁵⁵ Uo. 59:1.

Isten az Örökkévaló a te Istened, nem enged ellankadnod és nem ront meg téged, nem felejt el őseid szövetségét, melyre megesküdött nekik”¹⁵⁶.

¹⁵⁶ 5Mózes 4:31.

Maimonidész, Mose ben Máimon, a Rámbám:

Széfer Softim: A Bírák könyve,

A királyok és háborúi szabályai

11. fejezet

A Messiás szabályai

Milyen a zsidó Messiás

1. §. A Messiás király meg fog jeleni, és visszaállítja Dávid királyságát, ahogy eredetileg volt, felépíti a Szentélyt, és összegyűjti Izrael szétszórtjait. Napjaiban újra érvényes lesz valamennyi törvény, mint annak idején: áldozatokat fogunk bemutatni, és megtartjuk a *smitá* és *jovél* éveket, ahogy mindez a Tórában áll.

Aki nem hisz a Messiásban, vagy nem várja eljövételét, nem csak a próféta mondásait tagadja, hanem a Tórát és mesterünkét, Mózesét is. Hiszen a Tóra tesz tanúbizonyságot eljövételére¹⁵⁷: „Visszahozza az Örökkévaló, a te Istened fogságban levőidet és irgalmaz neked, összegyűjt a népek közül... Ha lesz száműzetésed az ég szélén, onnan is összegyűjt téged az Örökkévaló, ...és bevisz téged az országba...” A Tórának ezen egyértelmű versei magukba foglalják mindazt amit valamennyi próféta mondott.

Bileám szakaszában is megemlíti a Tóra mindezt. Ott Bileám két felkent király eljövételét jövendöli meg: az első felkent király Dávid, aki megmentette Izraelt elnyomóitól; az utolsó felkent király pedig Dávid leszármazottjai közül fog megjelenni és megmenteni Izraelt Ézsau utódainak kezei közül.

Az Írásvers így mondja¹⁵⁸:

„Látom őt, de nem most” – ez Dávidra vonatkozik,

„Szemlélem de nem a közeljövőben” – ez a Messiás királyra vonatkozik,

„Fölemelkedik egy csillag Jákob (házából)” – ez Dávid,

„Feltámad egy kormánypálca Izraelből” – ez a Messiás,

„Összezúzza Moáb előkelőit” – ez Dávid, ahogy írva van¹⁵⁹: „megverte a Moábiakat is, [lefektette őket a földre] és kötéllel mérte meg őket...”

¹⁵⁷ 5Mózes 30:3–5.

¹⁵⁸ 4Mózes 24:17–18.

„Letöri Sét minden fiát” – ez a Messiás, akiről írva van¹⁶⁰: „uralma tenger-től tengerig ér”.

„Edom birtokká lesz” – ez Dávid [cselekedeteire vonatkozik], ahogy írva van¹⁶¹: „Dávid adófizető szolgájává lett Edóm”.

„Birtokká lesz [Széir]” – ez a Messiás [tetteire vonatkozik], ahogy írva van¹⁶²: „Megmentők vonulnak fel Cion hegyére, hogy ítéletet tartsanak Ézsau hegye felett...”.

2. §. Hasonlóan, a menedék városokról ez áll¹⁶³: „Amikor az Örökkévaló, a te Istened megnöveli határodát, ...akkor tégy hozzá még három várost [e háromhoz]”. Ez eddig soha nem következett be, pedig biztos, hogy nem hiába parancsolta ezt az Örökkévaló.

A próféták szavaiból nincs szükség bizonyítékokat idézni, mert valamennyi könyvük tele van ennek a témának az említésével.

3. §. Senki se gondolja, hogy a Messiásnak csodákat kell művelnie, csodálatos jeleket kell adnia, és olyasmit kell tennie amit a világ még eddig nem látott, vagy hogy [például] életre keltse a holtakat, vagy hasonló dolgokat tegyen amit az ostobák mondanak. Ennek nem kell így lennie, hiszen Rabbi Ákivá a Misná nagy bölcseinek egyike, Bár Kochbá király támogatója volt, és azt mondta rá, hogy ő a Messiás. Ő és az akkori nemzedék valamennyi bölcse hitte, hogy Bár Kochbá a Messiás, amíg meg nem ölték a bűnök miatt. Mikor megölték, bölcseink belátták, hogy mégse ő volt a Messiás. Bölcseink soha nem kérték Bár Kochbát, hogy csodákat műveljen, vagy csodálatos jeleket adjon, [mégis hitték, hogy ő a Messiás].

A dolog lényege: a Tóra és annak előírásai és parancsai soha nem változnak meg, örök időkre szólnak – nem adhatunk hozzájuk és nem vehetünk el belőlük. Az aki hozzá tesz, elvesz belőle, vagy a Tórát félremagyarázza, úgy, hogy a parancsolatokat valódi értelmüktől eltérően értelmezi, az egész biztosan gonosz és hittagadó.

4. §. Ha megjelenik egy király Dávid házából, aki a Tóra nagy tudósa, aki betartja a parancsolatokat az Írott és Szóbeli Tan szerint, ahogy előde, Dávid tette, aki ráveszi egész Izraelt, hogy a Tóra útját járja kiköszörüli a Tórán esett csorbákat, és megvívja Isten háborúit, azt nagy bizonyossággal vélhetjük Messiasnak.

¹⁵⁹ 2Sámuel 8:2.

¹⁶⁰ Zchárjá 9:10.

¹⁶¹ 2Sámuel 8:6.

¹⁶² Ovádjá 1:21.

¹⁶³ 5Mózes 19:8–9.

Ha a fentiekben sikerrel járás legyőzi a körülötte lévő népeket, felépíti a Szentélyt a helyén, és összegyűjti Izrael szétszórtjait, akkor biztosan ő a Messiás.

Ha azonban a fentieket nem vitte sikerrel végbe vagy megölték, akkor biztos, hogy nem ő az a Megváltó, akiről a Tóra ígéretet tesz. Hanem ő is olyan, mint Dávid házának összes többi hajdani rátermett és kiváló királya. Csak azért küldte el az Örökkévaló, hogy próbára tegye a népet, ahogy írva van¹⁶⁴: „A bölcsek közül is elesnek néhányan, hogy próbára tegye őket, hogy kifinomultak és tiszták legyenek a vég idejére, mert az még a jövőben lesz.”

A¹⁶⁵ názáreti Jézusra is – aki Messiás akart lenni és akit kivégzett a bíróság – van utalás Dániel próféciaiban, mint írva van¹⁶⁶: „a te néped gonosz fiai is felkelnek, hogy beteljesítsék a látomást, de elbuknak.” Valóban lehet-e ennél nagyobb buktató? Valamennyi próféta a Messiásról, mint Izrael megváltójáról és megmentőjéről beszélt, aki összegyűjti a szétszórtakat és a *micvák* megtartását szorgalmazza. Ezzel ellentétben a fent említett azt okozta, hogy a zsidókat kardra hányták, a megmaradtakat szétszórták és megalázták, a Tórát megmási-tották, a világ nagy része tévedésbe esett és az Örökkévaló helyett más istent szolgál.

De Isten akarata az ember számára kifürkészhetetlen, hiszen az „útjai nem a mi útjaink, és az Ő gondolatai sem a mi gondolataink”. Mindezek a dolgok, názáreti Jézus tettei és az ismaelita, aki utána jött csak a Messiás eljöveteléhez és a világ tökéletesítéséhez vezető utat készítik elő és a világot tökéletesítik, [a világ népeit arra készítve,] hogy együtt szolgálják az Örökkévalót, ahogy írva van¹⁶⁷: „Akkor majd tisztává teszem a népek ajkát, hogy mindnyájan az Örökkévaló Nevét hívják, és Őt szolgálják egy akarral.”

Hogyan teszik ezt? Mivel az egész világ már tele van a Messiás, a Tóra és a *micvák* emlegetésével. Ezek a témák eljutottak még a világ legtávolabbi sarkaira is, még az akaratos nemzetekhez is, és még ők is ezekről a dolgokról és a Tóra parancsolatairól beszélnek.

Vannak akik azt állítják, hogy bizonyos parancsolatok igazak voltak, de a jelen korban már érvénytelenek – nem örök időkre szólnak. Mások azt vallják, hogy a parancsolatokban utalás van rejtett elképzelésekre, és nem szó szerint kell azokat értelmezni, a Messiás – képzelik ők – már eljött, és felfedte előttünk ezeket a rejtett gondolatokat.

¹⁶⁴ *Dániel* 11:35.

¹⁶⁵ Ezt a szakaszt a fejezet végéig az 1574-es velencei kiadás óta a legtöbb kiadásból kihagyták.

¹⁶⁶ *Uo.* 11:14.

¹⁶⁷ *Cfánjá* 3:9.

Amikor majd valóban megjelenik és sikerrel jár az igazi Messiás ők mind vissza fognak térni és fel fogják ismerni, hogy elődeik tévhitet hagytak rájuk, prófétáik és őseik tévútra vitték őket.

12. fejezet

A Messiás kora

1. §. Nehogy valaki azt találja hinni, hogy a Messiás jövetelekor a világ folyása vagy a teremtés rendje megváltozik! A világ menni fog tovább a maga útján.

Amit Jesájá próféta mond viszont¹⁶⁸: „Akkor majd a farkas a báránnyal lakik, a párduc a gödölyével hever”, azonban csak metafora és hasonlat. A prófécia jelentése az, hogy a zsidók immár biztonságban fognak élni a népek gonoszai között, akiket az Írás farkashoz és párduchoz hasonlít mint [Jeremiás] próféciájában¹⁶⁹: „elpusztítja őket a pusztai farkas; párduc ólálkodik városaiknál.” Valamennyien el fogják fogadni az igaz hitet, nem fognak többé rabolni és rombolni. Hanem majd csak a nekik megengedettből húznak hasznot, békében Izraellel, mint [Jesájá] mondja¹⁷⁰: „az oroszlán meg szalmát eszik mint a szarvasmarha.”

Ehhez hasonlóan a többi ilyen, a Messiás koráról szóló próféciák is metaforák. A messiási korban mindenki meg fogja majd érteni, hogy mire utalnak ezek a hasonlatok.

2. §. Nincs semmi különbség a jelen kor és a Messiási korszak között – tanítják Bölcsseink – kivéve azt, hogy nem fognak a birodalmak többé sanyargatni minket.

A próféták szavainak egyszerű értelme arra utal, hogy Góg és Magóg háborúja a Messiási kor elején fog bekövetkezni. Góg és Magóg háborúja előtt egy próféta fog megjelenni, hogy a helyes útra vezesse a zsidókat, és felkészítse őket [az Ő szolgálatára], mint írva van¹⁷¹: „Én pedig elküldöm hozzád Élijáhu prófétát.”

Nem azért fog jönni, hogy a tisztákat tisztátalannak vagy a tisztátalanokat tisztának nyilvánítsa. Nem fogja vitatni a tiszta származásúnak véltek származását, és nemesíteni sem fogja azok családfáját, akikről úgy tudott, hogy származásukon nem esett csorba. Békességet hoz majd a világra, ahogy a fenti idézet folytatódik¹⁷²: „Az atyák szívét a gyerekekhez téríti.”

¹⁶⁸ *Jesájá* 11:6.

¹⁶⁹ *Jeremiás* 5:6.

¹⁷⁰ *Jesájá* 11:7.

¹⁷¹ *Máláchi* 3:22.

¹⁷² *Uo.* 3:24.

Vannak bölcsek akik úgy vélik, hogy Élijáhu eljövetele is megelőzi majd a Messiás eljövetelét. Azonban ezt, és a hasonló dolgokat nem tudhatja ember teljes bizonyossággal míg azok be nem következnek, mert ezek a dolgok nincsenek pontosan meghatározva a Próféták könyveiben, és még a legnagyobb bölcsek sem ismernek semmilyen elfogadott hagyományt ennek tekintetében, csak saját magyarázatukat mondják el a Próféták könyveinek verseiről, és ezért nincs közöttük egyetértés ebben a tekintetben. A fenti nézetkülönbségtől függetlenül, sem ezen események bekövetkeztének pontos sorrendje, sem ezen események részletei nem tartoznak hitünk alapelvei közé.

Ne foglalkozzon senki az ezen dolgokról szóló legendákkal és utalásokkal, és ne is tekintse ezek ismeretét elengedhetetlennek, hisz ezek tanulmányozása nem hoz se istenfélelmet, se az Örökkévaló szeretetét.

Továbbá, senki ne tegyen erőfeszítéseket, hogy meghatározzon egy bizonyos időpontot a Megváltó eljövetelére. Bölcseink is így tanítják¹⁷³: „Fulladjanak meg, kik az idők végét jósolják meg.” Inkább mindenki várjon rá és higgyen ezen általános gondolatokban, mint azokat korábban elmagyaráztuk.

3. §. A Messiási korban, miután a Megváltó királyságát megalapította és valamennyi zsidó összegyűlt köré, a nép minden tagjának származását meg fogja határozni prófétai képességeinek segítségével, mint írva van¹⁷⁴: „ő majd megtisztít, és fényessé tesz.”

Először a leviták származását fogja tisztázni, mondván: „Ez egy kohén, származása tiszta. Ez a másik, egy Lévi, származása tiszta.” Azoknak pedig, akiknek nem fogja rámutatni tiszta származásukra ők attól kezdve egyszerű zsidóknak fognak számítani. Erre utal¹⁷⁵: „a királyi helytartó pedig megmondta nekik, [hogy nem ehetnek a szent ételekből] míg szolgálatba nem lép a főpap, aki dönthet az *Urim* és *Tumim* segítségével.” Ez a vers is arra utal, hogy prófétai képességek segítségével fogja a Messiás meghatározni a zsidók származását.

Amikor az egyszerű zsidók származását határozza meg, akkor csak azt fogja kihirdetni, hogy melyik törzsből származnak, mondván: „ez ebből a törzsből származik, az abból,” de nem fogja azt mondani, hogy törvénytelen vagy rab-szolgák leszármazottja az, akiről nem feltételezik, hogy csorba esett származásán, mert a törvény azt mondja¹⁷⁶, „ha egy család elvegyült a nép között, akkor közöttük maradhat”.

4. §. Nem azért vágytak Bölcseink annyira a Messiás korára, hogy a világon uralkodhassanak, vagy azért, hogy a népeket leigázzák. Nem is azért, hogy a népek megbecsüljék őket, és nem is azért, hogy egyenek, igyanak és vigadoz-

¹⁷³ Talmud, *Szánhedrin* 97b.

¹⁷⁴ *Máláchi* 3:3.

¹⁷⁵ *Ezrá* 2:63.

¹⁷⁶ Talmud, *Kidusin* 71a.

zanak. Egyedül azért vágytak erre a korra, hogy szabadon tanulmányozhassák a Tórát és elsajátíthassák annak bölcsességét, anélkül, hogy háborgatnák vagy zaklatnák őket, és így kiérdemeljék az Eljövendő Világi életet, ahogy arról a *Megtérés szabályaiban* írtunk¹⁷⁷.

5. §. Abban az időben nem lesz sem éhínség, sem háború, sem irigység vagy vetélkedés, mert nagy lesz a jólét, és a földi javak bőségesen találtak majd. A világ dolga nem lesz más, mint Isten megismerése.

Ekkor a zsidók valamennyien bölcsek lesznek, megértik a rejtett [misztikus] dolgokat, és annyira megismerik Teremtőjüket, amennyire az embernek lehetséges, amint írva van¹⁷⁸: „tele lesz a föld az Örökkévaló ismeretével, ahogy a tengert víz borítja.”

¹⁷⁷ 9. fejezet.

¹⁷⁸ *Jesájá* 11:9.

Náchmanidész, Mose ben Náchmán, a Rámbán:

Sáár hágmul: A jutalom kapuja

Az „Eljövendő Világ”: vita Maimonidésszel

A híres Maimonidész fiatalabb kortársa volt rabbi Mose ben Náchmán (1194–1270). Náchmanidész több ismert műve van, ilyen például a Tórához és a Talmudhoz írt különleges értékű kommentárjai. Az alábbiakban egy másik kevésbé ismert könyvéből, a *Sáár Hágmul*-ból idézünk, ahol a Maimonidész, az Eljövendő Világról leírt képét támadja. A híres vitáról könyvünkben lejjebb a 152. oldaltól egy tá-
gabb összefoglalót is közöltünk.

Maimonidész: A lélek világának magasztossága

Milyen becsesek is a nagy Mester, az áldott emlékezetű Mózes rabbi szavai, aki ezzel a világgal kapcsolatban rövid s egzszersmind tömör szavakkal azt írta a *Chélek* fejezet[hez írt kommentárjai]ban: „Lelkeink az Eljövendő Világban ugyanúgy vagy még jobban meg fogják érteni a Teremtő misztériumait, amiképpen az angyalok és a szférák megértik ezeket. Úgy mondták a Rabbik: „Az Eljövendő Világban nem lesz sem evés, sem ivás. Ezzel szemben az ére-nyes koronával a fején ül majd, és gyönyörűségét leli az Isteni Jelenlét ragyogásában.” A *koronával a fején* az intelligens léleknek az ismeret tárgyán keresztül megnyilvánuló jelenlétét jelképezi, amely a felfogás olyan szintjére jut, ahol az ismeret és az ismeret megismerője egyetlen egységet alkotnak – ahogy ezt, az ebben járatos filozófusok hosszasan tárgyalják. Mikor azt mondják: *gyönyörűségét leli az Isteni Jelenlét ragyogásában*, azt úgy értik, hogy ezek a lelkek abban lelik gyönyörüket, amit az Örökkévaló misztériumából megismernek és megértenek. Következésképp a legnagyobb elismerés és a legvégső cél az ember számára az, hogy elérje ezt a legmagasabb jutalmat, és bekerüljön ebbe a kategóriába. A lélek létezése, mint állítottuk, az Örökkévaló – legyen áldott! – létének érdeme folytán örök, mivel azáltal, hogy a lélek felfogja Őt, Ő az oka a lélek létezésének.” Ezek a mester tiszta szavai.

Mindezek a kijelentések már megjelentek az áldott emlékezetű Bölcsek szavaiban. A Mester már szólott róla, milyen gyönyörűségeket él át a lélek a maga állandó léte alatt, s ezeket úgy minősítette, hogy az angyalokéhoz és a szent lényekéhez hasonlíthatók, pontosan úgy, amiképp a Bölcsek mondták: hogy [a lélek] a Dicsőség Trónja alá helyeztetik... Arról is szóltak, hogy a lélek az ismerete tárgyának ismerete folytán létezik, és hogy a lélek és a tudás tárgya egyetlen entitás. Ez a magyarázata a Tóra azon szavainak: „Ragaszkodjatok az

Örökkévalóhoz”¹⁷⁹. Az Írás azt is mondja: „De be leszen kötve uram lelke az élők kötésében az Örökkévalónál, Istenednél”¹⁸⁰... Rabbijaink megértették és magyarázták ezt az egyesülést. [Ez nem azt jelenti, hogy] az ember eljuthat az Örökkévaló esszenciájának megismeréséig, mivel a megismerés maga egyesülést képez. Ezzel kapcsolatosan azt mondták: „Mind a próféták csak a Messiás napjairól prófétáltak, az Eljövendő Világot azonban Rajtad kívül, ó, Istenem, nem látta szem”¹⁸¹. A Mester idézi ezt a kijelentést, és így magyarázza: „A Bölcsék tudunkra adták, hogy az embernek nincs meg az a képessége, hogy teljes mértékben felfogja az Eljövendő Világ jóságát, és nem ismerheti meg a nagyszerűségét és a szépségét. Ezt csak a Szent – áldott legyen! – képes felfogni.”¹⁸² A Mesternek ezek az Eljövendő Világgal és annak élvezésével kapcsolatos kijelentései helytálló kijelentések. Egyetérthetünk velük, és erényeikért áldott emlékezetű szerzőjüket dicsérhetjük.

Mit jelent az „Eljövendő Világ”?

Egy kérdésre megfelelően ezt írta továbbá: „Görög és arab tudósok azon az egységes állásponton vannak, hogy a lélek anyag és test nélküli létforma. Tiszta, sugárzó és a tudás forrása, nincs szüksége testre. Következésképp mikor a test megsemmisül, a lélek nem semmisül meg, hanem önmagában létezik tovább, mint az angyalok. A világ fényességéből, ami az Eljövendő Világ, meríti, és az által érzékeli gyönyörűségét.” Ezek mind az ő szavai.

Mindazonáltal megváltoztatta a hagyományos sorrendet, mivel úgy látta – és ezt könyve sok helyén magyarázza –, hogy ezen világ a lelkek világa, amelyben a testnek nincs szerepe. Kijelentéseiből úgy tetszik továbbá, hogy megváltoztatta az Eljövendő Világ korszakát, és Véleménye szerint az közvetlenül a halál után köszönt rá az emberre. A halál utáni lét az az öröm és gyönyörűség, amiről Édenkertként beszélünk. *A Tudás könyvében*¹⁸³ ekképpen ír: „Az, hogy a Bölcsék Eljövendő Világként emlegetik, azt nem azért teszik így, mintha jelenleg nem létezne, vagy hogy az a Világ majd csak akkor jön el, miután ez a mostani megsemmisül. Nem erről van szó. Az Eljövendő Világ jelenleg is létezik, miképpen írva van¹⁸⁴: „Mily nagy a Te jóságod, melyet tartogatsz tisztelőidnek.” Csak azért nevezik Eljövendő Világnak, mert az az élet az ember e világi élete, testi-lelki létezésünk után következik el. Ez az az Eljövendő Világ az első létezés, amely a halál után minden emberre elkövetkezik.” Ezekből a kijelenté-

¹⁷⁹ 5Mózes 11:22.

¹⁸⁰ 1Sámuél 25:29.

¹⁸¹ Brácho 34b.

¹⁸² Kommentár a Misnához; a *Chelek* bevezetője.

¹⁸³ *Misné Torá, A Megtérés szabályai* 8:8.

¹⁸⁴ Zsoltárok 31:20.

sekből, egyértelműen az következik, hogy véleménye szerint az Eljövendő Világ az a világ, amely közvetlenül a test halála után jön el.

Azt írja továbbá¹⁸⁵: „Az Eljövendő Világban nincs se test, se anyag, hanem csak az erényesek test nélküli lelke, mint a szolgáló angyaloké. Mivel ott nincsenek testek, nincs se evés, se ivás, sem pedig más fizikai dolog, amit az emberi test ezen a világon megkíván. És nem történik ott az Eljövendő Világban semmi olyasmi dolog, ami a testet ebben a világban érheti, azaz ülés, állás, alvás, látás, fájdalom, nevetés és hasonlók. A korai Bölcsék úgy mondták: „Az Eljövendő Világban nem lesz sem evés, sem ivás. Ezzel szemben az erényes koronával a fején ül majd, és gyönyörűségét leli az Isteni Jelenlét ragyogásában.” Világos tehát, hogy nincs test, mivel nincs se evés, se ivás. Amikor azt mondják: „az erényes... ül majd”, az csupán metafora, ami azt jelenti, hogy az erényes ember lelke mindenféle fizikai erőkifejtés és fáradozás nélkül van jelen. Hasonlóképpen, mikor azt mondják: „koronával a fején”, akkor azt úgy értik, hogy az a tudás, amire az erényes az Eljövendő Világ kiérdemlése folytán szert tesz, vele marad, és az az ő koronája. És mire gondolnak, amikor azt mondják: „gyönyörűségét leli az Isteni Jelenlét ragyogásában”? Arra gondolnak, hogy ismeri és érti a Szent – áldott legyen! – igaz természetét, amit nem ismert, amíg sötét és alantas teste volt...

Minek a halál a feltámadás után?

Ezeket a gondolatokat tanulmányozván, fölmerülhet az emberben, hogy miért talált szükségesnek hozzátenni ennyi bizonyítékot annak igazolására, hogy az Eljövendő Világban nincsenek testek, hanem csupán lelkek, ha egyszer úgy hiszi, hogy az Eljövendő Világ az a hely, ahová az emberi lét közvetlenül a halál után áttevődik. A legifjabb zsidó diák is tudja, hogy mikor az erényes ember meghal, „lelke jólétben marad”¹⁸⁶ a magasabb világban, ahol semmiféle anyag és test nincsen. A jólét nem evés-ivásból, olajos bedörzsölésből vagy nemi egyesülésből áll, mivel ezek az élvezetek nem a lélek sajátjai; a lélek csak az Isteni Jelenlét ragyogásának köszönhetően marad fenn, miképpen írva van¹⁸⁷: „És jár előtted igazságod, az Örökkévaló dicsősége kísér téged.”

Noha ezeknek a dolgoknak a rejtett lényege csak néhány kiválasztott előtt ismeretes, és teljes igazságukat csak az Örökkévaló – áldott legyen! – ismeri, egyszerű jelentésük mindenki előtt ismert. Miért érezte hát szükségét a Mester, hogy az *Értekezés a holtak feltámadásáról* című munkájában a következőket írja: „A következő élet, melyben nincs halál, az Eljövendő Világ-beli élet, mert abban nincsen test. Mivelhogy hisszük, és minden tanult ember szerint helytálló feltételezés, hogy az Eljövendő Világ lakói az angyalokhoz hasonlatos, test nél-

¹⁸⁵ *Misné Torá, A Megtérés szabályai* 8:2.

¹⁸⁶ *Zsoltárok* 25:13.

¹⁸⁷ *Jesája* 58:8.

küli lelkek. Erre az a bizonyosság, hogy a test szervekből tevődik össze, melyeket a lélek tevékenysége működtet. Összességében: a test létezése egyetlen cél miatt szükséges, nevezetesen azért, hogy a test fenntartása érdekében egyen, és hogy a faj fennmaradása érdekében önmagához hasonló testeket nemzzen. A Bölcsék sokasága mondja, hogy amikor ez a cél eltávolítottatik, mivel az Eljövendő Világban nincs szükség rá a testre – amiképpen azt a Bölcsék sokasága állította, midőn azt magyarázta, hogy az Eljövendő Világban nincs se evés, se ivás, se nemi tevékenység – akkor nincsen test az Eljövendő Világban. Az Örökkévaló ugyanis – áldott legyen! – nem teremt haszontalan dolgot. Csak valamilyen céllal készít entitásokat. Mentsen az ég, hogy az Ő igaz művei olyanok legyenek, mint a bálványimádók művei, melyeknek „szájuk van, de nem beszélnek, szemük van, de nem látnak, fülük vannak, de nem hallanak.”¹⁸⁸ Azoknak a szemében tehát, akik ekképpen gondolkodnak, a Teremtő rendeltetés nélküli tagokat teremt. Ezen emberek szerint talán az Eljövendő Világ lakóinak nincsenek tagjaik, hanem csak testük van. Ezek talán kör alakú testek, vagy formájukra nézve oszlopszerűek vagy négyszögletesek. „Vajha hallgatva hallgatnátok, s az bölcsességül lenne nektek!”¹⁸⁹

Mindezek az áldott emlékezetű Mester állításai, a sok más (itt nem idézett) fejtegetésein túl.

Mármint, mivel ő úgy tartja, hogy az Eljövendő Világ magyarázata abban áll, hogy az Eljövendő Világ az a hely, ahová közvetlenül a test halála után kerülnek a lelkek, az emberben fölmerülhet a kérdés, hogy miért van szüksége ezekre az érvekre. Köztudomású, hogy miután a lélek megfosztatik a halott ember testétől, a test bomlásnak indul. Az Írás ekképpen tanúskodik: „És visszatér a por a földbe, amint volt azelőtt, és a szellem visszatér Istenhez, aki adta”¹⁹⁰. Mindazonáltal úgy tetszik, hogy az áldott emlékezetű Mester azt szándékozta kifejteni, hogy szerinte az „Eljövendő Világ” kifejezés a lelkek minden világának és mindannak a jelölésére szolgál, ami a lelkekkel végig az egész örökkévalóság során történik. A Mester valójában igazán hisz abban, hogy a holtak feltámadása, ami a Tóra alapvető alaptétele, nem más, mint hogy a lélek a Teremtő Akarata szerint visszatér a testébe. A lelkek a feltámadás napjaiban kilépnek az Eljövendő Világból, és visszatérnek a testükbe. Ezek a privilegizált emberek a Messiási Korban örömeiket lelik ennek a világnak a jóságában, és az eredeti szintüknél magasabb szintet érdemelnek ki benne. Ezután azonban, mondja az áldott emlékezetű Mester, meghal a Messiás és nemzedéke¹⁹¹. Lelkeik abban a testek nélküli Eljövendő Világban él tovább, ahonnan eredetileg származtak, de egy még magasabb státusba, mivel a Messiási Kor alatt teljesí-

¹⁸⁸ *Zsoltárok* 115:5.

¹⁸⁹ *Jób* 13:5

¹⁹⁰ *Prédikátor* 12:7.

¹⁹¹ Értekezés a holtak feltámadásáról 6.

tett parancsolatok folytán ezt a szintet kiérdemlik. És az állapotuk folytatódik mindörökké.

Miért hangsúlyozza Maimonidész a lélek felsőbbrendűségét?

Az áldott emlékezetű Mester két okból is hosszasan sorolja az érveket, arra, hogy az Eljövendő Világ lakói test nélküli lelkek:

Először is tisztában van vele, hogy Bölcsseink a hagyomány szerint „Megsemmisíti a halált örökre... az Örökkévaló”¹⁹² vers értelmezése alapján úgy vélik, hogy a holtak feltámadása után már nincs halál. Így a Talmudban kijelentették: „A halott, akit a Szent – áldott legyen! – feltámaszt, nem lesz többé porrá.”¹⁹³ E vélemény szerint az Eljövendő Világ lakói abban a világban testükkel együtt élnek majd. A Mester minden tőle telhető módon tagadja ezt a véleményt. Következésképp ennek a nemzedéknek számos bölcse, mint kijelentéseikből kiviláglik, nem ért vele egyet ebben a tekintetben.

Azt, hogy a halál után Eljövendő Világban csak lelkek vannak, senki sem vitatja – se bölcs, se nem bölcs. Nincs szükség azokra a kijelentésekre, amelyeket a Mester számos helyen írt, mivel köztudott, hogy a testnek nincs se része, se helye a halál után Eljövendő Világban.

Továbbá: az áldott emlékezetű Mester másik célja az volt, hogy megerősítse magának a léleknek felsőbbrendűségét: azaz hogy a lélek nem egy testen belüli test, és nem is egy testen belüli erő, hanem egy olyan transzcendentális elme, mint az angyaloké. Az *Értekezés a holtak feltámadásáról* című munkájában¹⁹⁴ azt mondta tehát: „... Mindennek az oka az a tévedés, ami a tömegek elméjében történik, akik azt hiszik, hogy a test létezésén kívül nincs más létezés, és hogy ami nem test, vagy nem egy testtel történik, az ezen gondolkodástól megfosztatott emberek előtt nem létezik. Következésképp legtöbbször azt hiszi, hogy a Teremtő is testben létező, mivel ha nem lenne teste, akkor az ő gondolkodásuk szerint nem létezne. Azok azonban, akik méltán nevezhetők bölcsnek, ...nyilvánvalóan tudják, hogy minden, ami a testiségnél magasabb szinten van, erősebb és hosszabb idejű létezés, mint a testé. De még csak az sem helyes, ha azt mondjuk: „hosszabb idejű”, mivel transzcendens létezés az igazi létezés, mivel nincs kitéve változásnak. Azok kik ezt felismerik bölcsnek, hiszen előttük nyilvánvaló, hogy a Teremtő nem testi létező, következésképp létezése a létező leghosszabb tartamú. Hasonlóképpen: minden transzcendens lény, azaz az angyalok és az intelligenciák erősebb és hosszabban létezők, mint bármely testi lény. Következésképp úgy tartjuk, hogy az angyalok nem testiek, és hogy az Eljövendő Világ lakói transzcendens lelkek.”

¹⁹² *Jesájá* 25:8.

¹⁹³ *Szánhedrin* 92a.

¹⁹⁴ 4. fejezet.

Elmélkedés és nem a hagyomány útján

Az áldott emlékezetű Mester leszögezi továbbá:¹⁹⁵ „Hogyan is képzelheti valaki, hogy ezek az ostoba emberek megértik, hogy az angyalok fölötté állnak a testi létnek, hiszen azoknak pusztá léte, azaz az angyaloké és az Eljövendő Világ lakóié csupán a Tórára épülő hagyomány folytán ismeretes, és nincs olyan vizsgálati mód, amely bizonyítani tudná az angyalok létezését vagy a lelkek továbbélését...”. Maga ez a legutóbb idézet passzus bizonyítja, hogy az áldott emlékezetű Mester, az általa leírt Eljövendő Világ-képre, nevezetesen a lélek halál utáni folytatólagos létére, elmélkedés illetve vizsgálódás által jutott, és nem a hagyományra hagyatkozva. Márpedig a feltámadás után Eljövendő Világ témája igenis a Tóra kijelentéseit és a hagyomány kifejtését kívánja.

Összegzés

Ekképpen az Eljövendő Világot magyarázó áldott emlékezetű Mester véleménye – s egyben a miénk – megmagyaráztatott. Igazság szerint azt találjuk, hogy néhány spanyolhoni bölcse a tudományos és liturgiai írásaiban egyetért az állásponttal, mely szerint az Eljövendő Világ a lelkek világa. Az áldott emlékezetű Szolomon ibn Gabirol rabbi például azt mondja imájában: „A Te dicsőségtrónusod alatt van egy nyugvóhely a híveid lelkének, és ott korlát és vég nélküli gyönyörűséget élveznek.” – Ez az Eljövendő Világ. Továbbá így imádkozik: „Mikor ideje eljön, végy ki engem ebből a világból, vigyél engem békében az Eljövendő Világba.”

Mi azonban meghallgattunk, mivel helyesen terjesztettük elő a dolgot, és Bölcseink tanításaiból hoztunk bizonyosságot. Később tudomásomra jutott, hogy Ráv Szóádja Gáon *Dániel könyvéhez* írt kommentárjában úgy magyarázza az Eljövendő Világot, ahogyan mi magyarázzuk. Ez a korai nemzedékek hagyománya is; tanításaik felejthetetlenek.

Mindenesetre csupán szemantikai különbségek vannak közöttünk. Mindenki egyetért a holtak feltámadásának tényében, és annak a korszaknak a létezésében – mind általánosságban, mind részleteiben –, úgy, ahogyan kifejtettem, leszámítva az áldott emlékezetű Mester, Mózes rabbi véleményét, aki határt szab a feltámadás időszakának, mivel azt állítja, hogy – amiképpen fentebb említettük – a halottak feltámadása után mindenki visszatér a lelkek világába. Mi azonban azt tartjuk, hogy a feltámasztottak a feltámadás korától kezdve örökké élnek az Eljövendő Világban, mivel az egy örökös világ. Adja a könyörület Mestere, hogy kiérdemeljük a jóságot, amit Ő azok számára rejtett el, akik félik Őt, és amit az Ő együttérzése és könyörülete szerint Ő készített szolgálóinak. Ámen és ámen.

¹⁹⁵ Uo. 2. fejezet.

Zsidó filozófia

A megváltás kora: Maimonidész kontra Nachmanidész

1. fejezet

Maimonidész messianizmusa

Néhány nagyon fontos kérdés azzal kapcsolatban, hogy vajon mi lesz majd a messiási korban – milyen hosszú ideig tart majd a messiási korszak, vajon örökké élnek-e majd az emberek, lesz-e radikális átalakulás a természet rendjében, meghal-e majd a Messiás, milyen lesz az élet – vita tárgyát képezi két tekintélyes középkori zsidó tudós, Maimonidész (rabbi Mose ben Maimon) és Náchmanidész (rabbi Mose ben Náchmán) között.

A világ célja

Maimonidész írásaiban kitüntetett figyelmet szentel a Messiás kérdésének. Ezek között a munkák között szerepelnek hosszas, e tárgyról írt fejtegetések a *Misná*-hoz írt kommentárjában, azon belül is különösen a *Bevezető a Chélek fejezethez* című művében, a világ különböző zsidó közösségeinek írt leveleiben, legfőképpen pedig *Misné Torá*-jában (*A királyok törvényei*). Ezen munkáinak mindegyikében kihangsúlyozza a Messiásban való hit fontosságát.

Maimonidész kifejti, hogy a judaizmuson belül oly mértékben középponti szerepe van a Messiás-hitnek, hogy fontosnak tartja kijelenteni: „A végső cél: bejutni az Eljövendő Világba; minden igyekezetünknek erre kell irányulnia.”

Súlyos tévedések

Mindamellet Maimonidész figyelmeztet, hogy az embernek bizony nagyon körültekintőnek kell lennie, mielőtt valakit messiásnak fogad el. *Levél a jemeniekhez* című írásában megró egy tudóst, amiért az valakiről, aki nem árult el különösebb tehetséget a tanuláshoz, hajlandó volt – tévesen – azt hinni, hogy ő a Messiás:

„Meg vagyok döbbenve, hogy te, egy tudós, aki alaposan áttanulmányoztad a rabbik tantételeit, hajlasz arra, hogy bizalmat vess belé. Hát nem tudod, testvérem, hogy a Messiás egy jeles próféta, illusztrisabb, mint a Mózes követő összes próféta volt?! Gondolj csak bele, ha nem merünk bizalmat szavazni egy magát prófétának kiadó embernek, amennyiben az nem adja tanújelét kiemelkedő bölcsességnek, mennyivel kevésbé vehetünk komolyan egy üresfejű tudatlant, aki magáról azt hirdeti: ő a Messiás!”

Maimonidész hasonlóképpen óv attól is, hogy egy adott eseményt a messiási megváltást beharangozó eseménynek fogadjunk el, amikor az valójában még be sem következett. „Emlékezzetek rá, hogy még az egyiptomi rabság vége sem volt pontosan ismert, és egészen eltérő vélemények alakultak ki vele kapcsolatban.” Jóllehet, Isten a szentírásban annak időtartamát négyszáz évben rögzítette, nem volt egységes álláspont azt illetően, hogy vajon ez a négyszáz éves periódus mikor kezdődött el és mikor ér majd véget. Egy csoport például harminc évvel számolta el magát.

„Egy csapat izraelita elhagyta Egyiptomot, mert azt hitték, hogy a rabság ideje már lejárt. Az egyiptomiak utolérték és lemészárolták őket, és ettől fogva csak még jobban fokozódott a hátramaradt zsidókat súlytó elnyomás... Már most, ha ilyen bizonytalanság uralkodott az egyiptomi járom alól való felszabadulás időpontját illetően, pedig a rabság időtartama előre rögzített volt, mennyire sokkal nehezebb a végső megszabadulás dátumát meghatározni, amikor az addig hátralévő, egyre hosszabbra nyúló idő még a mi ihletett prófétáinkat is döbbent kétségbeeséssel töltötte el.” [*Levél a jemeniekhez*]

Maimonidész tart tőle, hogy a zsidók elkövetkezendő nemzedékei ugyanabba a hibába eshetnek, mint őseik. Részben ez az oka annak, hogy Maimonidész ekkora energiát fektet a messiási eszménykép tisztázásába. Érzékeli, hogy fenségessége és nehézsége miatt a Messiás ideája nagyon sok kortársa szemében értelmetlenné üresedett. Szükségét érzi, hogy tisztázza ezt a fogalmat.

A Bevezető a Chelekhez című munkájában Maimonidész így ír:

„Úgy gondoltam, helyes, ha ehelyütt szót ejtek számos olyan az alapvető hitágazatokhoz tartozó alapelvről, amelyek igen nagy jelentőséggel bírnak. Tudom, hogy a hittudósok véleménye erősen megosztott azon jót illetően, amelyet az ember ezen Istentől tanítónk, Mózes által reánk hagyományozott előírások teljesítésével learathat; és ugyanennyire megosztottak azon rosszat illetően is, amely lesújthat ránk, ha áthágjuk őket. Ezekben a kérdésekben a köztük meglévő különbségek nagyon nagyok és arányban vannak a köztük fennálló intellektuális különbségekkel. Ennek következményeképpen olyannyira összezavarodott az emberek véleménye, hogy alig találni olyasvalakit, akinek letisztult és határozott elképzelései lennének e tárgyat illetően: de olyan részismeretekre sem lehet rábukkanni senkinél, amelyek ne nyüzsögének a tévedésektől.”

Maimonidész ekkor elkezd sorolni a különféle közkeletű tévedéseket, amelyeket az emberek a messiási korról kapcsolatban magukban dédelgetnek, tévedéseket, amelyek bibliai és rabbinikus szöveg sokhelyütt szó szerinti értelmezésén alapulnak. Az emberek egyik csoportja azt tartja, hogy „a remélt jó az Édenkert lesz, egy hely, ahol az ember ehet és ihat anélkül, hogy keményen dolgozni és fáradni kellene érte”. „Drága kövekből faragott házakat képzelnek el... selyemhuzatú nyoszolyákat és folyókat, amelyekben víz helyett bor

illetve illatosított olaj hömpölyög.” Egy másik csoport „szilárdan hiszi, hogy a remélt jó a Messiás kora lesz.” Úgy gondolják, hogy amikor az az idő elérkezik, minden férfi örökre király lesz. Erőteljes testalkatúak lesznek, és az egész föld örök lakóhelyül szolgál majd nekik. Elképzelésük szerint a Messiás addig él majd, mint a Teremtő, és abban a korszakban a föld készre szövött ruhákat és készre sütött kenyereket fog teremni, és sok más ehhez hasonló képtelenséget hordanak össze. „Egy negyedik csoport olyanokból áll, akik azt hiszik, hogy a jó, amelyet a törvény betartása eredményez nekünk, a test nyugalmát és az evi-lági vágyak beteljesülését jelenti majd, mint például: a földek termékenységét, bőséges javakat, bőséges gyermekáldást, hosszú életet, testi egészséget és biz-tonságot, királyi hatalmat és az elnyomó felett aratott diadalt.”

Mindezen szemléletek közös vonása, hogy az anyagi jutalomban és kielé-gülésben látja a vallási törvények megtartásának döntő célját. A messianizmus-ról alkotott közkeletű elképzelés csupán egyetlen példa volt arra, hogy a hata-lom, jómód és érzéki örömök utáni vágyának kielégítése milyen nagy mérték-ben töltötte ki az egyes egyén gondolatait. Ez a kollektív fantáziálás az elnyo-matásból és a nélkülözésből született. Maimonidész nem kevés energiát fektet abba, hogy felvegye a harcot az írásoknak a közösség egy részének gondolko-dásában meggyökeredzett téves értelmezéssel. Ezért hangoztatta több helyen is, hogy annak eljövételét követően az érzékelhető világ alapvető rendjében sem-miféle változás sem fog bekövetkezni.

Nem természetfeletti csodák

A messiási korra tett prófétai és talmudi utalások egyaránt egy olyan vilá-got vázoltak fel, amelyben a zsidók léte újra hasonlatossá válna az Egyiptomból való megszabadulást követő negyven éves pusztai vándorlás során élvezett lét-formával. Ez a lét nem tett szükségessé semmifajta fizikai erőfeszítést az ön-fenntartás érdekében. Az emberek hátán ruha nőtt, „Mirjám kútja” követte a zsidókat a pusztában, a kenyér (*manna*) az égből hullott alá, és amerre csak mentek, óvó felhők kísérték a zsidókat mindenhová. Gyakorlatilag nem érint-keztek az anyagi világgal. Ugyanilyen fundamentális változásokra kerül majd sor, ha a Próféták és a Talmud messiási korra vonatkozó állításai valóra válnak.

Maimonidész allegorikus tulajdonít ezeknek a prófétai kijelentéseknek. Maimonidész szerint a Tóra alapvető célja – amelyet az összes előbb említett szemlélet figyelmen kívül hagy – az Eljövendő Világ, azaz a lélek halhatatlan-sága.

Ki lesz a Messiás?

Ahhoz, hogy megértsük Maimonidész elképzelését a messiási korról, meg kell vizsgálnunk ki is lesz ez a Messiás.

*A királyok szabályaiban*¹⁹⁶ Maimonidész felsorolja a Messiás ismérveit.

Figyeljük meg, hogy Maimonidész mekkora hangsúlyt helyez a Messiás természetes, nagyon is emberi vonásaira. Egy másik helyen tovább bővíti a Messiás nem-természetfeletti jellemzőinek listáját. Maimonidész ezt írja:

Helytelen dolog azt képzelnünk, hogy a messiás-királynak valamiféle csodatévőnek kell majd lennie, aki új jelenségeket fog előidézni a világban, feltámasztja a halottakat vagy más hasonló tetteket hajt végre. Ez ugyanis egyáltalán nem igaz. Erre bizonyítékként szolgálhat az a tény is, hogy Rabbi Akiva, a *Misna* bölcseinek egyik legnagyobbika, egyike volt Ben Koziba király (Bár Kochbá) támogatóinak, és őt tartotta a messiás-királynak... A bölcsek nem kívántak tőle jeleket és csodákat. [*Bevezető a Chelekhez*]

A fentebb leírtakat újra kihangsúlyozza *A királyok szabályaiban*¹⁹⁷.

Maimonidész szerint a Messiás visszaállítja majd a királyságot, felépíti a Szentélyt és egybegyűjti a szétszóródott zsidó népet, így teremtve meg azt a környezetet, amelyben a zsidó nép a maga tökéletességében lesz képes követni a Tórát és megtartani annak *micvái*t. Továbbá e cél érdekében minden akadályt elhárít majd az egész világon. Ennek következményeképpen a „a zsidók valamennyien bölcsek lesznek, megértik a rejtett [misztikus] dolgokat, és annyira megismerik Teremtőjüket, amennyire az embernek lehetséges, amint írva van¹⁹⁸: „tele lesz a föld az Örökkévaló ismeretével, ahogy a tengert víz borítja.”

Maimonidész írásaiból tehát egyértelműen kiderül, hogy szerinte a világ természetes rendje a messiási korban is fennmarad: a zsidó nép és az egész világ a tudás és a gyakorlat tökéletes állapotába szellemül át. Ez a célja a Messiás eljövételének.

A természetfeletti csodák jelentése

Annak érdekében, hogy meggyőzze olvasóit, hogy Isten megismerése és szeretete mint olyanok, önmagukban jelentik a parancsolatok és a messiási kor alapvető céljait, Maimonidész új perspektívába helyezi a Tórában és a rabbinikus irodalomban megígért anyagi javakat:

Ami pedig a Tórában említett ígéreteket és fenyegetéseket illeti, azokat a következőképpen kell érteni. A Tóra azt mondja nektek: „Ha megtartjátok ezeket a parancsolatokat, én segítek nektek, hogy továbbra is engedelmeskedhessetek, és minél tökéletesebben végrehajthassátok azokat. Elmozdítok az utatokból minden akadályt...” Ugyanis lehetetlenség az embernek Istent szolgálnia, ha beteg, éhes, szomjas

¹⁹⁶ 11:4. Lásd feljebb a 141. oldalon.

¹⁹⁷ 11:3. Lásd feljebb *uo.*

¹⁹⁸ *A királyok szabályai* 12:4–5.

vagy bajban van, és a Tóra ezért tesz ígéretet ezeknek az akadályozottságoknak a megszüntetésére, és ígér az embernek egészséget és békeséget, hogy az tökéletesíthesse tudását, és érdemessé váljon az Eljövendő Világra. A Tóra végső célja nem az, hogy a föld gazdagon teremjen, hogy az emberek sokáig éljenek, és hogy a testek egészségesek legyenek. Egyszerűen csak úgy segít nekünk rendelkezéseinek megtartásában, hogy ígéretet tesz nekünk mindezen dolgokra. [*Bevezető a Chelekhez*]

A messiási kor és a lelkek világa

A messiási korról foglalkozó minden egyes írásában Maimonidész két dolog kihangsúlyozására törekszik. Arra, hogy Isten megismerését és szeretetét teszi meg a zsidó ember deklaráltan alapvető célkitűzésének, és hogy az *olám hábát*, a *szellemi* Eljövendő Világot tekintsék a legfőbb jónak, a Judaizmus követőinek felkínált jutalomlistája csúcsának, s az összes többi javakat ennek rendeljék alá. Maimonidész a messiási kort alárendeli az *Olám Hábá*-nak, a lelkek világának. Mindazonáltal hangsúlyozza, hogy ennek ellenére az embernek nem szabad alábecsülnie a messianizmus instrumentális értékét, tekintve, hogy az olyan körülményeket teremt, amelyek megszabadítják az embert világi gondjaitól és aggodalmaitól, imígyen lehetővé téve számára, hogy minden energiáját Isten megismerése céltudatos törekvésének szentelhesse.

Az Eljövendő Világ napjaiban gyarapodni fog a tudás, a bölcsesség és az igazság, mint ahogy írva van¹⁹⁹: „Mert teljes lesz a föld az Örökkévaló ismeretével”, vagy más helyütt²⁰⁰: „És nem tanítja többé senki az ő felebarátját, és senki az ő atyjafiát”, és megint máshol²⁰¹: „és elveszem a kőszívet testetekből”. [*A megtérés törvényei*]

Ezt írja még egy kérdéssel kapcsolatban:

A Messiás napjait nem azért várjuk hő vágyakozással, mert az akkori időkben mindenfelé buján zöldellnek majd a növények, mert mindenki jó módban fog élni, mert a zsidók lóháton utazhatnak, mert lágy zenező mellett jóféle borokat iszogathatunk, mint ahogy ezt azok gondolják, akiknek tökéletes zavar van a fejükben e tárgygal kapcsolatban. Nem! A próféták és a szentek azért vágyakoztak olyan forró szívvel a messiási kor eljövetele után, mert akkor majd összegyűlnek az igazak, hogy együtt cselekedjék a jót és gyarapítsák tudásukat, igazságos, önmagát a Teremtőhöz közel tudó király fog uralkodni nagy bölcsességgel, mint ahogy írva van: „Az Örökkévaló így szólt hozzám: te vagy az én fiam; e napon nemzettelek téged.”... És azért is, mert a Messiás

¹⁹⁹ *Jesájá* 11:9.

²⁰⁰ *Jeremiás* 31:34.

²⁰¹ *Jechezkél* 36:26.

kora olyan időszak lesz, amelyben mások beavatkozása, nyugtalanság és korlátozások nélkül lehet majd megtartani a mózesi törvényeket, ... amint az megígértetett: „És nem tanítja többé senki az ő felebarátját, és senki az ő atyjafiát, mondván: Ismerjétek meg az Örökkévalót, mert ők mindnyájan megismernek engem, kicsinytől fogva a nagyig.” „És elveszem a kőszívet testetekből.” És még sok hasonló, erre a tárgya vonatkozó bibliai verset idézhetnénk. [*Bevezető a Chelekhez*]

A Messiás is halandó

Másodsorban a Maimonidész igyekszik ellensúlyozni mindazt, amit tévedésből esetleg vallásos képzelgésnek lehetne minősíteni. A messiási korról kapcsolatos hiedelmek tartalmát összhangba hozza a természet rendjével, allegorizálva azon prófétai és rabbinikus kijelentéseket, amelyek amúgy szó szerinti értelmükben a messiási kort egy természetfeletti dimenzióba helyeznék.

Maimonidész azt írta, hogy a Messiás maga is halandó lesz, és hogy az a magas kor, amit az emberek a messiási korban meg fognak élni, tökéletesen természetes következménye lesz az akkori körülményeknek. A messiási korról kapcsolatos talán legmeghökkenőbb nyilatkozatában Maimonidész ezt írta:

A Messiás meg fog halni, és az emberek ezer évig fognak élni. A Messiás ugyan meghal, de a fia, majd a fiának a fia uralmának folytatója lesz. Isten a következő szavakban egyértelmű kijelentést tett a Messiás haláláról: „Nem fog kudarcot vallani és nem fog elcsüggedni, míg ítéletet nem hozott a földön.” Királysága nagyon hosszú ideig áll majd fenn, és az emberek is hosszú ideig fognak élni, mert a hosszú élet a bajok és gondok megszűntének természetes következménye. Ne furcsálkodjatok az ő királysága több ezer éves fennállásának tényén, hiszen a bölcsék is megmondták, hogy ha szép számú jó dolog egybegyűlik, nem könnyű aztán azokat elválasztani egymástól. [*Bevezető a Chelekhez*]

Maimonidész kifejti, hogy a hosszú élet, amelyben az embereknek a Messiás idején lesz része nem tesz szükségessé semmiféle csodálatos változást a természet rendjében. Amikor az emberi társadalom mentes az erőszaktól, amikor az emberek lelkét nem terheli a túlélésért folytatott küzdelem miatti szorongás, amikor az emberekben tudatosan emberi mivoltuk valódi célja, vagyis Isten megismerése, „akkor az a társadalom stabil és rendezett, tagjai pedig megelégedésükre szolgáló és hosszú életet élhetnek.”

Bár Maimonidésznek elsőrendű célja, hogy természetes dimenzióba helyezze a messiási kort, azért mégsem kívánja teljes mértékben allegorizálni a messiási figurának hagyományosan tulajdonított képességeket:

A Messiás nagy neve betölti majd az egész földet. Ismertebb lesz, mint Salamon király és hatalmasabb is. A népek békét kötnek vele, s engedelmeskednek neki, mert feddhetetlen lesz, és mert felnyitja a

szemüket a csodákra. Az ellene lázadókat Isten elpusztítja és az ő kezére adja. [*Bevezető a Chelekhez*]

A *Megtérés törvényeiben* pedig Maimonidész hozzáteszi:

A Dávidtól származó messiási király még Salamonnál is bölcsőbb lesz, olyan próféta, mint Mózes – azért fogja mind a népeket Isten útjára tanítani. Még a pogányok is hallgatnak majd reá mert hiszen²⁰² „az idők végén szilárd lesz az Örökkévaló házának helye a hegyek csúcán”. [*Misné Torá, A megtérés szabályai* 9:8–10.]

A messiási kor különlegessége

Ám, még amikor látszólag elismeri, hogy a Messiás népek fölött gyakorolt hatalmának lesznek csodásabb aspektusai is, Maimonidész akkor is azonnal hozzáteszi:

„Nincs különbség a mostani idők és a messiási kor világa között, kivéve azt az egyet, hogy a föld királyságai alárendelik magukat Izraelnek.” A Messiás idejében ugyanúgy lesznek majd erősek és gyengék, ám oly könnyűvé válik a megélhetés, hogy az emberek a lehető legkevesebb fáradtsággal is nagy haszonra tesznek majd szert. Így kell értelmezni a rabbik azon megjegyzését, hogy: „Izrael földje egy nap készre süttött kenyereket és készre szőtt, finom selyemöltözeteket fog teremni.” Amikor ugyanis valaki könnyen, fáradtságos munka nélkül tesz szert valamire, az emberek szokása azt mondani: „Ez és ez készre süttött kenyérré és gőzölgő, finom ételre bukkant.” [*Bevezetés a Chelekhez*]

Számos másik, a messiási korról kapcsolatos nyilatkozatában Maimonidész ismételtén allegorizálja a messianisztikus próféciákat, és új értelmezésében azokat, mint természetes állapotokat megfestő jövendöléseket állítja elének. Ilyeténképpen a következő, a megváltás korszakára vonatkozó alapelveket állapítja meg²⁰³:

Amit Jesájá próféta mond viszont²⁰⁴: „Akkor majd a farkas a báránnyal lakik, a párduc a gödölyével hever”, azonban csak metafora és hasonlat. A prófécia jelentése az, hogy a zsidók immár biztonságban fognak élni a népek gonoszai között, akiket az Írás farkashoz és párduchoz hasonlít, mint [Jeremiás] próféciájában²⁰⁵: „elpusztítja őket a pusztai farkas; párduc ólálkodik városaiknál.” Valamennyien el fogják fogadni az igaz hitet, nem fognak többé rabolni és rombolni. Hanem

²⁰² *Michá* 4:1.; *Jesájá* 2:2.

²⁰³ *A királyok szabályai* 12:1.

²⁰⁴ *Jesájá* 11:6.

²⁰⁵ *Jeremiás* 5:6.

majd csak a nekik megengedettből húznak hasznot, békében Izraellel, mint [Jesájá] mondja²⁰⁶: „az oroszlán meg szalmát eszik, mint a szarvasmarha.”

Ellenségeinek leigázásán kívül Maimonidész csupán egyetlen csodálatos képességet tulajdonít a Messiásnak, mégpedig azt, hogy – birtokolván a *ruách hákodes*-t, vagyis a Szent Szellemet –, képes lesz megállapítani, hogy Lévi törzsének leszármazottai közül kik a papok és kik a közönséges leviták. Akkor aztán újraépülhet a templom, és újra be lehet vezetni az áldozati szertartásokat²⁰⁷.

Mindazonáltal Maimonidész a messiás királynak elsősorban időben korlátozott és spirituális szerepet tulajdonít. Fontos ugyan, hogy társadalmi és politikai stabilitást és biztonságot teremtsen, de végső célkitűzése mégis az kell legyen, hogy a Tóra uralma alá rendelje egész királyságát. Tekintve, hogy ő csupán eszköz a Tóra uralmának kiterjesztésében, képességeit nem használhatja saját személyes hatalmának növelésére.

A Messiás: király

Maimonidész tehát a messiás királyt mindenek előtt nem valamiféle hírnöknek látja, aki egy új kinyilatkoztatást vagy a természet rendjében bekövetkező valamilyen radikális változást jelent be és nem is a világvége előfutárának. Maimonidész értelmezésében a Messiás sokkal inkább a haláchikus királyfelfogás ideális megtestesítőjének látszik, annak a személynek, aki a mózesi törvények uralta nemzeti királyság helyreállításával megvalósítja azt a célkitűzést, amely minden király alapvető célkitűzése kell, hogy legyen. Maimonidész leírása a Messiásról imígyen párhuzamban áll a messiási korról, mint a Tóra ideális beteljesítésének és foganatosításának eszközéről alkotott koncepciójával. Ezért hangsúlyozza tehát, hogy a Tóra semmilyen szinten nem lesz hatályon kívül helyezve a messiási korban, éppen ellenkezőleg, a maga teljességében visszaállítatik jogaiba.

Ilyenformán Maimonidész lehetségesnek tartja, hogy új zsidó királyok vagy kormányzatok támadjanak Izrael földjén még magának a Messiásnak az eljövételét megelőzően is. A Messiást tehát nem valamiféle látványos csodatettek végrehajtó prófétai figuraként festi le, hanem sokkal inkább, mint egy sor őt követő, s talán még őt meg is előző király egyikeként. Ami mindazonáltal mégis megkülönbözteti a messiás királyt az összes többi királytól, az a zsidó nemzeti élet minden részletre kiterjedő helyreállításában elért sikere lesz, valamint az a diadal, amelyet a tanítás valamint a bálványimádás eltörlése révén Isten ismeretének az egész világon való elterjesztésével vív ki.

²⁰⁶ *Jesájá* 11:7.

²⁰⁷ *A királyok szabályai* 12:3., 11:1. Lásd feljebb a 140. oldaltól.

A tökéletes béke

Azzal, hogy egyenlőségjelet tesz a Messiás és az összes többi zsidó király közé, Maimonidész még a messiás király esetleges kudarcát is számba veszi²⁰⁸:

„Ha azonban a fentieket nem vitte sikerrel végbe vagy megölték, akkor biztos, hogy nem ő az a Megváltó, akiről a Tóra ígéretet tesz. Hanem ő is olyan, mint Dávid házának összes többi hajdani rátermett és kiváló királya.”

Akkor hát a messianizmus egyszerűen csak beteljesítése annak a bibliai ígéretnek, mely szerint a zsidó népnek megadatik az a történelmi lehetőség, hogy a Tóra előírásait teljes egészében megtartsa. Ez az ígéret – Maimonidész értelmezése szerint – nem feltételezi az általunk jelenleg ismert világ végét. Maimonidész állítja, hogy a messiási kornak ez a mi tagadás, kevésbé romantikus felfogása volt mindig is az erről az időről vallott zsidó vélekedés²⁰⁹:

„Nem azért vágytak Bölcséink annyira a Messiás korára, hogy a világon uralkodhassanak, vagy azért, hogy a népeket leigázzák. Nem is azért, hogy a népek megbecsüljék őket, és nem is azért, hogy egyenek, igyanak és vigadozzanak. Egyedül azért vágytak erre a korra, hogy szabadon tanulmányozhassák a Tórát és elsajátíthassák annak bölcsességét, anélkül, hogy háborgatnák vagy zaklatnák őket, és így kiérdekeljék az Eljövendő Világi életet.”

A zsidóság az anyagi jólétet – legyen az megígért vagy vágyott állapot – sosem tekinti önmagáért való célnak, sokkal inkább egy Isten megismerését és szeretetét előmozdító eszköznek. A messiási kor azért ideális és kívánatos időszak, mert az akkor uralkodó körülmények segítségével lesznek az embereknek abban, hogy érdemessé váljanak az Eljövendő Világban való életre. A realizmus és nem a materializmus indokolja a Judaizmus anyagi jóléttel való törődését. Az ember képtelen a tudás keresésének vagy Isten önzetlen imádatának szentelni magát, ha közben anyagi és pszichés terhek nyomasztják. Részben ennek a ténynek az elfogadása magyarázza a messiási korról kapcsolatos ismeretebb ígéretnek némelyikét, mint amilyen az egész világra kiterjedő stabilitás és béke is²¹⁰.

A világ népei és vallásai

Ez a világban beálló stabilitás és anyagi jólét hasznára lesz a nem-zsidó népeknek is. Ha betartják a Noé idejéből való törvényeket, a *háláchá* szerint minden egyes emberre kötelező érvényű alapelveket, és alávetik magukat Isten

²⁰⁸ *Uo.* 11:4.

²⁰⁹ *Uo.* 12:4.

²¹⁰ *Uo.* 12:5.

hatalmának, ők is részt kapnak majd ebből az Eljövendő Világból. Tartaniuk kell magukat a Biblia azon univerzális erkölcsi, etikai szabálygyűjteményéhez, amelyet „A hét Noé idejéből való törvény” néven ismerünk, és amely magában foglalja a bálványimádás, a blaszfémia, a gyilkosság, a paráználkodás, az emberrablás és az állatok kíntzásának tilalmát valamint az ítélszékek felállításának és az igazságosság védelmének pozitív, azaz tevőleges parancsát.

Valójában ezeknek a Noé idejéből való parancsolatoknak a tanítása és terjesztése – Maimonidész véleménye szerint – egyike volt a messiási eszmény legszerveesebb összetevőinek. Ezek a Noé idejéből való parancsolatok, amelyek többek között megtiltják a bálványimádást és előírják a társadalmi igazságosság bizonyos alapvető normáit, jelentik, Maimonidész meggyőződése szerint, egy egyetemes monoteisztikus világrend nélkülözhetetlen előfeltételeit. Ezek betartatása feltételek nélküli kötelező érvénnyel bír, ily módon azok nem korlátozhatók Izrael területére és annak szűkebb környezetére. A Messiás idejében ezek a törvények el fognak terjedni az egész világon és a népek kivétel nélkül magukra veszik azokat.

A nem-zsidók messiási korban betöltött szerepének egyik talán legérdekesebb aspektusa az a szerep, amelyet a főbb nem-zsidó vallások játszanak a nem-zsidó világ számára a Messiásról – még annak eljövetele előtt – adott tanításaikkal. Miután tisztázza, hogy a két vallás megjelenésére vonatkozó magyarázata sokkal inkább feltevéseken, mint tudáson alapszik, hiszen az emberi felfogás korlátai eleve kizárják annak a lehetőségét, hogy tudást szerezzünk Istennek a történelmi eseményekben megnyilvánuló akaratáról, Maimonidész kifejti, hogy ő a maga részről a kereszténységet és az iszlámot összekötő kapocsnak látja Izrael szuverenitásának helyreállítása és az egyistenhit egyetemes győzelemre jutása között. Mivel e két vallás emberek tömegeit ismertette meg a bibliai fogalmak és eszmék világával, ezzel egyben elfogadható alapokat teremtettek ahhoz, hogy a Judaizmus, mint uralkodó monoteista vallás jelenjen meg újra a történelem színpadán²¹¹.

Előkészítés a legfőbb jóhoz

Maimonidész messianizmus-konceptiójának taglalásából a következő válik nyilvánvalóvá: A Messiás kora nem a legvégső és legemelkedettebb stádiuma a történelmi folyamatnak. E korszak sokkal inkább afféle előkészítője annak az időnek, amely aztán már *valóban* a végső és legemelkedettebb szakasza lesz a teremtés folyamatának – a testek meghalnak, és mindnyájunkra éteri lét vár az Eljövendő Világban. Ne felejtjük el, hogy Maimonidész szerint az Eljövendő Világ nem a messiási korra utal, hanem a mennyek országára és az Édenkertre. Maimonidész azon a véleményen van, hogy a szellemi végül felül fogja múlni a fizikait, és mi efelé a spirituális létezés felé haladunk, ez ugyanis a végső, a

²¹¹ Uo. 11:4.

legmagasabb szintű jutalom. A lélek végül csakis egy spirituális, a test által nem gátolt alakban tehet szert Isten valódi megismerésére:

Az Eljövendő Világban lelkeink birtokába jutnak majd a Teremtő titkainak, s olyan mértékben vagy tán még teljesebb mértékben fogják birtokolni azokat, mint a csillagok és az égi szférák. Áldott emlékeztű rabbijaink is hasonlóképpen nyilatkoztak: „Az Eljövendő Világban nem lesz sem evés, sem ivás. Csupán csak az lesz, hogy az igazak ott ülnek majd fejükön koronájukkal és sütkéreznek az Isteni Jelenlét Dicsőségében.” [*Bevezetés a Chelekhez*]

Az Eljövendő Világban nem létezik fizikai test vagy bármilyen más anyagi szubsztancia. Ott csak az igazak segítő angyalokhoz hasonlatos testetlen lelkei találhatók. Mivel abban a világban nem léteznek anyagi szubsztanciák, ott nincs sem evés, sem ivás, sem semmi más, amire a földi világban az emberi testnek szüksége van. Ott olyan állapotok sincsenek, amelyeket a mi világunkban a fizikai test megtapasztal, gondolunk itt az ülésre, állásra, alvásra, látásra, szomorúságra, vidámságra, és más hasonlókra... Amikor Bölcsseink azt mondták, hogy „az igazak ülnek”, az csupán allegorikus kifejezése annak, hogy az igazak lelkei ebben a világban munka és erőfeszítés nélkül léteznek. Hasonlóan, a bölcsék azon kitétele, hogy „fejükön koronájukkal”, azt jelenti, hogy velük van megszerzett tudásuk. [*A megtérés szabályai* 8:2.]

Vagyis Maimonidész minden az Eljövendő Világra vonatkozó fizikai utalást pusztán allegóriának tart. Az Eljövendő Világ a lelkek világa, és ez a spirituális világ az Isten által az embernek felkínált legfőbb jó.

Így állnak tehát a dolgok a Messiás korszakát illetően, jönne el minél hamarabb! Mert bár a nem-zsidók hiszik, hogy a mi népünknek sosem lesz független állama, de még csak jelenlegi körülményein sem fog tudni soha javítani – és e véleményt az asztrológusok, jövendőmondók és látnokok is osztják –, Isten bebizonyítja majd, hogy ezen nézeteik és meggyőződések alaptalanok és hamisak, és elküldi hozzánk a Messiást. [*Levél a jemeniekhez*]

2. fejezet

Náchmanidész gyökeresen új világa

Vita Maimonidésszel

Maimonidész számos a messiási korra vonatkozó állítását élesen vitatja Náchmanidész, Rabbi Mose ben Náchmán. Elsősorban Maimonidésznek a messiási próféciákra vonatkozó allegorikus interpretációit illetve az Eljövendő Világra vonatkozó maimonidészi magyarázatot támadja.

Náchmanidész *A jutalom kapuja* című művének teljes befejező szakaszát annak a bizonyításnak szenteli, miszerint az Eljövendő Világ nem azonos az Édenkerttel, ahová az ebből a világból eltávozott lelkek térnek meg. Az Eljövendő Világ, valahányszor rabbinikus kontextusban kerül említésre, sokkal inkább a messiási korra utal. Náchmanidész elutasítja Maimonidész azon állítását, mely szerint a halottak feltámadását követően a világ csupán azért marad fenn még több száz nemzedéknyi ideig, hogy végül mindenki meghaljon, és a lelkek visszatérjenek az Édenkertbe. Náchmanidész a messiási korban sokkal inkább a Judaizmus által megígért végső „jutalmat” és a lehető legmagasabb szintű emberi realizációt látja. Noha Náchmanidész ismételtelen elismeréssel nyilatkozik Maimonidészről annak a lélek természetéről, az Édenkertről és a messiási korról vallott éleslátó nézeteivel kapcsolatban, mégis élesen bírálja őt az Eljövendő Világra vonatkozó interpretációja miatt.

Ám mielőtt Maimonidész megközelítését rigorózus vizsgálatnak vetné alá, majd pontról pontra cáfolná, előbb Maimonidész radikális megközelítésével kapcsolatos véleményét tárja elénk.

Az áldott emlékezetű Mester két okból is hosszasan sorolja az érveket, arra, hogy az Eljövendő Világ lakói test nélküli lelkek:

Először is tisztában van vele, hogy Bölcsseink a hagyomány szerint „Megsemmisíti a halált örökre... az Örökkévaló”²¹² vers értelmezése alapján úgy vélik, hogy a holtak feltámadása után már nincs halál. Így a Talmudban kijelentették: „A halott, akit a Szent – áldott legyen! – feltámaszt, nem lesz többé porrá.”²¹³ E vélemény szerint az Eljövendő Világ lakói abban a világban testükkel együtt élnek majd. A Mester minden tőle telhető módon tagadja ezt a véleményt. Következésképp ennek a nemzedéknek számos bölcse, mint kijelentéseikből kiviláglik, nem ért vele egyet ebben a tekintetben.

Azt, hogy a halál után Eljövendő Világban csak lelkek vannak, senki sem vitatja – se bölcs, se nem bölcs. Nincs szükség azokra a kijelentésekre, amelyeket a Mester számos helyen írt, mivel köztudott, hogy a testnek nincs se része, se helye a halál után Eljövendő Világban.

Továbbá: az áldott emlékezetű Mester másik célja az volt, hogy megerősítse magának a léleknek felsőbbrendűségét: azaz hogy a lélek nem egy testen belüli test, és nem is egy testen belüli erő, hanem egy olyan transzcendentális elme, mint az angyaloké. Az *Értekezés a holtak feltámadásáról* című munkájában²¹⁴ azt mondta tehát: „... Mindennek az oka az az a tévedés, ami a tömegek elméjében történik,

²¹² *Jesájá* 25:8.

²¹³ *Szánhedrin* 92a.

²¹⁴ 4. fejezet.

akik azt hiszik, hogy a test létezésén kívül nincs más létezés, és hogy ami nem test, vagy nem egy testtel történik, az ezen gondolkodástól megfosztatott emberek előtt nem létezik. Következésképp legtöbbjük azt hiszi, hogy a Teremtő is testben létező, mivel ha nem lenne teste, akkor az ő gondolkodásuk szerint nem létezne.” [A *jutalom kapuja*]

Az Eljövendő Világ – a testek világa

De Náchmanidész rámutat, hogy „a Rabbi”, minden jó szándéka dacára mégis tévedett s hogy az Eljövendő Világ nem jelenthet semmi mást, mint a messiási kor világát.

Azzal folytatja, hogy tucatjával idézi a Talmud és egyéb források olyan rabbinikus állításait, amelyek azt bizonyítják, hogy az Eljövendő Világ nem jelentheti a lelkek e földi életet követő tartózkodási helyét, hanem kizárólag a messiási korszakra utalhat.

„Annyi mindenesetre kiderült számunkra az Eljövendő Világ jelentését illetően, hogy az Eljövendő Világ egy olyan világ, amelyben a test igenis létezik. Az Eljövendő Világ nem a Lelkek Világa, amelyben minden egyes ember rögvést halálát követően megkapja, ami megilleti, és vagy a *Gehinnom*-ba vagy pedig az Édenkertbe kerül.” [A *jutalom kapuja*]

A Náchmanidész által felhozott egyik egyszerű ám annál szilárdabb bizonyíték a talmudikus irodalomban sokat olvasható utalás arra, hogy az igazak a jövőben majd helyet kapnak az Eljövendő Világban. Na már most az igazak jelenleg egész biztosan az Édenkertben tartózkodnak, s így ez a jövődöbeli esemény nem utalhat az ő visszatértükre a Lelkek Világába. Ami azt illeti, Náchmanidész egészen odáig elmegy, hogy rákérdez, vajon Maimonidész szerint miért van szükség a holtak feltámadására, arra, hogy az igazak lelkei visszatérjenek a fizikai világba, és újra testet öltsenek, csak hogy később megint meghaljanak és már test nélkül, visszatérjenek a lelkek lakhelyére. Sokkal inkább arra kell következtetnünk, hogy az Eljövendő Világban még nem lakik senki, és benépesülésére a valamikori jövőben fog sor kerülni.

Nyilvánvaló, hogy az ember számos olyan helyre bukkan a Talmudban, ahol a rabbik arról beszélnek, hogy a gonoszak a *Gehenomban* bűnhődnek... A rabbik azt is megemlítik, hogy az igazak jelenleg a *Gán Éden*-ben tartózkodnak. Olyan hely azonban nincs sehhol a Talmudban, ahol a rabbik arról értekeznének, hogy pillanatnyilag senki sem tartózkodik az Eljövendő Világban. Ehelyett azt mondják: „[Egy illető] az Eljövendő Világban való életre van szánva”... Vagyis az igazak, elhunytukat követően – a rabbik szavaival – „kiválasztatnak az Eljövendő Világban való életre”, s e kifejezés a jövőre utal. Ebből a megállapításból kiderül számunkra, hogy amikor az igazak elhagyják ezt a világot, az Édenkertbe távoznak, amely a Lelkek Világa. Nem az

Olám Hábá-ba, azaz az Eljövendő Világba távoznak, de kiválasztatnak az ottani életre, arra az életre vannak szánva. [A jutalom kapuja]

Fizikai testben spirituális táplálékkal

Miután megvilágította, hogy az Eljövendő Világban a lelkek testben és itt a Földön élnek majd tovább, Náchmanidésznek most vitába kell szállnia különféle rabbinikus megállapításokkal, amelyek szerint az Eljövendő Világon nem lesznek testi működések. Hogyan tudja összhangba hozni azon állítását, hogy az Eljövendő Világ a messiási korszak, amelyben élő emberek lelhetik majd örömeiket, azokkal a talmudi okfejtésekkel, amelyek azt implikálják, hogy a messiási korban nem az általunk ismert élet zajlik majd?

Radikálisan szakítva a messiási korról Maimonidész által vallott naturalisztikus nézettel, Náchmanidész egy olyan szemléletet tesz magáévá, amely az élet és a fizikai világ totális fizikai transzformációját vallja. Ennek megfelelően a messiási korról tett különféle profetikus és rabbinikus kijelentéseket szó szerinti jelentésük szerint magyarázza (Maimonidész ezeket allegorikusan értelmezte).

Náchmanidész kifejti, hogy az emberek az Eljövendő Világban spirituális táplálékkal tartják majd fenn magukat, szemben azokkal az anyagi táplálékokkal, amelyektől ma függünk.

Az Eljövendő Világra utalva a rabbik a következőt mondták a *Brácho*t traktátusban²¹⁵: „Ráv gyakorta mondta: Az Eljövendő Világban nem lesz sem evés, sem ivás, sem irigykedés, sem gyűlölködés, sem pedig versengés. Csupán csak az lesz, hogy az igazak ott ülnek majd fejükön koronájukkal és sütkéreznek az Isteni Jelenlét Dicsőségében...” Ebből az következik, hogy az Eljövendő Világot kiérdemlő emberek létezését az [Isteni] Dicsőség fénye teszi majd lehetővé. Amiképpen ebben a jelenlegi világban az étel és az ital segíti a lelket abban, hogy megmaradjon a testben. Ezzel a felfogással rokon gondolat fogalmazódik meg a következő bibliai versben²¹⁶: „A király arcának ragyogása életet”, amelyet a rabbik a *Vöele Smot Rábá*ban a következőképpen magyaráztak: „És meglátták Istent, és ettek, és ittak.” A meglátásból származó evésről volt szó. [A jutalom kapuja]

Náchmanidész hozzáteszi, hogy igazából nincs semmi rendkívülien új vagy hihetetlen ebben a jelenségben. S fel is sorol szép számmal olyan embereket, akik már megtapasztalták az inkább spirituális, mint fizikai forrásokból való táplálkozás eme jelenségét.

²¹⁵ 17a.

²¹⁶ *Példabeszédek* 16:15.

„Ha ezt netán egy csodálatos és természetfeletti aktusnak szeretnénk tulajdonítani, hadd állítsuk ide Illés próféta esetét, az ellenkezőjét bizonyítandó. Amikor élve felemelkedett a mennybe, nem vetette le magáról fizikai testét, és nem választódott el lelkétől. Ennek ellenére azóta is él, és örökké élni fog.” [A jutalom kapuja]

A leghíresebb példa az étel, ital és egyéb testi szükségletek nélküli emberi létezésre Mózes negyven napon és negyven éjjelen át tartó időzése a Szináj hegyén, amely idő alatt, a Tóra tanúsága szerint, nem evett, nem ivott, és nem is aludt. Náchmanidész ebben is egy újabb utalást lát arra, milyen is lesz az élet a messiási korban:

„A messiási korban megnő a lélek hatalma a test fölött, s ez, mint ahogyan azt már korábban említettük, hatályon kívül helyezi a fizikai erőket és így a test, akárcsak a lélek, képes lesz étel és ital nélkül létezni, ahogyan Mózes a Szinájon negyven napon át. Mindazonáltal a lélek örökre megmarad a testen belül”. [A jutalom kapuja]

Egy másik Mózesre történő utalásában Náchmanidész azt állítja, hogy Mózes nem evilági fizikai függetlensége a Szináj hegy-i szolgálatát követően is folytatódott, Istenhez való közelsége és a vele való meghitt kapcsolata tartotta életben:

„Na már most Mózesnek – akinek lelke Teremtője ismeretének tekintetében egyedülálló és magasabb rendű volt a többi emberéhez képest – nem volt szüksége a mannára, hiszen az ő teste kikezdehetetlen volt, azt az Isteni Jelenlét Dicsősége és saját magasztos [Isten]észlelése táplálta”. [A jutalom kapuja]

Ez az isteni eredetű táplálék fogja garantálni a test örökkévalóságát és új keletű magasztosságát. Mivel többé nem mulandó anyagi táplálék gondoskodik majd a fennmaradásáról, a test többé nem lesz kitéve az elhasználódásnak és a halálnak. A határtalan spirituális kvalitás, amely majd életben tartja, elpusztíthatatlanná fogja tenni és olyan spirituális tulajdonságokkal ruházza fel, amilyenekkel ez idáig csak a valóban spirituális entitások, mint például az angyalok és a lelkek rendelkeztek.

A következő szövegre bukkantam rá a *Möchiltá*-ban: Következésképpen elhisszük a Rabbik állítását: „A halottak, akiket a Szent, áldassék Ő, fel fog támasztani, sosem térnek újra vissza a földbe. Fölvetődhet a kérdés: Abban az évezredben, amelyben a Szent, áldassék Ő, újjáteremti majd az Ő világát, hogyan fognak fennmaradni a feltámasztottak? A Szent, áldassék Ő, szárnyakat ad majd nekik, s ők a vizek fölött fognak kalandozni.” A „szárnyak” itt arra utal, hogy a lélek angyali képességekkel lesz felruházva, amelyek a testre is kihatnak majd. Ily módon a test elkerüli majd a pusztulást, amikor abban az évezredben a világ elemei megsemmisülnek. Ez egy jól ismert és gyakori tárgya az áldott emlékezetű rabbik tanításainak, ahogyan azt a *Midrás*-ban és a Talmudban olvashatjuk: „...hogy jó dolgod legyen” – egy világban,

ami tökéletesen jó, „és hosszú életű légy” – egy világban, ami örökké tart.

Azaz mindenki, aki kiérdemli azt a létet, örökké fog élni, mert nem lesz többé halál abban a világban... a világban, ahol a feltámadottak soha többé nem térnek vissza a földre. [A jutalom kapuja]

Örök feltámadás

Ezen a ponton Náchmanidész energikusan érvel Maimonidész azon állítása ellenében, amely szerint a halottak csupán egy átmeneti időszakra fognak feltámadni. Továbbá azt hangoztatja, hogy abban az időben a test még a lelket is felül fogja múlni, mert a lélekre irányuló fizikai hatóerején kívül a lélek spirituális tulajdonságait is megszerzi majd. Felöltvén magára a misztikus szerepét, Náchmanidész bevezet egy fogalmat, amely az avatatlanok számára a test lélekkel szembeni felsőbbisége nevetséges koncepciójának tűnhet. Az emberi elme szinte magától értetődően társítja a szentséget a lelkeséggel és a testtől való megszabadultság állapotával. Bármiféle földi dologról automatikusan azt feltételezi, hogy az távolabb van Istentől, mint bármiféle anyagi, fizikai dologtól, s ebből ered az a nem zsidó vallásokban tetten érhető egyöntetű hit, hogy a test alacsonyabb rendű a léleknél. Náchmanidész átlátta, hogy az ember nem fogadhatja el a test messiási korban megszerzett örökkévalóságának argumentumát, ha nem értette meg azt az elvet, hogy a test nem csupán valamiféle fizikai burok, hanem bizonyos szempontból fenségességben még a lelket is túlszárnyalja. Ráadásul, mivel az olyan normális fiziológiai és biológiai funkciók, mint amilyen az emésztés és a nemzés, abba fognak maradni a messiási korban, valamilyen más célt kell majd találni a test számára:

Felmerülhet a kérdés: „Amint azt a filozófusok megállapították: a test három olyan részből áll, amelyek szervi funkciókat látnak el. Ezek: a táplálkozás emésztés szervei, a nemzés szervei, és a test kiegyensúlyozó szervei. A test létezésének a filozófusok szerint csupán egyetlen célja van, s ez a táplálékfogyasztás, amely lehetővé teszi a test számára a létezést és a szaporodást. Ámde az Eljövendő Világban, amikor ez a cél már nem lesz cél többé, tekintve, hogy ott sem, evés sem ivás nem lesz, a testnek nem lesz többé rendeltetése. Mi azonban tudjuk, hogy Isten művében nincs semmi, ami fölösleges lenne. A válasz mindezen látszólagos ellentmondásokra az, hogy a testnek ez a megteremtése, amely majd a halottak feltámadásának idején fog bekövetkezni a már említett biológiai feladatokat fogja elősegíteni. A Szent, áldassék Ő, nem akarja azt, hogy ezek később megszűnjenek. Mi több, mélységes titkok rejlenek a test ezen elrendezésében, mivel az eredeti ebben a formában való megteremtés nem valamiféle zabolátlan és értelmetlen cselekedet eredménye volt. Az ember ilyen formában való megteremtésére igenis nagy szükség volt, annak fontos oka volt, és Ő, aki megteremti az embert, áldott legyen a Neve, akarja, hogy az a jö-

vőben is létezzen. Ha továbbra sem szünnétek meg az alsóbb rendű elemekből eredő test örökkévalóságát firtatni, akkor azt kell mondanunk, hogy már válaszoltunk erre a kérdésre, amikor elmagyaráztuk, hogy a test létezése akkor hasonlatos lesz a lélek létezéséhez. A lélek létezése a Legmagasabbról szerzett tudással való egyesülése folytán fog megvalósulni, és a test és lélek létezését ez az egyesülés fogja biztosítani. [A jutalom kapuja]

A meggyőződés, amellyel Náchmanidész a messiási korról vallott nézetei mellett érvel, nyilvánvalóvá teszi előttünk, hogy elméletét cáfolhatatlannak képzelte, és biztos volt benne, hogy Maimonidész – bár jó szándékát nem vitatja – összekeverte az Édenkertet az Eljövendő Világgal. Náchmanidész érvelése módszeres, azt számos rabbinikus kijelentéssel támasztja alá, és kronológiailag is helyes. Kimutatta, miért csak az ő interpretációján keresztül lehet az Írott és Szóbeli Törvényben felvázolt történeti folyamat különböző szakaszait egymáshoz illeszteni:

Kifejtettük tehát nézeteinket a parancsolatok megtartásáért járó jutalommal és a megszegésükért járó büntetéssel kapcsolatban. Hadd foglaljuk röviden össze az elhangzottakat: a lelkek jutalmát és a lelkek világában való létezését rabbijaink *Gán Éden*-nek nevezik. Esetenként illetik még a „Felső Terem” vagy a „Mennyei Akadémia” elnevezésekkel is. A Lelkek Világát követően érkezik majd el a Messiás kora, amely része ennek a világnak. Ennek lezárulásakor érkezik majd el a nagy ítéletnap és a holtak feltámadása. Ez az a jutalom, amely testet és lelket egyaránt érint... Ez az a nagy alapeszme, amiben mindenki, aki vágyódva tekint a Szentre, áldassék Ő, reménykedik. Az Eljövendő Világ lesz az a hely, ahol a test a lélekhez válik majd hasonlatossá, és a lélek ragaszkodni fog a Legmagasabbról való tudásához, ugyanúgy, ahogyan az Édenkertben a Lelkek Világában ragaszkodott ehhez a tudáshoz. Itt mindamelllett a Legmagasabb érzékelésének egy még a korábbiánál is magasabb fokát éri majd el, és itt mindenkire örökkön-örökké tartó élet vár. [A jutalom kapuja]

Befejezésül biztosít arról, hogy az ő nézete van a leginkább összhangban a rabbik állításaival, s az ő nézete az, amelyet, néhány jelentősebb véleménykülönbség dacára, a tudósok többsége is a magáénak vall.

Ekképpen az Eljövendő Világot magyarázó áldott emlékezetű Mester véleménye – s egyben a miénk – megmagyaráztatott. Igazság szerint azt találjuk, hogy néhány spanyolhoni bölcs a tudományos és liturgiai írásaiban egyetért azzal az állásponttal, mely szerint az Eljövendő Világ a lelkek világa. Az áldott emlékezetű Salamon ibn Gabirol rabbi például azt mondja imájában: „A Te dicsőségtrónusod alatt van egy nyugvóhely a híveid lelkének, és ott korlát és vég nélküli gyönyörűséget élveznek.” – Ez az Eljövendő Világ. Továbbá így imádkozik:

„Mikor ideje eljön, végy ki engem ebből a világból, vigyél engem békében az Eljövendő Világba.”

Mi azonban meghallgattunk, mivel helyesen terjesztettük elő a dolgot, és Bölcsseink tanításaiból hoztunk bizonyosságot. Később tudomásomra jutott, hogy Ráv Szöadjá Gáon *Dániel könyvéhez* írt kommentárjában úgy magyarázza az Eljövendő Világot, ahogyan mi magyarázzuk. Ez a korai nemzedékek hagyománya is; tanításaik felejthetetlenek.

Mindenesetre csupán szemantikai különbségek vannak közöttünk. Mindenki egyetért a holtak feltámadásának tényében, és annak a korszaknak a létezésében – mind általánosságban, mind részleteiben –, úgy, ahogyan kifejtettem, leszámítva az áldott emlékezetű Mester, Mózes rabbi véleményét, aki határt szab a feltámadás időszakának, mivel azt állítja, hogy – amiképpen fentebb említettük – a halottak feltámadása után mindenki visszatér a lelkek világába. Mi azonban azt tartjuk, hogy a feltámasztottak a feltámadás korától kezdve örökké élnek az Eljövendő Világban, mivel az egy örökös világ. [*A jutalom kapuja*]

3. fejezet

A csodálatos és a természetes összehangolása

A Maimonidész és Náchmanidész közötti vitában jól felismerhetők a következő kérdések: a fizikai felsőbbrendűségének és isteniségének összevetése a spirituálissal, a test összevetése a lélekkel, az anyagi létezés összevetése az éteri létezéssel, a földi összevetése a mennyeivel, és így tovább. Csupán a felszín tekintve azt is mondhatnánk, hogy Maimonidész egyértelműen a spirituálisnak a fizikaival szembeni felsőbbrendűsége mellett foglal állást, míg Náchmanidész, a maga misztikus intuícióival, a fizikai fenségességét hangsúlyozza a spirituálissal szemben.

Mindazonáltal a dolgok messze nem ilyen egyszerűek. Amikor Maimonidészt tanulmányozzuk, nem árt, ha körültekintően járunk el, és nem vonunk le elhamarkodott következtetéseket. Meg kell találnunk a módját, hogy feloldjuk a messiási korról kapcsolatos felfogásának szembeszökő következtetlenségeit. Maimonidész messiás-kori áttekintéseit teljes egészében a messiási korról kapcsolatban megfogalmazott rabbinikus kijelentésekre alapozza, ám ezek a kijelentések valamiért mégsem látszanak támogatni elméletét.

Amint arra Náchmanidész rámutatott, látszólag nagyszámú olyan *Midrás* ismeretes, amelyek mintha ellentmondának azon maimonidészi alapelvnek, hogy a megváltás kora nem valamiféle új és csodákkal teli világrend avat majd fel. Példának okáért a Talmud²¹⁷ fenntartja, hogy: „az idők végezetén a ma csu-

²¹⁷ *Kötubot* 112b.

pán árnyékadó fák is gyümölcsadók lesznek, ahogy írva van²¹⁸: *a föld megadja termését és a mező fája megadja gyümölcsét*”.

Szószerinti vagy allegorikus?

Ahhoz, hogy érvényre juttassuk a maimonidészi megközelítést, teret kell adnunk a passzus allegorikus értelmezésének. Bizonyos, hogy a *gyümölcsfák* kifejezés interpretálható a Tóratudósokra, az *árnyékadó fák* kifejezés pedig a tanulatlanokra tett utalásként, hiszen egy másik helyen a Talmud hasonló utalásokkal él, amikor a bölcsekről és a tömegekről beszél²¹⁹. Mindamellet a nagy számú rabbinikus szentírás-magyarázat, amely a hétköznapi értelemben vett mezőgazdasági termelés radikális átalakulását sejteti, Maimonidész sok allegorikus interpretációját tarthatatlanná teszi. Vegyük például a fentebb idézett bibliai vers egy másik rabbinikus értelmezését²²⁰: „A föld nem úgy terem majd, mint most, hanem úgy, ahogyan Ádám, az első ember idejében. Azon a napon, amikor elvetette a magot, már ki is sarjadt a termés”.

A messianisztikus próféciák szó szerinti értelmezésének elutasítása, sok más kommentátort – nem csak Náchmanidészt – vezetett el odáig, hogy elutasítsa az előbbi felfogását. Egy idevágó példa: Rabbi Ávrahám ben Dávid, akit többen, mint *Ráávád*-ot ismernek, megfelelően a Maimonidész fő ellenfeleként szerzett hírnevének, vitába száll annak minden próféciát allegóriává lefokozó szemléletével. „Nézzük csak – figyelmeztet –, mi áll a Tórában: »És eltörlöm majd a ragadozókat a föld színéről«, utalván ezzel arra, hogy ez a prófécia bizonyosan nem allegória, sokkal inkább annak leírása, ami valóban be fog következni, nevezetesen, hogy Isten megváltoztatja majd a vadállatok ragadozó természetét.”

Izraelben és Izraelen kívül

Rabbi Dávid ben Zimrá a *Ráávád* kommentárjaira adott válaszában egy érdekes megközelítéssel igyekszik összhangba hozni Maimonidészt a messiási korról tett, csodákat beharangozó rabbinikus kijelentésekkel. Azt állítja ugyanis, hogy a vadállatok megváltoztatásáról szóló bibliai versben nincs ellentmondás. Ahogyan a többi vers is allegória, úgy ez is az.

A következőképpen kell gondolkodnunk: A próféciák szó szerinti értelemben fognak beteljesülni Izrael földjén. Erre utal a következő vers is: „Nem cselekszenek gonoszságot, és nem pusztítanak az *Én szent hegyemen*, mert *a föld* – azaz a legismertebb föld – telve lesz tudással.” Az is írva van, hogy: „Eltörlöm majd a ragadozókat *a föld színéről*.” Más vidékeken, ezzel ellentétben: „az élet

²¹⁸ 3Mózes 26:4.

²¹⁹ Lásd *Táánit* 7a.

²²⁰ *Kötubot* 112b.; *Torát Kohánim*.

folytatódik majd a maga megszokott medrében”. Ezeken a vidékeken a próféciák csupán allegorikus értelemben fognak beteljesülni, amint meg van írva²²¹: „Nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul.”

Ám Izrael földjén a próféciák szó szerinti és allegorikus értelmükben egyaránt be fognak teljesülni.

Ám közelebbről szemügyre véve, ez a maimonidészi szemlélet összhangba hozására tett törekvés nem állja meg a helyét. Maimonidész azon a véleményen volt, hogy abban az időben semmiféle természetfeletti újításra nem fog sor kerülni sem Izraelen belül, sem azon kívül, és ezt fogalmazza meg következő nyilatkozatában is: „Fölösleges bárkinek olyasmit képzelnie, hogy a messiási korban a természet rendjének bármely eleme hatályát veszítené, vagy hogy újításokra kerülne sor a teremtés művében.” Bizonyos, hogy egy valamiféle transzcendens rend bevezetésének Izraelen belül a teremtés művében véghez vitt újításokkal kellene együtt járnia.

További hasonló bizonyítékok idézhetők Maimonidész azon nyilatkozataiból, amelyek szerint a Messiásnak nem szükséges csodákat művelnie vagy fel támasztani a holtakat ahhoz, hogy elfogadtassék, mint a zsidó megváltó. Maimonidész állítását igazolandó utalt rá, hogy Rabbi Ákivá elfogadta Bár Kochvá messiás mivoltának érvényességét annak ellenére, hogy az nem művelt semmiféle csodát és isteni jeleket sem produkált. Na már most, mivel a Bár Kochvá felkelés Izrael földjén zajlott le, Maimonidész, úgy tűnik, azon az állásponton van, hogy a megváltást követően még a szentföldön is fennmarad majd a dolgok eddigi megszokott természetes rendje.

A Bűn előtti természet

A számos kommentátor közül, akik megkísérlik összhangba hozni Maimonidész allegorikus szemléletmódját a bölcsek betűkövető értelmezésével, rabbi Méir ben Gábáj, az *Ávodát Hákode*s szerzőjének előterjesztése tűnik még a legelfogadhatóbbnak. A természet, amilyen formájában azt ma ismerjük, nem ugyanúgy fest, mint akkoriban, amikor Ádám még az Édenkertben tartózkodott. Az Édenkertben elkövetett bűne következményeképpen Ádámot, Évát és velük együtt az egész földet megbüntette az Örökkévaló. Ám a messiási korban minden egyes teremtmény újra abban a természetben fog élni, amely a teremtés kezdeti időszakában, a bűnbeesést megelőzően létezett. Ily módon Maimonidésznek a konstans világrendről tett nyilatkozatába még mindig beleilleszthető egy visszatérés a természet *eredeti rendjéhez*. A tudás fájánál elkövetett bűnt megelőzően minden fa termelt gyümölcsöt és nem voltak ragadozók. Ám a bűn megmetyeljezte a világ spirituális öntőformáját, ami a ma tapasztalható negatív következményekkel járt. Viszont a messiási megváltás visszahozza majd a töké-

²²¹ *Jesájá* 2:4.

letességet a világba, és Isten eredeti szándéka a világrendet illetően újra megvalósul.

Azonban közelebbről megvizsgálván, ezt is el kell vetnünk. Amikor Maimonidész elutasítja azt a felvetést, hogy a természet rendjében újításokra kerül majd sor, nem csupán a potenciális formák megváltozásának lehetőségét, de a *tényleges*, a megfigyelhető világban bekövetkező csodálatos változások lehetőségét is elveti. Úgy tűnik, nem számít, hogy bizonyos fáktól konkrétan *mikor* vették el gyümölcsstermő képességük, vagy hogy egyes állatok mikor lettek felruházva ragadozó hajlamukkal. Ami viszont számít, az az, hogy a természetük valamikor megváltozott, és Maimonidész azt hangsúlyozza, hogy ezen most már a messiási kor sem fog újra változtatni.

Természetes-e a halottak feltámadásának ténye?

Kétségtelen, hogy egy egynemű jövőkép érdekében igencsak kívánatos lenne összhangba hozni a messiási korszakkal kapcsolatos maimonidészi nézetet a rabbinikus állásfoglalás természetfölöttiség-preferenciájával.

Ennek az összhangnak a megteremtése már csak azért is nagyon elemi, mivel Maimonidész más munkáiban mégis a mélységesen transzcendens megközelítés a jellemző. Elegendő lesz ezt két példával szemléltetnünk.

Először is, szerepel egy vita a Talmudban azt illetően, hogy vajon szabad-e egy férfinak *Szombaton* karddal, íjjal vagy valamilyen egyéb harci szerszámmal sétálnia az utcán. A vita a körül a kérdés körül forog, hogy vajon ezek a tárgyak ruhadíszeknek tekintendők, amely esetben ugyanazon rendelkezés alá esnének, mint az ékszerek, s így viselésük nem számítana cipelésnek. A Talmudban ismertett többségi vélemény, amellyel Maimonidész is egyetért, a következő: „Ezek nem ruhadíszek, hanem gyalázatos eszközök, mivel meg van írva: »Kardjaikból kapákat kovácsolnak, lándzsáikból metszőkéseket... hadakozást többé nem tanulnak.«” Más szóval, ha ezeket a tárgyakat ruhadíszeknek tekintetnénk, nem kellene majd őket átalakítani a messiási korban.

Így hát úgy tűnik, Maimonidész azt tartja, hogy a messiási megváltást követően ezeknek a harci eszközöknek a fizikai átalakítására fog sor kerülni, és a világban nem lesznek újabb háborúk. Ezt a próféciaát tehát meglehetősen szó szerint értelmezi.

De ami még ennél is fontosabb, Maimonidész a zsidó hitelvek egyikeként megemlíti, hogy a Messiás eljövételét követően fel fognak támadni a halottak! Vajon miféle esemény lehet ennél radikálisabb, mi cáfolhat rá ennél jobban a ma érvényben lévő természeti törvényekre? Hogyan utasíthatta Maimonidész a messianisztikus próféciaát az allegória, a képletes beszéd tartományába, azzal az ígérettel, hogy a természeti világ változatlan formában marad fenn, s jelenthette ki egyúttal mégis, hogy a holtak bizonyosan fel fognak támadni?

Két korszak

A lubavicsi rebbe Rabbi Menáchem Schneerson megadja a választ erre a kérdésre. Maimonidész álláspontja szerint a megváltás korszaka két időszakaszra tagolódik majd. Az első időszak legmarkánsabb történése magának a Messiásnak az eljövetele lesz, ebben a periódusban a természet rendje a maival megegyező marad. Ám ezt egy olyan időszakasz követi majd, amelynek rendkívüli történései ellentmondanak a jelenlegi természeti törvényeknek. A halottak fel-támadása ebben az utóbbi periódusban fog bekövetkezni.

Az első természetes periódus

Ebben az összefüggésben von párhuzamot Maimonidész Bár Kochvá proponált messianizmusa és a végső megváltó messianizmusa között, jelesül, hogy egyiküknek sem szükséges csodákat előidéznie ahhoz, hogy jelöltségüket igazolják. Ezzel az utalással Maimonidész azt igyekszik tisztázni, hogy a Messiás eljövetele nem hozza magával új világrend kialakulását; ebből következik tehát, hogy az, hogy a Messiás csodatévő személy lesz-e vagy sem, teljességgel lényegtelen a zsidó nép körében betöltött szerepe szempontjából.

Maimonidész hétköznapi szavakkal definiálja a Messiás szerepét, kihangsúlyozva tetteinek nagyszerű aspektusait és azok közvetlen kihatását a nemzet spirituális karakterére. A Messiás visszaállítja a zsidó királyságot, újraépíti a Szentélyt, és összegyűjti a világban szétszóródott zsidóságot. Ezekkel a tetteivel olyan körülményeket teremt, amelyek között a zsidók képesek lesznek a Tóra szerint élni és betartani annak minden előírását. Mi több, a Messiás minden akadályt – mint amilyen például a háború vagy az éhség – el fog hárítani Isten imádásának útjából, és nem csak Izraelben, de az egész világon. Ennek következtében a Föld lakói „szabadon megismerkedhetnek majd a Tórával és annak bölcsességével minden nyomás és háborgatás nélkül. Abban az időben nem lesz már sehol sem éhínség, sem háború... és az egész világ már csupán kizárólag Isten megismerésével lesz elfoglalva.” Ilyesformán a világ természetes, mindennapos történései közepette a Föld lakói fölemeltetnek az Istennel kapcsolatos tudás és gyakorlat tökéletes állapotába. A világ újbóli Isten felé fordítása képezi a Messiás küldetésének központi elemét.

A királyság eme koncepciója teljes kifejeződést nyert a Dávidi dinasztia első uralkodójának, magának Dávid királynak idejében. Ő egy lobogó alatt egyesítette az egész zsidó népet és befejezte Izrael földjének meghódítását, így biztosítva a békét a nemzet számára. Ezt követően megtette az előkészületeket a jeruzsálemi Szentély megépítésére. Közvetlen leszármazottja, a messiás király pedig maga fogja felügyelni ezt a folyamatot egészen annak befejezéséig. Ez a magyarázat jól összeegyeztethető a zsidó uralkodó Maimonidész által felvázolt

átfogó rendeltetésével²²²: „Egy király rendeltetése és személyes célja az igaz hit felmagasztalása kell, hogy legyen”.

Maimonidész e szavakkal kezdi a Messiással kapcsolatos fejtegetéseit: „Egy messiás király támad majd a jövőben, aki megújítja Dávid dinasztiáját és visszaállítja annak eredeti szuverenitását.” Maimonidész ezt követően megemlíti, hogy ezzel lehetőség nyílik majd a Tóra és annak minden egyes *micvá*-jának megtartására. „Ő újra felépíti majd a Szentélyt és összegyűjti a számkivetetteket... Akkor aztán, a régi időkhöz hasonlóan, újra lehetőség nyílik majd a törvények mindegyikének betartására... újra lesz áldozathozatal... szombat- és jóbél-év a Tórában említett legapróbb részleteknek megfelelően.” A zsidó vallási szertartások minden egyes olyan eleme, amelyet a számkivetésben nem lehetett megtartani – mert a zsidók Izraelen kívül éltek és nem volt Szentélyük –, újra betarthatóvá válik.

E pontot tovább hangsúlyozandó, Maimonidész egy újabb az előbbi közvetlenül követő rendelkezést említ, amely a gondatlanságból elkövetett emberöléssel megvádoltakat befogadó három új menedékváros alapításáról szól²²³: „Hasonlóan, a menedékvárosokkal kapcsolatban a következő mondatik ki: *Amikor a Mindenható kiterjeszti a te határaidat... létesíts még három várost.* Ez a parancs sosem lett teljesítve. Bizonyos, hogy a Mindenható nem hiába rendelkezett így, tehát nyilván arra gondolt, hogy ez majd a messiási korszakban fog teljesülni.” Vagyis nem csupán arról van szó, hogy a szétszórás kezdete óta nem létező menedékvárosok újra felállíthatnak, hanem arról is, hogy ez a *micva* egy a korábnál sokkal teljesebb és tökéletesebb módon lesz végrehajtva. Ugyanez érvényes az összes többi *micvá*-ra is.

Mivel a Messiás célja az, hogy a vallási élet terén tökéletes állapotokat hozzon létre, nem várható el, hogy szükségszerűen csodatévő is legyen. Nem is beszélve arról, hogy a világ természetes rendjének megváltoztatása meglehetősen ellentmondásban van azzal a felfogással, hogy: „ez a Tóra, minden rendelkezésével és törvényével együtt, örök.” Tehát a Messiás érkezésével beharangozott epocha nem valamiféle csodálatos korszak lesz.

A második korszak

Mindamellet ezt az időszakot egy valóban csodákkal teli periódus fogja követni, amikor Isten majd „eltávolítja a ragadozókat a föld színéről” és az árnyékadó fákon gyümölcsöt fakaszt. Ezek a prófécia a megváltás korának egészéről beszélnek, és nem allegorikusan kell interpretálni őket, mert szó szerinti értelemben fognak beteljesülni a megváltás későbbi szakaszában, amikor is kikelnek majd sírjaikból a halottak.

²²² *A királyok szabályai* 4:10.

²²³ *5Mózes* 12:20.

Rabbi Menáchem Schneerson elismeri, hogy ez a megközelítés még mindig nem egészen kielégítő. Ha ugyanis a Messiás eljövetele nem fogja kiváltani a világ természeti rendjének megváltozását, akkor vajon melyik esemény fogja? Ha nem maga a messiási kor, akkor mi más idézi majd elő a halottak feltámadását és a jelenleg ismert világ gyökeres átalakulását egészen addig a fokig, amikor már mindennaposak lesznek a csodák?

Magának Maimonidésznek az írásai is tovább bonyolítják a dolgot. *Levél a feltámadásról* című munkájában Maimonidész azt írja, hogy a *Misné Torá*-ban közzétett saját állításai – melyek szerint a megváltásra vonatkozó próféciák allegorikus természetűek – nem képviselnek határozott és végleges véleményt a tárgyval kapcsolatban. És valóban, könnyen lehetséges, hogy a próféciák szó szerinti értelmükben fognak beteljesülni.

Ám ha a Messiásnak az a célja, hogy előidézze a megváltásnak egy olyan állapotát, amely a Tórának és parancsolatainak a fizikai létezésen belüli maradtalan követésében fejeződik majd ki, akkor egy új és csodálatos világrend ennek mintha kissé ellentmondana.

Siettetve vagy a maga idejében

A végső elemzésben a lubavicsi rebbe kifejti, hogy a maimonidészi szemlélet valódi összhangba hozása Náchmanidész véleményével és a Bölcsek mesianisztikus várakozásaival egy fontos, a messiási korra vonatkozó talmudi kijelentésen múlik:

Írva van²²⁴: „Jött valaki az ég felhőin, aki emberfiához hasonló volt”; ugyanakkor az is írva van²²⁵: „Királyod érkezik hozzád, akár egy szegény ember, számárháton”. Amennyiben a zsidó nép érdemesnek találta a megváltásra, akkor a Messiás eljön majd „az ég felhőin”²²⁶; ha nem bizonyulnak érdemesnek, akkor úgy jön el „akár egy szegény ember, számárháton”²²⁷.

A Talmud arról beszél, hogy a Messiás előtt kétféle fellépési mód áll. Ha a zsidó nép kellően érdemesnek találta, akkor a messiási kor emelkedett körülmények között érkezik majd el. Ám ha erényeikben fogyatékosnak találta, akkor a Messiás afféle hétköznapi utas módjára toppan majd be.

A koncepciót, amely szerint a messiási kor beköszöntött a zsidó nép erényességétől függ, a bölcsek is alkalmazzák, amikor a Messiás eljövetelének idejére utalnak. A megváltás bekövetkeztének két módja lehetséges. Jesájá a

²²⁴ *Dániel* 7:13.

²²⁵ *Zchárjá* 9:9.

²²⁶ *Dániel* 7:13.

²²⁷ *Uo.*, *Szánhedrin* 98a.

megváltással kapcsolatban a következőt mondja²²⁸: „A kevés is ezerré nő, a kicsiny is hatalmas néppé. Én, az Örökkévaló, siettetni fogom ennek megvalósulását a maga idejében”. Mire aztán a bölcsek sietnek feloldani a látszólagos ellentmondást a *maga idejében* és a *siettetni fogom* kifejezések között. A következő magyarázatot adják²²⁹: „Ha érdemesek, *siettetni fogom*; ha érdemtelenség, akkor majd a *maga idejében* jön el”.

Rási ezt egy másik *Jesájái* versen jobban megvilágítja²³⁰: „Kiáltást hallok Széirből: Őrálló, meddig tart még az éjszaka? Őrálló, meddig tart még az éjjel? Az őrálló így felel: *Közeleg a reggel, de még éjjel van. Kérdezhettek, de inkább akkor, ha majd visszajöttök.*”

A Talmud *Szánhedrin* traktátusában adott magyarázatot követően Rási a következőképpen világítja meg ezeket a talányos szavakat²³¹:

A Mindenható így szólt: „A Próféta Hozzám kiált fel Edom járma alól: *Ó, Izrael gyámolítója, mire fog vezetni ez az éjszaka és a [számkivettség] e [nagy-nagy] sötétsége?*” Amire a Mindenható ekképp felelt: „Ha akarom, rátok virraszthatom a reggelt, de rátok küldhetem az éjt is, amely mindenképp elborítja majd a bűnösöket az idők végezetekor. Ha valóban siettetni akarjátok a Végső Megszabadítást – Tartsatok bűnbánatot!”

A megváltásnak a zsidók érdemességének mértékétől függő különböző formáira újabb példát szolgáltat az a Talmudban olvasható vita, amely a Harmadik Szentély felépülésével foglalkozik. Rási és más kommentátorok a Babiloni Talmud alapján azon a véleményen vannak, hogy a Harmadik Szentély a mennyből fog aláereszkedni. Nem emberi munka által kell majd felépülnie. A Jeruzsálemi Talmud azonban fenntartja, hogy a Harmadik Szentélyt a Messiás fogja felépíteni. Noha Maimonidész ez utóbbi véleményt tette magáévá, mégis ha a zsidók érdemesnek találtnak, mennyei Szentély adatik nekik, ha pedig nem, akkor a Szentélynek földi halandók erőfeszítéséből kell majd megépülnie.

Ha érdemesek...

Nos, haláchikus kompendiumában, a *Misné Torá*-ban – ahol Maimonidész szándéka az, hogy végtére is képet adjon arról, mi az, ami egészen biztosan be fog teljesülni –, Maimonidész az utóbbi forгатókönyvet részletezi. Végül is ki állíthatja bizton, hogy a zsidók valóban kellően érdemesnek találtnak majd arra, hogy egy csodás messiási megszabadításban részesüljenek? A nép minden

²²⁸ *Jesájá* 60:22.

²²⁹ *Szánhedrin* 98a.; *Táánit* 1:1 [3a. old.]; *Jálkut Simoni*, *Jesájá* 503.; *Énekek éneke Rábá*, vége; *Zohár* 1:117b.

²³⁰ *Jesájá* 21:11–12.

²³¹ Rási, *Szánhedrin* 94a.

egy tagjának szabad akarata van, és efféle ígéretek nem adhatók egy olyan zsidó törvénykönyvben, ahol mindennek olyan akkurátusan és precízen kell megfogalmazva lennie. Következésképpen Maimonidész ragaszkodik azon véleményéhez, hogy a világ természetes rendje továbbra is fennmarad. A lehetőség ennek ellenére fennáll, hogy a zsidó nép kollektív spirituális teljesítménye kiváltja egy csodás világrend létrejöttét.

Ezen az alapon már értjük, mi vezet majd el a megváltás kora második szakaszának beköszöntéhez. Mihelyst „az egész világ már csupán Isten megismerésével lesz elfoglalva” és a zsidók tökélyre vitték Isten törvénye iránti elkötelezettségüket és annak megtartását, akkor válunk majd érdemessé arra, hogy egy csodás világrend köszöntsön ránk, amellyel együtt jár majd a holtak feltámadása is.

Ezért Maimonidész *Levél a feltámadásról* című munkájában azt a kiegészítést teszi, hogy a zsidók valójában „kiérdemelhetik” a messianisztikus próféciák szó szerint való beteljesülését, és nem csupán a messianisztikus folyamat egy későbbi szakaszában, hanem akár a megváltás hajnalán is.

A legtöbb álláspont Náchmanidészt követi

Ily módon a maimonidészi és náchmanidészi víziók összhangba hozhatók, de csupán a messiási kor tekintetében.

Ám az Eljövendő Világ pontos definíciója körüli vita továbbra is tart. Maimonidész szerint még a messiási kort is követi majd egy korszak, amelyben minden ember meghal, majd belép az Eljövendő Világba, amely Maimonidész véleménye szerint ugyanaz, mint az Édenkert, a test nélküli lelkek világa. Náchmanidész persze a messiási koraként és a holtak feltámadásának időszakaként azonosítja az Eljövendő Világot, és jóslata szerint ez lesz az egész történelmi folyamat csúcspontja, betetőzése.

E különbségek valóban összeegyeztethetetlennek tűnnek. A *Cemách Cedek* hosszasan fejtegeti művében – a *Derech Micvotchá*-ban, amely a micvák ezoterikus okaival foglalkozik – azokat a mérhetetlen eltéréseket, amelyek a két nagy bölcslet elválasztják egymástól. A *cicit micvá*-ja misztikus szempontjainak megvilágításával kimondja: nem lehet kérdéses, hogy az elsőprő többségű zsidó álláspont, különösen, amelyet a Kabbala és a chászidizmus misztikus körei képviselnek, Náchmanidészt követi ebben a kérdésben. Most kezdhetjük el méltányolni és átlátni mindazt az ismeretet, amelyre hosszás fejtegetéseink során szert tettünk azt illetően, hogy általában a fizikai világ, különösen pedig a holtak feltámadása miképpen szolgál a teremtés folyamatának meghaladhatatlan csúcspontjául, s miképpen testesül meg benne az Isteni legmagasabb szintű revelációja.

Mivel ez – Isten végtelen Lényegének revelációja, s vele egy időben a világ határok közé szorított természeti rendjének megőrzése – jelenti a lehetséges legmagasabb szintű mennyei megnyilatkozást, nem lehet kétség afelől, hogy

egyben ez jelenti minden létező létének betetőzését, és hogy ebben ölt testet a Teremtő és teremtmény közt létezhető legmagasabb szintű közösség is. Minden, még az Édenkert fennkölt spiritualitása is jelentéktelenné halványul ahhoz a kinyilatkoztatáshoz képest, amely a messiási kor és benne a holtak feltámadása idején fog bekövetkezni. Ez a korszak örökké fog tartani. Semmilyen más korszak nem váltja fel.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

5. Kabbala – Zsidó misztika

A kabbalisztikus *Széder Histálselut* – az isteni fény láncolata

Nefes háádám – a lélek kabbalisztikus „lélek térképe”

Kabbala – Zsidó misztika

TÁNJA: A KÖZEPESÉK KÖNYVE

Írta a Ijadi Snéur Zálmán rabbi

A *Tánjá* vagy „A közepesek könyve” a chábád chászidizmus klasszikus kézikönyve, „bibliája”. A benne foglalt alapfogalmakra épül a chászidizmus egész sor alapelve, ideológiája. Szerzője Snéur Zálmán rabbi, a chábád mozgalom megalapítója.

Négy részből áll: *Likuté Amárim* (Mondások gyűjteménye, vagy más néven „A közepesek könyve”), *Sáár Hájichud vöháemuná* (A hit és az egyistenhit kapuja), *Igeret Hátsuvá* (A megtérés dekrétuma) és *Igeret Hákodeš* (A szent dekrétum). Sok nyelvre lefordították, és világszerte több ezer kiadásban jelent meg. Magyar fordítására ez az első kísérlet. A jegyzeteket a fordító írta.

37. fejezet

A VILÁG CÉLJA, A MESSIÁSI KOR

RSZ az előző fejezetben kifejtette, hogy Bölcseinknek az a megállapítása, miszerint „az Örökkévaló azt kívánta, hogy legyen egy hajléka az alsó régiókban”, a mi anyagi világunkra utal. Az isteni teremtő erő feltárulkozásának foka szerinti mércével mérve ez a világok legalsóbbika. Az Örökkévaló mégis kifejezetten ezt a „kettőzött és újra kettőzött sötéttséggel” áthatott világot választotta „hajlékául”, ahol jelenléte végül majd sokkal nagyobb mértékben nyilvánul meg, mint a magasabb világokban, s nem leplezi majd semmiféle „öltözék”.

Ez majd a messiási korban következik be, abban az időszakban, amiért a világ eredetileg teremtett, mikor majd az egész világon manifesztálódik az istenesség, hogy a világ összes népe átélje az isteni megváltást.

A messiási kornak ez a mindenek fölötti tökéletessége és a holtak fel-támadásának ideje – értve ez alatt az Éjn Szof-fényének anyagi világunkban történő feltárulkozását –, a száműzetés egész ideje alatti cselekedeteink és isteni szolgálataink függvénye.

Mivel a micva jutalmát maga a micva teremti meg. A micva teljesítése révén az ember fentről lefelé húzza az áldott Éjn Szof-fényt, hogy felöltöztesse e világ anyagiságába, azaz egy olyan dologba, amely hajdan a *klipát nogá* uralma alatt állt, és életerejét ettől a *klipától* kapta; nevezetesen mindazoktól a tiszta és engedélyezett tárgyaktól, amelyekkel a micvát vég-

rehajtják. A micva teljesítésével az ember az Éjn Szof-fényét deríti arra a tárgyra, amellyel a micvát végrehajtották.

RSZ ennek a „tisztá és engedélyezett tárgytól, amelyekkel a micvát végrehajtják” mondatnak a megvilágítására mindhárom kategóriából – állati, növényi és lélektelen élet – idéz egy-egy példát.

A töfilinnek, a mezuzának és a Tóra tekercsnek például engedélyezett, kóser állatok bőréből kell készülnie.

Ahogy Bölcsseink mondták²³²: „Az ég művéhez – azaz a micvatárgyhoz – csak az használható, ami tiszta és megevése engedélyezett.”

Az ilyen állatból készített pergamen [vagy bőr] azonban mindaddig a *klipát nogá* domíniumába tartozik, míg valaki például tefilint nem készít belőle, akkor ugyanis a micva az *Éjn Szof* fényét vonja le rá.

Ugyanez érvényes az etrogra, amely nem orlá (a fa első három termésének tiltott gyümölcse)*, **a nem tolvajlásból származó pénzből adott alamizsnára és hasonlókra**, azaz a micva teljesítése közben használt más tárgyakra, mindarra, ami addig a *klipát nogá* régiójába tartozott, és (mint az RSZ mindjárt kimutatja) csak a micva célját szolgálva bukkant fel az Isteni Akaratra.

* Megjegyzés

Hivatkozva arra a korábbi álláspontjára, miszerint az *orlá* nem használható *etrog*ként, az alamizsnának pedig becsületesen szerzett pénzből kell származnia, RSZ megjegyzi:

Mivel az orlá a három teljességgel tisztátalan klipá közé tartozik, amelyek – miként az az Éc Chájim-ban írva van – sosem emelkedhetnek a szentség régióiba, ezért azt a gyümölcsöt, amely *orlá*, s ekképpen életerejét a kelipákból meríti, nem lehet fölemelni azáltal, hogy micvát hajtunk végre vele.

Ugyanez érvényes minden olyan micvára, amelynek végrehajtása során – mentsen tőle az Örökkévaló! – bünt követnek el. Mivel a bűnös cselekedet a három teljességgel tisztátalan kelipából meríti az életerejét, ezért az általa végrehajtott micva az ilyen cselekedetet nem emelheti föl.

Megjegyzés vége

Ha azonban tiszta és megengedett tárgyakkal hajtják végre, a micva a teljesítéséhez használt tárgyakat a *klipát nogából* a szentségbe emeli, hogy egyesüljenek az Éjn Szof fényével. RSZ így folytatja:

Annak a tárgynak viszont, amely teljesíti az Örökkévaló parancsolatát és Akaratát, az életereje fölemelkedik, feloldódik és beleépül az áldott Éjn Szof-fénybe, ami az Ő micvába öltöztetett Akarata, azaz az Isteni Akarat, amit minden micva képvisel.

²³² *Sábát* 108a.

A micvában ugyanis nincsen „semmilyen leplezés”, ami elrejtene az Ő fényét, és ami megakadályoz egy tárgyat abban, hogy feloldódjon ebben a fényben. Mint fentebb már említettük, valahányszor az Éjn Szof sugarai feltárulnak, nincs többé semmilyen elkülönülés az Örökkévalótól: minden az Ő fényében egyesül – ez esetben a tárgy, amellyel az Akarat és az Éjn Szof fénye feltárulkozását képviselő micvát végrehajtják.

* * *

RSZ ez idáig arról a hatásról beszélt, amelyet a micva fejt ki a végrehajtásához használt tárgyakra (például az *etrogra*, a *töfilin* elkészítéséhez használt bőrre, stb.). Most áttér arra, hogy milyen hatást gyakorol a micva végrehajtásában résztvevő zsidó állati ösztön-lelkére. Ez a lélek, miként a fentebb említett tárgyak, a *klipá nogá*ból meríti életerejét, és valahányszor micvához használják, hozzájuk hasonló módon a szentség birodalmába emelkedik, s feloldódik a micva által képviselt Isteni Akaratban.

RSZ így beszél erről:

Ugyanez érvényes a micvát végrehajtó ember testében lakozó éltető állati lélek erejére, és magára az öltözékre, amelyben a micva cselekedetét végrehajtották. Ekkor az fölemelkedik a kelipából, feloldódik a micva szentségében, azaz az Ő Akaratában, és megsemmisül az áldott Éjn Szof fényben.

RSZ ezek után elmondja, hogy azok a micvák, amelyek végrehajtásához csupán szavakra van szükség, hasonló hatást gyakorolnak az állati ösztön-lelkekre, jóllehet az állati ösztön-lelek ereje itt semmilyen micva teljesítésében nem játszik szerepet.

Az állati ösztön-lelek ereje még olyan micvák teljesítése esetén a szentség magaslatába emelkedik, mint a Tóra-tanulás, a Sömá recitálása, az imádkozás és hasonló, noha ezek nem foglalnak magukban semmilyen fizikai cselekedetet, amelyek a *klipát nogá* domíniumába tartoznak. Mégis elfogadott elv, hogy „a gondolat nem beszéd” (nem helyettesíti a beszédet); és nem teljesíti Tóra-tanulási, imádkozási, stb. kötelezettségét az, aki nem mondja ki ténylegesen a szavakat.

Ugyancsak elfogadott dolog, hogy „az ajkak mozgása cselekedet”, és az ilyen „cselekedet”, ugyancsak a *klipát nogá*ban gyökerezik, amelyet ugyanúgy az állati lélek táplál, mint a korábban tárgyalt tényleges fizikai cselekedeteket.

Az isteni lélek nem tud kifejeződni az ajkak, a száj, a nyelv és a fogak – a beszéd szervei – által, illetve erre csak a test szerveinek öltözékébe öltöztetett éltető állati lélek útján képes.

Az isteni lélek teljes egészében spirituális, a test pedig anyagi. Következésképp az isteni lélek csak valamilyen közvetítőn keresztül képes aktivizálni a testet valamilyen micva végrehajtására. Ez a közvetítő közeg az állati lélek, amely egyfelől *lélek*, spirituális lélekerő, másfelől hús-vér formába van öltöztetve.

Erre a közvetítő közegre ugyanúgy szükség van a beszéd által végrehajtott micváknál, mint a cselekedet által végrehajtottaknál. A micva által megkívánt szavak kimondásához ugyanis „cselekvésre” is szükség van, ennél fogva tehát az isteni lélek csak az állati lélek erején keresztül képes azt végrehajtani.

Ennél fogva tehát minél erőteljesebben mondja ki valaki a Tóra vagy az imádság szavait, annál több állatlelki-energiát fektet és burkol be ezekben a szavakba. Következésképp több kelipa-energiát alakít át a szentség állapotába.

Ez a jelentése a „Minden porcikám ezt mondja... [Ki volna hozzád fogható, Istenem?]”²³³ versnek is, ami azt jelenti, hogy a Tóra és az imádság szavait az embernek „minden csontjából” kell mondania, hogy a micva teljesítése során a lehető legtöbb testi energiát vegyék igénybe.

Ezért mondják Bölcsseink²³⁴: „Ha a Tóra mind a 248 tagotokban benne lakozik, megőrződik emlékezetekben, különben nem őrződik meg.”

Mivel a Tórával kapcsolatos dolgokban **a feledékenység az időnként szentségben feloldódó klipát nogából származó testi klipából és az éltető állati erőből táplálkozik,** ezért ha az feloldódik a szentségben, a feledékenységnek többé semmi alapja.

Ez úgy érhető el, ha az ember minden energiáját a Tóra és az imádság szentségére összpontosítja, meggyöngíti az állati lélek és a test erejét.

Ez tehát a jelentése a fentebb említett idézetnek: mikor valaki mind a 248 tagjával (annak energiájával) merül a Tóra-tanulásba, akkor azt megőrzi az emlékezet, mert meggyöngül a feledékenységet előidéző kelipa.

* * *

RSZ eddig arról beszélt, milyen hatást gyakorol a micva a teljesítéséhez igénybe vett állati lélekre. Most azt állítja, hogy a micva teljesítésével nemcsak az állati lélek emelkedik a *klipát nogából* a szentségbe, hanem ugyanígy föl-emelkedik a *klipát nogá* régióiból mindaz az étel-ital is, amely életben tartotta, és erőt adott neki a micva teljesítéséhez.

²³³ Zsoltárok 35:10.

²³⁴ Éruvin 54a.

Erre alapozva RSZ elmagyarázza, hogyan emelkedik majd a szentség régióiba a világ *összes* tárgya, amely jelenleg a *klipát nogából* meríti életerejét.

Egy további előnye a cselekvést igénylő micváknak (mármint azon kívül, hogy – mint azt fentebb említettük – fölemelik az ember állati lelkét), hogy a **Tóra-tanulás, ima és hasonlók betűinek kimondásába öltöztetett éltető lélekerő, vagy a cselekvést igénylő micvák végrehajtásába öltöztetett energia a teljes növekedését és életerejét a vérből meríti, ami maga *klipát nogá*, és mindazt az ételt és italt jelenti, amit valaki megevett és megivott, és azok vérré váltak benne. Ezek a *klipát nogá* régiójába tartoztak, és abból merítették életerejüket.**

Mikor valaki az ebből az ételből és italból merített energia által hajt végre egy micvát, **ez a *klipá* rosszból jóvá alakul, és beleépül a szentségbe, mégpedig a benne gyökerező állati lélek energiája által** (tehát azzal az energiával, amelyet olyan tárgyak táplálnak, amelyek ebből a kelipából merítik életerejüket), **amely ezúttal a Tóra és az imádságok betűibe vagy a micva teljesítésébe öltözött, ami valójában nem más, mint az Isteni Akarat belső aspektusának leplezetlen megnyilvánulása.**

Életerejük ugyanis (a micvák teljesítésére fordított energia) **szintén beépül** (miként maga a micva is) **az áldott Éjn Szof-fénybe, amely az Ő micvák formájában kifejeződő Akarata, és életerejük által az állati lélek energiája hasonlóképpen fölemelkedik és beépül az Éjn Szof-fénybe;** és mivel a micva teljesítéséhez szükséges energia ételből és italból származott, ezért az étel és ital életereje a micvával együtt, amelynek teljesítését lehetővé tette, szintén belepül az Éjn Szof-fénybe.

Ily módon minden *klipá* nogá, amely hozzájárul az anyagi és testi világ egészének életerejéhez, szintén fölemelkedik. Mikor következik ez be?

Mikor egész Izraelben az *összes nsámá*, az isteni lélek, amely hatszáz-ezer egyedi hajtásra ágazik²³⁵, és az ebből leágazó egyéni lelkek teljesítik a Tóra 613 parancsolatát; amikor megtartóztatják magukat a 365 tilalom áthágásától, hogy helyes mederben tartsák a testben lakozó állati lélek 365 véredényét, s ilyenformán nem táplálkoznak és nem nyernek életerőt ilyen vétkek elkövetéséből, a három teljességgel tisztátalan *klipá* valamelyikéből, melyek a 365 bibliai tilalomból és leágazásaikból, a rabbinikus tilalmakból vannak levezetve.

Mivel mindaz, ami a három teljességgel tisztátalan kelipából nyeri vitalitását, nem emelkedhet szentségre, ezért ha netán egy zsidó áthágja valamelyik tilalmat, és ezáltal előidézi, hogy az adott tilalomhoz kapcsolódó véredény ezekből a kelipákból merítse energiáját, **az éltető lélek többé nem emelkedhet**

²³⁵ A hatszázezer a zsidó nemzet tagjainak hagyományosan elfogadott száma. Minden egyedi lélek e hatszázezer „általános” léleknek a további leágazása.

az Örökkévalóhoz, mivel beszennyezte a három tisztátalan *klipá* tisztátalansága.

Ezek a kelipák sosem emelkedhetnek föl, és meg kell semmisíteni és teljesen el kell pusztítani őket, miként írva van: „A tisztátalanság szellemét elmozdítom az országból.”²³⁶

Hasonlóképpen mindazon dolgok, amelyek ezekből merítik az életerejüket, sosem emelkedhetnek szentségre. Következésképp csak a 365 parancsolat mindegyikének betartása teszi lehetővé, hogy az egész éltető lélek fölemelkedjék, s egyetlen részét se tartsa vissza ezeknek a kelipáknak a tisztátalansága.

Továbbmenvé: mikor minden egyedi lélek beteljesíti a 248 pozitív parancsolatot is, s ezáltal lehúzza az áldott Éjn Szof-fényt, hogy fölemelje, Hozzá kösse és tökéletes egységben egyesítse Vele az egész éltető lelket, amely nem más, mint a test 248 tagja (ez a hatása az olyan micvának, amely egyesíti az éltető állati lelket az Örökkévalóval), hogy azok az Ő Akaratának megfelelően, miszerint egy hajlékot óhajt az alsó régiókban, ténylegesen egyek legyenek Vele, és oly erős ez az egység, hogy a test tagjai és az állati lélek bennük lakozó életereje az Örökkévaló „szekere” legyen, amiképpen a Pátriárkák azok voltak, akiknek minden egyes testrészüik tökéletesen alávetette magát az Isteni Akaratnak, ezért őket az Örökkévaló „szekereinek” nevezik: hasonlóképpen a micvák teljesítésével minden zsidó is „szekér” lesz.

Amikor majd egyszer Izrael közösségének éltető ereje az Örökkévaló szent szekere lesz, akkor e világ jelenleg *klipát* *nogából* álló általános életereje szintén kiemelkedik tisztátalanságából és „betegségéből”, és a szentségbe emelkedik, hogy az Ő dicsőségének feltárulkozásában (az „eljövendő világban”) az Örökkévaló szekere legyen.

Akkor minden test együtt tartalmazza majd az isteniséget, Ő pedig a Maga ereje fenséges szépségében megjelenik fölöttük, és „az Örökkévaló dicsősége betölti az egész világot.”

Izrael „szemtől-szembe” látja majd – az emberi szem ugyanúgy fogja látni az istenesség igazságát, ahogy a Természetfölötti „szem” látja –, amiképpen látta a Tóra-adáskor, amiről írva van²³⁷: „Teneked megmutattattott, hogy megtudjad, hogy ő az Örökkévaló, az Isten; nincs kivüle más.”

Szemben a csak rövid ideig tartó Szináj-hegyi revelációval, a jövőbeli reveláció állandó lesz.

A *klipát* *nogának* e szentségbe történő fölemelkedése által a három tisztátalan *klipá* teljesen megsemmisül és semmivé válik, mivel a táplálék és az életerő, amit most a szentségből nyernek, csak a *klipát* *nogán*, a kettejük közötti közvetítő közegen keresztül jut el hozzájuk.

²³⁶ Zchárjá 13:2.

²³⁷ 5Mózes 4:35.

A jót is, rosszat is tartalmazó *klipát nogá* az a közvetítő közeg, amelynek révén ezek a kelipák, amelyek teljességgel rosszak, teljes mértékben az isteniségből nyerik életenergiájukat, mely utóbbi viszont teljességgel jó. Mikor a *klipát nogá* az isteniségbe emelkedik, a tisztátalan kelipáknak már nincs szükségük rá, hogy külön is hozzájussanak az isteni életerőhöz, ezért megszűnnek.

Ebből következik tehát, hogy a messiási kor és a feltámadás célja – nevezetesen az Örökkévaló dicsőségének és Isteniségének feltárulkozása –, és a tisztátalanság szellemének száműzése a földről teljes egészében attól függ, hogy mind a 248 pozitív micva teljesítésével lehozzuk az Ő Isteniségét és az áldott Éjn Szof-fényt egész Izráel éltető lelkének mind a 248 tagjára (mivel az éltető lélek által az egész világot elárasztja majd az isteniség); és ez a cél függ attól is, hogy egész Izráel éltető lelkéből száműzzük a tisztátalanság szellemét, azaz a három tisztátalan kelipát, mivel azáltal, hogy száműzzük az éltető lélekből, a tisztátalanság szelleme az egész földről száműzetik, s tesszük ezt az által, hogy az éltető lélek megtartja a 365 micvát, s ezzel elejét veszi annak, hogy a 365 véredény a tisztátalanság szelleméből táplálkozzon.

Kabbala – Zsidó misztika

A TEREMTÉSTŐL A MESSIÁSIG

1. fejezet

Az otthon: a teremtés oka

Miért teremtette Isten a világot? Miért létezünk, és milyen célt szolgálunk? Olyan kérdések ezek, amelyekre minden filozófus és gondolkodó ember bizonyára keresi a választ. Talán csak maga a Teremtő tudná megmondani, miért hozta létre a világot.

„Akinek nincs otthona nem ember”

A *Tánjában*, a chábád chászidizmus alapművében Snéur Zálmán rabbi (RSZ) idézi a világ teremtését magyarázó Midrást²³⁸: „A Mindenható azt kívánta, hogy legyen egy lakóhelye a legalsó világban.” Noha az Örökkévaló rengeteg világot teremtett, melyek legtöbbször spirituális, és közülük csupán egyetlen anyagi, a legbensőbb vágya mégis az volt, hogy kimondottan a legalsó világban, a mi fizikai világunkban lakozzék. És úgy kívánta, hogy ez a világ a mondan, gyakran profán anyagi hajlékból alakuljon át olyan lakóhellyé, amely a Királyok Legmagasztosabb Királyához, a világmindenség Teremtőjéhez méltó rezidencia lehet.

Mi is egy rezidencia? Nézzünk először egy földi királyt. A királyoknak mindig gyönyörű palotájuk van, a palotában számtalan szoba és terem. Ezek a helyiségek azonban nem elsősorban a király használatára vannak fenntartva, hanem inkább a *nyilvánosság* számára, arra, hogy a király itt fogadja a vendégeit, a látogatóit, a méltóságokat. Míg elméletileg ezek a helyiségek a király *otthonát* képezik, gyakorlati szempontból nézve a király *sosincs otthon* bennük. Van azonban a palotának egy olyan része, amely az uralkodó magánrezidenciája, a lakosztálya. A palotának ezen a részén sose kerül sor hivatalos találkozókra. Ez egy mások elől elzárt lakrész, amelyet csak a király és a legszűkebb családja használhat.

A palotai magánlakosztály és a nyilvános termek között az a különbség, hogy a király a palota nyilvános részén nem mutatkozhat úgy, ahogyan szeretne,

²³⁸ *Midrás Tánchumá Nászó*, 16.

vagy ahogy neki a legkényelmesebb lenne, hanem királyhoz illő külsővel kell megjelennie. Királyi öltözéket kell öltenie, államfőhöz illő öltözéket. És az öltözék ebben az esetben nemcsak szó szerinti, hanem spirituális is. A királynak nemcsak megfelelő módon kell öltözködnie, de kívánatos módon is kell viselkednie. Minden cselekedetének, minden szavának a királyi nagyság és méltóság érzetét kell keltenie az alattvalóiban. Ilyenformán a király gyakorlatilag a protokoll foglya – méghozzá a saját házában!

Egyetlen hely létezik csupán, ahol önmaga lehet, és nem kell uralkodónak látszania, ez pedig nem más, mint a saját külön rezidenciája. Ebben a külön lakosztályban a király úgy öltözködik, ahogy kedve tartja, és nem úgy, ahogy az emberek elvárják tőle. Természetesen nyilvánosan így sosem látható. A királyhoz illő magatartás alapszabályai annyira fontosak a zsidóságban, hogy szinte egy egész könyvnyi törvény szabályozza, hogyan kell viselkednie. Például²³⁹: „Tilos Izrael királyát meztelenül látni.” A meztelenség itt sem csupán a szó szokásos értelmében vett ruhátlanságot jelenti, hanem spirituális értelemben is értendő. A király nem jelenhet meg egyszerű emberként, levetkezve királyi méltóságát. Következésképp a magánrezidencia azt a lehetőséget is jelenti, hogy az uralkodó minden visszafogottság nélkül feltárhassa belső önmagát. A saját lakrész lehetőséget ad arra, hogy lakója úgy fejezhesse ki igazi természetét, hogy közben nem kell azzal törődnie, hogy egy mások mérlegre teszik és megítélik a viselkedését.

Legjobban a Talmud mutat rá erre²⁴⁰: „Akinek nincs otthona, az nem ember.” Miért játszik olyan fontos szerepet az otthon valakinek a meghatározásában? Akinek nincs otthona, az sosem lehet „önmaga”. Mindig megszabott módon cselekszik, beszél, viselkedik. Otthon nélkül az ember mindig *valaki más embere*. A maga otthonában azonban önálló személyiséggé válik, önmagává, nem a társadalom robotosa, szolgája lesz, hanem önmagát kifejező, kreatív ember.

Hol érzi magát „otthon” a világ királya?

A mi világunk megteremtésekor ez volt a Mindenható óhaja: Isten lakhelyet óhajtott magának. Isten még a magasabb, spirituálisabb világban sem valódi Önmaga. Nem valódi fényét sugározza, nem igazi lényegét tárja fel. Isten végtelen Lényéhez képest még a magasabb spirituális világok is sekélyesek és parányiak. Egyszerűen nagyobb Ő annál, minthogy ezek a világok befogadhatnák. Ilyenformán, mikor a magasabb világokra sugározza fényét, össze kell zsugorítania, össze kell tömörítenie végtelen Önmagát, hogy alkalmazkodjon e világok befogadóképességéhez. Istennek nagyon óvatosan kell „megszabnia” és „méreteznie” Önmagát, hogy illeszkedjen a Nála sokkalta alacsonyabb befoga-

²³⁹ Maimonidész, *A királyok szabályai*, 2:3.

²⁴⁰ *Jövámot* 63a.

dókhöz. Így hát e világok nem szolgálhatnak a Mindenható otthonaként, rezidenciájaként. Nem tárhatja fel bennük igazi Önmagát. Isten nem sugározhatja a maga végtelenségét egy véges tartományra. Elborítaná a világokat. Noha az anyagi világhoz képest a spirituális világok valóban magasztosak és transzcendentális jellegűek, és az isteniség sokkal magasabb és egyszerűbb megnyilvánulását élvezik, mégis behatároltak, és véges természetűek.

A spirituális világoknak ez a komoly mértékben korlátozott mivolta hasonlítható a belső tanácsadói és barátai körében tartózkodó királyhoz. Igaz ugyan, hogy a királynak ilyenkor nem kell olyan ünnepélyes öltözetet viselnie, és tanácsadói között – mivel azok sokkal közelebb állnak hozzá – természetesebben viselkedhet, mint nyilvánosan, de attól még király, és ezt többé-kevésbé öltözködésének és viselkedésének is tükröznie kell. Például még a legközelebbi bizalmasai körében sem jelenhet meg soha ruhátlanul. Amíg akár csak egyetlen személy is van a társaságában, a király, az király. Ha bárki más is van vele, a király bizonyos értelemben ennek a másik valakinek a túsza.

Minél dicsőbb és híresebb valaki, annál többet várnak tőle az erkölcs és a viselkedés terén, és annál inkább kénytelen alkalmazkodnia a nagyságával járó kötelezettségekhez. Ha mindez érvényes egy hús-vér, halandó királyra, akinek eleget kell tennie alattvalói elvárásainak, mennyivel inkább érvényes a Királyok Királyára, a világmindenség Teremtőjére. Könnyen belátható, hogy az Örökkévaló, aki végtelen, nem hasonlítható még a legmagasabb spirituális világokhoz sem, lévén azok végesek. Ilyenformán világos, hogy a Mindenható még a spirituális világokban sem mutatkozhat úgy, mint amilyen a Maga igazi valójában, hanem össze kell húzódnia, és korlátoznia kell önmagát. A zsidó miszticizmus tanítása szerint az Örökkévaló kénytelen „olyan öltözetet ölteni, amely elfedi igazi természetét”. Fölöttébb csodálatos, hogy az Örökkévaló azt szeretné, ha valahogy a Maga végtelen lényegének teljes intenzitását feltárhatná a mi anyagi világunkban. Az Örökkévaló úgy akar lakozni a mi világunkban, hogy semmiféle ruházat vagy öltözet ne változtasson végtelen jelenlétén.

Az „otthon” megvalósulása

A Mindenhatónak ez az óhaja a messiási korban fog valóra válni, amikor majd felfedi önmagát, és mindennemű palástolás nélkül sugározza majd igazi lényegét. Jesájá egyik versét²⁴¹ – „Nem vonul félre többé tanítód, és szemeid látni fogják tanítodat” – kommentálva a *Tánjá* így magyarázza ezt²⁴²: „Ez azt jelenti, hogy az Örökkévaló többé semmiféle öltözéssel, vagy fátyollal nem fogja elfedni magát. És akkor az Örökkévaló úgy fog megmutatkozni, ahogy még a világ Teremtése előtt létezett.”

²⁴¹ 30:20.

²⁴² *Tánjá*, 36. fej.

Ez a nagyszerű esemény nem önmagától valósul majd meg. A Mindenhatónak ez az óhaja csak az Ő szolgálatán keresztül és parancsolatainak betartása által jöhet létre. Ez az oka annak, hogy a Tóra és a Tóra parancsai inkább a föld lakóinak adattak át, és nem a segítő angyaloknak (a Talmud elmondja, hogy az angyalok kérték a Tórát, de nem kapták meg). Azzal, hogy tanulmányozzuk a Tórát, és betartjuk a parancsolatait, az a célunk, hogy olyan állapotba hozzuk ezt a világot, amely elősegíti, hogy az Örökkévaló a Maga teljes dicsőségében megmutatkozzon. Ezt a feladatot ebben a világban csak emberek vihetik véghez. A Tóra-tanulás minden egyes perce és minden egyes betartott parancsolat által közelebb hozzuk világunkhoz az Örökkévaló lényegét, és siettetjük a messiási kort, amikor majd megmutatkozik e lényeg.

Mikor a Messiás eljő, egyetlen új dimenzió sem jelenik meg a teremtésben: a világ valódi, alapvető jellege nem fog megváltozni. A világ megváltoztatásának és megjobbításának ideje nem a messiási kor, hanem a jelen. A micvák (parancsolatok) teljesítésével kapcsolatban azt mondja a Tóra²⁴³: „*Hájom láaszotám* – ma kell megtenni [és nem az eljövendő világban]. A változás, amit a Messiás hoz majd, mindazon isteni lényeg feltárása, amit az ember hozott a világba az alatt a háromezer év alatt, mióta a Tórát megkapta. A Tóra és a micvák teljesítése által elért átalakulás nem látható: az emberben nincs meg az a képesség, amellyel képes lenne érzékelni ezt a radikális, spirituális fölemelkedést. Mikor azonban egy zsidó ma teljesít egy micvát, még akkor is az Örökkévaló lényegét vonzza ebbe az anyagi világba, ha cselekedetének ő maga semmiféle hatását nem is észleli. A Messiás idejében eltávolíttatik ez a fal, amely eltakarja szemünk előtt cselekedeteink valódi következményeit, és a világ minden lakója látja majd az Örökkévalót. Akkor jön el az az idő, amikor majd látjuk, hogy az Örökkévaló beköltözik a maga rezidenciájába, a maga magánlakosztályába: világunkba.

A következő pár fejezet Isten, a világ és az ember kapcsolatát, illetve azt próbálja megértetni, hogy hogyan fog ez a fent említett, hihetetlen kinyilatkoztatás a messiási korban bekövetkezni.

2. fejezet

A teremtés lényege

Mit rejt a természet tengere?

Van egy történet RSZ-ről. Két nappal a halála előtt az ágyához hívatta unokáját, rabbi Menáchem Mendelt, a későbbi *Cemách Cedeket*, és megkérdez-

²⁴³ 5Mózes 7:11.

te tőle, tudja-e, miért látja a mennyezet gerendáit. A *Cemách Cedek*, akit meglepett a kérdés, szótlanul nézett nagyapja szemébe.

Végül RSZ törte meg a csöndet, s így szólt: – Én már nem látom őket. Itt, földi létem utolsó perceiben nem látok mást, csak a világmindenség igazi szerkezetét alkotó spirituális életerőt, az isteni erőt, amely szüntelenül újratermi és életre kelti a világ anyagi létezését.

Annak, ha nem látunk valamit, kétféle oka lehet: vagy eltakarja valami a *megfigyelő* szemét, vagy magán *a tárgyon* létezik valamiféle takarás – vagy nem látja a szem, vagy a tárgy nem látható. Mi változott meg RSZ esetében? Mit látott most, amit addig nem látott? Talán az Örökkévaló annyira érdemdús-nak találta anyagi léte utolsó óráiban, hogy *feltárta előtte* a teremtés spiritualitását? Vagy ő emelkedett a tudatnak olyan szintjére, hogy már látta, amit addig nem látott? Más szavakkal: lehullt a lepel az addig leplezett világ spiritualitásáról, vagy korábban volt a szeme vak annak látására, ami mindig is látható volt? A világ változott meg, vagy a RSZ?

Ahhoz, hogy erre a kérdésre válaszoljunk, röviden meg kell vizsgálnunk a világ valódi lényegét. A világ az „anyatermészetnek” nevezett természetes rend szerint működik.

De mi a természet? A „természet” jelentésű héber *teva* szónak van egy másik jelentése is: „elsüllyedt”, „alámerült”. A két szó közötti kapcsolat nem pusztán véletlen. Az, hogy a *teva* szó „alámerültet” is jelent, fontos utalást tartalmaz a természet valódi jellegére. Ha az ember körülnéz a tenger színén, csak vizet lát. Nem észlel mást, csak vizet. De megfelelne-e a valóságnak, ha azt állítanánk, hogy a tengerben a vízen kívül semmi sincs?

Természetesen nem. Még a Talmud is leszögezi²⁴⁴: „Mindennek, ami a szárazföldön létezik, megvan a maga megfelelője a tengerben.” Mélyen az óceán felszíne alatt fekszik egy sok-sok milliárdnyi tengeri növényvel és állóval teli víz alatti világ. A megfigyelő azonban mégsem látja, mégsem érzékeli ezt, illetve csak akkor, ha megfelelő eszköz segítségével a tenger felszíne alá hatol. Ellenkező esetben minden a tenger hullámai alatt marad, elmerül a mindent elborító vízben. Még ha csak vizet látunk is, csak ennyiből áll a tenger? Ha valami ténylegesen nem látható, az azt jelenti, hogy nem is létezik?

Anyagi világban élünk, de vajon ez az egyetlen valóság? Lehet, hogy a *tevá* szó azt jelenti, hogy a tapasztalható világ igazi valósága valahol a világ anyagi szerkezete alá süllyedten létezik?

A bölcs tanár és a tanítvány

A Teremtés előtt az Örökkévalón kívül semmi sem létezett. A végtelen Örökkévaló véges világ teremtésére és létezésére vágyott. Ennek megvalósítá-

²⁴⁴ *Chulin* 127a.

sához végtelenből véges formában kellett megnyilvánulnia. Csak így jelenhetett meg ennek a világnak a keretei között. Hasonlítható ez a folyamat ahhoz, mikor egy tanár valamilyen nagyon bonyolult és elvont elméletet akar megismertetni a tanítványaival, és ennek érdekében kénytelen saját intellektusa szintjét a diákjaira leszállítani. Ha azon a szinten oktatja a tanítványainak az elméletet, amilyen szinten ő már elsajátította azt, akkor nem a tanítványai gondolkodási képességét fejleszti, hanem egyszerűen elárasztja őket a sok új ismerettel. Nemcsak, hogy nem ér el ezáltal semmit, hanem e módszer épp az ellenkező hatást váltja ki. Következésképp engednie kell, és le kell bocsátkozni a tanítványai megértési szintjére.

Az összehúzóadás azonban nem szükségképp jelent redukción; egy adott szintről egy másik szintre történő lesüllyedést. Az összehúzóadás inkább leplezés vagy besűrűsödés. Másképp fogalmazva: a tanárnak más megvilágításban kell bemutatnia az elméletet. Első pillantásra úgy tetszik, hogy nem mutat rá az elmélet finomságaira és nehézségeire. Valójában azonban még akkor is meg kell őriznie annak mélységeit, ha azt a tanítványai egyelőre nem képesek azonnal érzékelni. Más szavakkal: a tanár által alkalmazott leplezésnek olyannak kell lennie, hogy valójában ne engedje lejjebb az elmélet szintjét, hogy később, mikor tanítványai szellemileg már érettebbek, képes legyen újra átgondolni az elméletet, és megérteni annak igazi horderejét és jelentőségét. Ennek egyik módja például az, hogy a tanár az elméletet valamilyen történetben vagy parabolában foglalja össze. Például ha a tanár, az Einstein relativitáselméletét tanítja, elmesélhet egy egyszerű történetet, amely két emberről szól, akiknek egyike a Napon tartózkodik, a másik a Földön, és mindkettő más, de önmagában elfogadható álláspontot alakít ki az égitestek egymás körüli mozgásáról. Ez az analógia természetesen csak a végletekig leegyszerűsített változata egy döbbenetesen mély elméletnek, amelyet, ha a maga matematikai egyenleteivel és tudományos ismérveivel együtt, a maga teljességében tanítvánának, akkor a kellőképp föl még nem készült tanulók nem tudnák befogadni. Az analógiában azonban ott rejlik a teljes intellektuális mélység, de egyelőre még felöltöztetetten, leplezetten.

Mindannyian ruhában járunk, mindannyian rendszeresen váltogatjuk ruhadarabjainkat, de ettől még ugyanazok maradunk. A ruhának nincs hatása a viselőjére. A külsőség, a „héj” változhat, de a belső nem. Ugyanez érvényes a párhuzamokon és analógiákon keresztül oktató tanítóira is, aki látszólag leegyszerűsíti a problémákat, és csökkenti mélységüket. A tanított anyagban mindazonáltal ott van az oktató teljes ismeretanyaga, amit a tanítványok csak később ismernek fel.

A világ teste és lelke

Ugyanez érvényes a világ teremtésére is. A végtelen és egyetlen Örökkévalónak egyenkénti isteni szikrák szintjére kell tömörítenie fényét és kisugárzását, ezek fizikai létezésünk forrásai és létrehozói. Az anyagi aspektus a külső „héj”,

az isteni szikra a belső „lélek”. Az isteni fénynek ez az összehúzódása csupán a leplezés egy fajtája: a korábbi intenzitását hordozó belső isteniség még érintetlen, de a külső héja eltakarja.

Ez az isteni szikra alakítja minden anyagi tárgy igazi létét. Az anyagi tárgy létezik, de csak azért, mert tartalmazza belső alkotóját, az isteni szikrát.

Ha ez a természet valódi létezése, akkor miért nem látjuk?

Dov Ber rabbiról, Snéur Zálmán rabbi fiáról, a *Cemách Cedek* apósáról mesélik, hogy egyszer azt mondta, hogy már nincs fizikai teste. Mikor az egyik tanítványa megérintette a kezét és felkiáltott: – De hisz érzem a kezed, rebbe!”, a rebbe így felelt: „Igen, de csak azért, mert most megérintesz.” Hogy értette ezt?

Az anyagi világ meghatározása úgy szól, hogy minden benne létező tartalmazza az isteniséget. Az anyagi tárgy önmagára korlátozza magát. Határai vannak, korlátai, kötöttségei. Az, hogy egy anyagi tárgy létezik, azt jelenti, hogy veleszületett korlátain belül létezik.

Nem így az isteni: az korlátlan, meghatározatlan, a legteljesebben végtelen. A véges fizikai világ korlátai elleplezik a mindenütt jelen lévő Örökkévaló felszín alatti végtelen kisugárzását. A kérdés tehát így szól: felfedhető-e? Miért nem látunk és élünk át csodákat, miért nem tapasztaljuk a nyílt spiritualitásnak a bibliai időkben oly gyakori megnyilvánulásait?

A Talmudnak²⁴⁵ erről a kérdéstről is van mondandója. „Ráv Pápá egyszer megkérdezte Abajét: – Mi a különbség a szemmel látható csodákat átélt nemzedékek és közöttünk, akik semmiféle csoda előfordulását nem érdemeljük ki? – Ábajé így válaszolt: – Az előző nemzedékekben volt *möszirát nefes*: feláldozták életüket az Örökkévaló Nevének megszenteléséért, bennünk viszont nincs *möszirát nefes*.”

A csoda annak a korlátlan spirituális erőnek a megmutatkozása, amely természeténél fogva dacol a természetes világ korlátaival, és túllép azokon. A csoda kívül esik az anyagi valóságon. Mi azonban anyagi értelemben korlátozva vagyunk. Aki csodákról kérdez, az valójában azt kérdi, miért nem tudunk dacolni külső korlátainkkal, miért nem tudunk túllépni rajtuk.

Túl tudunk lépni rajtuk. A csoda a természet hatálytalanítása, a lappangó spiritualitás feltárulkozása. Az anyagi dolgok, mivel korlátozottak, nem tartalmazhatják nyíltan a végtelenséget. A végtelenség feltárulkozása automatikusan eltörli a természet törvényeit és korlátait. Ha valaki *möszirát nefest* (önfeláldozó cselekedetet) hajt végre, az önmagát tagadja és semmisíti meg. Ez lehetővé teszi a végtelen lélek kiáramlását és manifesztációját. Maga ez a feltárulkozás az, ami megsemmisíti a test korlátait. Ahogy a spiritualitás fokozódik, úgy csökken az anyagi való.

²⁴⁵ *Brácho*t 20a.

Ezért válaszol kitérően a Talmudban Ábájé. Az előző nemzedékekben volt önfeláldozás, ezért láttak csodákat. Testüket szüntelenül uralta a lélek, és szüntelenül tanúi voltak az isteni való, a világ spirituális jellege feltárulkozásának. Ők nem olyan világot láttak, amelyet az Örökkévaló fentről kormányoz és irányít, hanem olyat, ahol az Örökkévaló minden egyes kőben, növényben, állatban és emberben megtalálható.

Csodát látni nem csoda...

Másképp fogalmazva: ezek a nemzedékek nem követték el azt a tévedést, hogy a kezükkel akarják megtapasztalni a dolgokat. A világot szemlélve nem a testi szemükkel néztek. Az állandó önmegsemmisítés és szublimáció révén kifinomították testüket. Anyagi testük nem volt többé homályos, nem rejtette el az istenit, hanem átlátszóvá vált. Nem voltak többé akadályai a lélek megmutatkozásának, inkább kitárt ablakai, eszközei.

Ez hiányzik hát a mai emberből. Mintha valaki, aki napszemüvegben sétál az utcán, egyszer csak felkiáltana: „Jaj, de sötét lett a világ!” Nem: a Nap nem égett ki, és a világ nem lett sötét, és ha az illető leveszi a napszemüvegét, ismét megtapasztalhatja a világos és napos világot. A hiba a szemlélőben van, nem a világban.

Hasonlóképpen, noha nem látjuk a teremtésben természeténél fogva benne lévő isteni valót, ez még nem mond ellent az igazi valóságnak. Nem számíthatunk arra, hogy egy belső spirituális igazságot evilági szemünkkel megláthatunk, evilági érzékeinkkel észlelhetünk. Előbb az önmagunkban rejlő spiritualitást kell feltárnunk, csak azután leszünk képesek csodákat, vagyis valójában a világ vázát alkotó spirituális szövedék feltárulkozását átélni.

Ez történt RSZ-zal, közvetlenül az eltávozása előtt. Élete utolsó perceiben merített a forrásból. Azáltal, hogy egész életében odaadóan szolgálta az Örökkévalót, olyan fokig kifinomította a saját testét, hogy ezzel eltávolította szeme elől a fizikai tulajdonságokat, és megpillantotta az egész teremtést átható, rejtett spiritualitást. Túllépett a külső korlátokon. Már nem a mennyezet gerendáit látta, hanem a bennük rejlő isteni életadó erőt.

3. fejezet

Az állandó teremtés

Isten alakító ereje

A chászidizmus sokat hangsúlyozza, hogy a világ egész léte a világot életre keltő és fenntartó isteni kinyilatkoztatástól függ. Úgy mondják, hogy a Tíz Ki-

nyilatkoztatás („Legyen világosság!... Legyen boltozat!...), amelyek által az Örökkévaló megteremtette a világot, betűi minden teremtett testbe beleplántáltattak, és annak megtartó életerejét adják²⁴⁶. Ha a Mindenható visszavonná Ki nyilatkoztatásait, vagy akár csak egy pillanatra is visszavonná isteni teremtő erejét, a világ megszűnne létezni. A világ egész létezése azon múlik, hogy az Örökkévaló folyamatosan újrateheremti. Sokakat foglalkoztat az az abszurd dőreség, hogy a teremtés előtt a világ óriási, formátlan anyagtömb volt, és Isten voltaképp nem tett mást, mint arra járt és formát, szerkezetet és rendet adott neki. Ez képtelenség, mivel, mielőtt az Örökkévaló megteremtette a világot, nem volt semmi. Az Örökkévaló a létezésnek ebből a hiányából, ebből a legteljesebb semmiből hozta létre a világot. Így azért, hogy ez a „semmi” létező valamiként fennmaradhasson, és ne alakuljon vissza eredeti formájába, az Örökkévalónak folyamatosan újra kell teremtenie.

Van egy híres chászid történet egy gyerekről, akitől egyszer megkérdezték:

- Ha az Örökkévaló meg akarná semmisíteni a világot, mit kellene tennie?
- Gondolom, föl kéne gyújtania – felelt ártatlanul a gyerek.

A kérdező azonban folytatta:

- És mit csinálna a hamuval?
- Hát elmosatná egy óceán vizével.
- Na és a vízzel mit csinálna?
- Egy hatalmas tűzzel elpárologtatná.
- És mit csinálna a vízgőzzel, a felhőkkel, az esővel és a víz elpárolgásának többi következményével? – folytatódott újra és újra a kérdezősködés. A kérdező egyre csak a megsemmisített világ romjai és maradványai felől tudakozódott. Ha az Örökkévaló úgy határozna, hogy megsemmisíti a világot, környezetszennyezési problémát okozna?

Természetesen nem. A kérdésre adandó helyes válasz az, hogy ha az Örökkévaló meg akarná semmisíteni a világot, ahhoz semmiféle új dolgot nem kellene tennie: elegendő lenne, ha egyszerűen abbahagyná a teremtését.

Világunk léte nem független lét

Hasonló ez a levegőbe dobott kő esetéhez. A felületen szemlélő azt hihetné, hogy miközben a kő a levegőben repül, átalakul természetes jellege. Míg minden más közönséges kődarab nehéz, és hat rá a gravitáció, ez a kő fölfelé emelkedik, és fittyet hány a Föld vonzásának – tehát képes repülni. Mondani is fölösleges, hogy ez teljesen abszurd megközelítés. A kő lényege semmiféle módon nem változik. Továbbra is ugyanolyan élettelen, halott és lélektelen

²⁴⁶ *Tánjá, Sáár Hájichud Vöháemuná*, 1. fejt.

tárgy marad, mint volt. Az a megállapítás, miszerint a levegőben repülni látták, nem annyira a kőre, mint inkább a követ elhajító személyre vonatkozik. Mikor valaki elhajít egy követ, izmai potenciális energiáját adja át az élettelen kőnek, és amíg ezt az energiát föl nem emészti a súrlódás és a többi más, a kőre ható erő, addig a kő repülni fog. Ez a jelenség nem a kő természetes tulajdonsága folytán következik be, hanem a rá folyamatosan hatóerőnek a következménye, amely a gravitációval ellentétes irányba kényszeríti. Mikor ezt az erőt az ellenirányban ható erők kioltják, a kő ismét visszatér a maga természetes állapotába, és mindaddig mozdulatlanul fekszik a talajon, míg valaki újra föl nem veszi, és el nem hajítja.

Ez az analógia jól szemlélteti világunk folyamatos létezését. Mielőtt az Örökkévaló hat nap alatt megteremtette a világot, a világ nem létezett. A világ hiányában az abszolút semmi uralkodott. Akkor hol jött létre ez a világ? A Mindenható a maga végtelen erejéből merítve teljesen új fogalmat hozott létre: valaminek a semmiből történő létrejöttét. A létezés abszolút vákuumában, az üres térben az Örökkévaló pluralisztikus, sokrétű és bonyolult teremtést hozott létre. Midőn az Örökkévaló azt mondotta: „Legyen világosság”, a semmiből hívott létre fényt. Midőn azt mondotta: „Legyen boltozat”, azt is a legteljesebb ürességből hozta létre.

Joggal beszélhetünk-e világunkról, mint független dologról? Kijelenthetjük-e, hogy valódi természete immár kialakult, és önállóan létezik? Kijelenthetjük-e, hogy a semmiből létrehívott teremtés független létezéssé vált, és most „valami”? Nyilvánvalóan nem. Világunk, amely semmiként kezdődött, nem a maga veleszületett jellege folytán marad fenn, hanem azért, mert folyamatosan hat rá az Örökkévaló kreatív energiája, ahogy a kő a ráirányított emberi erőnek köszönhetően repül a levegőben.

Ilyenformán tehát a teremtés összehasonlíthatatlan mértékben különbözik az emberi munka és kreativitás szokásos anyagi eredményeitől. Amikor például az asztalos nyers fatörzsből a mesterségbeli tudása és ügyessége révén, fűrészeléssel, összeillesztéssel, csiszolással és politúrozással gyönyörű asztalt készít, valójában független létezővel, egy darab fával kezdi. Lényegében véve nem hoz létre semmi újat, hanem inkább módosította, átalakította, gazdagította és szépítette az anyag egy már létező darabját. Sőt, az asztalos nem ültet semmilyen olyan minőséget a fadarabba, ami előzőleg ne lett volna már meg benne, hanem csak a pénzbeli és a használati értékét gyarapítja. Ha nem jön az asztalos, és nem módosítja a fát, az békésen, mozdulatlanul ott marad természetes környezetében. Így tehát kimondhatjuk²⁴⁷: „A mi emberi cselekedetünk nem hasonlít a Tiedhez, ó, Uram!”

²⁴⁷ Jom Kipur-i imádság.

Az egyistenhit valódi jelentése

Az Örökkévaló egyetlen volta, abszolút egyedülvalósága és oszthatatlansága nem olyan állítások, amelyek célja tagadni annak lehetőségét, hogy az Örökkévalón kívül létezhet másik istenség is, sem az, hogy cáfolják egy olyan lény esetleges létét, aki az Örökkévaló áhítatot keltő hatalmával és erejével rendelkezik. Az ember önmagától aligha lenne képes arra, hogy ennyire hamis tévhitben leledzen. Ezek a fogalmak inkább megerősítik és újrarahangsúlyozzák, hogy az egész teremtés, amely a gyakorlatlan szem számára az isteni jelenlétén kívülnek és önállóan létezőnek tetszik, a legteljesebb mértékben az Örökkévaló mindent magába foglaló egységén belül van.

Ez a magyarázat még azokat is megcáfolja, akik elismerik ugyan, hogy az Örökkévaló teremtette a világot, de azóta elhagyta, és a saját lényegi folyamataira bízta. Vannak, akik szerint most, hogy világ immár létrejött, nincs szüksége az Örökkévaló állandó beavatkozására és gondoskodására. Isten egyetlenségének fogalma azonban még a bálványimádás e formájától is megóv minket.

A bálványimádás nem azonos azzal a hiedelemmel, hogy az egyetlen Istenen kívül más istenek is léteznek, hanem ez olyan elképzelés, miszerint létezik olyan független dolog, amelynek létezése nem függ közvetlenül az Örökkévalótól. Ebbe még azok a dolgok is belefoglaltatnak, amelyeket valamikor az Örökkévaló teremtett, csak most azt hiszik róluk, hogy rajta kívül, az Ő lényétől függetlenül léteznek. Az, hogy minden az Örökkévalótól függ, azt jelenti, hogy nincs két külön dolog: Isten és a világ. Csak egyetlen Isten van, és van a világ, amely ha Isten nem tartaná folyamatosan a levegőben, nem lenne.

[Azt sem mondhatjuk, hogy a világ nem is létezik, hanem csupán illúzió. A Tóra, amely az igazság Tórája, határozott és egyértelmű kijelentéseket tesz a világ létezéséről, és visszavonhatatlanul megparancsolja az embernek, hogy művelje a földet, és gazdagítsa a földi isteniséget. A cél itt nem a világ létezésének tagadása, hanem az Örökkévalótól való függésének és annak megerősítése, hogy az egész az Örökkévaló láthatatlan egységébe tartozik.]

4. fejezet

A fizikai világ célja

A spirituális és az anyagi lét

Nem könnyen fogjuk fel és érezzük át, hogy mindennek a létezése teljes egészében az Örökkévalótól függ. A mi anyagi világunkban az isteni jelenlét annyira rejtett, hogy kellő logikus gondolkodás híján, még arra a téves következtetésre is juthatunk, hogy teremtő és alkotó nélkül létezőnk. Ilyen mérvű sötéttséggel, és a feltárulkozó isteniség hiányával kell szembeszállni és megkü-

deni ebben az anyagi világban, amely a Kabbala leírása szerint minden más világnál sötétebb. A kabbalisztikus és chászid irodalom mindenütt „a világok legalsóbbikaként” utal arra, hogy mennyire erőtlenségünkben az isteniség fénye. Ez a kifejezés a zsidó misztikában állandó emlékeztetőül szolgál arra, hogy a magasabb spirituális szférákhoz képest, ahol az Örökkévaló világossága nyíltan, jóllehet különböző mértékben ragyog, mennyire alacsony szintűek a földi állapotok. Míg az összes spirituális világ készségesen elismeri a forrásához való kötődését, és azt, hogy az Örökkévaló teremtőképességéből származik, az anyagi világ leplezi az igazságot.

Ez mutatja a spirituális és az anyagi közötti különbséget. A legtöbb ember gondolatvilágában a „spirituális” valami olyan dolog, amely nem látható, nem foglal el helyet, emberi érzékszervekkel nem érzékelhető, és így tovább – tulajdonképpen olyan, mint egy angyal. Mikor valaki egy angyalra gondol, képzeletében egy láthatatlan és érzékelhetetlen lény jelenik meg. Az angyal létével az ember a sajátját állítja szembe, mivel az tökéletes ellentéte az angyalénak. Az emberi létezés természetesen kézzelfogható, és anyagi szükségletek mozgatják. Az ember úgy képzeletben, hogy az angyalt valamilyen magasabb rendű, tapinthatatlan dologból gyúrták, és magasabb rendű célokat szolgál, ezzel szemben az ember, lévén anyagi szervezet, tapintható, látható, hallható.

De miért? *Mi határozza meg a spirituálist és az anyagit? Mitől azok, amik? Mi teszi a spirituális dolgot megfoghatatlanná és „tulajdonságok nélkülivé”, és mi készíti az anyagi dolgot arra, hogy elfogadja a térben-időben létezés korlátait?*

Az, hogy tudatában vannak forrásuknak és kötődnek hozzá, vagy sem. Egy spirituális lény állandóan tudatában van a forrásának, és közel van hozzá. Így nem lehet önálló, mivel ismeri az igazságot, és *mindig tudatában van saját forrásának*. Hogyan válhatna külön egy angyal, és hogyan válhatna anyagivá, mikor minden pillanatban érzi, hogy az Örökkévaló ott lebeg fölötté? A spirituális lény természetes alárendeltje léte eredetének, amely egyszersmind meg is semmisíti őt, és ezt a spirituális lény állandóan érzi is. Az anyagi lény ezzel szemben épp azért lesz anyagi, mert teremtője, az Örökkévaló el van rejtve előle. Ha ez a lény már nincs tudatában az Örökkévalótól való függőségének, automatikusan magára veszi a térben-időben létezés kötöttségeit. Meggyőzi magát saját önállóságáról, elfogadja a szabadság illúzióját.

A király és miniszterei

Az összehasonlítás kedvéért képzeljünk el egy királyt, akinek van két nagyon fontos minisztere: a hadügyminiszter és a külügyminiszter. Óriási hatalmuk forrása természetesen a király. Ha a király nem állította volna őket ezekre a posztokra, ugyanolyanok lennének, mint bárki más. Most viszont a maguk miniszteri posztján, ahol illusztris hazai és külföldi látogatókat fogadnak, államfőktől kapnak ajándékokat, és hétköznapi emberek fordulnak hozzájuk segítségért, a maguk észjárása szerint ők a világ legnagyobb emberei. Ők maguk

a saját kis királyaik, olyannyira azok, hogy az állami fogadásokon, mikor a király nincs jelen, mindegyik önmagát tekinti a királyság uralkodójának. A két miniszter még vitatkozhat is egymással, vagy éppen ellenséges érzelmeket is táplálhatnak egymás iránt, mivel vetélytársakat látnak egymásban. Előfordulhat, hogy egy-egy állami fogadáson nem hajlandók szóba állni egymással, vagy éppen veszekednek. Végére is mindketten roppant befolyásos emberek, és mindketten sokkal nagyobbnak képzelik magukat a másiknál: nehezen viselik el riválisukat. Mikor azonban a királyi palotába rendelik őket, furcsa dolog történik. Az ország jogos és abszolút uralkodójának színe előtt, az előtt az ember előtt, aki nemcsak e magas pozícióba helyezte őket, hanem egyetlen intéssel, mindenfajta indok nélkül le is fejeztetheti őket, hirtelen mindketten elhallgatnak. Olyannyira nem táplálnak ellenséges érzületeket egymás iránt, hogy ha például a király jelenlétében a hadügyminiszter megsértené, vagy pofon ütné a külügyminisztert, akkor az minden valószínűség szerint nem is reagálna erre. Még csak nem is érzékelné a sértést. A királyi hatalom forrásának jelenlétében ugyanis ő abszolút semmi, és képletes szólva nem létezik.

Ugyanez a helyzet a teremtésben lévő dolgok esetében is. Mivel a spirituális birodalomban nem takarja fátyol az Örökkévaló fényét az alattvalók elől, az alattvalók – az angyalok és a hozzájuk hasonlók – sosem válnak anyagivá. Hogy is válhatnának azzá? Létezésük olyannyira teljes mértékben megsemmisül az Örökkévaló jelenlétének erejében és intenzitásában, hogy sosem veszik magukra a látszólag független anyagi valóság korlátait.

Az anyagit a spirituálistól az Isteni fény egyik nagy összehúzódása választja el, amit a Kabbala *mászách upárszának*, függönynek és fátyolnak nevez. Az Örökkévaló a mi világunkban rejtve van jelen, ennek következtében a világ automatikusan a térben-időben létezés dimenzióit ölti magára. A tárgyak és a dolgok függetlennek érzik magukat, és ezt a függetlenségérzetet azzal fejezik ki, hogy testivé és anyagivá válnak. Az anyagi dolog olyan valami, ami leplezi a forrását, és azt kiáltja a megfigyelőnek: „Én nem vagyok megsemmisült és függő! Én valami vagyok!”

Az igazságot takaró fátyol

RSZ a *Tánjában*²⁴⁸ hosszasan tárgyalja ezt a témát, és rámutat, hogy a teremtés célja nem a legmagasabb spirituális világok, hanem a Föld, a legalsó világ léte. Az Örökkévaló azt kívánta, hogy ebben az anyagi birodalomban, ahol „sötétség borítja a földet”, és az isteni nem látható, olyan átalakulás menjen végbe, ami után az isteni világosság békésen és kényelmesen, minden korlátozás nélkül megpihenhet. Ez az oka annak, hogy világunk a legmagasabb spirituális világokkal ellentétben úgy teremtett, hogy az Isteni Fény ellepleztetett előle; tévesen azt is hihetné valaki, hogy ez a világ egy magában való dolog, és semmiféle teremtője nincs.

²⁴⁸ 36. fej.

Miért volt szükséges mindez? Mert a Mindenhatónak az volt az óhaja, hogy azt a „lakóhelyet”, amelyre vágyott, a világ földi lakói hozzák létre. A Tóra és a micvák által, melyek révén az Örökkévaló végtelen esszenciájának előképe lassan a világra vetül, lassanként megvilágítható ez a lakóhely, és a Királyok Királya méltó hajlékává tehető. Másképp fogalmazva ez azt jelenti, hogy az ember célja az, hogy a Tóra és a micvák szerinti életvitellel feltárja a világ valódi jellegét, miszerint „Rajta kívül semmi sem létezik”²⁴⁹. A szolgálat és az Örökkévaló iránti odaadás célja feltárni, a „Rajta kívül nincs más” mi-kéntjét, ami egyrészt azt jelenti, hogy természetesen nincs más *isten* Rajta kívül, másrészt pedig azt is, hogy az Ő lényén kívül semmiféle létezés nincs. Az a hamis elképzelés, miszerint a világ tulajdonképpen különálló és független entitás, valójában a teremtés igazi arcának eltorzítása. A világ valójában nem más, csupán az Örökkévaló mindenhatóságának és kisugárzásának egyik kiterjedése. A leplezés, a fátyol azonban, ami a világot borítja, nem engedi feltárulni az igazságot. Ezért van szükség a Tórára és a micvákra: hogy föllebbentsük e fátylat, és feltárjuk a rejtett igazságot.

5. fejezet

Judaizmus: egy radikális vallás

A héj mögötti gyümölcs

A kabbalisztikus és a chászid irodalom a világot *olám háklipot*, héj- vagy hüvelyvilág néven emlegeti, aminek célja világunk lényegének kifejezése. Amikor az ember egy gyümölcsre tekint, annak csak értéktelen héját látja, és nem foglalkozik azzal a részével, amely a héjban van. Ha valaki nem tudja, hogy a héjon belül gyümölcs van, valószínűleg eldobja, mert maga a héj nem különösebben csábító, s ezáltal elveszíti az értékes belső részt. A számottevő elemet, a belül található gyümölcsöt a héj eltakarja. Ha valaki magára a gyümölcsre kíván szert tenni, előbb el kell távolítania a héját.

Világunk ugyanilyen. Világunk lényege valójában az isteniség. Minden egyes teremtett dolog lényege az, hogy tartalmazza az isteni energiát, ami élte. A probléma az, hogy az igazságot elfedi a *klipá*, egy tok, amely magába zárja a világ isteni jellegét, és arra a meggyőződésre vezeti a szemlélőt, hogy csak maga a héj létezik, és az nem tartalmaz eltakart isteni dolgot. Napjaink szóhasználatával élve mondhatjuk, hogy ezt a héjat a természet és a természeti erők alkotják. Úgy tűnik, mintha a világ a maga dinamikája folytán működne, és magától mozogna.

²⁴⁹ 5Mózes 4:35.

A *klipá* világa nem a teremtés véletlen hibája, hanem beletartozik az Örökévaló isteni tervébe. A terv az volt, hogy ezen a sötét világon távolítsuk el az igazságot elfedő héjat, tárjuk föl a világ függőnye mögött rejtőző istenit, és ezáltal világítsuk be a Földet. Ebben a küldetésben különleges feladat és erő adott a zsidó népnek: hogy istenes cselekedetek végrehajtásával radikálisan változtassa meg az embernek az anyagi világról alkotott képét, s ezáltal kapcsoljon mindent az istenihez.

Átmenet-e az evilági élet?

Ez az oka annak, hogy a zsidóság más világvallásokkal ellentétben nem koncentrál a „másvilágra”. A Judaizmusban az e világi vallási kötelességeknek nem az a célja, hogy életet nyerjünk általuk a következő világban. A zsidóság nem foglalkozik „spirituális megváltással”. Nem is állítja, hogy az ember spirituális fölemelkedése közvetlen kapcsolatban áll a testi örömöktől és az anyagi jóléttől való tartózkodással.

Az előző fejezetekben ismertetett filozófiai fogalmak, nevezetesen az a meggyőződés, hogy még az anyagi világ is isteni eredetű, és az ember küldetése ennek az isteniségnek, és isteni szikráknak a feltárása az alapja annak, hogy a zsidóság elsősorban az emberi élet apró részleteivel és az anyagi lét szublimálásával foglalkozik. A Judaizmus ugyanis azt vallja, hogy a világ sötétsége alatt található egy isteni réteg, s ezért azt tanácsolja, hogy az ember ahelyett, hogy tartózkodik a „gonosz” világtól és nem piszkolja be a kezét, inkább foglalkozzék az anyagi világgal, és tárja fel annak valódi jellegét. Ezt az egyedülálló jelleget úgy tárhatjuk fel legjobban, ha a Judaizmus összevetjük más vallásokkal, amelyek alapvetően más filozófiai nézőpontból szemlélik az anyagi világot és magát az életet, és a magasabb spirituális cél elérése érdekében önmegtartóztatást és a világtól való visszahúzódot ajánlanak.

Azok a vallások, amelyek ezeket az értékeket hirdetik, ezt azért teszik, mert nézetük szerint a „mennyehez” és a spirituális világhoz képest alsóbbrendűek és jelentéktelenek. Ezért van az, hogy a világ legnagyobb vallásai önmegtartóztatást, meditációt, cölibátust, testi önmegtágadást, sőt esetleg éhezést, vagy akár önostorozást ajánlanak. Mindezeknek a tevékenységeknek a célja az anyagiság tagadása, mégpedig attól a meggyőződéstől vezéreltetve, hogy az anyagiak lesüllyesztése a spiritualitás fölemelkedéséhez vezet, hogy a lélek csak a test megtágadása által nyerhet uralmat a test fölött. Ebből természetzerűleg következik a test és általában az egész anyagi világ szentségének tagadása, és az anyagi szükségletek lekicsinylése: minden – az alvás, az evés, a házastársi kapcsolatok, de akár még a beszéd is – „istentelennek” tekinthető. A spirituális katasztrófához vezető út anyagi javakkal van kikövezve, és csak „a jámborak öröklik a Földet”.

„Ismerd Őt minden utadban”

A zsidóság ezzel szemben azt kéri, sőt megköveteli az embertől, hogy vegyen részt az anyagi valóságban. A zsidó élet célja nem az önmegtagadás. Az ember – mondja a zsidóság – vegye ki a maga részét a kereskedelemről, az étkezésről, a házasságról és utódok nemzéséről, a nevetésről, de minden tevékenységét hassa át a spiritualitás, hogy megszentelje és kiemelje őket az anyagi voltukból. Lelkiismeretesen ragaszkodni kell a zsidótörvényekhez, mert ezzel az ember minden tevékenységébe bevonja az Örökkévalót, s ezáltal feltárja az anyagi létben állandóan jelen lévő isteniséget. Ezt a meggyőződést foglalja össze rabbijaink halhatatlan mondása: „Ismerd Őt minden utadban”²⁵⁰. Ha az ember megtartóztatná magát a fizikai szükségleteitől, azzal lényegében azt állítaná, hogy az Örökkévaló nem része világunknak, és csak az általunk magasabb, spirituálisnak nevezett régiókban található meg.

Ilyenformán tehát a zsidóság és néhány más vallás között az irányultság a különbség. E hiteket és a Judaizmus nem csupán bizonyos nézetek különböztetik meg, mint például a Messiás kiléte, vagy egy-egy próféta legitimációja. A zsidóság egészen más irányultságú, mint ezek a hitrendszerek, és ez így foglалható össze: *Míg más vallások arra törekednek, hogy az embert fölemeljék az Örökkévaló és az ég régióiba, a Tóra az Örökkévalót szeretné lehozni az emberek közé, a földre. Míg más vallások fölfelé orientáltak, és arra ösztönzik az embert, hogy szabaduljon meg anyagi szükségleteitől, amelyek a földhöz láncolják, s nem engedik őt az Örökkévaló közelébe emelkedni, addig a Tóra cselekvésre sarkallja az embert, és arra, hogy ezáltal hozza le közénk az Örökkévalót, hogy közöttünk lakozzon és uralkodjék a földön.*

A férfi nem maradhat nőtlen, még ha szeretne sem. A Talmud arra ösztönzi, hogy házasodjon meg, és „tapasztalja meg az életet a nővel, akit szeret”²⁵¹. Fölöttébb kívánatos a bőséges gyermekáldás. A Tóra egészen odáig elmegy, hogy kijelenti: a házastársi aktus a férfiember egyik legszentebb tevékenysége. Ez az egyetlen mód, amellyel isteni lélek hozható a világra.

A böjt a zsidóságban majdnem, hogy csak azokon a napokon szokásos, amelyek célja a zsidóságot ért nagy szerencsétlenségekre való emlékezés. Egyébiránt a böjt nem megfelelő módja az Örökkévaló szolgálatának. A zsidóság a szombatot és az ünnepeket „borral, hússal és ínycsikégekkel” ünnepli²⁵². A zsidóság ösztönzi a férfit, hogy kereskedjen, és ezáltal legyen képes támogatni a szegényeket, és enyhíteni a szenvedést. A gazdagság csak akkor jó cél, ha nem válik öncélúvá, hanem a szükséglet szenvedők javára is szolgál. Erősen bátorítja a Judaizmus azokat az esztétikai örömeket, amelyek arra tanítják az

²⁵⁰ Maimonidész: *Smoná Prákim*, 5. fejelet.

²⁵¹ *Prédikátor* 9:9.

²⁵² *Sulchán Áruch, Orách Chájim, A szombat törvényei* 242. fejelet., *Az ünnep törvényei* 529. fejelet.

ember, hogy dicsőítsék az Örökkévalót, aki ilyen csodálatos világot teremtett. Összefoglalva: a Tóra minden földi tevékenységet az Örökkévalót kereső útnak tekint, mivel *az Örökkévaló itt lakozik a világunkban, és része annak*. Amíg az ember ezeket a tevékenységeket az Örökkévaló törvényeinek megfelelően és az ég kedvéért folytatja, azzal nagy érdemeket szerez, mivel ily módon megszenteli az anyagi létet, és egyesíti az Örökkévalót a világgal. Ha egy zsidó az egész anyagi létezését az Örökkévaló szolgálatának szenteli, azzal azt demonstrálja, hogy a világ *egy* az Örökkévalóval, és sohasem vált el Tőle.

Ember és Isten

De miért játszik olyan kiemelkedő szerepet a világ legnagyobb vallásaiban a test és az anyagi világ elutasítása a lélekkel, az éggel és a halál utáni élettel szemben? A válasz az ember természetes és ösztönös isten-felfogásában rejlik. Az ember nem sokat tud az Örökkévalóról, és ami keveset tud, az is inkább az, hogy *mi nem*, mint hogy *mi igen*. Az emberi tudás azt sugallja, hogy az Örökkévaló minimum emberfeletti: metafizikai és égi. Nem eszik, nem alszik, nincs felesége, és kizárólag spirituális dolgokkal foglalkozik. Másként fogalmazva: mikor az elme az isteniségen töpreng, csupán egyfajta következtetésre juthat: az Örökkévaló semmiben sem hasonlít ránk. Nekünk vannak fizikai szükségleteink, Neki nincsenek. Magunkból kiindulva, ilyen és hasonló extrapolációkkal jutunk el odáig, hogy egy-egy pillanatra felvillan előttünk az Örökkévaló és az Ő lényege.

Ilyenformán, ha igaz az, hogy az Örökkévaló semmiben sem olyan, mint mi vagyunk, ha igaz az, hogy az Örökkévaló abszolút immateriális, akkor logikusnak látszik a következtetés, miszerint csak akkor kerülhetünk közelebb Hozzá, ha megszűnünk azok lenni, amik jelenleg vagyunk. Így a vallás, amely a legalapvetőbb kísérlet az Isten és ember közötti mérhetetlen szakadék áthidalására, és a kettő közelebb hozására, azt állítja, hogy Istent csak úgy lehet megközelíteni, ha hasonlóakká válunk Hozzá, tehát – ebből következően – kevésbé emberiek leszünk! Tehát az alvás, evés, nemi kapcsolatok, anyagi gyarapodás minimalizálásával az ember közelebb kerül Istenhez, mivel az isteni és az emberi lét kölcsönösen kizárja egymást.

Az ember ezen a világon természetesen nem tud teljesen lemondani a fizikai szükségleteiről, különben nyilvánvalóan éhen hal. A testnek vannak alapvető szükségletei, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Végső soron tehát ezek a vallások nem tudják elfogadni, hogy világunk, amely a spiritualitás antitézise, és ahol Isten nem látható, önmagában végződhet. Ezzel szemben állhatatosan kitartanak a mellett, hogy az ember a lehető legnagyobb mértékben tartózkodjék a fizikai szükségleteitől és a gyönyöröktől, míg csak meg nem hal, és ki nem érdemli, hogy Isten színe elé kerüljön. Ezáltal az ember a maga világát teljesen alárendeli a magasabb, spirituális régióknak.

Mindez teljesen logikusnak tűnik. Akkor miért utasítja el a Judaizmus, és teszi a hangsúlyt a gyakorlati parancsolatokra?

A felfoghatatlan megérintése

A zsidó tanítás szerint az Örökkévaló igazi természete az ember számára teljességgel megközelíthetetlen. Az ember számos jelzővel próbálja leírni Istent: mindentudó, mindenütt jelen lévő, végtelen, bölcs – hogy csak néhányat említsünk. Magasabb nézőpontból azonban ezek a leírások, noha szándékuk szerint Isten dicsőítésére és magasztalására valók, nem írják le az Ő igazi nagyságát, sőt paradox módon inkább leplezik azt, és eltérítenek minket az Örökkévaló valódi természetének megismerésétől. Amikor Istent ezekkel a jelzőkkel illetik, emberi szemszögből szemlélik, olyan emberi fogalmakat aggatnak rá, mint hatalom, jelenlét, kedvesség. Ilyen módon Isten nem határozható meg a *Maga* ismerveivel.

Az ember épp a maga emberi jellege folytán sosem lépheti át az Örökkévaló realitásának küszöbét. Az Örökkévaló transzcendenciája nem azt jelenti, hogy az Örökkévaló egy olyan létra legmagasabb fokán áll, amelyen valahol jóval lejjebb az ember is megtalálható, vagy hogy egy olyan kontinuum legszubtilisabb végén helyezkedik el, amely a hétköznapi ember és Közte húzódik, hanem inkább azt, hogy az embert és az Örökkévalót áthághatatlan szakadék választja el.

Képzeljünk el egy vak embert, aki egy szép festmény szeretne értékelni: nem számít, hogy járatos-e a művészetekben, vagy még csak most teszi e téren az első lépéseket. Sajnos az ő esetében hiányoznak azok az alapvető képességek, amelyek lehetővé teszik a fény, a szín és a képek érzékelését. Egyszerűen semmit sem tehetünk annak érdekében, hogy a vak ember elképzelje, milyen is a szóban forgó festmény. Nem kétséges, hogy bizonyos analógiák segítségével elvont értelemben képes fogalmat alkotni a szépségéről. Elmondhatjuk például neki, hogy ennek a bizonyos képnek a szemlélése hasonló élvezetet szerez, mint egy szép zenemű hallgatása, mindazonáltal ez sem viszi közelebb a festmény csodálatos színeinek valódi értékeléséhez. A szakadék áthidalhatatlan.

Ugyanígy más síkon, másik viszonyítási rendszerben létezik az Örökkévaló és az ember. Következésképp minden olyan leírás, amelyet az emberi agy az Örökkévaló leírásával kapcsolatosan felfogni képes, végső soron nem elegendő. Mindez csupán azoknak az Örökkévalóval kapcsolatos dolgoknak a leírásai, amelyekkel az ember a maga egészen más viszonyítási rendszerében találkozik.

Sőt mi több, a világtalan emberrel és a festménnyel ellentétben az Örökkévaló és az ember realitása nem párhuzamos. E kétfajta létezésnek nincsenek közös tartományai, ahonnan viszonylag pontos párhuzamok lennének felhozhatók egymással kapcsolatban, mint például a festmény és a zene esetében. A látás és a hallás végső fokon összevethető, hiszen mindkettő emberi érzékelés, mindkettő ugyanabban a tér-idő koordinátarendszerbe tartozik. Az Örökkévaló és az ember esetében kvantumugrás választja el előbbi az utóbbtól. Ilyenformán az összes olyan leírás, az összes olyan jelző, amelynek célja az Ő nagyságának körülírása, csupán azt képes érzékeltetni, hogy miként mutatkozik meg

az Örökkévaló, hogyan viszonyul a mi világunkhoz, mit reprezentál, mikor egy egyébiránt áthatolhatatlan fátylon keresztül leszűrődik az emberi világba. Ennélfogva tehát ezek a jelzők a legjobb esetben is csak azt közelítik meg, amit az Örökkévaló *tesz*, és nem az Örökkévaló valódi *lényét* vázolják fel.

A különbség nem szintekben mérhető

Egy elsőéves diák például a tanárával beszélve igyekszik legjobb képességeit és tudását megmutatni. Az átlagember a lehető legjobb oldalát igyekszik megmutatni egy szentéletű ember jelenlétében. Sokirányú tapasztalat mutatja: nem a tudatlan, hanem a jól informált ember tud értelmes párbeszédet folytatni a szakértővel; nem a közepes képességű, hanem a tehetséges ember tud együttműködni a zseniálissal; a roppant erősnek nem a gyenge, hanem az erős lehet méltó társa; nem az unalmas, hanem a szellemes ember tud társalkodni a sziporkázó elmékkal; nem az átlagos, hanem a nemes lelkületű ember képes közeledni a magasztoshoz.

Felületes párhuzamot vonva úgy gondolná az ember, hogy a transzcendens Örökkévalóval csak az ember legfennköltebb, legspirituálisabb megnyilvánulásain keresztül lehet kommunikálni, és hétköznapi dolgait háttérbe kell szorítani, el kell rejtteni. Sokszor tapasztaljuk, hogy számos vallás inkább a hittételekre és magára a hit fontosságára épül, mintsem parancsolatokra és cselekedetekre. Ha feltételezzük, hogy egy „spirituális létrán” a nyolcadik és a kilencedik fok vezet a tizedikhez, akkor nyilvánvalóan hasonló módon közelíthető meg a századik és a többi fok is. Így ha valaki egy erényes bölccsel vagy egy cádikkal a Tóráról beszélget, és nem az üzlettel foglalkozik, akkor nyilván azt hiszi, hogy ezáltal közelebb kerül az Örökkévalóhoz, mintha az üzlettel foglalkozna, és az Örökkévaló csak a zsinagógában ülő, táleszbe burkolózó embert hallgatja meg, és azt nem, aki a piacon az anyagi javak megszerzésével foglalatoskodik.

Ez a gondolkodásmód azért téves, mert abból indul ki, hogy az Örökkévaló és az ember ugyanazon a létrán áll, hogy ugyanazon a kontinuumon helyezkedik el, mint az ember, csak épp a legmagasabb fokon. Valójában azonban óriási szakadék választja el az emberi képességeket – beleértve az elmét is – az Örökkévalótól. Az ember olyan végtelenül távol áll az Örökkévalótól, hogy azt semmiféle összehasonlítás nem fejezheti ki.

A parancsolatok a kapcsolat alapja

Akkor hát hogyan foghatja fel az ember az Örökkévalót? A parancsolatok alapvető célja nem csupán abban áll, hogy kellő mértéktartásra intsen és megfelelő korlátok közé szorítson, s ezáltal egyszerű jó szolgálkává alacsonyítsa minket. Habár az abszolút engedelmesség és önfeladás elengedhetetlen az Örökkévaló igaz szolgálatához, a parancsolatoknak az a fő céljuk, hogy a jámbor istenfélőt az Örökkévaló tisztelete által magasabb szintre emeljék. A parancsolatok révén erős kötelék szövődik az Örökkévaló és az ember között. Az emberi vi-

szonyokban is, két nem egyenrangú fél közötti kapcsolat az alacsonyabb rangúban tiszteletet ébreszt és a másik fél magasabbrendűségének érzetét kelti – és mennyivel inkább javunkra szolgál ennél az Örökkévalóhoz fűződő kapcsolatunk.

„A *micvá*, a »parancsolat« egyúttal összetartást vagy szövetséget is jelent (az arameus *cává*, »szövetkezés« szóból). Aki teljesít egy parancsolatot, az Örökkévaló leglényegével egyesül, hiszen Ő rendelte el a *micvákat*. Ez a Misná értelme²⁵³: »a *micva* jutalma egy másik *micva*«, hiszen a jámbor istenfélő legnagyobb jutalma az a kötelék, amely az Örökkévalóhoz fűzi, s amely a parancsolat teljesítésével jön létre. Ezt legjobban az egyszerű, tanulatlan ember példája világítja meg, az olyan emberé, aki nincs is tudatában tudatlanságának (hiszen ennek tudása már bizonyos bölcsességet kíván). A ragyogó intellektusú, az absztrakciók síkján álló tudós szempontjából az ilyen tanulatlan ember szinte nem is létezik... Tétélezzük fel, hogy ez a kiváló tudós arra kéri a tanulatlant, hogy végezzen el a számára valamit. Ekkor ez az egyszerű ember rögvést fontosnak érzi magát – hiszen a kiváló tudós őt választotta egy feladat elvégzésére, és ő képesnek is érzi magát e kérés teljesítésére – és nő a tudós szemében is... Lényegtelen, hogy miben áll a kérés: a hangsúly magán a kérésen és annak teljesítésén van... Hasonlóképp: a parancsolat tekintéllyel ruházza fel azt aki azt megtartja, és egyúttal kölcsönös kapcsolatot létesít a Parancsoló és parancsolatot teljesítő között.»²⁵⁴

A Tóra és parancsolatainak megtartása azonban túlmutat egy egyszerű kapcsolaton, hiszen egyúttal egyesít az Örökkévalóval.

A *micvák* az Örökkévaló akaratát fejezik ki, és megtartásuk az Ő akarata.

Noha az Örökkévaló akarata és bölcsessége materiális köntösben, azaz kézzel fogható tárgyak formájában jelenik meg – ilyenek például a gyapjú szemlélőszálak vagy a bőr *tefilin* –, ezek éppen tárgyi mivoltuk folytán az Örökkévalótól távol állónak tűnnek. Az anyagiség azonban nem befolyásolja az Örökkévalóval való eggyé válást, hiszen ez ahhoz hasonlítható, mint amikor az egyszerű halandó magához öleli a királyt: lényegtelen, hogy a király milyen ruhát visel, hiszen teste a ruhák alatt van. Ugyanígy, amikor a király átöleli az egyszerű halandót, nincs jelentősége annak, hogy karját ruha fedi.

Ez a meglátás megerősíti azt a nézetet, miszerint a fizikai *micva* semmiképp nem alacsonyabb rendű az imánál vagy a meditációnál. Természeténél fogva ugyanis egyiknek sincs értéke. Mivel azonban az Örökkévalóval csak az Általa adott parancsolatokon keresztül tudunk érdemlegesen kommunikálni,

²⁵³ *Az atyák bölcs tanításai*, 4:2.

²⁵⁴ A lubavicsi Jozsef Schneerson rabbi levele: *Hátámim*, 1. kötet (Varsó, 1935), 25 old., illetve uo., *Igrot Kodes*, 10. kötet, 368 old.

ezért ha az Örökkévaló egyszer azt mondja, hogy a micvának súlya van előtte, akkor az ember teljesíti, mivel híján van azoknak a képességeknek, melyek lehetővé tennék alternatív értékítélet megalkotására.

A Tóra tehát a legteljesebb mértékben elutasítja azt a nézetet, miszerint az Örökkévaló kizárólag az égben található. A Tóra legelső verse így szól²⁵⁵: „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet”. Nyilvánvaló, hogy az ég ugyanúgy része a teremtésnek, mint a föld, és éretlen és hamis gondolat azt hinni, hogy az ég bármennyivel is jobban képes befogadni Istent, mint a föld.

6. fejezet

Fényt hozni a sötétségbe

„...a föld királya is vagyok”

Jóllehet az egész világ csupán az isteni fény egyik kiterjeszkedése, és minden egyes teremtmény, minden egyes tárgy, ami csak létezik ezen a világon, teljes mértékben az isteni megtartástól függ, mindazonáltal önálló, minden küldő feltétel nélküli entitásokat látunk, amelyekhez semmiféle zsinór nem csatlik. Az isteni fény így teljes mértékben rejtve van jelen a világban, és amit látunk, az szöges ellentéte a világ igazi jellegének. Nem azt látjuk, hogy az anyagi világ teljesen önálló és következésképp teljesen jelentéktelen és semmi az Örökkévaló fényéhez képest, hanem szubjektív észleleteink kizárólag a látható és megtévesztő anyagi világot érzékelik.

Mindazonáltal ha valaki nem is látja az igazságot, de teljes mértékben megérti a fentebb körvonalazott fogalmakat, és nemcsak felszínesen, hanem mélyen elfogadja a teremtés igazságát, az előtt az ember előtt az igazság fénye mindig át fogja világítani a sötétséget.

Az ember életcélja az, hogy feltárja a világban meglévő rejtett isteniséget: a Tórán és a micvákon keresztül, az Ő szolgálatára használt tárgyakon és igazságon keresztül, mert mindennek a nyers anyagisága alatt ott van az isteni. Például a micvák végrehajtásában rejlő erő, nyilvános tanúságtétel amellet, hogy az anyagi világ alatt ott rejtőzik a szentség rétege. Az első ember, aki magára vette ezt az elemi kötelességet, Ábrahám volt. Mi volt Ábrahám legfőbb gondja egész életében? „Szólította az Örökkévalót, az örök Istent”²⁵⁶. Ábrahám a Föld minden szegletét az Örökkévalónak szentelte.

²⁵⁵ IMózes 1:1.

²⁵⁶ Uo. 21:33.

Hasonló gondolat olvasható abban a Midrásban, amely az Örökkévaló és segítő angyalai közti beszélgetésről szól: „Az angyalok azt tudakolták: – Miért fordulsz el tőlünk, miért ragyogtatod ábrázatod Ábrahámra, miért törődsz csak ővele, s miért rekesztesz ki minket? – Az Örökkévaló e szavakkal szólt az angyalokhoz: – Ti csak az égben koronáztatok Királlyá engem, Ábrahámnak köszönhetően azonban már nemcsak az ég, hanem a Föld királya is vagyok.”

Ábrahám azonban még ennél többet is elért. A fenti versben nem az *Él Háolám*, „Világ Istene” szavakat használja, hanem az *Él Olám* „Isten világ”. A kettő között óriási különbség van. A „világ Istene” azt sejteti, hogy létezik az Isten és létezik a világ, és Isten ennek a világnak az ura. Az „Isten világ” azt tanítja, hogy az oszthatatlan Mindenhatón kívül semmiképp nem létezhet valamilyen független dolog, még ha alsóbbrendű is. A világ teljes mértékben egy és azonos az Örökkévalóval. Ábrahám örök érdeme, hogy ez köztudottá vált.

A lélek küldetése

E magyarázat által nyer értelmet az egyik legnagyobb teológiai talány: Mi a szándéka a Mindenhatónak azzal, hogy egy olyan szent valamit, mint a *nösámá* (lélek), amely „Isten dicsőség-trónja alól faragtatott”²⁵⁷, lebocsát egy ilyen csalárd és hűtlen világba? Miféle előnye származhat egy ilyen szent és magasztos dolognak abból, hogy lebocsátkozik „minden világok legalsóbbikába”?

Az, hogy csak ezáltal építhető meg az Örökkévaló lakóhelye ebben a legalsó világban. Ha csakugyan úgy volna, mint ahogy látszik, és ez a mi anyagi világunk szentség nélküli és durva lenne, akkor a *nösámá*nak nem volna itt helye. De ez nem igaz. A *nösámá* az anyagi világban ugyanolyan otthon érzi magát, mint az Égben, mégpedig azért, hogy az Eget a Földre hozza. Az emberi test, a lélek őrzője minden egyes istenes gondolattal és minden egyes istenes szóval újabb fénypontot gyújt ki, egy-egy újabb isteni szikra bocsátkozik le az anyagi létbe, egészen addig, míg ez az „ezernyi fénypont”, mint valami kirakós játék darabkái össze nem áll, s ki nem rajzolódik belőlük világunk valós képe.

Ez majd csak a Messiás idejében következik be. Napjainkban a fentebb említett fátyol miatt a vallási kötelességek teljesítésének hatása nem látható. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a fény, amit az ember a világra hoz, elveszne vagy hatástalan lenne. Épp ellenkezőleg: érintetlen marad, s a Messiás eljövetelekor, mikor lehull a lepel, láthatóvá válik. Az a fontos, hogy az ember érezze és ismerje fel, hogy az anyagi világ minden leplezett aspektusát meg kell hódítani, és közelebb kell vinni a szentség és az isteniség birodalmához. A vallás gyakorlását átfogó terv részének kell tekinteni, amely arra irányul, hogy a világot az Örökkévaló lakóhelyévé tegyük. Minél többet tesz valaki ezért, annál közelebb hozza a megváltást.

²⁵⁷ Lásd *Jesájá* 51:1.

A zsidóság nem más, mint az Örökkévaló azon utasítása, hogy az ember folytassa az Ő munkáját. Isten üzenete így szól: Teremtettem egy világot, amelyben nem könnyű felismerni az isteniséget és a szentséget. Mindazonáltal szándékom, hogy az isteniség és a szentség áthassa az egész világot. Ennek érdekében elindítottam egy folyamatot. Fogtam egy-egy csipetnyit az anyagi világ két alapvető alkotórészéből, az időből és a térből, és megszenteltem őket. Megszenteltem a hét egyik napját, a szombatot, és megszenteltem a Föld egyik helyét, Izraelt. Nektek, embereknek az a dolgotok, hogy folytassátok ezt a folyamatot. Terjesszétok ki Izrael határait, és azon munkálkodjatok, hogy a szombat szentsége hassa át a hét többi napjait is. Mindaddig terjesszétok ki az isteniség táborhelyét, míg magába nem foglalja az egész Földet, „mint ahogy a vizek beborítják a tenger fenekét”²⁵⁸.

Nem csoda hát, hogy a Talmud azt ígéri: „az eljövendő világban Izrael határain túl terjeszkedik, és elfoglalja az egész Földet”²⁵⁹. Az egész világ olyan szent lesz, mint Izrael. Ma ez még rejtve van, a jövőben feltárulkozik.

A Báál Sém Tov egyik első követője Oroszországból Izrael földjére szeretett volna emigrálni. Ott akarta hagyni számos közösségi feladatát (híres rabbi volt) és mindazt a jótékonyági munkát, amivel foglalkozott, és ki akart vándorolni a Szentföldre. A Báál Sém Tov röviden és lényegretörően válaszolt neki: „Ne fuss Izraelbe. Inkább *mách do Erec Jiszróél*, változtasd az itteni világot Izrael földjévé.”

Az újhold megszentelése

A judaizmus fő céljának ez a szemlélete választ ad arra a kérdésre is, amely nemzedékeken át nyugtalanította a tudósokat. Az Örökkévaló első, *zsidókhoz* szóló parancsa, amelyet az Egyiptomból való kivonulás előtt adott, tehát a Tóra legelső micvája az volt, hogy tanúk segítségével állapítsák meg és szenteljék meg az újholdat, s így állapítsák meg a *ros chodest*, az új hónap kezdetét. De miért ez az első micva? Miféle óriási jelentőségű üzenetet hordoz ez a micva, hogy az összes többi micva előtt jár?

Az újhold megállapítása és megszentelése azért választatott az első micvának, mert az alapját alkotja annak, amire az egész Tóra és a micvák épülnek. Az újhold megszentelése olyan eljárás, amelynek révén a zsidó bíróság – és rajta keresztül az egész zsidó nép – egy közönséges hétköznapot szent nappá, *ros chodessé* tesz, amely annyira szent, hogy rendkívüli áldást, *halélt*, valamint további imát, *muszáfot* is kell mondanunk, amely csak ünnepnapokon szokásos. Az első micva tehát azonnal pontosan megfogalmazza, mi kívántatik meg a zsidó néptől: több idő és több hely megszentelése, s végső fokon a messiási kor elhozatala, azé a koré, amikor minden dolog szentsége láthatóvá lesz.

²⁵⁸ *Uo.* 11:9.

²⁵⁹ *Jáalkut Simoni, Jesájá* 66:23-ról, 503.

Az isteni szikrák

A Kabbala és a chászid gondolkodás hosszasan foglalkozik azzal, hogy minden anyagi dolog tartalmazza a minden teremtett dolgot életető és fenntartó isteni szikrát. Ez a szikra mondhatni a tárgy „lelke”, ez a szikra a tárgy esetében csupán a tárgy anyagi létezését tartja fenn. Minden egyes teremtmény annyira függ ettől az isteni szikrától, hogy nélküle nem is létezhetne. A tárgy által fölvetett fizikai kiterjedés azonban, ahogyan az elfoglalja a tér-idő bizonyos koordinátáit, magába foglalja ezt a belső isteni szikrát. Ilyenformán mondható, hogy az isteni szikra a tárgy belsejében mintegy „száműzetésben” van, és (látszólag) elszakadt a forrásától. A szikra szeretné feltárni igazi lényegét, nevezetesen azt, hogy még ez a bizonyos tárgy is csupán a benne rejtőző isteni megtartó erőnek köszönheti a létezését. Sajnálatos módon a szikra csatát veszít a tárgy külső, anyagi burkával szemben. Magányosnak és elhagyatottnak érzi magát. Börtönként érzékeli anyagi burkát, nem érzi, hogy kötődik szent és spirituális forrásához. Megváltásra vár. Ezt a szikrát ki kell szabadítani anyagi börtönéből. Ez akkor lehetséges, ha a zsidó az adott tárgyat az isteni akaratnak megfelelően, isteni célra használja. Ha például egy zsidó iszik egy pohár vizet, és elmondja az „Áldott légy, Urunk, Istenünk, akinek szava által jött létre minden” áldást, akkor ezzel megváltja és kiszabadítja a vízben rejtőző isteni szikrát.

Az anyagi lét e jobbításának célja csak a szentség szikrájának fölemelésével, meghatározott módon érhető el. Minden egyes zsidónak megvan a maga része a világban, amelyet kötelessége jobbá tenni és fölemelni. A világnak ezt a részét, amely bonyolult viszonyban áll a lelkével, csakis ő tökéletesítheti, és senki más.

Általánosságban fogalmazva a Kabbala ezt úgy magyarázza, hogy a világ hatszázezer telekre vagy területre van felosztva, amelyek mindegyike számos kisebb területre oszlik. Ennek megfelelően a zsidó nép hatszázezer *kollektív* lelket birtokol, mert a Szináj-hegyi Tóra-adásnál hatszázezer zsidó lélek volt jelen, ők képviselték a zsidó nép egészét: múltját, jelenét és jövőjét. E hatszázezer mindegyike külön-külön milliányi kis lélekrészre osztódik. Minden ilyen lélekdarab önmagában is teljes, mivel ha letörik is az eredetiről, nem veszít intenzitásából. Ebből a szempontból nagyon emlékeztet a gyertyalángra, amihez gyakran hasonlítják: a gyertya végtelen számú gyertyának képes továbbadni a lángját, s ezek mindegyike örökli a tulajdonságait. A lelkek hierarchiája olyan, mint egy fa ágai: noha az egyes ágak egyenként megkülönböztethetők, mégis egy nagyobb fához kapcsolódnak, és részei annak. Minden ma élő zsidó végső soron kötődik ahhoz a hatszázezerhez, amely jelen volt a Szináj-hegyi Tóra-adásnál.

Minden lélekhez tartozik egy-egy terület a teremtésben. A léleknek az a kötelessége, hogy ezen a számára kijelölt területen feltárja az isteniséget, és kifejtse igazi jellegét. Ez az egyetlen célja annak, hogy a lélek a földre ereszke-

dett. A lélek nem önmagáért ereszkedett le egy testbe, hanem azért, hogy hasznot húzzon a Tórából: azaz az Örökkévaló lakóhelyévé formálja a Földet.

Az Örökkévaló minden egyes embert az Ő fölemelésére kijelölt helyre vezet – néha a legmegmagyarázhatatlanabb úton-módon. Előfordul, hogy valaki, aki váratlanul érkezik egy adott helyre, mindent megtesz annak érdekében, hogy visszakerüljön az előző helyére. Nagyon fontos azonban látnunk, hogy mikor valaki váratlanul olyan helyen találja magát, amely nem volt úti célja, az nem véletlen. Helyénvaló dolog áldást mondani egy gyümölcsre, elmondani egy kötelező napi imát vagy tanulmányozni egy Tóra-szakaszt, mivel ami történt, nem a véletlen műve. Hasonlóképpen lehetséges, hogy azért találkozunk valakivel a munkában, a kereskedelemben, az iskolában, az egyetemen, az edzőteremben vagy épp egy vendéglőben, hogy befolyásoljuk őt. Éppen ezért sosem szabad elmulasztani egyetlen alkalmat sem, hogy a zsidók között terjesszük a *jiddiskájtot*, illetve a nem-zsidók között a morális egyistenhitet.

Az ember szabad választása – a chászid gondolkodásmód szerint – elsősorban nem arra vonatkozik, hogy eldöntheti, hová megy, mit tesz, kivel köt házasságot, és így tovább, hanem inkább arra, hogy miután elért valahová, vagy érintkezésbe került valamivel, vagy valakivel, eldöntheti, *mit tegyen* az adott helyen, az adott tárggyal, vagy személlyel kapcsolatban. Ha úgy dönt, alhat azon a bizonyos helyen, mit sem törődve az isteni gondoskodással, amely oda vezérelte, vagy végezhet valamilyen konstruktív és pozitív cselekedetet, amit az Örökkévalónak a Tórában lefektetett törvényeire alapoz. Olyan egyszerű dologgal is teljesítheti a teremtésben kijelölt rendeltetését, mint hogy kezet mos, mielőtt kenyérhez nyúl, vagy étkezések után elmondja a hálaimát, s ezáltal fölemeli azt a helyet, és föltárja a hely valódi jellegét. Az egyénnek megvan az a képessége, hogy az Örökkévaló fennhatósága alá vonjon minden olyan helyet, amit talál. Az azonban, hogy hová megy, és kikkel találkozik, nem rajta múlik. Így nem rajta múlik, hogy hol és milyen családba születik, hogy férfi vagy nő, hogy kivel lép házasságra, vagy hogy hol lakik. Ezek mind előre elrendelt dolgok. Egyetlen meghatározó tényezőjük a Mindenható, Aki az Ő végtelen bölcsességében mindenkit arra a meghatározott helyre vezérel, amelyhez spirituális értelemben tartozik.

Minden egyes cselekedet, minden egyes tevékenység, amit az egyes ember végrehajt – bárhol találja is magát – tényleges része a megváltásnak.

A tett jutalma maga a tett

Ez az elv, miszerint világunk alapvető lényege maga a szent és isteni, mélyebben megérteti velünk, hogy miből is áll az a „jutalom”, amely a Tóra tanulmányozása és parancsainak teljesítése után vár ránk. RSZ a *Tánjában*²⁶⁰ elmagyarázza, hogy „a micva jutalma maga a micva”. Ez a némiképp talányos

²⁶⁰ 37. fej.

kijelentés azt jelenti, hogy a micva jutalma az a kívánatos lelki állapot, amelyet a micva végrehajtása eredményez. Ebben a tekintetben a micva jutalma más, mint bármely más megszerezhető jutalom ezen a megtapasztalható világban. Mikor egy munkás dolgozik, és a munkájáért bért kap, a jutalomnak nemhogy nincs köze a munkához, amit végez, hanem egészen más jellegű. Ha valaki például szánt és vet, pénzért dolgozik, de természetesen nem maga veri az érméket, és nem maga nyomja a pénzt, amivel kifizetik. A jutalomnak ilyenformán nincs elválaszthatatlan kapcsolata az elvégzett munkával, inkább valami olyasmi, amit *cserébe* vagy kárpótlásul adnak érte.

Másfelől mikor valaki a Tóra és a micvák szellemében fáradozik, nem valami független jutalomért teszi ezt. A jutalom is pusztán az a felismerés, hogy mit váltott ki és mit hozott létre az isteni szolgálat által. Mikor egy zsidó a Tórát tanulmányozza és micvákat teljesít, az Örökkévalónak a Tórába foglalt kvintesszenciáját hozza e világba. A Talmud²⁶¹ a Tízparancsolatban szereplő „*Anochij*” – *Én* istenjelzőt, az *Áná Náfsi kötávit jöhávit* („Én, Magam írtam és adtam [a Tórát]”) mozaik szóval azonosítja. Ez azt jelenti, hogy az Örökkévaló beletette magát a Tórába, lényege benne foglaltatik és áthatja azt. Minden olyan cselekedetünk tehát, amelynek köze van a Tórához és a micvákhoz, egyre inkább világunkba vonja az Örökkévaló jelenlétét.

Mondanunk sem kell, hogy ha az embernek lenne olyan képessége, amelynek révén munkája közben megfigyelhetné ezt a jelenséget, akkor egyáltalán nem tekintené terhesnek a vallásgyakorlatot. Az Örökkévaló imádása a legnagyobb öröm és vigasz forrása lenne. Mivel azonban cselekedeteink következményét nem láthatjuk, ezért a vallási kötelezettségeket gyakran terhesnek találjuk, vagy ahogy manapság mondani szokás: improduktívnak. A messiási korban azonban, mikor az Örökkévaló lényegét leplező öltözék eltávolíttatik, és mindannyian világosan látjuk, mit eredményezett vallásunk gyakorlása, az lesz a mi igazi és megérdemelt jutalmunk. Így értelmezhető tehát, mit jelent az a mondat, miszerint a micva jutalma maga a micva.

A Messiásba vetett hit, a Tóra egyik alaptétele

Így még jobban megérthető, miért olyan sarkalatos tétele a zsidóságnak a Messiás eljövetelebe vetett hit. A Messiás eljövele e fent említett teremtési folyamat betetőzése és csúcspontja. Amíg a Messiás nem érkezik el, a világ teremtésének igazi célja nem élvezhető és nem látható. Amíg az Örökkévaló a szó revelációs értelmében nem költözik be e magánrezidenciába, addig a világ még nem teljesítette be valódi feladatát, és nem érte el a célját. Mikor azonban eljő a Messiás, és az Örökkévaló nyíltan és kényelmesen lakozik a világok e legalsóbbikában, akkor cselekedeteink nem, hogy nem fognak értelmetlennek tűnni, hanem látni fogjuk, mint segítik a világ tökéletesedését.

²⁶¹ *Sábát* 105a.

A Messiás eljövetele nem pusztán jutalom, amit a zsidók az Örökkévaló iránti háromezer éves folyamatos hűségükért kapnak. Nem is az Örökkévaló által adandó „fájdalomdíj” a zsidóság szenvedéseiért. Nem: a Messiás része annak a szünet nélküli hűségnek és istenimádatnak, amit a zsidók gyakorolnak, mióta csak népnek nevezhetik magukat. A Messiás és a zsidó gyakorlat elválaszthatatlan kapcsolatának ez a felismerése hozza meg a zsidóság számára az Örökkévaló törvényeinek teljesebb megbecsülését, s ezáltal teljesebb beteljesítését.

A Messiásba vetett hitről szólva nem elég csupán *elhinni*, hogy egy nap eljő a Messiás, hanem ténylegesen *várni kell* az eljövetelét. Maimonidész mondja²⁶²: „Minden egyes napon várni fogom az érkezését”. Ahogy a katona a csatában nemcsak azt várja, hogy hasznosítsa a kiképzésen tanultakat, hanem azt is, hogy a végső ütközetben teljesen megsemmisítsék az ellenséget, és visszahódítsák a hazájukat, olyan nagy izgalommal és vágyakozással várjuk mi is a megváltás végső napját, mikor a Messiás eloszlatja a sötétség végső foszlányait is, és az Örökkévaló nyíltan lakozik majd teremtett világában.

Az ember csak akkor vágyakozik a végső cél elérésére, ha belátja, hogy cselekedetei egy magasabb és nagyobb szabású terv részei, ha belátja, hogy az egyes emberek cselekedeteinek magasabb szempontból nagyon komoly jelentőségük van. Ha mindezt belátja, szíve-lelke együtt kiált majd a sötétség felett aratandó győzelemért.

Így tölti meg a Messiásba vetett hit élettél, energiával és reményteljes kilátással a tóran tanulást és a Tóra parancsolatainak teljesítését, s egyszersmind tölti el az embert óriási kielégültséggel és örömmel, amiért ő is sietette annak az időnek az eljövetelét, „mikor az Örökkévaló lesz a király az egész földön”²⁶³.

7. fejezet

Erő és fény a reménytelenségből és a sötétségből

A lélek száműzetése – befektetés

Minden üzlet befektetéssel kezdődik. A befektetés átmeneti tőkevesztés, amelynek az a célja, hogy később olyan jelentős visszatérülést eredményezzen, hogy az ne csak a befektetést hozza vissza, hanem annál nagyobb összeget. Másképp fogalmazva: először minden üzlet áldozatot kíván, amely első pillanásra veszteségnek látszik. Természetesen ez a kezdeti áldozat áldozat is ma-

²⁶² Napi ima, *Áni máámin*, 12. (*Sámuel imája – Zsidó imakönyv* 103. old.).

²⁶³ *Zchárjá* 14:9.

radhat, és előfordulhat, hogy a pénz teljes egészében elvész. A befektetés mögött azonban valójában az a szándék rejlik, hogy az eredeti összeg többszörösét eredményezze. Ahogy maga az Írás fogalmaz²⁶⁴: „Van, aki szór, és mégis gyarapszik”.

Mindez az Örökkévaló és az ember kapcsolatára is érvényes. Jechiél ben Slomo Halperin rabbi, a *Széder Hádorot* írója arról szól, mi a célja az Örökkévalónak azzal, mikor egy lelket leküld az égből. *Erkéj Hákinujim* című könyvében, az „üzlet” címszó alatt elmagyarázza, hogy a lélek leereszkedése a testbe nem más, mint befektetés. Először áldozatnak és veszteségnek látszik. Mielőtt a lélek lebecsülődik az anyagi világba, a spiritualitás és az isteniség csúcsa. Ahogy a Talmud fogalmaz²⁶⁵: „A lélek Isten dicsőség-trónja alól faragtatott”. Erről a fennkölt spirituális szintről ereszkedik le a lélek a testbe, amely állati lelket és rosszra való hajlamot is tartalmaz. Más szavakkal: a lélek az isteniség és a szentség legmagasabb státusából bocsátkozik le a sötétség és a gonoszság világának feneketlen mélységeibe, a szentség ellentétébe.

Képzeljük el, hogy egy herceget, aki csak a legfinomabb ételekkel táplálkozik, a legfinomabb selymekben jár, akinek szolgálhad lesi minden kívánságát, egyik pillanatról a másikra patkányoktól és férgektől nyüzsgő lágerbe deportálnak. Ugyanezt a gyötrelmet, csak épp a sokszorosát érzi a lélek, mikor leereszkedik a Földre. A lélek számára ugyanis ez a legnagyobb megszégyenítés és megalázás. Mindennek ellenére, magyarázza Halperin rabbi, ezt a lebecsülődést befektetésnek kell tekinteni, amelynek az a célja, hogy az eredeti lebecsülődés többszörösével felérő hasznot hozzon. A lélek ugyanis tevőleges szerepet fog játszani az Örökkévaló földi lakhelyének megépítésében, és ezáltal sokkal magasabb státusra emelkedik, mint a lebecsülődése előtt volt.

A lélek testbe való leereszkedésének az a célja, magyarázza az *Éc Chájimban* Chájim Vitál rabbi, Jichák Lurja rabbi legkiemelkedőbb tanítványa, hogy tökéletesítse a testet és az ember állati lelkét. Mert az Örökkévaló kifejezetten itt szándékozik lakni, a világok legalsóbbikában, amely teljes sötétsége ellenére Hozzá méltó lakhellyé alakítható. Ez az átalakítás nem mehet végbe a magasabb világokban, noha azok státusa sokkal magasabb. Az Örökkévaló végső célja, amiért a magasabb teremtési folyamat elkezdődött, csak ebben a világban érhető el.

De miért választotta az Örökkévaló éppen ezt a világot otthonául? Az *Éc Chájim* ezt azzal magyarázza, hogy éppen ez a világ tudja a legnagyobb hasznot hajtani az Örökkévaló befektetésének. A haszon, amely ebben a világban a lélek leereszkedése után keletkezik, *Jitron háor hábá min háchosech*-ként ismeretes: a nagyobb fény, amely a sötétségből emelkedik ki.

²⁶⁴ *Példabeszédek* 11:12.

²⁶⁵ Lásd *Jesájá* 51:1., *Sábát* 152b.

Aki élt át gyászt vagy tragédiát, az tudja, mekkora lehet a tragédiát követő öröm. Képzeljünk egy ifjú párt, férjet és feleséget, akiket a II. világháború elején elsodornak egymástól az események, és halottnak hiszik egymást. Aztán egyszer csak, évekig tartó szenvedés, magány, éhezés és fájdalom után kiderül, hogy él a másik. Fel lehet fogni annak az örömnak a nagyságát, amit a találkozásukkor éreznek? És különösen becses az élet visszatérése egy olyan világban, amely megfosztott mindentől, ami értékes és szép.

Most képzeljük el, milyen megpróbáltatások várnak a lélekre. Mielőtt lebocsátkozik az anyagi világba, az Örökkévaló közvetlen közelségét élvezzi, de aztán elszakad a forrásától, és lemerül egy teljesen idegen környezetbe. Ez a környezet annyira ellentétes a természetes lakóhelyével, hogy a lélek úgy érzi, teljesen meg van fosztva mindattól a szépségtől, ami addig körülvette. Fájdalom és nyomorúság gyötri. Ha csak a legesekélyebb mértékben is érezni kívánja a szentséget új otthonában, meg kell küzdenie ösellenségével, az állati lélekkel, amelynek céljai és vágyai szöges ellentétben állnak az övéivel. Mégis itt van, a *klipá* szívében, ahol a lélek azért könyörög, arra vágyakozik, hogy visszatérhessen korábbi dicsőségébe, hogy végtelen fényt hozhasson létre. Mialatt a sötétség korlátainak ledöntéséért harcol, a lélek megtanulja igába fogni végtelen erejét, és előidézni, hogy „még a legnagyobb sötétségből is fény emelkedjen”²⁶⁶.

A lélek testbe ereszkedése formájában van tehát egy jelentős „befektetésünk” és kezdeti veszteségünk. Ebből a befektetésből azonban végtelen nyereség származik: végtelen fény, amely a lélek lebocsátkozása előtt nem létezhetett volna. Hogy emberibb síkon szemléltessük ezt az elvet: aki már élt át traumatikus csapást, tanúsíthatja, hogy az ember végtelen jellege még a legnagyobb megpróbáltatások közepette is megmutatkozik. Hogyan állíthatja valaki, mielőtt még nehézségek által próbára tétetik, hogy van benne állhatatosság, kitartás és erő? Ahogy az olajbogyó is csak akkor bocsátja ki olaját, ha kipurcol, az emberi lélek is a szorongatásban mutatkozik meg. „A sötétségből kibontakozó fénynek” ezt az attribútumát a testbe zárt és tűzpróbán keresztülmenő lélek idézi elő, amely végső fokon nemesíti és fölemeli a testet. Míg a lélek leereszkedése előtt a test és az állati lélek sötétben volt és nem ismert fényt, a *nösámá* isteniséget csepegtet beléjük, amely eloszlatja a sötétséget.

Nemesíteni a körülöttünk lévő világot

Zsidó misztikusok szerint a lelkek számának megfelelően a világ számos részre van osztva. Minden lélekre egy-egy külön rész jut, amit a ráruházott örökség folytán kötelessége nemesíteni és tisztítani. Az összes zsidó lélek együttesen az egész világot fölemeli és átformálja.

²⁶⁶ *Prédikátor* 2:13.

Ez a nemesítés sok különféle módon megy végbe. Mikor például az utcán sétálva valaki a Tórára gondol, az egész környéken, amerre jár, szentséget terjeszt. Míg a sétája előtt ez a környék a világ része volt (világ: héberül *olám*, a „rejtett és leplezett” jelentésű *helem* szó gyökére vezethető vissza), most viszont a Tóra isteni fényétől sugárzik. Valahányszor valaki cedekát (alamizsnát) ad az általa üzleti tevékenységgel vagy munkával megszerzett pénzből, abban a pillanatban a világ számos elemét nemesíti. A pénzhez mindig sokféle ok és erőfeszítés kapcsolódik.

Képzeljünk el egy embert, akinek van egy gyára. A gyárban máshol készült berendezések működnek. Ezeknek a berendezéseknek egy része egy harmadik gyárban készült, ahol egy bizonyos munkás épp ebédel, hogy legyen energiája működtetni ezeket a gépeket, és így tovább. Nem nehéz végiggondolni, hogy az élet legkülönbözőbb területén a szó szoros értelmében emberek ezrei járulnak hozzá valamilyen módon ahhoz, hogy az említett gyáros működtethesse a gyárát, s ezáltal vagyont teremtsen. Tehát amikor ez a tulajdonos a zsidó törvénynek megfelelően a jövedelme tized vagy tizenketted részét *cödákára* fordítja, ezzel fölemeli az ételt, amit a munkás eszik, fölemeli a gépekhez használt anyagot, és így tovább, egészen föl a létrán, beleértve a saját testét is, amely részt vett abban, hogy előteremtse azt a gazdagságot, amiből támogatni tudja a szegényeket. Következésképp egy csapásra a teremtett dolgok egész özöne szenteltetik egy magasabb jónak.

Ezért mondják azt, hogy „a *cödáká* egyenlő a Tóra minden micvájával”²⁶⁷. Mert míg minden egyes micva az emberi test egyetlen részét nemesíti – például a tefilin az elmét és az érzelmeket, a kóser étel a szájat és a gyomrot, a tóratanulás az intellektus magasabb régióit –, addig a *cödáká* a test egészét nemesíti és emeli föl. Az embernek minden tagjára, minden izmára, minden tehetségére szüksége van ahhoz, hogy az üzleti életben eredményes legyen. Ebből következik, hogy amikor valaki a keresete egy részét jótékonyásra fordítja, ezeket – és még sokkal többet – mind egyszerre emeli föl. A *cödáká* mindent magába foglaló micva.

A *birurim*, a világ épülése emberi elmével felfoghatatlan ezoterikus titkokat tartalmaz. Csak a Mindenható képes rá a maga végtelen bölcsességében, hogy kijelölje és tudja, melyik ember a teremtés mely darabkáját finomítsa, nemesítse, és azt milyen eszközökkel tegye. Annyi azonban bizonyos, hogy nincs olyan darabja a világnak, amelyet az emberiségnek ne volna kötelessége megművelni. Ilyenformán minden egyes tevékenységnek, amely valamilyen formában kapcsolódik a Tórához és a micvákhöz, kötődnie kell valamilyen tárgyhoz vagy kézzelfogható dologhoz, mivel a Tóra „nem az égben van”²⁶⁸. A Tóra itt adatott, ebben a világban; és azért, hogy ezt a világot szentebb hellyé tegye.

²⁶⁷ Talmud, *Bává Bátrá* 9a.

²⁶⁸ *5Mózes* 30:12.

Ha valaki fölteszi a kérdést, hogy a világnak melyik az a része, amelynek nemesítése az ő feladata, arra a Báál Sém Tov a következő vers magyarázatával felel: „Az Örökkévalótól szilárdíttatnak meg a férfi léptei”²⁶⁹. Szó szerint értelmezi a „férfi lépteit”: mikor a zsidó elérkezik egy bizonyos célhoz, az isteni gondviselés folytán érkezik oda. Az Örökkévaló mindenkit arra a helyre vezérel, amelyet az ő kötelessége tökéletesíteni, és mindenkit odavezérel a spirituálisan a lelkéhez kötődő szikrához. A Báál Sém Tov azt is hangsúlyozza, hogy az ember soha ne nyugtalankodjék és bosszankodjék, mikor útja közben eltéved. Az Örökkévalónak az a szándéka, hogy olyan helyre vezérelje, ahol valamilyen istenes cselekedetet fog végrehajtani – akár csak egyet is –, és ezáltal fölemeli a szikrát, amely az idők kezdetétől az övé.

Ez volt az üzenetet, amit a Báál Sém Tov erre a világra hozott, és amit örökül hagyott. Beleplántálta a zsidó világba azt a meggyőződést, hogy bármi történjék is, akár a legkisebb, akár a legnagyobb dolog, azt az Örökkévaló keze irányítja. Semmi sem pusztá véletlen vagy egybeesés. Minden beletartozik abba az Izrael szétszórt lelkeire kiosztott tervbe, hogy fejlesszék az egész teremtett világot.

Ha nagyobb a befektetés, nagyobb a nyereség

Visszatérve az üzleti befektetés analógiájához: általánosságban kijelenthető, hogy minél több hasznot szeretne egy üzletember, annál többet kell befektetnie. Ezért mikor valaki óriási összegeket fektet be a vagyonából egy bizonyos vállalkozásba, akkor azt a hatalmas nyereség reményében teszi. Ugyanez érvényes arra az esetre is, mikor a lélek a testbe ereszkedik. A befektetések mértéke különböző. Abban az időben például, mikor még állt az Első Templom, a testbe ereszkedő lélek sokkal felvilágosultabb és sokkal spirituálisabb Földre érkezett. A zsidók mind Izrael szent földjén laktak, léteztek próféciaik, létezett a Templom napi tíz csodája, aminek a földkerekség minden lakója tanúja lehetett. Időben közelebb hozzánk, mikor egy lélek a II. világháború előtti Európába bocsátkozott le, virágzó zsidóságot és hihetetlenül magas szintű Tóra-ismeretet talált. Ilyen időkből, mint az utóbb említett, annak ellenére, hogy az anyagi világ még mindig nem vethető össze a lélek égi lakhelyével, a befektetés nem volt olyan nagy, mint napjainkban.

Abban a világban viszont, amelyben ma élünk, amikor a zsidók az egész Földön szétszóráttak, mikor háború dúl Izraelben és szerte a világon, egy olyan korban, mikor az istenit kettős sötétség takarja, a lélek lebocsátása általi befektetés sokkal nagyobb. Hasonlóképpen a nyereség is sokkal nagyobb, mint az előző nemzedékek idején.

²⁶⁹ Zsoltárok 37:32.

Mi az a nagyszerű jutalom, amit a száműzetéstől remélhetünk? A Talmud így mondja²⁷⁰: „Az Örökkévaló azért száműzte a zsidókat a világ népei közé, hogy megtérteket nyerjenek.” Ennek a kijelentésnek az értelme a következő. Kívülről szemlélve úgy tűnik, hogy a száműzetés Izrael bűneinek büntetése, belülről vizsgálva azonban egyáltalán nem büntetés. A száműzetés, mint a teremtet világon minden, isteni célt szolgál, nevezetesen azt, hogy a zsidó nép „megtérteket nyerjen”. Ez szó szerint a zsidóságra áttért nem zsidókra értendő?

RSZ a *Tánjában* elutasítja ezt a betű szerinti értelmezést. Végére is hányan tértek át a száműzetés ideje alatt a világ más népeiből a zsidóságra? Néhány ezren? Megért ez a maroknyi áttért kétezer évi száműzetést, üldöztetést, keresztes hadjáratot, inkvizíciót, holokausztot? RSZ elmagyarázza, hogy nem emberek, hanem spirituális szikrák áttérítése a cél. Az ezoterika nyelvén ezeket a *nicucokat* (az anyagi létet fenntartó isteni szikrákat) nevezik „áttérteknek”. Ezeket időről időre visszaemeljük a szentségbe, kiszabadítjuk őket világi, anyagi ketrecükből. Ezért küldte az Örökkévaló száműzetésbe a zsidóságot a világ népei közé: hogy a tóranulás és a micvák teljesítése által fölemeljék, és szentté alakítsák ezeket a spirituális szikrákat, ugyanúgy, mint mikor egy nem-zsidó áttér a zsidóságra, és a szent nép gyermeke lesz.

Nyilvánvaló tehát, hogy a száműzetés célja nem Izrael megbüntetése, hanem a száműzetés ideje alatti nyereség realizálása: föl kell emelnünk azokat a spirituális szikrákat, amelyek nélkül nem következhet be a Messiás általi megváltás.

Ugyanezt a gondolatmenetet követve: minél sötétebbé válik a száműzetés, és minél több nehézség és fáradtság vár a zsidó népre a sötétség elosztatásában, annál bőségesebbnek kell lennie az aratásnak. „A jutalom a fáradozással arányos” – mondja a Misna²⁷¹. Ez a nagy jutalom tehát nem érhető el még nagyobb átmeneti veszteség és befektetés nélkül, amit itt a léleknek a sokkal sötétebb világba történő alámerülése jelent.

Hogyan hihet az ember őszintén abban, hogy a Tóra szellemében végrehajtott tettek és a micvák teljesítésével jobbít a világon, és közelebb hozza a Messiás általi megváltás, mikor nap, mint nap tapasztalja, hogy a világ erkölcsisége egyre züllik? Úgy tűnik, mintha napról napra kevesebb lenne a fény, és több a sötétség. Ha a világ mindegyik fentebb említett cselekedettel jobbítható, akkor több fényt és magasabb erkölcsiséget és spiritualitást kellene tapasztalnunk a világban. A valóság mégis az ellenkezőjét látszik mutatni.

A világ valójában a nemesedés és a spirituális felemelkedés útján halad, ami jelenleg is folyó és soha véget nem érő folyamat. Hogy az ember mégis több sötétséget lát, mint fényt, annak az az oka, hogy míg az előző nemzedékekben a jámborság és erény óriásai a világnak a jelenleginél magasabb, spiri-

²⁷⁰ *Zváchim* 87b.

²⁷¹ *Az atyák bölcs tanításai*, 5:21.

tuálisabb részeit nemesítették, a mai nemzedék az utolsó darabkákat jobbítgatja, amelyek történetesen a legalacsonyabbak! Végére is a mai zsidók kimozdultak a zsinagóga és a jesiva falai közül, és az élet minden materiális aspektusának részesei, a legmagasabbtól a legalacsonyabbig.

Ahogy folyik tovább a történelem, ahogy nemzedékek jönnek és mennek, ez egyes nemzedékeknek a világ egyre alacsonyabb részeit kell nemesíteniük. Következésképp az, hogy a világ egyre sötétebb lehet, csak alátámasztja, hogy a világosabb részeken már véget ért a feladat, és már csak a sötétség legmélyebb bugyrait kell megvilágítani. Míg az előző nemzedékek, amelyek még nem éltek száműzetésben, Izrael földjét nemesítették, és a Templomban áldoztak, és minden könnyen köthető volt a szentséghez, ma az a feladatunk, hogy szinte tapintható sötétségben emeljük fel az isteni szikrákat a világ népeinek földjén.

Mindannyian várjuk az utolsó néhány szikra fölemelését, ami által végül elérkezik majd a messiási megváltás. És akkor „lészen az Örökkévaló királya az egész Földön”²⁷².

8. fejezet

Diadalmenet

Tudni a „miért”-et

Ha egy zsidó, a Messiás eljöveteleért munkálkodik, nem csupán a hűséges szolgáló kötelességét végzi, hanem előkészíti a színt ahhoz, hogy Ura ebben az anyagi világban megmutatkozhassék. Az ég szent, és az Örökkévaló az égben lakik. Szentek az angyalok is. Mindennél fontosabb a tudat, hogy az Örökkévaló megígérte: eljön az idő, mikor a Földet teszi elsődleges lakóhelyévé, ahol nyíltan megmutatkozik majd abban az otthonban, amelyet az emberi munkálkodás és fáradtság emel neki.

Döntő fontosságú, hogy a micvák teljesítésekor tudatában legyünk ennek az átfogó tervnek. Képzeljük el, hogy valakit besoroznak a hadseregbe. Először átesik az alapkiképzésen. Megtanul futni, pontosan célozni, gyakorlóruhát viselni, álcázni magát, szuronnal és robbanószerekkel bánni, és minden egyéb olyan dolgot, amelyekre a hadviselésben szükség van. De mindenekelőtt megtanul engedelmeskedni. Megtanulja, hogy a maga akaratát és szokásait alárendelje a hadsereg szokásainak. Hozzászoktatja magát ahhoz, hogy történjék bármi, a parancsnok szava dönt. És mindezt szívesen teszi, mert jól tudja, hogy kiképzői sokkal jártasabbak a harc mesterségében, mint ő.

²⁷² Zchárjá 14:9.

Mikor aztán sor kerül a csatára, a katona tökéletesen végrehajtja a kiképzésen tanultakat. Pontosan célozva lő az ellenségre, aláaknázza és felrobbantja az ellenség hídjait, megszakítja a kommunikációs vonalaikat, ejtőernyőjével pontosan a kijelölt helyre ugrik – azaz olyan katona, amilyennek lennie kell. Csúpan egyvalami hiányzik a kiképzéséből – minden érintett legnagyobb sajnálatára épp a lényeg: hogy azért kell löni, ejtőernyőzni, aknát telepíteni, hogy a hadserege és a hazája győztesen kerüljön ki a csatából és a háborúból. Ez a katona annyira csak azzal törődik, hogy tökéletesen végrehajtsa a kiképzésen tanultakat, hogy teljesen megfeledkezik arról, hogy az általa végrehajtott dolgok egyike sem azonos magával a végcéllal. Így tehát fut, harcol, teljesíti a parancsokat – de miért? Elfeledkezett a célról. Azt tudja, hogy katona, és végre kell hajtania a parancsokat, de a parancsok okával nem foglalkozik.

Az, hogy nincs tisztában az átfogó tervvel, komoly mértékben csökkentheti a lelkesedését. Az ő szemszögéből nézve a háború alig más, mint a kiképzés. Érzelmileg nincs felkészülve a csatára, mert nem merít az ellenség legyőzéséhez szükséges rejtett emberi tartalékokból és bátorságból.

A győzelembe vetett hit

A fő cél ismeretének hiánya veszélyes lehet. Mivel a szóban forgó katona elsősorban a parancsok teljesítésével, és nem a parancsok céljának az elérésével foglalkozik, ezért elérkezhet arra a pontra, hogy meggyőződésévé válik: hadseregük képtelen legyőzni az ellenséget. Elhiszi, hogy az ellenség csapata jobban kiképzett, gyakorlottabb és bátrabb katonákból áll, mint az övé. Természetesen még ezek a gondolatok sem fogják visszatartani attól, hogy teljesítse a parancsokat, és folytassa a harcot. Harcol, mert a katona a következményekre való tekintet nélkül teljesíti a parancsot. Lelke mélyén azonban meg lesz győződve, hogy a parancsok végrehajtásával nem szolgál semmiféle átfogó célt, és végső soron nem fognak győzni. Annak a katonának, aki a siker minden reménye nélkül hajtja végre a kötelességét, érthető módon nagyon alacsony a harci morálja. Szisztematikusan és automatikusan, mindennemű értelmi és érzelmi megfontolás nélkül szolgál. És ami még ennél is rosszabb: a győzelembe vetett hit és a lelkesedés hiánya elterjedhet a bajtársai közt is, és előfordulhat, hogy az egész hadsereget komolyan meggyengíti.

Ahhoz, hogy egy hadsereg győzelmet arasson, nyilvánvalóan minden egyes katonának tisztában kell lennie a végső céllal, ami nem más, az ellenség legyőzése. Ennek tudatában egészen más szemszögből nézi a katona az ütközetet. Megérti, hogy minden egyes kilőtt puskagolyó gyengíti, minden egyes kilőtt akna megrémíti az ellenséget, megérti, hogy minden híd felrobbantásával feltartóztatja az ellenséges sereget, minden egyes elfogott üzenettel keresztülhúzza az ellenség terveit. Összefoglalva: tudatában van annak, hogy még a legapróbb cselekedete sem jelentéktelen. Még a legtriviálisabb dolgok is, mint például egy rendes étkezés vagy egy pihentető éjszakai alvás is hozzájárul az általa biztosra vett végkifejlet eléréséhez, az ellenség teljes visszaszorításához. Ha az ilyen

hozzáállású katona parancsot kap egy bizonyos terület elfoglalására, érzi, hogy nem csupán parancsot hajt végre, hanem hozzájárul a közös cél kivívásához. Minden tenyérnyi terület, amelyet meghódít, hátrább kényszeríti az ellenséget, míg nem az utolsó katonáit is sarokba szorítják, bekerítik, és megadásra kényszerítik. Könnyű elképzelni, hogy az ilyen katona milyen elszántan, céltudatosan és erős akarattól áthatva teljesíti a kötelességét. Az ilyen katona hozzáállása nemcsak azt a nézőpontot változtatja meg, ahonnan a parancsokat szemléli, hanem azt is, hogy miként hajtja végre azokat.

Minden Micva egy végcélhoz vezet

Ugyanez érvényes a Tórához és a micvákhoz való kötődésre is. Az embernek éreznie kell, hogy minden egyes micvával, minden egyes szeretetteljes akcióval, a tóratanulás minden egyes pillanatával, minden egyes étkezéssel, a megkívánt pihenés minden egyes percével elősegíti a *klipá* szétosztását, és az Örökkévaló földi királyságának megalapozását. Ez a tudatosság átformálja azt a módot, ahogyan valaki a Tórát tanulmányozza, és teljesíti a parancsolatait. Ettől fogva minden eddig csupán megszokásból, gépiesen végrehajtott cselekedete megtelik szenvedéllyel, akarattal, étellel.

Ha viszont valakiből hiányzik ez a tudatosság, az olyanná lesz, mint az a katona, aki már akkor megadja magát, mikor az ellenség még ki sem lőtte az első puskagolyót. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az illető többé nem tanulmányozza a Tórát, és nem teljesíti a micvékat, és nem feltétlenül jelenti azt sem, hogy többé már nem hisz a Messiás eljövételében. Végtére is a Messiás eljövételébe vetett hit a zsidó vallás tizenhárom alapelvének egyike. Az az ember, aki nem tudja, mihez járul hozzá a micvák teljesítésével, esetleg úgy gondolja, hogy a Messiás általi megváltás valószínűleg szánakozás folyamánya lesz, amikor is az Örökkévaló megkönyörül a népén, s ez arra indítja, hogy elküldje hozzá a Messiást.

Igaz: valódi csatában nem egyetlen puskagolyó hozza meg a végső győzelmet: ahhoz támadó akciók és csaták egész sora vezet, amelyek viszont egyénileg leadott puska- és ágyúlövésekből tevődnek össze. A győzelem csak akkor vívható ki, ha az egyes katonák csapatba tömörülnek, ha a csatatervnek megfelelően, együtt tüzelnek, és teljesítik feletteseik parancsait, akik nemcsak egymással hangolják össze egyéni tevékenységüket, hanem olyan erősebb fegyverekkel is, mint amilyenek például a harckocsik, a vadászrepülők és az ágyúk. Csakis így, a hadsereg rendelkezésére álló erők összehívásával és együttes tevékenységével tudják bekeríteni és legyőzni az ellenséget. Minden kilőtt golyó sietteti a győzelmet, és tevőleges része annak. Ugyanígy áll a helyzet a Tórával és a parancsolatokkal is: a jócselekedetek nemcsak siettetik, és közelebb hozzák a megváltást, de egyben a megváltás aktív részei is.

Tóratanulás és spirituális nyereség

Az *Atyák bölcs tanításaiban* mondja a Misna²⁷³: „Jehosúa ben Lévi rabbi mondotta: Minden egyes nap Mennyei Hang jó elő Choreb hegyéről, kijelentve és szólván: Jaj azoknak az embereknek, akik megsértik a Tórát, mert aki nem foglalkozik a Tórával, az „megbélyegzettnek” nevezetik, mert írva van: Mint az aranygyűrű a disznó orrában, olyan a szép nő, akiben nincsen józan ész.” Mi a jelentése e homályos, mégis gyakran idézett Misnának? Első pillantásra úgy látszik, mintha a Misna megróná azokat, akik egyáltalán nem foglalkoznak a Tórával, akik semmi időt nem fordítanak a tanulmányozására. Az ilyen ember, mondja a Misna, „megbélyegzett”.

Jehosúa ben Lévi rabbi szavainak értelmezését megnehezíti a Tóra egyik mondata, amely a Tórát egyáltalán nem tanulmányozókról szól, s amelyből egyértelműen kiderül, hogy az ilyen személyek sokkal súlyosabb büntetést érdemelnek annál, mint hogy megbélyegzettnek nevezzék őket. A „Mert az Örök-kévaló szavát vetette meg, irtassék ki azon személy” verset²⁷⁴ kommentálva a Talmud²⁷⁵ azt mondja: „Ben Nehorái azt állítja, hogy ez a vers azokra vonatkozik, „akik képesek a Tóra tanulmányozására, de nem teszik”. Nyilvánvaló, hogy a tóratanulás teljes elhanyagolásának büntetése nem csupán megbélyegzés, hanem kiközösítés, azaz az illetőt elvágják Istenétől és a népétől.

Jehosúa ben Lévi szavai („aki nem foglalkozik a Tórával”) nem azoknak szólnak, akik képesek tanulmányozni a Tórát, de nem teszik, hanem azoknak, akik forgatják ugyan a Tórát, mégsem „foglalkoznak” a tanulmányozásával. Ebbe még az az ember is beleérthető, aki napi tizennyolc órán át tanulmányozza a Tórát, és soha egyetlen alkalmat sem szalaszt el, mikor ezt megteheti. A különbség tehát nem abban mutatkozik, hogy valaki nem tanulmányozza a Tórát, hanem abban, hogy *nem foglalkozik* vele.

A Tóra és a Micvák „haszna”

Mi a különbség a Tóra *tanulmányozása* és a vele való *foglalkozás* között? A legnagyobb különbség az, hogy a Tórával való foglalkozás magába foglalja azt az óhajt, hogy az illető profitáljon a Tórából. Itt természetesen nem anyagi hasznról, hanem spirituális nyereségről van szó. Azt mondja a Talmud²⁷⁶: „Ha egy kereskedő ugyanazon az áron vesz és ad el, kereskedőnek tekinthető-e?”. Más szavakkal fogalmazva: elképzelhető olyan eset, hogy valaki egész nap rohangál a piacon, ad-vesz, serénykedik, és mégsem tekinthető kereskedőnek vagy üzletembernek. A kereskedő olyan ember, aki az általa folytatott kereskedelemből él, aki a javak adás-vételéből hasznot húz. Az említett illető azonban,

²⁷³ 6:2.

²⁷⁴ 4Mózes 15:31.

²⁷⁵ Szánhedrin 99a.

²⁷⁶ Bává Möciá 40b.

noha erejét megfeszítve dolgozik, nem profitál a foglalkozásából. Ezért, bár dolgozik, nem tekinthető sem kereskedőnek, sem üzletembernek.

Ugyanez az elv alkalmazható a tóratanulásra is. Elképzelhető, hogy egy zsidó egész nap, percnyi szünet nélkül tanulmányozza a Tórát, de mégsem mondható el róla, hogy „foglalkozik” a Tórával, mivel föl sem merül benne az a nyereség, amiért a Tórát tanulmányoznunk kell. Az ilyen embernek az a büntetése, hogy kirekesztetik az égből.

Mi ez a haszon, amiről a tóratanulással kapcsolatban fentebb beszéltünk? A Tóra tanulásának és parancsolatai teljesítésének a célja egy bizonyos kívánatos eredmény, nevezetesen a teremtés céljának a beteljesítése. Ahogy a fentebb idézett Midrás mondja: „A Mindenható azt kívánta, hogy legyen egy lakóhelye a legalsó világban.” Aki tanulmányozza a Tórát, annak tudnia kell, hogy a Tóra tanulmányozása és a micvák teljesítése nem egyszerűen a Mindenható parancsainak végrehajtását jelenti, nem úgy kell végrehajtani, ahogy egy rabszolga teszi, amit ura parancsol neki, akinek eszébe se jut elgondolkozni azon, mi a jelentősége ura rendelkezésének. Esetünkben az egyénre hárul annak biztosítása, hogy a Tórát és a micvákat szerszámként használja a kívánt cél elérése érdekében, azaz arra, hogy az anyagi világot az előző részben leírtak szerint az Örökkévaló lakóhelyévé alakítsa.

E küldetés tudata számos öröm forrása, mikor az egyén rájön, hogy módjában áll megváltani és felszabadítani az isteniség mindazon szikráit, amelyek mind ez idáig a *klipá*, a mindent elfedő sötétség birodalma alatt rejtőztek. A zsidó embernek éreznie kell, hogy képes nagy területeket meghódítani és az Örökkévaló uralma alá hajtani, és hogy részese lehet a Föld többi része meghódításának, amire majd a messiási korban kerül sor. Miként az Írás mondja²⁷⁷: „És léssen az Örökkévaló királlyá az egész Földön; ama napon egy lesz az Örökkévaló és az ő Neve.” Nem kérdéses, hogy ez a tudat határtalan energiával és örömmel tölti el az egyes katonát, és a Tóra tanulása és micvái teljesítése új dimenzióba lépnek.

Előfordulhat, hogy valaki egész életében abszolút lelkiismeretesen betartja a Tóra parancsolatait, még sincs tudatában, hogy e tevékenysége egy meghatározott tervbe illeszkedik, amelynek célja egy kivételes és forradalmian új világ létrehozása: a világosság és az isteniség fényének világáé. Reggelente, mikor fölkel, első dolga, hogy elmondja a *Mode áni*-t: „Hálálkodom színed előtt, élő és létező Király, amiért könyörületből visszahoztad hozzám a lelkemet; nagy a Te bizalmad.” Rögtön ez után a *Háláchá*, a zsidó törvény előírásainak megfelelően kezét mos, elmegy a zsinagógába a reggeli imára, a zsinagógából pedig a jesivába Tórát tanulni. Azaz mindent a zsidó törvénynek megfelelően tesz, de nem tudja, miért.

²⁷⁷ *Zchárjá* 14:9.

Sokan talán úgy érzik, kárba vesztett fáradság a világ sötétsége ellen harcolni. Ők így érvelnek: ha az összes előttünk járó nemzedék, amely sokkal nagyobb formátumú és nemesebb volt nálunk, ráadásul olyan korokban éltek, mikor a világ még nem volt olyan goromba és hajmeresztő, mint manapság, ha még ők sem voltak képesek eloszlatni a világ sötétségét és elhozni a megváltást, akkor mennyivel nehezebb feladat elhozni a Messiást manapság minékünk, akik az ő jámborságukhoz képest hitványak vagyunk, és sokkal kevésbé szent időket élünk. Az emberben fölmerül a kérdés: Képes vagyok én a Tóra és a micvák által felülmúlni dicső őseimet, akik kimagasló *cádikok* és szentéletű emberek voltak?

Rabbi Jehosuá ben Lévi mondásának jelentése

Rabbi Jehosuá ben Lévi pontosan ettől a magatartástól óv minket, mikor azokról szól, akik tanulják a Tórát, de nem foglalkoznak vele. Az ilyen ember tanulja a Tórát, de nem foglalkozik vele. Ez az ember, aki nem kereskedő: nem próbálja meg leszűrni a Tórából a kívánatos hasznot. Nem olyan eszköznek látja a Tórát, amely által a világra fény derül, és eljön a megváltás. Hiába tartja a vallást, hiába jámbor és erényes, a vallásossága nélkülözi az irányultságot és ezért hatástalan. Nagyon fontos, hogy ne veszítsük szem elől a végső célt. Maimonidész szavaival: „A végső cél, hogy megvalósítsuk az eljövendő világot; erre kell irányulnia erőfeszítéseinknek.”

Erre mondotta Jehosuá ben Lévi rabbi: „Jaj azoknak az embereknek, akik megsértik a Tórát!” Vannak emberek, akik leszólják és pocskondiázzák a Tóra erényeit, tagadják, hogy képesek megküzdeni a gonosszággal, és képesek elúzni a földi sötétséget. Ezek tökéletesen félreértik a Tórát, és hogy mire való. Létezhet-e ennél nagyobb sértés? Használati utasításnak és nem a világosság könyvének tekinteni a Tórát? Nem csoda, hogy ezek az emberek minden jó szándékuk ellenére „elvágtatnak” az Égtől. Ők ugyanis elsajátították és magukévá tették a Tórát, de azzal nem foglalkoznak, hogy miért adta azt az Örökkévaló.

Ez a magyarázat újfajta megvilágításba helyezi az előző fejezet elején idézett Misnát. Jehosuá ben Lévi rabbi arról beszél, miért Choreb hegyén, és miért nem a hagyományos Szináj-hegyen adatott a Tóra. Így beszél: „Choreb hegyén minden egyes nap megszólal az Isteni Hang.” A Choreb-hegy, ami csupán a Szináj egy másik neve, a Tóra egyik sajátos arculatára utal. A *chorev* háborút jelent, és a Misna szerint a Szináj azért említetik Chorev néven, mert a Tóra lelkiismeretes betartása szellemi harcok megvívását is szükségessé teszi²⁷⁸. A Tóra fő célja a föld külsejének és álarcának eltávolítása és teljes megsemmisítése. Aki tanulmányozza a Tórát, de nem foglalkozik a végső szellemi csatával és hódítással, amelyet a Tóra célul tűz ki, az nem vesz tudomást a Tóra hatalmáról, amely képes győzelmet aratni az isteniség hiánya és a szürkeség fölött.

²⁷⁸ *Sábát* 89b.

A messiási kor több ezer évi isteni szolgálat tetőfokának, csúcsának és céljának kifejeződése. A zsidónak, miközben napról-napra végrehajtja a Tóra parancsolatait, kötelessége átérezni ezt a célt. Igaz ugyan, hogy a Tóra azt tanácsolja, hogy az ember még akkor is hajtsa végre a benne foglalt parancsokat, ha nem fogja fel jelentőségüket, és nemigen érzékeli magasztosságukat, mégis úgy illik, hogy az ember tisztában legyen a maga végső céljával és rendeltetésével.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

6. A Messiás a modernkori zsidó filozófia fényében

üres

Chászid filozófia

a lubavicsi rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi írásai alapján

Fény az alagút végén

Az értelmes élet titka

Megtelik a föld az Örökkévaló megismerésével, mint a tenger vízzel.

(Jesájá 11:9.)

A végső megváltás nem a távoli jövő álma, hanem közeli valóság.

(A Rebbe)

Amikor 1951-ben a Rebbe átvette a lubavicsi mozgalom vezetését, kijelentette, hogy az emberi történelem végtelen folyama végre meghozta gyümölcsét.

– Ez a nemzedék lesz a száműzetés utolsó nemzedéke és a megváltás első nemzedéke – mondta – a személyes és az egyetemes megváltásé, amely a társadalom tökéletesedéséhez és egy olyan világ megvalósulásához vezet, melyet megtölt az Örökkévaló ismerete. Most már minden rajtunk múlik.

Ez volt a Rebbe életének vezérfonala. Egy levélben egyszer így írt: "Attól a naptól fogva, hogy iskolába mentem, sőt már az azt megelőző időktől, képzeletemben egyre határozottabban jelent meg a jövőbeni megváltás képe – egy mindent átfogó, hatalmas megváltásé, mely megvilágítja a száműzetés szenvedéseinek, és pusztításainak értelmét.

Megváltás – de miért?

Képzeld el, hogy egész életünket egy sötét alagút mélyén töltjük. Szüleink, nagyszüleink, sőt az ő szüleik és nagyszüleik is mind-mind itt éltek. Megszoktuk az állandó sötétséget és kifejlesztettük azokat a készségeket, képességeket, amelyek szükségesek fennmaradásunkhoz. Leéljük életünket, olykor botladozva, olykor tapogatódzva a sötétben. Belenyugodtunk, hogy az élet ilyen és ilyen is marad.

Am régi könyvekből, mások elbeszéléséből tudjuk, hogy őseink egész más fajta, egy világossággal átítatott világban éltek. Hallottunk egyet s mást arról, hogy az alagút végén fény ragyog, s nem kell feltétlenül egész életünket a sötétben tölteni. De szkeptikusak vagyunk – hiszen a sötétség az egyetlen, amit ismerünk. S miután oly sok nemzedék élte le életét ebben az alagútban, valóban hihetünk-e az alagúton túli életben? Különben is: már tudjuk, miképpen boldogulhatunk itt, megtanultuk hogyan tehetjük otthonossá a sötétséget, ezért hát miért is kockáztatnánk meg a változással, változtatással járó veszélyeket?

A sötétség nem élet

És mégis: valami azt súgja, hogy a sötétség nem jó. Bármennyire is hozzászoktunk, továbbra is nyugtalanok és tétovák maradunk. Végül rádöbbenünk, hogy a sötétség lehet ugyan életünk *része*, de semmiképp sem maga az élet.

Miközben végigbotorkálunk, végigbotladozunk életünkön, mindannyiunkban felötlött már a kérdés, vajon megtaláljuk-e valaha az igazi boldogságot. Megleljük-e lelki békénket és értelmes életet élünk, vagy az a sorsunk, hogy félelemmel, zűrzavarral teli életünk legyen? Valóban győzedelmeskedik az erény és a jólelkűség? Ha nem, miképp magyarázzuk meg magunknak s gyermekeinknek a morális és etikai elvekhez való ragaszkodás szükségességét? Hiszen, még ha az emberi természet magasabb rendű célokért sóvárog is, mi értelme azon munkálkodnunk, hogy erényes életet éljünk, ha az út sehová sem vezet?

Mindezen kérdések egyetlen-egy szóval megválaszolhatók: a *megváltás*. A megváltás az a fény, amely az alagút végén felragyog. A megváltás az Örökkévaló ígérete, hogy a cél, ami miatt a világmindenséget teremtette, valóban beteljesedik – hogy valóban győz a jóság és életünk valóban értelmes lehet. A megváltás mind az Örökkévaló tervének, mind az emberi életnek integráns része. Megváltás nélkül életünk valóban nélkülözné az értelmet – végtelen és sötét alagút lenne, más fajta élet lehetősége nélkül és minden remény híján, hogy valaha is kilépünk a fénybe.

Megváltás – de mitől?

Tulajdonképpen mitől szabadít meg bennünket a megváltás? Attól, hogy örökre az anyagi világ sötétségének csapdájában vergődjünk, és értelmetlen legyen ezért az értelem kutatása. A fásult és céltalan élettől. Kételyeinktől és félelmeinktől.

Az Örökkévaló mindannyiunkba egy-egy szikrát helyezett, amely, ha tápláljuk, lehetővé teszi, hogy bevilágosítsuk a sötétséget, és előre haladjunk. Hogyan táplálhatjuk e szikrát? Azáltal, hogy felismerjük lelkünk erejét. Azáltal, hogy énünk fölé emelkedünk, és tudomásul vesszük annak az abszolút erőnek a létét, amely jóval hatalmasabb nálunk. Azáltal, hogy jótetteket cselekszünk és erényes életet élünk. És mindenekelőtt azáltal, hogy belátjuk: a legnagyobb söté-

tétség mélyén is fellelhető a fény, amely minden egyes erényes cselekedetet végtelen értelemmel tölt meg.

A megváltás nem egy esemény, amely földi életünk végén következik be – épp ellenkezőleg: hosszú folyamat, amely életünk elején veszi kezdetét, és minden egyes jócselekedet egy lépéssel közelebb visz e folyamat bevezetéséhez. A megváltás a sötétség és a zűrzavar végét jelenti és a harmónia kezdetét.

Csodának tekinthető-e a megváltás? Semmiképpen sem. A megváltás az az állapot, amilyennek a világnak lennie kell. De miképp lehetünk biztosak abban, hogy számunkra is eljő a megváltás? Hiszen ha körültekintünk, úgy tűnik, mintha a világ igen távol állna a megváltástól: mindenütt önzést és sötétséget látunk.

A válasz, természetesen, nem más, mint az, hogy az Örökkévaló megígérte, hogy így lesz. Tegyük csak fel egy roppant egyszerű kérdést: Miért törekszünk arra, hogy értelmes életet éljünk? Miért nem érezzük elégségesnek, ha csak magunkkal törődünk, ha csak a magunk szükségleteivel és kívánalmaival foglalkozunk?

Egy paradoxon hajt bennünket, két egymással szemben álló erőter vonzásának ereje: testünké, amely az anyagi világot, és lelkünké, amely a spirituális világot képviseli. Létünk minden mozzanatát ez a kettőség határozza meg. Olyan világban élünk, amely tökéletlen, de ennek ellenére a tökéletesség után sóvárgunk. Életünk fájdalommal és nehézségekkel teli, de ennek ellenére békességre és harmóniára vágyunk.

Ugyanez igaz közösségi és globális szinten is. Az emberek az idők kezdete óta arra használták szívüket és értelmüket, hogy életüket jobbá tegyék. Új politikai és gazdasági rendszereket hoztunk létre, egyre nagyobb tudás megszerzésére törekszünk, új iparágakat és vállalkozásokat teremtettünk – s mindezt a céllal, hogy egy tökéletesebb társadalomban élhessünk. Dacára a népek, nemzetek és vallások közötti különbségeknek, a Föld lakói – mind a hatmilliárdan – valamennyien jobb életre vágyanak.

Nemcsak vallási megváltás

Egyszóval, mindannyian a megváltást keressük. Ne ijedjünk meg ettől a szótól: a „megváltás” nem feltétlenül, vagy nem csak vallási vagy spirituális jelentéssel rendelkezik. A megváltás egyben szabadság is – szabadulás az emberi lelket gúzsbakötő béklyóktól. A megváltás jelentheti a szabadulást egy elnyomó rezsim uralma alól, a szabadulást egy rossz szokástól vagy kellemetlen helyzettől, a szabadulást a bennünk lakozó félelemtől és az értelmünket elhomályosító zűrzavartól.

Voltaképp mindannyian a megváltást keressük, akár használjuk ezt a szót, akár nem. Némelyikünk olykor átéli a szabadság röpke pillanatait, de jóval gyakrabban beletörődünk egy olyan életbe, amely nélkülözi ezt a fényt és világosságot. Létünk béklyói túlságosan is erősnek tűnnek. A bezártság, a száműze-

tés állapotában leledzünk: a materiális világ béklyói sötétségbe zárnak bennünket.

Akkor hát miképp szabadulhatunk? Azáltal, hogy tudomásul vesszük: az Örökkévaló teremtett minket – a saját képmására – és ezért eredendően jók vagyunk. Azáltal, hogy tudomásul vesszük: e korlátokkal teli világnál magasabb helyről származunk s azáltal, hogy felismerjük: célunk e világon nem csupán az, hogy az anyagi világot saját gyönyörűségünkre használjuk fel, hanem az is, hogy erényes cselekedeteinkkel finomítsuk és civilizáljuk.

Valóban nehéz e sötét világban értelmet találni. Az Örökkévalóban való hit és az Örökkévaló létének megtapasztalása olyan folyamat, amely sok erőfeszítést kíván. Ám az első lépés roppant könnyű: mielőtt kiszabadíthatjuk magunkat a sötétség öleléséből, tudomásul kell vennünk meglétét. Mielőtt magunk mögött hagyhatnánk a száműzetést, tudatában kell lennünk, hogy bizony ott lakozunk.

Történt egyszer, hogy egy forró, nyári napon egy öregember a hús pincében keresett enyhülést a meleg elől. Amint belépett, szinte megvakította a sötétség. – Ne félj! – kiáltotta oda egy másik ember, aki a pincében volt –, nincs abban semmi különös, hogy amikor a fényből a sötétségbe lépsz, semmit sem láatsz. Szemeid hamar megszokják majd a sötétséget, és szinte észre sem veszed, hogy sötét van.

– Kedves barátom – felelte az öreg, és visszafordult –, pontosan ettől félek. A sötétség bizony sötétség, és veszélye abban rejlik, hogy meggyőzzük magunkat, hogy fény.

Hogyan következik be a megváltás?

A megváltás valóban megváltoztatja életünket? Igen is, meg nem is. A körülöttünk lévő világ nem változik meg: *mi magunk* azonban észleljük majd a változást. Maimonidész kifejezetten azt állítja, hogy semmiféle csoda nem következik be: a megváltás nem apokaliptikus vagy természetfeletti esemény. A megváltás korszakát (vagy a „messianisztikus kort”) Maimonidész szerint az jellemzi, hogy mindannyiunkat lefoglal „az Örökkévaló megismerése”.

Ez, részben, azt jelenti, hogy minden cselekedetünkben érzékeljük az Örökkévalót. Legyünk bár orvosok, üzletemberek, vagy szülők, materiális tevékenységeinket a spiritualitás szűrőjén át szemléljük – vagyis nem önmagukért való tevékenységként, hanem valamely magasabb rendű cél elérésének eszközeként. Éppúgy, ahogy az éhező ételre vágyik, mi a jóságot sóvárogjuk majd; ösztönösen megérezzük mi a jó, mi a rossz, és ennek megfelelően cselekszünk. Eltűnik a szívünk és értelmünk, a belső és külső érzéseink között feszülő ellentét. Mindannyian rájövünk, hogy a világmindenség legkisebb része is az Örökkévaló műve.

A végső megváltás hasonló módon fog bekövetkezni, mint az egyiptomi szolgaságból való megváltás és a kivonulás. Miképpen elküldte az Örökkévaló Mózeset, hogy élére álljon az Egyiptomból való szabadulásnak, ugyanúgy fogja a Messiás az egész világot a végső megváltásba vezetni.

Miért van szükség vezetőre? Azért, mert a bennünk meglévő isteni szikra ellenére, az anyagi világ sötétsége elsöprő erejű. Éppen ezért az Örökkévaló önzetlen vezetőt küld, aki képes felülemelkedni a materiális világon, aki fogékony a nemzedék igényeire és képes átadni az Örökkévaló üzenetét a mi bonyolult, zűrzavarral teli társadalmunknak. Ez a vezető cselekedeteivel és tanításával arra ösztönöz minket, hogy tanulmányozzuk az Örökkévaló bölcsességét és az Ő törvényei szerint éljünk. A világ nemzeteket pedig arra készíteti, hogy együttesen szolgálják az Örökkévalót, és a Bibliában leírt morális és isteni parancsok betartása által teljesítsék kötelezettségeiket.

Hol tartunk most?

Most, miután több ezer éve tartózkodunk az alagútban és botorkálunk a sötétben, végre elérkeztünk a megváltás korszakának küszöbére. Minden szinten forradalmi változások zajlanak – személyes és globális szinten egyaránt, a technológiában, a politikában és az emberi lélekben.

A szabadság, a tolerancia és a nagylelkűség eszménye terjed a nemzetek közösségében. A család ismét fontos értékévé vált, mivel az emberek ismét értelmes kapcsolatokra vágnak, melyek túlmutatnak személyes karrierjükön és anyagi szükségleteiken. Az emberek Amerikában és az egész világon keresik a spirituális értelmet, hogy meglegeljük létük leglényegét. Nagyobb elkötelezettség mutatkozik a belső változások és a személyes fejlődés iránt; mások hibáztatása helyett az emberek kezdik belátni, hogy saját maguknak kell felelősséget vállalni életükért, és ennek megfelelően cselekszenek.

A világ tehát készen áll a megváltásra – de mi hogyan készülünk fel arra? Nyissuk ki szemünket és próbáljuk megérteni, milyen különleges időket élünk. Tudatosítsuk magunkban, hogy a nap, mint nap lezajló események részei annak a folyamatnak, amely a megváltás értelemmel teli életéhez vezet. Ismerjük meg az Örökkévalót és a spiritualitást, hogy az Ő akaratának megfelelően éljük életünket.

Ez korántsem könnyű. A nehéz múlttal és a bizonytalan jövővel való megbirkózás közepette talán egyszerűbbnek tűnik megszokott életünkhöz való ragaszkodás. Ám a megváltás iránti sóvárgáshoz egy másik, valamennyi emberre jellemző vonás is társul: a remény. A jó egészség és a jólét iránti remény. Az igazság és az erény iránti remény. A sötétségből való szabadulás reménye.

Minden rajtunk múlik

Mivel a kihívás igen nagy, apró lépésekkel kell kezdenünk. Hallgassunk végig egy előadást. Tanuljunk az Örökkévalóról és a megváltásról – a teremtés céljáról. Ne feledjük: a sötétségből való szabadulás elérésének első lépése az, ha tudatosítjuk magunkban, hogy valóban sötétségben vagyunk. Ismerjük meg ezeket a gondolatokat a magunk tempójában, és idővel körvonalazódik előttünk egy nagyobb összefüggés. Ne sajnáljuk az időt és gondoljuk végig saját életünk prioritásait. Telítsük meg otthonunkat szeretettel; munkahelyünkön pedig váltsuk fel az önzést és az erőszakoskodást nagylelkűséggel és könnyörületességgel. És ami a legfontosabb: osszuk meg ezt családjainkkal, barátainkkal.

Ha egy ember el tudja határozni, hogy véghezviszi e változásokat, akkor tíz is képes lesz rá. És ha tíz ember képes erre, akkor száz is, és így tovább. Végére is, eredendően jók vagyunk, természetünkből fakadóan vágyunk a jobb, produktívabb és értelemmel teli életre. Kötelezzük el magunkat még ma és másokat is, buzdítsunk erre.

Mivel oly rég óta haladunk az élet sötét és kanyargós alagútjában, lassan elérjük a végét és megpillanthatjuk a beáramló meleg, ragyogó fényt. Most nincs idő elbizonytalanodásra, szkepticizmusra vagy önzésre. Még a legkisebb dolog is – egy kedves szó, pár forint jótékony célra, néhány imával eltöltött perc – végtelenül fontos. Mindent meg kell tennünk, hogy akár egyetlen fény-sugarat a sötétbe irányítsunk. Utunk végéhez közeledik: azon kell lennünk, hogy elérjük célunkat és találkozzunk az Örökkévalóval. Minden rajtunk múlik.

1991. április 11.-én, tizenegy hónappal betegsége előtt, a Rebbe szenvedélyes beszédet mondott. Szokatlanul szókimondó beszéd volt ez, és a Rebbe aggódó szavai arra készítették és buzdították híveit, hogy még inkább felkészítsék magukat és a világot a megváltásra.

– Hogyan lehet, hogy a Messiás még nem jött el? – kérdezte a Rebbe. – Miért van a világ még mindig telve gonoszsággal és szenvedéssel? Miért fogadjuk el, hogy a megváltás nem jő el sem ma, sem holnap, sem holnapután? Mindent el kell követnetek, hogy elhozzátok igaz megváltónkat! Nem elég, ha jól hangzó jelszavakat szajkóznak. Mindegyikőtöknek tetteitekkel kell elhozni a végső megváltást. Rajtatok áll, hogy létrehozzátok-e a Messiás harmóniával teli, tökéletes világot.

Chászid filozófia

a lubavicsi rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi írásai alapján

A Messiás számára²⁷⁹

Az anyag a szellem szolgálatában

„Örülj nagyon, Cion leánya, ujjongj, Jeruzsálem szülötte, mert királyod érkezik hozzád, igazságos és győztes Ő, szerény, és számaron közlekedik!”

(Zechárja 9:9.)

Bölcseink²⁸⁰ egyhangú értelmezése szerint ez a „király” nem más, mint a Messiás. Ebből következik, hogy a Messiás, akinek eljövetele gyökeresen fogja megváltoztatni világunkat, a szerénység megtestesítője.

A szamár többször is felbukkan a *Bibliában*. Mindannyiszor ugyanaz a szerepe, de mindig egy kicsit másképpen tölti be: a különbségek a változásokat tükrözik, amelyeken világunk át- meg átmegy, miközben végső, tökéletes formája felé halad.

Akkor találkozunk vele először, amikor Ábrahám elszánja magát Izsák feláldozására, az Örökkévalóba vetett hitének tizedik, legnagyobb bizonyosgátételére. „Ábrahám fölkel reggel, fölnyergelte a szamarát”²⁸¹, és a hátára rakta a holmikat (a „fát... a tüzet meg a kést”), amelyekre szüksége lesz a Hebrontól a Moriá-hegyig tartó háromnapos út után.

A „szamár” az anyagiság jelképe

Hét nemzedéssel később az Örökkévaló feladatul adta Mózesnek: hozd ki a zsidókat Egyiptomból, vezesd el őket a Sínai-hegyhez, és add át nekik az én *Tórát*mat, amely meghatározza küldetésüket, hogy választott népem legyenek.

²⁷⁹ A Rebbe beszéde alapján, amelyet Sábát *Váéra* 5722 (1962. január 6.) mondott. *Likuté Szichot*, III. kötet, 854–862. oldal.

²⁸⁰ *Szánhedrin* 78., *Bráhot* 56.

²⁸¹ *IMózes* 22:3.

Így hát „fogta Mózes a feleségét és fiait, számárra ültette őket...”²⁸², és elindult Egyiptomba.

Ábrahám, Mózes és a Messiás: mindhárman az Örökkévaló akaratának beteljesítésére használják a szamarat. A samár azonban különböző módon vesz részt feladatuk végrehajtásában. Ábrahám esetében a holmit viszi, Mózes esetében feleségét és gyermekeit, míg a Messiás esetében Ő maga ül a számaron.

A hagyományos zsidó szemlélet azt tanítja, hogy a szellemi szféra felsőbbrendű a fizikaiival szemben. A *Midrás* mégis azt tanítja, hogy az Örökkévaló azért teremtette meg a lét teljességét, a szellemi birodalmával együtt, mert „hajlékot akart magának a lenti világban”²⁸³. Tehát fizikai létünk a célja mindennek, amit az Örökkévaló alkotott: ez az a környezet, amelyben a teremtéssel kitűzött célt meg kell valósítani.

Az Örökkévaló akarata szerint az anyagot nekünk kell megneemesítenünk és felmagasztosítanunk. A „szamár” héber neve, a *chámor*, az „anyagot” jelentő *chomer* szóból ered. A Messiás számára a járomba fogott anyag, a megneemesített – magasabb, fennköltebb cél felé irányított – fizikai lét.

Az emberiség feladata, az anyagi tökéletesítése azonban hosszú és bonyolult folyamat, olyan történelmi erőfeszítés, amelynek során minden egyes nemzedék az elődök eredményeire épít. Az anyagi és a szellemi külön világ, hiszen a teremtés jellegénél fogva mély szakadék választja ketté őket, és így eleve ellentétesek egymással. A szellem és az anyag között emelkedő falon egyetlen alkalommal támadt rés, amikor „az Örökkévaló leszállt a Sínai-hegyre”. Az isteni valóság a földi valóságban is megnyilvánult: az ember megkapta a *Tórát*, és ez lehetővé tette számára, hogy megszentelje az e világot, kifejezze az Örökkévaló mindent átható igazságát az anyagi világban.

Már utazhatunk Rómába...

A *Midrás*²⁸⁴ a következő parabolával világítja meg az esemény jelentőségét: „Élt egyszer egy király, aki elrendelte: »A rómaiak nem utazhatnak Szíriába, a szírek nem utazhatnak Rómába.« Hasonlóképpen rendelkezett az Örökkévaló, amikor megteremtette a világot, mondván²⁸⁵: »Az egek az Örökkévaló egei, de a földet az embereknek adta.« Ám amikor át akarta adni a *Tórát* Izraelnek, visszavonta korábbi rendelkezését, és kijelentette: »Az alanti világok felemelkedhetnek a magasabb térségekbe, a magasabb világok pedig alászállhatnak az alsóbb tartományokba. És Magam leszek az első«, ahogyan le van ír-

²⁸² 2Mózes 4:20.

²⁸³ *Midrás Tánchumá Nászo* 16., 1. Tánjá 36.

²⁸⁴ *Tánchumá, Váéra* 15.

²⁸⁵ *Zsoltárok* 115:16.

va²⁸⁶: »Leszállt tehát az Örökkévaló a Sínai-hegyre«, és »azután azt mondta az Örökkévaló Mózesnek: Jöjj fel hozzám...«²⁸⁷.

Ez a magyarázata annak, hogy Ábrahám és Mózes különböző mértékben használták az anyagiasult „szamarat” feladatuk teljesítése során. Ábrahámot, az első zsidót, az anyag felmagasztosításának célja vezérelte: működésbe hozni az anyagiban rejlő lehetőséget a Teremtő jóságának és tökéletességének kifejezésére.

Ábrahám azonban a Sínai-hegyi kinyilatkoztatás előtt élt, amikor az Örökkévaló még nem vonta vissza a „rendeletet”, amely „fentire” és „alantira”, anyagira és szellemire osztotta a világot. Ábrahám legfőbb annyit tehetett, hogy az anyagot a szellemi *szolgálatába* állítja, és a „szamarat” arra használja, hogy cipelje az isteni szolgálathoz szükséges „kellékeket”. A fizikai egyelőre közönségesnek számított, és nem játszhatott közvetlenül szerepet a szellemiben, de végül is hasznosíthatónak bizonyult, még ha periférikusan is, az Örökkévaló szolgálatában.

A Tóra közvetít

Mózesra esett viszont a választás, hogy a *Tórát* átadja Izraelnek. A *Tóra* lett az a közvetítő eszköz, amellyel az Örökkévaló lehetővé tette, hogy életünk legvilágiasabb aspektusait is megszenteljük, hogy materiális énünket és környezetünket morális és spirituális célkitűzéseink szerves részévé tegyük.

Ezt tükrözi az a tény is, hogy amikor Mózes nekivágott a Színájhoz vezető útnak, a szamárra ültette feleségét és gyermekeit. A feleség és a gyermekek magának az embernek a tartozékai: Bölcsseink szerint²⁸⁸ „a férfi felesége olyan, mintha saját maga lenne” és „a gyermek atyja végtagja”²⁸⁹. Mózes óta az anyagi központi, bensőséges, szinte szellemi szerepet tölt be életünk dolgaiban.

Ám Mózes csak a kezdete annak a hatásnak, amelyet a *Tóra* gyakorolt a materiális világra. Azóta, valahányszor az ember anyagi eszköz használatával *micvát* teljesít – például adakozik, vagy a táplálékból nyert testi energiát az imádságban való odaadásra hasznosítja és így tovább –, megneemesíti az adott eszközt, s ezáltal megfosztja földi jellegétől, öncélúságától. Az anyagi világ minden ilyen cselekedettel szentebbé válik, és egyre inkább összhangba kerül valódi lényegével, funkciójával. Minden ilyen tevékenység közelebb hozza a napot, amelyen világunk végleg megszabadul a közönségesség burkától, minden oktalanság és viszály eredőjétől: amelyen beköszönt az egyetemes béke és tökéletesség.

²⁸⁶ 2Mózes 19:20.

²⁸⁷ Uo. 24:12.

²⁸⁸ Brácho 24a.

²⁸⁹ Éruvin 70b.

Így hát a Messiás, aki a *Tóra* végső beteljesedését képviseli, *maga* üli meg az anyagiság szamarát. Az Ő eljövetele ugyanis azt hirdeti, hogy elérkezett a világ, amelyben az anyagi nem „alábbvaló”, másodlagos elem többé, hanem teljességgel megnemesedett tényező, és szerepe éppoly központi jelentőségű a jóságra való törekvésben, mint a teremtés legemelkedettebb szellemi alkotásáé.

Zsidó filozófia

Milyen lesz a feltámadás kora?

A lubavicsi rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi írása alapján

A Talmud²⁹⁰ a messiási kor eseménysorában elsőként és legfontosabbként a Szentély felépülését említi, ezt követően a zsidó számkivetettek összegyűjtését a világ minden sarkából, s végül a halottak feltámadását. A *Zohár*²⁹¹ konkrét időterminust ad meg, amikor kijelenti, hogy negyven év fog eltelni a számkivetettek begyűjtése és a halottak feltámadása között.

A feltámadás helyszíne

A feltámadás Izrael földjén fog megtörténni. Ez az Izraelen belül és kívül eltemetettekre egyaránt vonatkozik. Ami az Izraelen belül eltemetetteket illeti, az ő feltámadásuk meglehetősen egyszerű lefolyású lesz. A lelkük visszazáll a testükbe, s ők kikelnek sírjaikból. Am az Izraelen kívül eltemetettek lelke csupán azt követően száll majd vissza a testükbe, miután a testek elérték Izrael földjét. Ez persze szükségessé tesz majd egy valamiféle eszközt, amelynek segítségével a testek eljuthatnak Izrael földjére. Hogyan is fog ez megtörténni?

A Talmud²⁹² azzal kezdi e téma megvitatását, hogy kérdést tesz fel az egyik bölcs egyik állításával kapcsolatban. „Rabbi Eliezer azt mondta: Az Izrael földjén kívül elhunytak nem fognak feltámadni.” Rabbi Eliezer a Szentírásból hoz bizonyítékot állítását alátámasztandó. Ámde mi lesz azokkal az igazakkal, akiket a szentföldön kívül temettek el? Azok nem fognak feltámadni? „Rabbi Iláá erre így felelt: Az ő testük el fog gurulni Izraelbe (Rási: A csontjaik végiggördülnek majd az utakon, amíg el nem érik Izraelt, ahol majd visszatér beléjük az élet).” Ám a Talmud kifogással él ezzel a válasszal szemben. A csontok görgése egész biztosan fájdalmat okozna az igazaknak. „Ábáje erre azt válaszolta, hogy alagutak készülnek majd, s a halottak a föld alatt sétálnak majd végig a szentföldig (Rási: És majd felállnak, és végigyalognak az alagutakon keresztül egészen Izrael földjéig, ahol is áttörik a fejük fölötti földréteget és kiemelkednek a föld színe fölé)”.

E vita végére Rabbi Eliezer első állítása, mely szerint az Izrael földjén kívül eltemetettek nem fognak feltámadni, módosul. Az állítás új értelme szerint

²⁹⁰ *Bráhot* 49a.

²⁹¹ 1:139a.

²⁹² *Kötubot* 111a.

ezek a halottak csak azt követően támadnak fel, hogy a testük elérte Izrael földjét. És még az igazak is, akik az alagutakon keresztül érik majd el Izrael földjét, a Szentföldön feltámadottnak számítanak majd, mivel lelkük csak azt követően fog visszaszállni testükbe, hogy csontjaik a Szentföldet elérvén, a földet áttörve kibukkannak a szabadba.

Kik fognak feltámadni

Ami pedig azt a kérdést illeti, hogy a zsidó népből kik lesznek azok, akik kiérdemlik a feltámadást, a *Misna*²⁹³ biztosít minket afelől, hogy „Minden zsidónak része van a túlvilági üdvösségben”. És noha Maimonidész²⁹⁴ felsorolja azokat a csoportokat, akik különféle súlyos bűnök elkövetése miatt elveszítik jogukat a feltámadáshoz, a *Midrás Tálpiot* magyarázata szerint ez azt jelenti, hogy ezek a csoportok elveszítik a lehetőséget, hogy *saját érdemeik alapján* részesüljenek az Eljövendő Világból. Ugyanis Isten az Ő végtelen kegyelmében afféle „jótékonyági alapot különített el az ilyen érdemtelenek számára”, amelyből merítve aztán ők is csatlakozhatnak a feltámasztandók seregéhez.

Melyik életünkbe térünk majd vissza?

Egy érdekes kérdés merül fel a reinkarnációban való hit következményeképpen. A zsidó hit szerint egy léleknek addig kell vissza-visszatérnie a földre, amíg nem teljesíti mind a 613 parancsolatot. A *micvák* finomítják, és emelkedettebbé teszik a lelket. Annak érdekében, hogy a lélek tökéletessé váljon, annyiszor és annyi testben kell visszatérnie, amennyi csak szükséges az összes *micva* teljesítéséhez.

De hát akkor mi lesz azokkal a lelkekkel, akik már korábban is laktak testben a Földön? Hogyan fognak azok egynél több testbe beöltözni? Magában a *Zohár*-ban²⁹⁵ is fölmerül ez a kérdés: „Rabbi Chizkijá azt kérdezte, Ha azt mondjátok, hogy minden egyes test fölkel majd a porból és élni fog, akkor vajon mi lesz azokkal a testekkel, amelyeknek lelkei már más testekben is laktak korábbi korokban?”.

A nagy kabbalista, Rabbi Jichák Lurja (az *Ári*) erre azt a választ adja, hogy valahányszor egy személy tökéletesebbé teszi a lélek valamely elemét vagy dimenzióját, akkor az a lélekrész a sajátjává válik, és a feltámadáskor az ő testébe ez lélekdarabka fog beleszállni. Más szóval, minden egyes *micva* más módon finomítja és emeli a lelket, és egy adott személyhez mindig az a lélekrész fog csatlakozni a feltámadáskor, amelynek tökéletesítését ő végezte el.

²⁹³ *Szánhedrin* 90a.

²⁹⁴ *A megtérés szabályai* 3.

²⁹⁵ 1:131a.

A lubavicsi rebbe hozzáteszi, hogy az *Ári* szavai alapján nem szabad azt a téves következtetést levonnunk, hogy lesznek emberek, akinek egész darabok fognak hiányozni a lelkükből. Valójában ugyanis minden egyes lélek számos lélekrészből áll, amelyek mindegyikében tükröződnek az összes többi lélekrész aspektusai, s így már önmagukban is teljes entitásoknak számítanak. Például úgy tartják, hogy a zsidó lelkek együttesen az első ember lelkét adják ki. Minden lélek önmagában is egy entitás, amely azonban kisebb lélekszilánkokká osztódik tovább, amelyek aztán maguk is különálló entitásokká lesznek, de azért még így is egy nagyobb egység részeinek tekinthetők. Ilyeténképpen a lélek olyan, akár egy fa ága, amely, ha letörik a fáról, de újra elültetik, még mindig képes növekedni és egy teljesen független fává válni. Ennek ellenére egy fának vannak magasabban elhelyezkedő, jelentősebb részei és vannak alacsonyabban található, kevésbé jelentős részei is. Ugyanez érvényes a lelkek világára is. Ádám volt a kollektív lelke mindazoknak, akik valaha éltek, élnek és élni fognak a földön. A *Midrás*²⁹⁶ mégis azt mondja, hogy Izrael vezetőinek lelkei Ádám fejével vannak kapcsolatban, a laikusok az alsóbb testrészeivel, és így tovább. Ugyanez vonatkozik a feltámadásra is. A lelkek számos töredék lélekrésszé osztódnak, amelyek azonban önmagukban is teljes és tökéletes lelkeket alkotnak. És mindegyik lélekrész ahhoz a testhez fog csatlakozni, amely tökéletesítését elvégezte.

A beteg emberek

Vajon milyenek leszünk újraéledésünkkor? Amilyen állapotban valaki meghal, olyan állapotban fog feléledni is. Ha valaki vakon halt meg, vakon fog feléledni is. Ha valaki némán halt meg, némán fog feléledni is. A *Midrás*²⁹⁷ szerint Isten azt mondja: „Hadd éledjenek újra ugyanúgy, ahogyan kiadták lelküket, és miután feléledtek, én majd meggyógyítom őket”.

A *Zohárban*²⁹⁸ egy hasonló gondolat jelenik meg: „Akkoriban, amikor Izrael feltámad majd a porból, sokan lesznek a vakok, a némák és más fogyatékosok, ámde akkor majd Isten megvilágítja őket a nap erős fényével, és ők meggyógyulnak”. Ez az elképzelés egy talmudi kijelentésen alapszik²⁹⁹, miszerint a teremtéskor Isten elrejtette a nap teljes sugárzásának egy részét, és gyógyító erejét tartalékolta az igazak számára az Eljövendő Világ idejére.

Az a test fog majd feltámadni, amelyet az ember jelenleg birtokol, nem valamilyen másik test. S noha a test megrongálódik és elporlad, van egy bizonyos *luz* nevezetű csont a gerincoszlop legtetején, amely sosem rongálódik meg vagy

²⁹⁶ *Smot Rábá*, 40. fej.

²⁹⁷ *Brésit Rábá* 95., *Zohár* 3:91a.

²⁹⁸ 1:203b.

²⁹⁹ *Nödárim* 8b.

porlad el. Abból aztán a Mindenható újraépíti majd a test maradékát. Ebbe a csontba belemasszírozza „az élet harmatát”, és ebből rekonstruálja a testet³⁰⁰.

Divat a feltámadás korában

Nincs egységes álláspont a Talmudban azt illetően, hogy vajon hogyan lesznek felöltözve az emberek feltámadásukkor. Az egyik szaktekintély szerint mindenki a halotti leplében fog feltámadni. „Rabbi Nátán azt mondta: Az öltözék, amelyben valakit eltemettek, vele együtt fog feltámadni.” Ám rabbi (Jehudá Hánászi) szerint az emberek olyan öltözékben fognak feltámadni, amilyenhez életükben szokva voltak.

A feltámadók sorrendje

A feltámadottak feltámasztásának pontos sorrendje a következő: Először az Izraelben eltemettek támadnak fel, őket követik az Izrael földjén kívül eltemettek, őket pedig az Egyiptomból száműzött zsidók mózesi nemzedéke³⁰¹. Érdekes módon – a Talmudban szereplő egyik szaktekintély szerint – az ősatyák, Ábrahám, Izsák és Jákob (vagy ahogyan az említett talmudi szakasz utal rájuk: „azok, akik Chebronban alszanak”) utolsóként fognak feltámadni, hogy az ő igaz és jámbor, a feltámadást szintén kiérdemlő gyermekeik látványára nyithassák fel szemüket³⁰².

Fontos kikötés, hogy a fentebb leírtakhoz, hogy az egyes nagyobb csoportokon belül mindig az igazak fognak legelőször feltámadni³⁰³. Magukon az igazakon belül azok, akik jeleskedtek a Tórában, megelőzik majd azokat, akik a micvákban jeleskedtek³⁰⁴. Az egyik Midrás szerint³⁰⁵ az igazak feltámadása ábécérendben történik majd, ami egyedül az alázatos szívűekre nem vonatkozik, mert ők mindenkit megelőzően fognak feltámadni.

Mi fog történni azokkal, akik még mindig életben lesznek a feltámadás idején? Tovább élnek vagy meghalnak? Szöadjá Gáón azt írja³⁰⁶, hogy ezzel a kérdéssel kapcsolatban egyetlen bibliai vers vagy rabbinikus nyilatkozat sem foglalkozik.

³⁰⁰ Zohár 2:28b.

³⁰¹ Jeruzsalemi Talmud, *Kilájim* 9:3.

³⁰² *Ávkát Rochél* 2:4.

³⁰³ Zohár 2:140a.

³⁰⁴ Zohár 2:182a.

³⁰⁵ Lásd *Ohev Jiszráel, Likutim Párását Bráchá*.

³⁰⁶ *Emunot VöDéot* 7.

A lubavicsi rebbe mindazonáltal rámutat, hogy a *Zohár*-ban megfogalmazott kinyilatkoztatásnak köszönhetően nekünk már világos állásfoglalás áll rendelkezésünkre a kérdésben.

Erre az időszakra vonatkozik a következő bibliai vers³⁰⁷: „Lássátok be, hogy Én, még Én is Ő vagyok, és nincsen isten rajtam kívül; Én adok halált s életet”. A kettőzött „Én, Én” jelzi a messiási korban megtapasztalendő abszolút isteni jelenlétet, amikor a „másik oldal” legyőzetik és eltöröltetik; és még a halált is, amely eleddig a „másik oldal”-al volt kapcsolatos, ettől fogva közvetlenül az Ő kezéből tapasztalják meg azok, akiket még nem ért el a fizikai halál, és Ő azon nyomban fel is támasztja majd őket; mert a bűnnek abból a mocskából, amely a halál okozója, nem lesz jelen semmi abban a világban, mert új világ lesz ez, amelyet a Szent, áldassék Ő, fog tökéletessé formálni³⁰⁸.

Vagyis nyilvánvaló, hogy mindazok, akik akkor életben lesznek, megtapasztalják ugyan a halált, de csak egy pillanatra, mert a rossz szellem, amely eladdig szennyezte a világot, az Eljövendő Világban már nyomokban sem lesz jelen. A Mindenható mindenkit azonnal fel fog támasztani.

A „végső ítélet” napja

Lesz-e Ítéletnap a halottak feltámadása után? Ezzel a kérdéssel kapcsolatban három különböző vélemény ismeretes.

1. Náchmanidész³⁰⁹ és mások szerint a feltámadást követően valóban lesz egy nagyszabású Ítéletnap, amikor is minden egyes ember érdemei szerint megítéltetik.

2. Minden ember közvetlenül a halálát követően ítéltetik meg, így hát nincs szükség még egy külön Ítéletnapra. Az Ítéletnapjára tett utalás, inkább egy Megtorlás és Büntetés napját jelenti.

3. Rabbi Jichák Lurja írja: „És ha valaki megkérdezi: »Miután ez a lélek számos alkalommal megélte az engesztelés napját (Jom Kipur), a fizikai szenvedést és megtisztulást valamint az alapos lelki megtisztulást [a halált követően], miért kell újra kitenni őt [a feltámadás idején] egy újabb megítéltetésnek a nagy Ítéletnapon?« A válasz pedig erre az, hogy az Ítéletnapon csupán a nem-zsidó népek ítéltetnek meg.”

³⁰⁷ 5Mózes 32:39.

³⁰⁸ *Zohár* 2:108b.

³⁰⁹ *A jutalom kapuja* című munkájában.

Lesz-e pokol a feltámadás előtt?

A zsidó hagyomány szerint, amikor egy ember meghal, lelkének először a *gyehenná*-ra [tisztítótűzre] kell szállnia, hogy ott megtisztuljon, ám ez a pokol nem a purgatórium vagy a kárhozat helye, ahol a léleknek örökké szenvednie kell bűneiért. Inkább olyan szellemi lét ez, ahol a lélek, attól függően, hogy mennyire szennyezett, legfeljebb tizenkét hónapig tartózkodhat, amely idő alatt megtisztul attól a szellemi tisztátalanságtól, ami nem más, mint a bűn. Noha állítólag fájdalmas ez a folyamat, a célja az, hogy felkészítse a lelket arra az örök üdvösségre, amely az Édenkertben vár rá, ahová nem léphet be büntől szennyezett.

De mi történik azokkal, akik még életben lesznek a feltámadás idején és csupán egy rövid pillanatra fognak meghalni? Mivel nem lesz elég idejük arra, hogy lelkileg megtisztuljanak a *gyehenná*-ban vagy valamely ehhez hasonló helyen, vajon rájuk is az Ítéletnap vár majd? Az egyik erre a kérdésre adott válasz úgy hangzik, hogy ezen lelkek egy olyan hihetetlenül felgyorsult és felfokozott intenzitású tisztulási folyamaton fognak átesni, amely ugyanazzal az eredménnyel jár majd, mintha egy nagyon hosszú tisztuláson jutottak volna túl, s így ők is készek lesznek belépni az Eljövendő Világba.

Zsidó filozófia

Rabbi Aryeh Kaplan

A ZSIDÓ HIT ALAPJAI

V. rész³¹⁰

A messiást megelőző korszak

5:1. A Messiás eljövetele, és Izrael ezt követő megváltása a zsidóság egyik alapvető hitelve³¹¹.

Két módja a Messiás eljövételének

5:2. Isten a megváltást az Ő maga idejében hozza majd el. Ha viszont egész Izrael megtérne Istenhez, megjelenne a Messiás, és azonnal beharangozná a végső megváltást³¹². Máskülönbén a megváltás csak az Isten által elrendelt végső időben fog bekövetkezni. Ez a jelentése a következő bibliai versnek³¹³: „Én, az Örökkévaló, a kellő időben ezt gyorsan végbe is viszem”. Azaz, ha Izrael méltó rá, Isten *siettetni* fogja a megváltást; ha viszont nem, akkor az csupán *a kellő időben*³¹⁴ érkezik majd el.

5:3. Két egymásnak ellentmondó koncepcióval találkozunk a Bibliában a messiási korszak beköszöntét illetően. Számos olyan passzust találunk, amely azt sejteti, hogy a messiási korszakot mindenféle csodálatos történések fogják

³¹⁰ **I. rész: Judaizmus** (*A zsidó tudományok*, I. kötet, 229–233. old.); **II. rész: Az Örökkévaló** (*uo.* 234–245. old.); **III. rész: Az ember** (*A zsidó tudományok*, III. kötet, 259–271. old.); **IV. rész: A zsidó nép** (*A zsidó tudományok*, IV. kötet, 313–328. old.)

³¹¹ A tizenhárom hitágazat 12; *Ikárim* 4:42.

³¹² *Zohár* 2:189a.; *Zohár Chádás* 74. Ha tehát egész Izrael hiánytalanul megtartana két egymást követő szombatot, elérkezne a végső megváltás; *Sábát* 118b; *Toszáfot*, *Nidá* 13b. *Ád sejichlu* címszó alatt.

³¹³ *Jesájá* 60:22.

³¹⁴ Rabbi Jehosuá ben Lévi, *Szánhedrin* 98a.; vö. *Pszáchim* 54b; *Emunot VöDéot* 8:2.

beharangozni. Ilyen az itt következő is³¹⁵: „Láttam az éjszakai látomásban: Jött valaki az ég felhőin, aki emberfiához hasonló volt... Hatalom, dicsőség és királyi uralom adatott neki... örök hatalom, amely nem múlik el, és királyi uralma nem semmisül meg”³¹⁶. Másrészt viszont számos olyan passzust is találunk, amely arra utal, hogy a Messiás sokkal prózaibb körülmények között fog érkezni; ilyen az itt következő is³¹⁷: „Királyod érkezik hozzád... alázatos, és számaron ül”³¹⁸. Innen is láthatjuk, hogy két alapvető módja létezik a messiási korszak beköszöntének. Amennyiben Izrael méltónak bizonyul rá, valóban mennyei csodák közepette fog elkezdődni. Ha azonban nem bizonyul méltónak, akkor a messiási korszak látszólag természetes módon kibontakozó történelmi események közepette veszi majd kezdetét³¹⁹. Azonban bármelyik eset következék is be, mindenképp maga Isten fogja irányítani azokat a történelmi erőket, amelyek végül elhozzák a messiási korszakot³²⁰.

Természetes csodák

5:4. Bölceink közül sokan képviselték azt az álláspontot, hogy nagyon csekély lesz a különbség a jelenlegi és a messiási korszak kezdetének állapotai között, Izrael más népeknek való alárendeltségét kivéve³²¹. Ugyanígy az is elterjedt nézet, hogy a megváltás nem egyik pillanatról a másikra, hanem fokozatosan és természetes módon fog bekövetkezni³²².

³¹⁵ *Dániél* 7:13–14.

³¹⁶ *Vö. Rási, Ráv Szöadjá Gáón, uo.*

³¹⁷ *Zchárjá* 9:9.

³¹⁸ *Vö. Targum, Rási, Rádák, uo.* Ibn Ezra egy olyan véleményt idéz, amely szerint ez a vers *Mösiách ben Joszéf*re utal; lásd lentebb az 378. jegyzetet.

³¹⁹ *Uo.; Emunot VöDéot* 8:2; *Or Háchájim* a *4Mózes* 24:17-ről.

³²⁰ *Pszáchim* 54b.; *Emunot VöDéot* *uo.* A különbség az, hogy az előbbi esetben ez az irányítás egyértelműen megmutatkozik majd a történelemben, míg az utóbbi esetben rejtve marad. Hasonlóképpen, az előbbi esetben a történelmi folyamat, amely elkerülhetetlenül tart a Történelem Vége felé, egy hirtelen és csodálatos ugrással egyszeriben a végki-fejlet pillanatához ugrik, míg az utóbbi esetben a Vég lassan és fájdalmasan érkezik majd el. A szenvedés mértéke, amelyet Izraelnek és a világnak el kell majd viselni ebben a végső időszakban, attól függ, Isten irányítása mennyire explicit vagy rejtett módon fog megnyilvánulni.

³²¹ *Smuél, Szánhedrin* 91b., 99a.; *Bráchot* 34b.; *Pszáchim* 68a.; *Sábát* 63a., *Máhársá, Rásás, uo.*; *Maimonidész a Szánhedrin* 10:1-ről; *A megtérés szabályai* 9:2., *A királyok szabályai* 12:2. Lásd *Keszef Misne, Lechem Misne, A megtérés szabályai* 8:7. Lásd még *Ábárbánel, Jösuot Mösicho* (Königsberg, 5621) 3:7. (56b.); *Máháral, Necách Jiszráél* 50. Lásd *Ávodát Hákode* 2:38.; *Sné Luchot Hábrit, Bét Dávid* 1:32a., hogy még Smuél szerint is mindennaposak lesznek a csodák a messiási korszakban.

³²² *Jeruzsálemi Talmud, Bráchot* 1:1., *Jomá* 3:2.; *Sir Hásirim Rábá az Énekek éneke* 6:10-ről; *Éc Joszéf uo.*; *Midrás Tehilim* 22.; *Zohár* 1:170a. *VáJomer* címszó alatt. Lásd

5:5. Mindezek ellenére a Messiás bármikor itt teremhet, teljesen váratlanul, minden figyelmeztetés nélkül³²³. Ennek az az oka, hogy számos a messiási korszakot megelőző eseményekkel kapcsolatos tradíció olyan tényezőktől függ, amelyek egyedül Isten előtt ismertek. És nem mind szükséges feltétele a megváltásnak³²⁴. Ez az oka annak, hogy miért nem szabad az embernek megkísérelni a Messiás eljövételének időpontját kiszámítani. Bölcsseink ezért mondták: „Rothadjon el a lelke azoknak, akik a vég idejét számolgatják!”³²⁵

5:6. Számos tradíciónk jósolja azt, hogy a messiási korszakot rendkívül fejlett technika fogja jellemezni. A próféta jövendölése szerint az emberiség felülkerekedik az összes betegségen³²⁶: „Akkor kinyílnak a vakok szemei, és megnyílnak a süketek fülei. Szökellni fog a sánta, mint a szarvas, és ujjong a néma nyelve”³²⁷.

még *Sné Luchot Hábrit, Bét Dávid* 1:37b.; Rabbi Cvi Hirsch Kalisher, *Drisát Cion* (Jeruzsálem, 5724) 1:1 (88. old.).

³²³ Ráv Zerá, *Szánhedrin* 97a.; Rabbi Jehosúa ben Lévi, *Szánhedrin* 98a.; *Éruvin* 43a. (vége). *Vö. Toszáfot, Éruvin* 43b. *vö. VöÁsur; Emunot VöDéot* 8:6. E látszólag egymásnak ellentmondó tradíciók egy lehetséges feloldására lásd lentebb a 378. jegyzetet.

³²⁴ „Ne várjatok a Messiástól égi jeleket és csodatételeket! Nem feltétlenül fogja megváltoztatni a természet rendjét, feltámasztani a holtakat vagy más ehhez hasonló cselekedni”; *Misné Torá, A királyok szabályai* 11:3. „Egyetlen ember sem tudja, mi fog történni, amíg el nem jön az idő. Ezeket a dolgokat a próféták szándékosan homályban hagyták... Ezért is találkozunk ennyi különféle véleménnyel ezeket e dolgokat illetően”; *uo.* 12:2. Lásd Kaplan, *Majmonides' principles*, 77., 79. old.

³²⁵ *Misné Torá, A királyok szabályai* 12:2. (vége). A teljes passzus így szól: Rabbi Nátán ezt tanította: Ez a vers a dolgok legmélyéig hatol [Rási: olyasmit ír le, ami meghaladja az emberi értelmet]: „Mert ez a kijelentés meghatározott időre vonatkozik, a véget hirdeti, és nem csal meg; ha késik is, várd türelemmel, mert biztosan bekövetkezik, nem marad el.” (*Chávákuk* 2:3; Rási *uo.*)... Mi az, hogy „a véget hirdeti (*vejáféach*), és nem csal meg”? Rabbi Smuél bar Náchmáni ezt így magyarázta Rabbi Jonátán nevében: „Rothadjon (*tipách*) el a lelke azoknak, akik a vég idejét számolgatják, mivel, ha a dátum, amelyet megjelöltek, elérkezett és elmúlt, az emberek azt fogják mondani, hogy [a Messiás] már soha többé nem jön el. Jobb tehát minden nap várni az eljövételét, hiszen meg van írva: »ha késik is, várd türelemmel«”; *Szánhedrin* 97b.; Máhárál, *Chidusé Ágádot uo.* (211. old.), *Necách Jiszráél* 31. *Vö. Kol Hátor* (in Kasher, *Hátkufá Hágdoló*) 4:3. (521. old.).

³²⁶ *Jesájá* 35:5–6.

³²⁷ *Brésit Rábá* 95:1. A Midrás ezt a verset a halottak feltámasztására vonatkoztatja, és azt állítja, hogy Isten először feltámasztja a halottakat, mindegyiket azzal a betegséggel, amelyben életében szenvedett, és csak ezt követően gyógyítja meg őket. Ez azt látszik sejtetni, hogy ezek a betegségek valamiféle csoda folytán lesznek felszámolva, s nem bármiféle fejlett orvosi technológia segítségével. Ám lásd lejjebb az 5:7-et, amelyben Rábán Gámliél szerint a messiási korszak „csodái” nem feltétlenül járnak majd együtt a természet törvényeinek megváltozásával. Ráadásul *Maimonidész* egyik alapelve, hogy egy csoda mindig csupán ideiglenes eredményt produkálhat. Mivel bölcsseink többsége állítja azt, hogy a feltámasztott holtak örökké fognak élni, kénytelenek vagyunk fontolóra

5:7. Annak érdekében, hogy az ember teljes mértékben a spirituális tökéletesség elérésének szentelhesse magát, a munka számos formája szűnik meg³²⁸. Sok csodálatos dolgot jóstak meg arra az időszakra, a szőlőszemek például akkorák lesznek, mint a tyúktojások, a búzaszemek pedig öklömnyiek³²⁹. Mint azt ma már tudjuk, mindez a mainál már nem is olyan sokkal fejlettebb technikával akár hamarosan lehetségessé is válhat. S valóban, amikor Rábán Gámliél ezekről a megjövendőlt csodákról beszélt, állította, hogy ezek nem járnak majd együtt a természeti törvények megváltozásával, hanem egy magasan fejlett technika alkalmazásával lesznek megvalósíthatóak. S ily módon oly kevés munka szükségeltetik majd a mezőgazdasági termékek előállításához, hogy olybá fog tűnni, mintha a ruha és a kenyérfákon nőne. S ugyanígy, az életfolyamatok titkainak megismerése révén lehetségessé válik majd, hogy a fák folytonosan ontsák gyümölcseiket³³⁰.

5:8. Ha a messiási korszak csodáira, mint technikai csodákra és nem, mint tényleges csodákra gondolunk, akkor nem nehéz megértenünk – különösen azok számára, akik nem hisznek benne, hogy ez az időszak a tényleges csodák kora lesz – azokat a tradíciókat, amelyek olyan dolgokat jövendölnek meg, mint amilyen az űrutazás³³¹ és a csillagközi gyarmatosítás³³² a messiási korban.

5:9. Mindez nem lenne több, mint pusztá feltételezés, sőt erőltetett belemagyarázás, ha nem lenne tény, hogy ez a mi jelenlegi technikai forradalmunk is meg lett jövendölve kezdetének megközelítő dátumával együtt. Majdnem 2000 évvel ezelőtt a *Zohár*³³³ ezt jósolta: „A hatodik évezred hatszázadik évé-

venni azt a lehetőséget, hogy a feltámadás – és tágabb értelemben mindenfajta betegség meggyógyítása, amely ezt követni fogja – nem jár majd együtt a természet bármely törvényének megváltozásával. Ebből következően a betegségekkel való teljes megszabadulás feltehetően valamiféle fejlett emberi beavatkozás eredményeként következik majd be; lásd *Igeret Töchiját Hámétim (Értekezés a holtak feltámadásáról)*, 19. old.; *Szichot HáRán* 141.

³²⁸ *Szifri* (315.) az *5Mózes* 32:12-ről.

³²⁹ *Kötubot* 111b. A *Sábát* 30b-ben Rábán Gámliél azt állítja, hogy a nők akár naponta képesek lesznek szülni. Amikor számon kérték tőle, hogy vajon miképpen tartja ezt lehetségessnek, ő a tyúkot hozta fel példaként. Amiképpen egy csirkeembrió is a tyúk testén kívül, a tojásban fejlődik ki, ugyanúgy leszünk mi is képesek egy megtermékenyített petesejtből az anya testén kívül emberi magzatot kifejleszteni, s ily módon válik lehetségessé, hogy egy nő akár naponta újabb gyermeket szüljön. Ezáltal Éva feje fölül is elmúlik az átok: „fájdalommal szüled gyermeked” (*1Mózes* 3:16.).

³³⁰ *Sábát* 30b, *Maimonidész*nak a *Szánhedrin* 10:1-hez fűzött magyarázata szerint. *Vö. Jeruzsálemi Talmud, Skálím* 6:2.

³³¹ *Zohár* 1:12b a *Jesájá* 40:31-ről. *Vö. Szánhedrin* 92b.

³³² *Uo.*; *Tikuné Zohár* 14b., az *Énekek éneke* 6:8-ről. Lásd Kaplan, *On Extraterrestrial Life* (in *The Arjeh Kaplan Reader*), 173. old.

³³³ *Zohár* 1:117a. Lásd Kaplan, *Milyen lesz a zsidó Messiás?*, lejjebb 269. old.

ben megnyílnak a mennyei bölcsesség kapui és a földi bölcsesség forrásai. Ez felkészíti a világot, hogy belépjen a hetedik évezredbe, amiképpen az ember készíti fel saját magát a pénteki naplemente közeledtekor a szombat eljövételére. Itt ugyanez a helyzet. És erre a következő emlékeztet³³⁴: »...hatszázadik évében... fölfakadt... a nagy mélység minden forrása.«” Ez egy egyértelmű jóslat arra vonatkozóan, hogy a zsidó naptár 5600-ik évében (i.sz. 1840) megnyílnak a földi bölcsesség forrásai, és hirtelen kibővül a világi ismeretek tárháza. Noha az 1840-es év nem hozott semmilyen különösebb tudományos áttörést, a dátum mégis szinte hátborzongató pontossággal esik egybe a jelenlegi tudományos forradalom kezdetével.

5:10. A tradíció talán még a mi modern technikánk iszonyatos pusztító erejét is előre látta. A tanítás is úgy szól, hogy a messiási korszak egy olyan nemzedék idején kezdődik majd el, amely képes lesz önmaga elpusztítására³³⁵.

„Szülési fájdalmak”

5:11. A technikai és szociológiai szinten bekövetkező gyors változások jelentős társadalmi felbolydulások gerjesztői lesznek. A kataklizmaszerű változások komoly szenvedéseket fognak előidézni, amelyekre gyakran mint *Chevlé Másiách*-ra, azaz mint a Messiás okozta szülési fájdalmakra utalnak³³⁶. Ha a Messiás csodák közepette jön el, ezek elkerülhetők, ám a természetes módon történő eljövettel együtt járó nagymérvű változások elkerülhetetlenné teszik ezeket a szülési fájdalmakat³³⁷.

5:12. Létezik egy olyan tradíció, amely szerint a Messiás eljövését megelőző nemzedékek idején a zsidó nép elkezd lenézni és semmibe venni vallásának értékeit. Mivel a felgyorsult változásoknak ebben az időszakában a szülők és gyermekeik a szó szoros értelmében véve külön világokban nőnek majd fel, az apáról fiúra átörökített tradíciók a veszteséglisták élén fognak szerepelni. Bölcsseink ennél fogva azt tanítják, hogy ebben az időszakban sem a szülőket, sem pedig az időseket nem fogják tisztelni, az öregek rákényszerülnek majd, hogy a fiatalok jóindulatát keressék, és a férfinak ellenségévé válik az ő házanépe. Fokozódni fog az arcátlan viselkedés, senki sem tisztel többé senkit, és senki sem fogja belátni, ha tévedett. A vallási tanulmányokat le fogják nézni, és csak az hitetlenek fogják felhasználni azokat saját állításaik alátámasztására; a

³³⁴ *IMózes* 7:11.

³³⁵ „Rabbi Elázár azt mondja: A Messiás Király egy olyan nemzedék idején jön majd el, amely *ráuj kliá* (»méltó rá« vagy »képes rá, hogy előidézze saját maga« teljes megsemmisítését)”; *Psziktá Rábáti* 1. (vége) 4b. old.; *Sir HáSirim Rábá* az *Énekek éneke* 2:13. (végé)-ről.

³³⁶ Máhárál, *Necách Jiszráél* 36. *Vö. Szánhedrin* 98b.

³³⁷ *Emunot VöDéot* 8:6.

kormányzat istentelenné válik, az akadémiák az erkölcstelenség fészkeivé, s a jámboroknak nem jut ki más csak rágalmazás és becsmélés³³⁸.

5:13. A zsidóság sokat szenved majd ezek miatt a felbolydulások miatt. Az egyik tradíció szerint a zsidó nép számos csoportra fog széthullani, és mind-egyik magáénak tudja majd az igazságot, ezzel szinte lehetetlenné téve a valódi judaizmusnak a hamistól való megkülönböztetését. Ez a jelentése annak a próféciónak³³⁹, hogy „Oda van már a hűség”³⁴⁰.

5:14. Azt is megjövendölték, hogy az ateizmus hatalmas hulláma söpör majd végig az egész világon. Ennek következményeképpen sokan teljesen ki fognak szakadni a zsidóság kebeléből. Így magyarázzák bölcseink a prófeciát³⁴¹: „Sokan megtisztulnak, fehérek és kipróbáltak lesznek, a bűnösök pedig bűnösök maradnak. A bűnösök közül senki sem érti meg, de az okosok megértik”³⁴². Azaz csupán az okosak, a bölcsek értik meg, hogy ez az ég próbatétele, és hogy szilárdan ki kell tartaniuk hitük mellett³⁴³.

5:15. Persze lesznek azért olyan zsidók, akik lojálisak maradnak a hagyományokhoz. És lesznek olyanok is, akik, miután egy időre elidegenedtek tőlük, visszatérnek a judaizmus valódi értékeihez³⁴⁴. Ők rá fognak eszmélni, hogy valójában egy elkorcsosodott, régi rend haláltusájának szemtanúi, és nem lesznek hajlandók részévé válni ennek. Ám ezért annál többet kell majd szenvedniük, és tébolyultnak bélyegzik majd őket, amiért nem alkalmazkodnak a Messiást megelőző időszak lealjasult életmódjához. Ez a jelentése annak a próféciónak³⁴⁵, hogy: „aki a rosszat kerüli, tébolyultnak tartatik”³⁴⁶.

5:16. A hagyomány kétségtelenül úgy tartja, hogy a Messiás eljövetelét megelőzően népességrobbanás fog bekövetkezni³⁴⁷.

³³⁸ Szotá 49b.; Szánhedrin 97a.; Derech Erec Zutá 10.; Sir HáSirim Rábá az Énekek éneke 2:13. (végé)-ről; Éc Joszéf uo.; Zohár 3:67b.; Rájá Méhemná, Zohár 3:125b.

³³⁹ Jesájá 59:15.

³⁴⁰ Vagy „Az igazság nyájakra oszlik szét”; Szánhedrin 97a.

³⁴¹ Dániél 12:10.

³⁴² Maimonidész, Igeret Témán (Jeruzsálem, 5721), 5. old.

³⁴³ Szichot HáRán 35., 220. Vö. Zohár 3:124b., 3:153a.

³⁴⁴ Vö. 5Mózes 4:29–30., 30:1–2.; Ámosz 8:11–12.; Hoséa 3:4–5.; Jesájá 59:20.; Maimonidész, A megtérés szabályai 7:5.

³⁴⁵ Jesájá 59:15.

³⁴⁶ Szánhedrin 97a.; Rási uo. Mistolel Ál Hábriot címszó alatt.

³⁴⁷ Toszáfot, Nidá 13b. Ád Sejichlu címszó alatt. De lásd Toszáfot, Ávodá Zará 5a. Éjn címszó alatt, hogy ezt a zsidó népre is alkalmazni kell; vö. VáJikrá Rábá 15:1.

5:17. Létezik egy hagyomány, amely szerint ha Izrael nem gyakorol bűnbánatot, Isten egy Hámánhoz hasonló királyt fog támasztani, aki meg akarja majd semmisíteni az egész zsidó népet³⁴⁸.

Izrael földje

5:18. A messiási korszakot érintő egyik legfontosabb hagyomány a diaszpóra egybegyűjtésével és Izrael Földjének újbóli benépesítésével kapcsolatos. Számos hagyomány szerint a zsidó nép már a Messiás eljövételét megelőzően megkezdte visszavándorlását Izrael Földjére³⁴⁹. Az egybegyűjtés egy bizonyos mértékű politikai függetlenség kivívásával fog elkezdődni³⁵⁰, illetve egyesek szerint a többi nép hozzájárulásával³⁵¹. Izrael Földjének legszentebb helye Jeruzsálem, az a legfontosabb város, amelyet ott újjá kell építeni³⁵². Az egyik hagyomány szerint a szétszóródottak egybegyűjtése párhuzamosan történik majd Jeruzsálem újjáépítésével, mivel ez a két legfontosabb előzménye a Messiás eljövételének. E hagyomány szerint először a szétszóródottaknak csak egy kis százaléka fog visszatérni a Szentföldre, majd ezt követően Jeruzsálem zsidó irányítás alá kerül, és újjáépül. Csak ezek után fog a világban élő zsidók többsége visszatérni őshazájába. Így szól az Írás³⁵³: „Felépíti Jeruzsálemet az Örökévaló, összegyűjti a szétszóródott Izraelt”³⁵⁴.

5:19. Egy hagyomány szerint Izrael Földje akkoriban az elhagyatottság hosszú időszaka után újra művelés alatt lesz³⁵⁵. Ennek alapja a következő pró-

³⁴⁸ Rabbi Jehosuá, *Szánhedrin* 97b. *Vö. Pirké döRábi Eliezer* 43. (104a.); *Rádál uo.* 43:84. Lásd még *Emunot VöDéot* 8:2.

³⁴⁹ Lásd a *Svilé Emuná* 10:1. (124a)-ban idézett Midrást.

³⁵⁰ Rabbi Chámá, *Szánhedrin* 98a.; *Máharsá uo. Ád Sejichlu* címszó alatt; Rabbi Moshe Cordevero (*Rámák*) a *Zohár* 1:119a-ról.

³⁵¹ *Náchmánidesz* az Énekek éneke 8:13-ról; *Rádák* a *Zsoltárok* 146:3-ról; *Ábárbánel* a *Zsoltárok* 147:2-ről és *Másmijá Josuá*, 25. old.; *Malbim* a *Michá* 4:8-ról; *Drisát Cion* 1:2. (90. old.). Lásd még *Jeruzsálemi Talmud, Máászér Séni* 5:2. (21b.); *Toszáfot Jom Tov, Máászér Séni, Utenáj* címszó alatt; *Báchjá* a *3Mózes* 11:4-7-ről; *Jöriot Slomo* a *Szidur Bét Jáákov*-ról, *Bné Bétchá* címszó alatt, 256b. old.

³⁵² *Tsuvot Chátám Szofér, Jore Déá* 234.; *Petách Hádvir* 3:319d.; *Din Emet* (a kötet végén található responzumok) 2.; *Máté Áron* 2:274c.; *Pitché Tsvá, Jore Déá* 251:4. Lásd még *Tsuvot Chátám Szofér, Orách Cháim* 203.

³⁵³ *Zsoltárok* 147:2.

³⁵⁴ *Bráchot* 49a.; *Rási uo. VeRáv Náchmán* címszó alatt; *Midrás Neelám, Zohár* 1:139a.; *Tánchumá, Noách* 11.; a *Svilé Emuná* 10:1. (124a.-ban idézett Midrás; *Ábárbánel* a *Zsoltárok* 147:2-ről.

³⁵⁵ *Vö. Jesájá* 41:18–20., 49:18–22.; *Jeremiás* 33:10–11.

fécia³⁵⁶: „Rajtatok pedig, Izráel hegyei, ágak sarjadnak, és gyümölcs terem népemnek, Izráelnek, mert hamarosan hazatérnek”³⁵⁷.

A prófécia visszatérése

5:20. Egy másik fontos oka is van annak, hogy a szétszóródottak egybe-
gyűjtésének miért kell megelőznie a Messiás eljövételét. A messiási korszak
beköszöntével kapcsolatos egyik hagyományunk szerint ebben a korszakban
visszatér a prófécia a zsidó nép körébe³⁵⁸. Továbbá a próféta által valaha kiej-
tett utolsó szavak szerint Élijáhu mint próféta visszatér majd, és kihirdeti a
Messiás eljövételét³⁵⁹: „Én pedig elküldöm hozzátok Illés prófétát, mielőtt eljön
az Örökkévalónak nagy és félelmetes napja”³⁶⁰. Ez azért szükséges, mert a
Messiás király lesz, és egy királyt egy prófétának kell felkennie³⁶¹. Különben a
Messiás maga is próféta lesz, mindnyájuk közül – egyedül Mózeset nem számít-
va – a legnagyobb³⁶².

5:21. Így tehát a prófétálás megújítása nagyon fontos szerepet játszik a
messiási események kibontakozásában. Ehhez azonban egy bizonyos számú
feltételnek teljesülnie kell. Mindenekelőtt prófétálás rendszerint egyedül Izrael
Földjén lehetséges, sehol másutt³⁶³. Izrael Földje mindazonáltal nem minden
időben kedvez a prófétálásnak. Ahhoz, hogy a prófétálás újjáéledjen Izrael
Földjén, oda előbb vissza kell térnie a világban élő zsidók többségének³⁶⁴. Így

³⁵⁶ *Jechezkél* 36:8.

³⁵⁷ Rabbi Ábá, *Szánhedrin* 98a.; Rási, *Máharsá, uo.*

³⁵⁸ *Maimonidész, Igeret Témán*, 30. old. Lásd *Joél* 3:1., 3:5.

³⁵⁹ *Máláchi* 3:23.

³⁶⁰ Rádák *uo.*; *Éruvin* 43b.; *Édujot* 8:7.; *Tárgum Jonátán az 5Mózes* 30:4-ről; *Pirké dōRábi Eliezer* 43. (104a.). Lásd *Misné Torá, A királyok szabályai* 10:2.; *Kréti Upléti, Bét Hászáfék* (vége).

³⁶¹ *Toszeftá, Szánhedrin* 3:2.; *Szifri, Náchmánidész, az 5Mózes* 17:5-ről; *Maimonidész, A szánhedrin szabályai* 5:1., *A királyok szabályai* 1:3.

³⁶² *Maimonidész, A megtérés szabályai* 9:2. Lásd *Tárgum, Ábárbánel, a Jesájá* 11:2; *Máhári Kára, Kli Páz, a Jesájá* 52:13-ről; *Tánchumá, Toldot* 14.; *Ágádát Brésit* 45. A kifejezés: *Biját HáMásiach* „A Messiás Eljövetele” arra a pillanatra utal, amikor a Messiás magábafofogadja a prófétálás szellemét, és ezáltal ráébred küldetésére; *Árbá Méot Se- kel Keszef* (Krakkó, 5646), 68c. old.

³⁶³ *Möchiltá a 2Mózes* 12:1-ről; *Tánchumá, Bo* 5.; Rási, Rádák a *Jóná* 1:3-ről; *Zohár* 1:85a., 1:121a., 2:170b.; *Emunot VōDéot* 3:5. (vége); *Kuzári* 2:14.; Ibn Ezra a *Joél* 3:1-ről; *Tesuvot Rádbáz* 2:842. Lásd Kaplan, *The Handbook of Jewish Thought* 1. köt., 6:44., 130. jegyz.

³⁶⁴ *Jomá* 9b.; *Kuzári* 2:24. (40a.); *Ávodát HáKódes* 4:25. Lásd Kaplan *uo.*, 6:44., a „Prófétát támaszt *körödből* Istened, az Örökkévaló” (*5Mózes* 18:15.) versről, amely szerint Izrael Földjére csakis akkor lehet vonatkoztatni azt, hogy „*körödből*”, ha területén él a zsidó nép egésze, de legalábbis többsége. A prófécia az egész zsidó nép koncentrált

tehát, hacsak nem feltételezzük azt, hogy ez a szabály hatályát veszti, a világ zsidósága több mint felének Izrael Földjén kell élnie, mielőtt a messiási korszak megkezdődik.

Izrael meghódítása

5:22. A messiási korszak egyik legfontosabb eseménye a Szentély (*Bét Hámikdás*) újbóli felépítése lesz. S valóban, a Maimonidész szerint a Szentély felépítése lesz az az aktus, amely minden kétséget kizáróan meg fogja határozni a Messiás személyazonosságát³⁶⁵. Mindazonáltal sok olyan dolog van a Szentélyvel kapcsolatban, amelyet csupán prófécia segítségével lehet meghatározni. Ilyen, példának okáért az Oltár pontos helyének kijelölése. Amikor Ezra a babiloni száműzetést követően újra felépítette a Szentélyt, az Oltár helyét prófécia segítségével kellett kideríteni³⁶⁶, és ez minden valószínűség szerint a Szentélynak a messiási korszakban történő újbóli felépítésekor sem lesz másképpen.

5:23. Izrael Földjének meghódításával kapcsolatban a Tóra ezt mondja³⁶⁷: „Foglaljátok el az országot és lakjatok benne”. Számos szaktekintély azt tartja, hogy ez a parancsolat még ma is változatlanul hatályos³⁶⁸.

5:24. Az egyik hagyomány szerint Izrael Földjét csupán nagy-nagy szenvedés árán tudjuk majd visszaszerezni³⁶⁹. Ez a jóslat teljesült is, amikor megkaptuk az Országnak azt a részét, amely jelenleg a birtokunkban van.

spirituális energiájából fakad, és az efféle koncentráció csupán Izrael Földjén kellően hatékony. Ezért aztán, ha a nemzedék nem méltó a próféciaira, akkor az nem is létezhet, hiába, hogy lennének egyének, akik méltóak rá. Lásd *Szánhedrin* 11a.; *Bráchos* 57a.; *Szukká* 28a.; *Bává Bátrá* 134a.; *Toszeftá, Szotá* 13:4.; *Pirké döRábi Eliezer* 8. (20b.); *Ávot DöRábi Nátán* 14:1. Lásd még *Táánit* 30b.; *Bává Bátrá* 121a. (vége); *Toszáfot uo. Jom* címszó alatt; *Szifrá* a *3Mózes* 1:1-ről; *Jeruzsálemi Talmud, Táánit* 3:4. (15a.); *Sir Hásirim Rábá* 2:27.; Rási az *5Mózes* 2:16-ról.

³⁶⁵ *Misné Torá, A királyok szabályai* 11:4. Lásd lentebb VI. rész 419. és 426. jegyz. Lásd még *Jeruzsálemi Talmud, Máászér Sáni* 5:2. (29b.); *Toszáfot Jom Tov, Rás, Mölechet Slovo, uo.*; *Sné Luchot Hábrit, Bét Dávid* 1:37b.; *Ptil Töchélet* (in *Sloset Szifré Töchélet*, Jeruzsálem, 5723) 8:2. (160. old.). *Vö. Mögilá* 17b. (vége). A *Pesziktá Rábáti* 36. (162a. vége), *Jálkut Simoni* 2:499-ben azt találjuk, hogy a Messiás a Szentély tetején fogja felfedni a kilétét. Lásd még Rabbi Jehudá Gersoni, *Mispát Hámeluchá* 11:1.

³⁶⁶ *Zváchim* 62a. Lásd Kaplan, *Jerusalem – The Eye of the Universe* 7. (68. old., 52. jegyz.), 8. (74. old.).

³⁶⁷ *4Mózes* 33:53.

³⁶⁸ *Náchmánidesz* a *4Mózes* 33:53-ról és a *Széfer HáMicvot*-ról, Kiegészítő tevőleges parancsolat 4. *Megilát Eszter uo.* ezzel nem ért egyet, de lásd *Minchát Chinuch*, „Tevőleges parancsolatok *Náchmánidesz* szerint” 4., ahol a *Peát Hásulchán, Hilchot Jesivát Erec Jiszráel*-t idézi. Lásd *Náchmánidesz* a *3Mózes* 18:25-ről; Máhárác Chájász, *Bráchos* 24b.

³⁶⁹ Rabbi Simon bár Jocháj, *Bráchos* 5a. (vége).

5:25. Noha Izrael már kivívott magának egy bizonyos mértékű politikai függetlenséget, a diaszpóra teljes egybegyűjtését már csak a Messiás fogja megvalósítani³⁷⁰. Ezzel kapcsolatban a próféta a következőt jövendölte³⁷¹: „Azon a napon másodszor is kinyújtja kezét az Örökkévaló, hogy megvegye népe maradékát... Jelt ad a nemzeteknek, és összegyűjti Izrael szétszórt fiait, egybegyűjti Júda elszéledt leányait a föld négy széléről”³⁷².

Góg és Magóg

5:26. Egy hagyomány szerint nagy szenvedés előzi meg a Messiás eljövételét. Így szól a tanítás: „A világ megpróbáltatásainak egyharmadát a Messiást megelőző nemzedék fogja elszenvedni.”³⁷³

5:27. Egyes jövendölések szerint „háború lesz Góggal és Magóggal”³⁷⁴ Jeruzsálem körül³⁷⁵. E hagyomány szerint, amikor a népek hírt hallanak arról, hogy a zsidó nép milyen sikereket ért el Országának újjáépítésében, egybegyűlnek, hogy hadra keljenek velük Jeruzsálem közelében, és Góg vezeti majd őket, „Magóg királya”. Ez a csata szimbolizálja a végső harcot jó és gonosz között. Jeruzsálemben a gonosz végül legyőzetik³⁷⁶.

Dávid és József fia

5:28. A Messiás, akiről eddig beszéltünk, Dávid király egyenes ági leszármazottja lesz, Júda törzséből³⁷⁷. Ezért is hívják *Mösiách ben Dávid*nak, azaz Dávid fia Messiásnak. Létezik egy olyan hagyomány is, amely szerint lesz egy másik Messiás is a József fia Efráim törzséből, aki *Mösiách ben Dávid* előtt jön

³⁷⁰ *Tárgum Jonátán* az 5Mózes 30:4-ről és a Jeremiás 33:13-ról.

³⁷¹ *Jesájá* 11:11–12.

³⁷² Mivel a babilóniai száműzetésből való „első” megszabadítás nem volt teljes, ezért a jelenlegi száműzetésből való végső és teljes megszabadítás lesz a „második”; Rási, Rádák, Ibn Ezra, *uo. Vö. Náchmánidesz* a 3Mózes 26:16-ről.

³⁷³ *Midrás Tehilim* 22:9.

³⁷⁴ *Jechezkél* 38–39.; *Szánhedrin* 17a.; *Sábát* 118a. (vége); *Midrás Tehilim* 10:12.; *Smuél, Megilá* 11a., a 3Mózes 26:44-ről. Lásd különösképpen *Tárgum Jonátán*, *Tárgum Jerusálmi*, a 4Mózes 11:26-ről; *Tárgum Jonátán* a 4Mózes 24:17-ről, a 2Mózes 40:10-ről és az 5Mózes 32:39-ről; *Edujot* 2:10.; Rabbi Jochánán, *Bráhot* 7b., a *Zsoltárok* 2-ről; *Misné Torá*, *A királyok szabályai* 12:2.; Rádák a *Zchárjá* 14:1-ről; *Táná DöBé Élijáhu Rábá* 1. (8a.).

³⁷⁵ *Zohár* 2:32a.

³⁷⁶ *Zchárjá* 12:2., 14:2.; Rádák *uo.*; *Jálkut Simoni* 2:578.

³⁷⁷ Lásd lentebb, 6:3.

majd el³⁷⁸. Őt ennek megfelelően *Mösiách ben József*nek vagy *Mösiách ben Efraímnak* fogják nevezni³⁷⁹.

5:29. Egy hagyomány szerint Izrael ellenségei csakis József egy leszármazottjának fogják megadni magukat. Vagy *Mösiách ben József* lesz az, aki Izraelt győzelemre vezeti a Góg és Magóg elleni harcban. Ez a jelentése annak a versnek³⁸⁰, hogy „Jákob háza tűz lesz, József háza láng, Ézsau háza pedig szalma: felgyújtják és megemésztik. Nem menekül meg senki Ézsau házából – az Örökévaló mondta ezt.”³⁸¹

5:30. A két Messiás – az első Messiás, *Mösiách ben József* és a végső Messiás, *Mösiách ben Dávid* – közötti viszonyt illetően a prófeta így beszélt³⁸²: „Meggzúnik Efraim irigysége, Júda ellenségeskedése kivész. Efraim nem irigykedik Júdára, Júda sem lesz Efraim ellensége”. Vagyis mindkét Messiás elvégzi majd a neki kijelölt feladatot, és nem lesznek féltékenyek egymásra³⁸³. Ugyancsak meg van írva³⁸⁴, hogy: „Te emberfia, fogj egy fadarabot, és írd rá: Ez Júdáé és a hozzá tartozó izráelieké. Azután fogj egy másik fadarabot, és arra ezt

³⁷⁸ Szukká 52b.; *Emunot VöDéot* 8:2.; *Náchmánidesz* a 2Mózes 17:10-ről és az *Énekek éneke* 8:12-ről; Máhárál, *Necách Jiszráél* 36.; *Pri Éc Chájim*, *Sáár Háamidá*, *Birchát Tiskon*; *Or Háchájim* a 4Mózes 24:17-ről és a 3Mózes 14:9-ről. *Vö. Toszáfot*, *Éruvin* 43b. *Vö. Ászur* címszó alatt, hogy *Másiách ben József*-nek *Másiách ben Dávid* előtt kell eljőnie. Rási *uo.* ezzel nem ért egyet. Lásd *Máharsá uo.* Van egy olyan vélemény, amely szerint a *Szánhedrin* 97a. által felszínre hozott látszólagos ellentmondást (lásd feljebb, 5:3.) a messiási korszak „fokozatos, természetes” és „felgyorsult, csodás” beköszönte között a *Trén Mösichin* (Két Messiás) koncepció oldja fel; *Sné Luchot Hábrit*, *Bét Dávid* 1:37a., ahol a Lurjá Árit idézi. E szerint a megkülönböztetés szerint *Másiách ben Dávid* korszakát tényleges csodák fogják jellemezni a „Jött valaki az ég felhőin” versnek megfelelően, *Másiách ben József* időszakára ugyanakkor az isteni elrejtőzés lesz a jellemző az „alázatos, és számaron ül” vers szerint. Ez megmagyarázza Smuélnek a *Szánhedrin* 99a-ban olvasható állítását, mely szerint „nincs különbség a világ mostani és a messiási korszakban tapasztalható állapota között, csupán Izrael jelenlegi, más államoknak való alárendeltsége tekintetében” (lásd fentebb, a 321. jegyz.), mely kijelentés ennek megfelelően kifejezetten *Másiách ben József* időszakára utal. Így tehát amellet, hogy a két Messiás két kiemelkedő egyéniség, ők egyben két időszakot is jelképeznek, vagy helyesebben szólva egy folyamat két aspektusát.

³⁷⁹ Szukká 52b.; Rási *uo.* *Vöszáfdá* címszó alatt; *Tárgum Jonátán* a 2Mózes 40:11-ről és az *Énekek éneke* 7:4-ről; *Zohár* 1:25a., 2:120b., 3:194b., 3:243b., 3:246b., 3:252b., 3:276b.; *Bámidbár Rábá* 14:2.; *Jálkut Simoni* 2:499. (808. old.); Rádák a *Zchárjá* 2:3-ról.

³⁸⁰ *Ovadjá* 1:18.

³⁸¹ Rási, Rádák, Ibn Ezra, *uo.*; *Brésit Rábá* 99:2. (vége), 73:5., 75:6.; *Pesziktá Rábáti* 12.; *Bává Bátorá* 123b. *Vö. Zohár* 2:120a-b., 3:194b., 3:246b.

³⁸² *Jesájá* 11:13.

³⁸³ Rási *uo.* Lásd *Náchmánidesz* a 2Mózes 17:9. (végé)-ről.

³⁸⁴ *Jechezkél* 37:16–17.

írd: Ez Józsefé, azaz Efraimé, és az egész hozzá tartozó Izrael házáé. Illeszd őket egymáshoz egy fává, hogy eggyé legyenek a kezében!”³⁸⁵

5:31. Az ősi hagyomány szerint az első Messiás küzdeni fog, majd elesik a Góggal és Magóggal vívott harcban³⁸⁶. Egész Izrael gyászolni fogja őt³⁸⁷, amint meg van írva³⁸⁸: „Rátekintenek arra, akit átdöftek, és úgy gyászolják, ahogyan az egyetlen gyermeket szokták, és úgy keseregnek miatta, ahogyan az elsőszülött miatt szoktak”³⁸⁹.

Elijáhu próféta

5:32. A végső Messiás megjelenése előtt támad majd egy próféta, aki be fogja jelenteni az ő eljövételét, és a zsidó népet visszatéríti Istenhez. Ennek a prófétának a neve pedig *Élijáhu Hánávi* (Illés próféta). Az Írás erről így tesz említést³⁹⁰: „Én pedig elküldöm hozzátok Illés prófétát, mielőtt eljön az Örök-kévalónak nagy és félelmetes napja”³⁹¹. Elsődleges feladata az lesz, hogy az embereket visszavezetve Istenhez, békét hozzon a világra. A prófécia ennek megfelelően így fejeződik be³⁹²: „Az atyák szívét a gyermekekhez téríti, a gyermekek szívét az atyákhoz, hogy pusztulással ne sújtsam [Én, Isten] a földet, amikor eljövök”³⁹³.

³⁸⁵ Függetlenül attól, hogy a Két Messiás két rendkívüli egyéniséget vagy két különböző időszakot vagy folyamatot jelöl, netán mindezt együtt, ez a vers arra tanít minket, hogy ők alapvetően egy mindent magába foglaló egység két különböző aspektusa. A vilnai Gáón szerint ennek az egységnek egyik folyománya az lesz, hogy a *Másiách ben Jóséf* fémjelezte időszak látszólag természetes és fokozatos jellege fel fog gyorsulni, mihelyst megközelíti majd átfedésbe kerül a *Másiách ben Dávid* uralta időszak csodás jellegével; lásd *Kol Hátor* 4:3. (521. old.), 5:3. (526. old.).

³⁸⁶ Lásd a 378. jegyzetben idézett forrásokat. Lásd még *Zohár* 3:153b., 3:203b., 3:279b.; *Tárgum Jonátán* a 2Mózes 40:10-ről; Ibn Ezra a *Zchárjá* 12:10-ről és 13:7-ről. De lásd még Rámchál, *Kinát HáSém Cváot* (Bné Brák, 1980) 104–105. old., a *Zohár* 3:276b-re alapozva; *Kol Hátor* 1:6., 1:8., hogy a *Másiách ben Jóséf* halálával kapcsolatos rendelet hatálytalanítva lett.

³⁸⁷ *Szukká* 52b; *Máhársá uo.*; *Emunot VöDéot* 8:2.

³⁸⁸ *Zchárjá* 12:10.

³⁸⁹ Rási, Rádák, Ibn Ezra, *uo.*

³⁹⁰ *Máláchi* 3:23.

³⁹¹ *Éruvin* 43b.; *Édujot* 8:7.; *Pirké döRábi Eliezer* 43. (104a.); Rádál *uo.* 43:85.; *Tárgum Jonátán* az 5Mózes 30:4-ről; *Táná Döbé Élijáhu Rábá* 18. (86b.); *Jesuot Jáákov uo.* 51.

³⁹² *Uo.* 3:24.

³⁹³ *Tárgum*, Rási, Ibn Ezra, *Mecudot Dávid, uo.*; *Édujot* 8:7.; *Misné Torá, A királyok szabályai* 12:2.; *Pirké döRábi Eliezer* 43. (104a.).

5:33. Egy hagyomány szerint Élijáhu valamikor a Góggal és Magóggal megívott csatát követően fog megjelenni³⁹⁴, közvetlenül *Mösiách ben Dávid* színrelépése előtt³⁹⁵.

5:34. Egyesek azt tartják, hogy Élijáhu kohanita (örökletes pap)³⁹⁶, aki *Kóhén Gádolként* (főpapként) fog szolgálni a Harmadik Szentélyben³⁹⁷, a Messiás idejében.

VI. rész

A messiási korszak

A Messiás ember fia

6:1. A végső megváltó, a Messiás egy emberi szülőktől született emberi lény lesz³⁹⁸. Így tehát lehetséges, hogy akár már meg is született³⁹⁹.

6:2. A Messiás ugyanígy halandó is lesz. Végül ő is meghal, és királyságát fiára vagy utódjára hagyja örökül⁴⁰⁰.

³⁹⁴ *Emunot VöDéot* 8:2.

³⁹⁵ *Éruvin* 43b.; *Toszáfot uo. Delo* címszó alatt; Rás az *Édujot* 8:7-ről; *Maimonidész, A názirság szabályai* 4:11. Lásd még *Chochmát Slomo* az *Orách Chájim* 404:1-ről. *Jálkut Simoni* 2:475. (vége) szerint Élijáhu három nappal a Messiás előtt fog megjelenni. Van egy hagyomány, amely szerint Élijáhu semmiképpen sem fog *Erev Sábát*-kor vagy bármely más ünnep előestéjén megjelenni; *Éruvin* 43b.; *Pszáchim* 13a., nehogy megzavarja az arra való előkészületet; Rási, *Pszáchim* 13a. *Mipné HáTorá* címszó alatt; *Toszáfot, Éruvin* 43b. *Hái* címszó alatt.

³⁹⁶ *Pirké döRábi Eliezer* 47. (113a.); *Tárgum Jonátán, Szforno*, a *4Mózes* 25:12-ről; *Bává Möciá* 114b. (oldal teteje); Rási *uo. Láv* címszó alatt; *Tárgum* a *4Mózes* 25:12-ről; Rálbág a *Bírák könyve* 6:21-ről. Egy ettől eltérő véleményt illetően lásd *Brésit Rábá* 71:12.; *Jálkut Simoni* 2:208. az *1Királyok* 17-ről, 2:209. a *Pesziktá Rábáti*-ból; *Rádák* az *1Királyok* 17:1-ről; *Máhári Kára* az *1Smuél* 2:30-ról.

³⁹⁷ *Tárgum Jonátán* a *2Mózes* 40:10-ről; *Zohár* 3:27b. (vége).

³⁹⁸ *Misné Torá, A királyok szabályai* 11:3.; *Jösuot Mösicho* 3. (45. old.). Még ha a következő verset: „Íme egy fiatal nő (álmá) teherben van, és fiút fog szülni, és Immánu-élnak nevezik el” (*Jesájá* 7:14.), úgy értelmezzük is, hogy az a Messiásra utal, az *álmá* helyes fordítása akkor is az, hogy „fiatal nő” és nem az, hogy „szűz”; lásd *Rádák Mőcudot Dávid, uo.* Annak a szónak, hogy „szűz”, a helyes héber megfelelője a *bötulá*, és az *álmá*-t sosem lehet „szűz”-nek fordítani. Ennek megfelelően nem létezik olyan zsidó hagyomány, amely szerint a Messiás szűztől fog születni.

³⁹⁹ Lásd *Likuté Tesuvot Chátám Szofér* 98. (233. old.), hogy akárcsak Mózes, lehet, hogy ő is csak életének valamely későbbi szakaszában fedi fel kilétét; vö. Rási, *Szánhedrin* 98b. *Ij Min* címszó alatt.

Dávid fia

6:3. A hagyomány egyértelműen azt állítja, hogy a Messiás egyenes ági leszármazottja lesz a Jisáj törzséből való Dávid királynak⁴⁰¹: „Vesszőszál hajt ki Jisáj törzsökéről, hajtás sarjad gyökereiről”⁴⁰². Amikor imádkozunk, akkor is így fohászkodunk: „Dávid szolgád sarját növeszd meg hamarjában”⁴⁰³, és „Jusson eszedbe... Dávid szolgád ivadéka, a Messiás emlékezete”⁴⁰⁴. Számos olyan zsidó család él ma, akik egyenes ágon vissza tudják vezetni őseiket egészen Dávid királyig.⁴⁰⁵

A Messiás ismérvei

6:4. A végső Messiás lesz a valaha élt legnagyobb vezető és legnagyobb zseni. Ugyanígy ő lesz a valaha élt legbölcsebb ember is. Eme rendkívüli adottságait, egy világméretű szellemi forradalom kirobbantása érdekében fogja kamatoztatni, amely forradalom a tökéletes társadalmi igazságosságot hozza el majd az emberiségnek, és minden egyes embert arra fog serkenteni, hogy tiszta szívvel szolgálja Istent⁴⁰⁶.

6:5. A Messiás a próféciaát is újra vissza fogja hozni, és ő lesz a történelem valaha élt legnagyobb prófétája – Mózes után, természetesen⁴⁰⁷.

6:6. *Jesájá* próféta a Messiás hat jellegzetes tulajdonságot írta le⁴⁰⁸: „Az Örökkévaló lelke nyugszik rajta, a bölcsesség (1) és értelem (2) lelke, a tanács

⁴⁰⁰ Maimonidész a *Szánhedrin* 10:1-ről (124a. old.). Lásd Rábénu Báchjá az *IMózes* 11:11-ről, hogy a Messiás nem fog meghalni. Mindazonáltal még maga Maimonidész is így folytatja: „Királysága nagyon hosszú ideig fog tartani. Ennek oka pedig az, hogy az emberi élettartam roppantmód meg fog növekedni... A Messiás királysága több ezer évig fog tartani”; vö. *Szánhedrin* 99a.

⁴⁰¹ *Jesájá* 11:1.

⁴⁰² Ibn Ezra, Rádák, *uo.*; *Szánhedrin* 98b.; *Échá Rábá* 1:51.

⁴⁰³ *Ámidá*, 15. áldás.

⁴⁰⁴ *Jáále VöJávo* ima, amelyet ünnepkor és újholdkor az *Ámidá* és az *Asztali áldás*-ban mondunk.

⁴⁰⁵ Például a prágai Máhárál (1512–1609) vissza tudta vezetni a családfáját Ráv Háj (939–1038) és fia, Ráv Sörirá gáóni családjáig, akik meg hagyományosan Dávid király egyenes ági leszármazottaiként voltak nyilvántartva. Még ma is számos olyan család van, akik családfájukat a Máhárálig vezetik vissza.

⁴⁰⁶ Maimonidész a *Szánhedrin* 10:1-ről; *Misné Torá, A megtérés szabályai* 9:2.

⁴⁰⁷ *Uo.*: Lásd 5:20, 362. jegyz.

⁴⁰⁸ *Jesájá* 11:2.

(3) és erő (4) lelke, az Örökkévaló ismeretének (5) és félelmének (6) lelke”⁴⁰⁹. A Messiás ezen tulajdonságok terén minden más emberi lényt túl fog szárnyalni.⁴¹⁰

6:7. A Messiás átlát majd e világ szélhámosságain és szenteskedésein. Képes lesz érzékelni az emberek lelkét, s így ismert lesz előtte azok teljes spirituális életrajza tudni fogja, hogy bűnösök-e vagy sem. E képességét illetően még ezt olvashatjuk az Írásban⁴¹¹: „Az Örökkévaló félelme lesz a gyönyörúsége. Nem a látszat után ítél, és nem hallomás után dönt”⁴¹². Ez az egyik olyan jegy, amely alapján a Messiást fel lehet majd ismerni⁴¹³. Mindazonáltal, a prófétálás képességéhez hasonlóan ez a képesség is csak fokozatosan fog kialakulni benne⁴¹⁴.

6:8. A Messiás arra fogja felhasználni ezt a képességét, hogy megállapítsa, az egyes zsidók melyik törzshöz tartoznak. Ezt követően fel fogja osztani Izrael Földjét az örökölt földterületekre, és minden törzs megkapja a maga részét. Lévi törzsével fogja kezdeni, megítélve minden egyes kohanita és levita legitimitását. Ezzel kapcsolatban a próféta ezt mondta⁴¹⁵: „Ahogyan leül az ötvös, és megtisztítja az ezüstöt, úgy tisztítja meg az Örökkévaló Lévi fiait. Fényessé teszi őket, mint az aranyat és az ezüstöt. Akkor majd igaz áldozatokat visznek az Örökkévalónak”⁴¹⁶.

A Messiás küldetése

6:9. A Messiásnak hatrétű küldetése van. Elsődleges feladata az, hogy a világot visszatértse Istenhez és az Ő tanításaihoz⁴¹⁷.

⁴⁰⁹ Rási *uo.*, *Szánhedrin* 93b., *Vonáchá* címszó alatt. Rut könyvében ez szerepel: „[Boáz pedig] kimért hat mérték árpát, és feladta a vállára” (*Rut* 3:15.). A Talmud azt tanítja, hogy Boáz „hat árpaszemet” adott Rutnak, ezzel szimbolizálva Rút hat leszármazottját (Dávid, Dániél, Chánánjá, Misáél, Ázárjá, és *Másiách ben Dávid*), akiknek mindegyike hat tehetséggel lesz megáldva; *Szánhedrin* 93b.

⁴¹⁰ Lásd *Rut Rábá* 7:2.; *BáMidbár Rábá* 13:11.

⁴¹¹ *Uo.* 11:3.

⁴¹² *Rádák uo.*; *Rábá*, *Szánhedrin* 93b.; *Máhársá uo.*

⁴¹³ *Szánhedrin* 93b., Bár Kozibá próbájából.

⁴¹⁴ Mivel Rabbi Ákibá e próba előtt valóban úgy hitte, hogy Bár Kozibá volt a Messiás. Lásd *Misné Torá, A királyok szabályai* 11:3., *Rádbáz*, *Keszef Misne*, *Lechem Misne*, *Migdál Oz, uo.*

⁴¹⁵ *Máláchi* 3:3.

⁴¹⁶ *Misné Torá, A királyok szabályai* 12:3., a *Kidusin* 71a-ból; *vö. Even Háezer* 2:5. Rómá.

⁴¹⁷ *Misné Torá, A megtérés szabályai* 9:2., *A királyok szabályai* 11:4.

6:10. Végrehajtja Dávid leszármazottjai királyi dinasztiájának restaurációját⁴¹⁸.

6:11. Felügyeli Jeruzsálem újjáépítését s benne a Harmadik Szentély újbóli felépítését⁴¹⁹.

6:12. Egybegyűjti a zsidó népet Izrael Földjére⁴²⁰.

6:13. Helyreállítja a *Szánhedrint*, a zsidó nép vallási legfelső bírói és törvényhozói testületét⁴²¹. Ez szükséges előfeltétele a Harmadik Szentély felépítésének⁴²²: „Megment olyan bírakat adok, mint régen, és olyan tanácsadókat, mint kezdetben. Akkor majd így neveznek: Igaz város, hűséges város! Cion ítélettel váltatik meg, megtérői igazság által”⁴²³. Egy ilyen *Szánhedrin* képes lenne arra is, hogy hivatalosan is elismerje a Messiást, mint Izrael királyát⁴²⁴.

6:14. A Messiás visszaállítja majd a templomi áldozat gyakorlatát, csakúgy, mint a szombatév (*smitá*) és a jubileumév (*jovél*) gyakorlatát⁴²⁵.

Visszavezeti a zsidókat a Tórához

6:15. Ezért aztán, ahogyan Maimonidész mondja: „Ha támad egy uralkodó Dávid házából, aki Dávidhoz, őséhez hasonlatos intenzitással tanulmányozza a Tórát és követi annak parancsolatait, aki ugyanúgy tartja magát az írott, mint a szóbeli Tanhoz, aki visszavezeti Izraelt a Tórához, megerősíti a népet a Tóra törvényeinek megtartásában és megvívja Isten csatáit, akkor feltételezhetjük róla, hogy ő a Messiás. Ha továbbá sikerül újra felépítenie a Szentélyt annak

⁴¹⁸ *Misné Torá, A királyok szabályai* 11:1.

⁴¹⁹ *Misné Torá, Uo.* 11:1., 4., Lásd fentebb 5:22.

⁴²⁰ *Uo.: Vö. Tánchumá, Noách* 11. (vége); *Bráchet* 49a.; *Midrás Neelám, Zohár* 1:139a.

⁴²¹ *Szánhedrin* 4:4. (37a.); *Misné Torá, A királyok szabályai* 11:1.; Náchmánidész az 5Mózes 16:16-ról; *Chinuch* 491. A mózesi felszentelés láncolata i.sz. 358-ban szakadt meg, amikor a rómaiak meggyilkolták az utolsó felszentelt bírakat; *Brésit Rábá* 31:12. A *Szánhedrin* intézményét nem lehet addig helyreállítani, amíg vissza nem áll a felszentelés gyakorlata; lásd Kaplan, *The Handbook of Jewish Thought* 1. köt., 10:39. Azt illetően, hogy a *Szánhedrin* intézményét vajon még a Messiás eljövetele előtt kell helyreállítani, vagy azt majd maga a Messiás fogja helyreállítani, lásd Kaplan, *Jerusalem – The Eye of the Universe* 8. (74. old., 16., 17. jegyz.).

⁴²² *Jesájá* 1:26-27.

⁴²³ Maimonidész a *Szánhedrin* 1:3-ról. Lásd Kaplan *uo.* 1. köt. 10:44.

⁴²⁴ Lásd Kaplan *uo.* 1. köt. 8:54., 10:45.

⁴²⁵ *Misné Torá, A királyok szabályai* 11:1. Lásd *Áráchin* 32b.; *Misné torá, A smitá és jovél év szabályai* 12:16. Lásd lentebb, 6:27.

eredeti helyén és egybegyűjti Izrael szétszóródott gyermekeit, akkor már teljesen bizonyosak lehetünk abban, hogy ő a Messiás.”⁴²⁶

6:16. Ahogy növekszik a Messiás hatalma, úgy tesz szert egyre nagyobb hírnévre is. A világ elkezd felismerni mélységes bölcsességét, és mindenhol jönnek majd a tanácsát kérni. Ekkor a Messiás az egész emberiséget megtanítja arra, hogy békességben éljenek egymással és kövessék Isten tanításait. Így szól a próféták jövendölése⁴²⁷: „Az utolsó napokban szilárdan fog állni Isten házának hegye a hegyek tetején. Kimagaslik a halmok közül, és özönlik hozzá valamennyi nép. Eljön a sok nép, és ezt mondják: Jöjjetek, menjünk föl az Örökkévaló hegyére, Jákób Istenének házához! (A Messiás)⁴²⁸ tanítson minket utaira, hogy az ő ösvényein járjunk. Mert a Cionról jön a tanítás, és az Örökkévaló igéje Jeruzsálemből. (A Messiás) ítéletet tart a nemzetek fölött, megfenyíti a sok népet. Kardjaikból kapákat kovácsolnak, lándzsáikból metszőkéseket. Nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul”⁴²⁹.

Isten ismerete

6:17. A messiási korszakban sok nem-zsidó érez majd kényszert arra, hogy áttérjen a judaizmusra, ahogyan ezt a próféta is megjövendölte⁴³⁰: „Akkor majd tisztává teszem a népek ajkát, mindnyájan az Örökkévaló nevét hívják segítségül, és őt tisztelik egy akarattal”⁴³¹. Ennek ellenére, miután a Messiás felfedte kilétét, újabb betérőket már nem lesz lehetséges elfogadni⁴³².

6:18. Ettől függetlenül Jeruzsálem válik majd az istenszolgálat központjává, és a tanítást is innét kapja az egész emberiség. Isten így szólt az Ő prófétájához⁴³³: „Visszatérek Cionba, és Jeruzsálemben fogok lakni. Akkor Jeruzsálemet igaz városnak nevezik, a Seregek Urának a hegyét pedig szent hegynek”.

⁴²⁶ *Misné Torá, A királyok szabályai* 11:4. Fontos megjegyeznünk, hogy ezek az eredmények egy minimumot jelentenek ahhoz, hogy valakit mint Messiást el lehessen fogadni. A történelem során számosan állították magukról azt, hogy ők a Messiás, ám a pusztá tény, hogy ezeket a minimális célokat nem sikerült megvalósítaniuk, bizonyította ál-Messiás mivoltukat; vö. Maimonidész, *Igeret Témán; Széfer Chászidim* 206.

⁴²⁷ *Jesájá* 2:2–4.; *Michá* 4:1–3.

⁴²⁸ Ezek a versek vagy a Messiásra vagy Izraelre utalnak. Így vagy úgy, a Föld népeinek felvilágosítása Izraelen keresztül fog megtörténni.

⁴²⁹ Lásd Maimonidész a *Szánhedrin* 10:1-ről; *Misné Torá, A megtérés szabályai* 9:2.

⁴³⁰ *Cfánjá* 3:9.

⁴³¹ Rabbi Eliezer, *Ávodá Zará* 24a.; Rási *uo. Gérim Géurim* címszó alatt; Rabbi Simon ben Eliezer, *Bráchet* 57b.; *Keszef Misne, Az áldások szabályai* 10:9.; HáGrá, *Orách Chájim* 224:2.

⁴³² *Ávodá Zará* 3b.; Máhárál, *Chidusé Ágádot uo.; Jövámot* 24b.

⁴³³ *Zchárjá* 8:3.

Így kezdődik majd az az időszak, amikor az egész emberiség Isten tanításait fogja szem előtt tartani⁴³⁴: „mert a Seregek Ura lesz a király a Cionnak hegyén és Jeruzsálemben, és vénei előtt ragyog dicsősége”. Akkor majd minden ember Jeruzsálemben jön majd, hogy Istent keresse. Zakariás próféta ezt nagyon szemléletesen ábrázolja, amikor azt mondja⁴³⁵: „Nagy népek és erős nemzetek jönnek Jeruzsálemben, hogy a Seregek urához folyamodjanak, és az Örökkévalóhoz könyörögjenek... Azokban a napokban tízen is megragadnak a mindenféle nyelvű népek közül egy júdait ruhája szegélyénél fogva, és ezt mondják: Hadd tartsunk veletek, mert hallottuk, hogy veletek van az Isten!”. Ily módon a zsidó nép válik majd az egész emberiség spirituális és erkölcsi tanítójává, és Jeruzsálem a világ spirituális fővárosává⁴³⁶.

6:19. A messiási korszakban minden ember hinni fog Istenben, és hirdetni fogja az Ő egyetlen mivoltát. A próféta ezt jövendölte⁴³⁷: „Az Örökkévaló lesz a király az egész földön. Azon a napon az Örökkévaló lesz az egyetlen Isten, és neve az egyetlen név”⁴³⁸.

Világbéke

6:20. A messiási korban a féltékenység és az emberek közötti versengés megszűnik létezni, mert a jó dolgok oly bőségben állnak majd rendelkezésre és a különféle ínyencfalatok oly általánosan hozzáférhetőek lesznek, mint az út pora. Az emberek többé nem vívnak egymás ellen háborút, ahogyan ezt a próféta is megjövendölte⁴³⁹: „Nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul”⁴⁴⁰.

6:21. A messiási korszakban minden nemzet békességben él majd egymás mellett. S ugyanígy a különféle beállítottságú emberek is összhangban élnek majd egymással. A próféta allegorikusan szólt erről, amikor azt mondta⁴⁴¹: „Akkor majd a farkas a báránnyal lakik, a párduc a gödölyével hever, a borjú, az oroslán és a hízott marha együtt lesznek, és egy kisfiú terelgeti őket. A te-

⁴³⁴ *Jesájá* 24:23.

⁴³⁵ *Zchárjá* 8:22–23.

⁴³⁶ *Jeremiás* 3:17.; *Smot Rábá* 23:11.; *Ávot DöRábi Nátán* 35:9.; *Málbim* a *Jesájá* 24:23-ról.

⁴³⁷ *Zchárjá* 14:9.

⁴³⁸ Lásd *Rádák* a *Zchárjá* 14:1-ről, hogy ez a messiási korszakra utal.

⁴³⁹ *Jesájá* 2:4.

⁴⁴⁰ Maimonidész, *Misné Torá, A Szánhedrin szabályai* 10:1.; *A királyok szabályai* 12:5.; *Emunot VöDéot* 8:3.

⁴⁴¹ *Jesájá* 11:6–7.

hén a medvével legel, fiaik együtt heverésznek, az oroszlán pedig szalmát eszik, mint a marha”⁴⁴².

A Messiás fő küldetése

6:22. Noha a Messiás az egész emberiséget fogja tanítani, fő küldetése mégis csak az lesz, hogy a zsidó népet visszatérítse Istenhez. A próféta erről így szólt⁴⁴³: „Hosszú ideig élnek majd Izráel fiai is király és vezér nélkül... Azután megtérnek Izráel fiai, keresni fogják Istenüket, az Örökkévalót és királyukat, Dávidot: remegve fordulnak az Örökkévalóhoz, az ő jóságához az utolsó napokban”. Valamint⁴⁴⁴: „Az én szolgám, Dávid lesz a királyuk: egy pásztoruk lesz mindnyájuknak. Akkor az én törvényeim szerint élnek, rendelkezéseimet megtartják és teljesítik”⁴⁴⁵.

6:23. Ahogy a társadalom közelít majd a tökéletesség felé, és a világ egyre istenfélőbbé válik, az emberiség fő foglalatossága az Isten megismerésére való törekvés lesz. Az igazság kinyilatkoztatik, és az egész világ el fogja ismerni, hogy a Tóra Isten igaz tanítása. Erre gondolt a próféta is, amikor ezt jövendölte⁴⁴⁶: „tele lesz a föld Isten ismeretével, ahogyan a tengert víz borítja”⁴⁴⁷. Hasonlóképp az emberiség minden nehézség nélkül tesz majd szert az Isteni Sugallat legmagasabb szintjeire. Isten ezt ígérte prófétája által⁴⁴⁸: „Azután kitöltöm majd lelkemet minden emberre. Fiaitok és leányaitok prófétálni fognak, véneitek álmokat álmodnak, ifjaitok látomásokat látnak”⁴⁴⁹.

6:24. Jóllehet, az embernek még a messiási korszakban is szabad akarata lesz, maga akar majd jót cselekedni és követni Isten tanításait. Olyan lesz majd, mintha a gonosz hatalma teljes mértékben megsemmisült volna⁴⁵⁰. Ezt jósolta meg a próféta is⁴⁵¹: „Törvényemet a belsejükbé helyezem, szívükbe írom be... Akkor nem tanítja többé egyik ember a másikat, ember az embertársát arra, hogy ismerje meg az Örökkévalót, mert mindenki ismerni fog engem, kicsinyek

⁴⁴² *Rádák uo.* (második kommentár); *Misné Torá, A királyok szabályai* 12:1.

⁴⁴³ *Hoséa* 3:4–5.

⁴⁴⁴ *Jechezkel* 37:24.

⁴⁴⁵ Lásd *Möcudot Dávid uo.*, Rási a *Jechezkel* 34:24-ről, hogy „Dávid” egy olyan királyra utal, aki Dávid király leszármazottja lesz.

⁴⁴⁶ *Jesájá* 11:9.

⁴⁴⁷ *Misné Torá, A királyok szabályai* 12:5.

⁴⁴⁸ *Joél* 3:1.

⁴⁴⁹ *Rádák, Möcudot Dávid uo.; Bámidbár Rábá* 15:19. (vége); *Rámchál, Máámár Háikárim, Begeulá*, in Kaplan, *The Way of God*, 394. old.

⁴⁵⁰ *Szukká* 52a.; *Zohár* 1:109a., 1:128b., 1:137a., 2:41a., 2:136a., 3:54a.

⁴⁵¹ *Jeremiás* 31:33–34.

és nagyok”. A próféta még ezt is mondta Isten nevében⁴⁵²: „eltávolítom teste-
tekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek”⁴⁵³. Azaz a jóra irányuló hajlamok
oly mértékben felerősödnek az emberben, hogy a testi dolgok már cseppet sem
fogják vonzani, sokkal inkább azon lesz majd, hogy önmagát spirituálisan egyre
erősítse, szolgálja Istent, és kövesse az Ő Tóráját⁴⁵⁴. Ez az értelme a Tóra azon
ígéretének, hogy⁴⁵⁵ „Szívedet és utódaid szívét körülmetéli Istened, az Örökké-
való, szeretni fogod Istenedet, az Örökkévalót teljes szívedből és teljes lelked-
ből”⁴⁵⁶.

A Messiás nem változtat a törvényeken

6:25. A Messiás semmilyen módon nem fogja megváltoztatni a vallásun-
kat. Minden parancsolat kötelező érvénnyel bír majd a messiási korszakban. A
Tórához semmi sem lesz hozzáadva, és semmi sem lesz elvéve belőle⁴⁵⁷.

6:26. Létezik egy olyan vélemény, amely szerint a messiási korszakban a
Biblia könyvei közül egyedül a Tóra öt könyvét és Eszter könyvét fogják rend-
szeresen tanulmányozni⁴⁵⁸. Ennek a hagyománynak az a magyarázata, hogy

⁴⁵² *Jechezkel* 36:26.

⁴⁵³ Maimonidész *A Szánhedrin szabályai* 10:1-ről.

⁴⁵⁴ Rámchál, *Máámár Háikárim* uo., 393. old.

⁴⁵⁵ *5Mózes* 30:6.

⁴⁵⁶ Vagyis „Isten elmozdítja majd azokat az akadályokat, amelyek eddig távol tartot-
tak titeket az igazságtól”; Ibn Ezra, Náchmánidész, uo. Vagy „távolítsd el belőlem a go-
nosz vágyakat”; *Szukká* 52a. Lásd Kaplan, *The Living Torah*, az *5Mózes* 10:16-ről.

⁴⁵⁷ *Jeruzsálemi Talmud, Megilá* 1:5. (7a.); A tizenhárom hitágazat 9.; *Misné Torá, A megilá szabályai* 2:18., *A királyok szabályai* 11:3.; *Tesuvot Rásbá* 1:93.; *Tesuvot Rádbáz* 2:666., 2:828.; Ábárbánel, *Jösuot Mösicso* 4:1. (67b.); vö. Kaplan, *The Handbook of Jewish Thought* 1. köt., 5:20., 8:41. Lásd Máhárác Chájász, *Sábát* 116a., *Nidá* 61b.; Rabbi Jáákov Emdin a *Ros HáSáná* 30a-ról; *Levus, Orách Chájim* 158:1.; *Misne Brurá* 158:1. Lásd még *Bráchet* 12b.; *Möchiltá, Bó* 16.; *Toszeftá, Bráchet* 1:12-13.; *Jeruzsálemi Talmud, Bráchet* 1:6. (11b.); *Jáلكut Simoni* 2:295.; Rási a *Jeremiás* 16:14-ről; *Ikárim* 3:19-20. Mivel azonban számos rendhagyó körülmény adódik majd elő a messiási korszakban, egyes törvények ideiglenes hatályon kívül helyezése esetleg előfordulhat. Ilyen esetekben a Messiás csupán a próféták azon kiváltságával él majd, hogy egy Istentől származó kifejezett prófétai parancsra ideiglenesen hatályon kívül helyezi a Tóra valamely törvényét; vö. Kaplan uo. 1. köt., 8:44–45. Lásd még *Rásbá, Kidusin* 72b. *Mámzérím* címszó alatt; *Ánáf Joszéf a Vájikrá Rábá* 13:3-ról; *Misné Torá, Az áldozatok bemutatásának szabályai* 2:15.; Rádák a *Jechezkel* 45:18-ről.

⁴⁵⁸ *Jeruzsálemi Talmud, Mögilá* 1:5. (7a.); *Misné Torá, A mögilá szabályai* 2:18.; *Lechem Misne* uo. Ezt vitatja Ráávád uo., aki azt tartja, hogy a prófétai írások sosem fogják elveszíteni nevelő értéküket. Lásd *Széfer Chászidim* 369.; *Pirké döRábi Eliezer* 46. (111a.); Rádál uo. 46:48.; *Máhárác Chájász, Megilá* 10b., a *Purim*-ot és a *Jom Kipur*-t illetően.

mivel az összes prófécia kikövetkeztethető Mózes öt könyvéből⁴⁵⁹, és a Messiás a Tóra minden jelentését annak teljességében fogja kinyilvánítani⁴⁶⁰, ezért nem lesz többé szükség a prófétai tanításokra⁴⁶¹.

6:27. Az állatáldozatok gyakorlata visszaáll majd a Messiás idejében. Az egyedüli személyes áldozat csupán a hálaáldozat lesz⁴⁶², mivel a bűnáldozatokra nem lesz többé szükség⁴⁶³, hiszen az emberek nem fognak többé vétkezni⁴⁶⁴. Hasonló mód az imák közül is csupán a hálaadó fohászok lesznek szükségszerűek⁴⁶⁵.

6:28. Nem azért vágytak Bölcseink annyira a Messiás korára, hogy a világon uralkodhassanak, vagy azért, hogy a népeket leigázzák. Nem is azért, hogy a népek megbecsüljék őket, és nem is azért, hogy egyenek, igyanak és vigadozzanak. Egyedül azért vágytak erre a korra, hogy szabadon tanulmányozhassák a Tórát és elsajátíthassák annak bölcsességét, anélkül, hogy háborgatnák vagy zaklatnák őket, és így kiérdemeljék az Eljövendő Világi életet⁴⁶⁶.

⁴⁵⁹ *Smot Rábá* 28:4., 42:7.; Rabbi Jochánán, *Táanit* 9a.

⁴⁶⁰ Lásd *Tárgum Jesájá* 12:3-ról; Rási *uo.*; *Kohelet Rábá* 2:1. Lásd még Rási *Énekek éneke* 1:2. *Ki tovím* címszó alatt.

⁴⁶¹ Álsich, idézi *Máre Pánim* a Jeruzsálemi Talmudhoz, *Mögilá* 1:5. (7a.).

⁴⁶² *Vájikrá Rábá* 9:7.; *Éc Joszéf uo.*; *Psziktá* 9. (79a.); *Vájikrá Rábá* 27:12.; *Tánc-humá*, *Emor* 14.; *Midrás Tehilim* 56., 100.; Náchmanidész *3Mózes* 23:17-hez (vége); *Rádák Jeremiás* 33:11-hez.

⁴⁶³ *Éc Joszéf*, *Vájikrá Rábá* 9:17.; Abarbanel, *Jösuot Mösicho* 4:1. (68b.); idézi a 98. jegyz. a *Psziktá* 9-hez (79a.); *Ávodát Hákodez* 2:43.; *Sné Luchot Hábrit*, *Bét Dávid* 1:37a.

⁴⁶⁴ Lásd feljebb a 39. jegyz.

⁴⁶⁵ *Uo.* Lásd *Toláát Jáákov*, *Szod Chág Sávuot* (33a–b.); *Sné Luchot Hábrit*, *Bét Dávid* 1:37a. (eleje).

⁴⁶⁶ Maimonidész, *A megtérés szabályai* 9:2., *A királyok szabályai* 12:4.

Zsidó filozófia

Rabbi Aryeh Kaplan

Milyen lesz a zsidó Messiás?

Vajon mit hoz a jövő?

Vannak borúlátók, akik szerint az emberiség a véghez közeledik. Vagy annyira elszennyezzük bolygónkat, jósolják, hogy el fogunk tűnni róla, vagy a túlnépesedés fog lesüllyeszteni bennünket a nyomor legalsó fokára. Mások úgy látják, hogy az ember hamarabb is megoldja a dolgot, a fejlett civilizáció áldásaként atomháborút zúdítván saját fejére.

Másrészt vannak derűlátók, akik utópisztikus jövőt jósolnak az emberiség számára. Szerintük a termonukleáris kohók termelte határtalan energia, a legfélelmetesebb betegségek legyőzése és az összes társadalmi probléma megoldása olyan világot fog elhozni, amely legmerészebb mai álmainkat is túlszárnyalja.

Az emberiségnek még soha nem voltak ilyen tágas lehetőségei. Soha nem állt még rendelkezésére ekkora hatalom, amelyet tetszése szerint jóra vagy rosszra fordíthat.

Felgyorsult világban élünk. A kétezer évvel ezelőtt élt ember a kétszáz évvel ezelőtti világban még nem talált volna nagy különbséget az akkori élet és a sajátja között. A kétszáz évvel ezelőtt élt ember azonban, ha a mai társadalomba pottyanna, olyan világgal találkozna, amely legvadabb képzeletét is felülmúlja.

Olyan világba érkeznek, amelyben a Holdra eljutni nem a lehetetlenség leírására szolgáló költői kép, hanem megfelelő anyagi alapokkal bíró kormányprogram; amelyben atomokat hasítanak, és feltárják az élet titkait; amelyben a nemrégiben még egész kultúrákat megtizedelő félelmetes járványok nem pusztítanak többé; amelyben az ember egyidejű kommunikációs kapcsolatban van a világ minden részével, s órák alatt repül el a legtávolabbi országokba is; amelyben az igavonó állatok gyakorlatilag a múlt emlékei, s elektromos személyzet szolgálja az embert.

Vajon mit jelent ez?

Miért éppen most történik mindez? Hogy lehet, hogy az emberiség történetének előző évezredei folyamán élt nagy géniuszok nem voltak képesek forradalmasítani a tudományt? Miért váratott magára századunkig a robbanásszerű fejlődés?

S hová vezet mindez?

Vajon összefügg-e egymással az információrobbanás és az embereknek a társadalmi igazságosság iránti megnövekedett érzékenysége?

Kereshetnénk szociológiai kapcsolatot a két jelenség között. Félretolhatnánk a problémát azzal, hogy véletlen egybeesésről van szó. Ám van olyan magyarázat, ami ma már az egész világra vonatkozik ugyan, nekünk, zsidóknak azonban különleges szerepünk van benne.

Kétezer évnyi szenvedés és könnyörgés után ismét ősi hazánkban élhetünk.

Ennek a ténynek a másik két jelenséggel való összekapcsolódását megint csak véletlen egybeesésként lehetne elkönyvelni, ha nem lenne egy bökkenő.

Ezt előre megjósolták.

Ha előítéletek nélkül tekintünk mai világunkra, láthatjuk, hogy szinte kivétel nélkül megvalósulóban vannak a zsidóságnak a messiási időket megelőző korszakra vonatkozó próféciái. A legszkeptikusabbak sem állíthatják, hogy ez merő véletlen lenne. A tisztán látó ember felismeri az Örökkévaló keze nyomát.

Mi, akik hiszünk az Örökkévalóban, tudjuk, hogy Ő irányítja az emberiség sorsát. Bár az egyén szabad akarattal rendelkezik, az Örökkévaló a Maga céljai felé tereli a történelem menetét. A társadalom közösségi céljait így többnyire Ő határozza meg. A találmányok és felfedezések az isteni akarat eredményeképpen jönnek létre. A kormányok az Örökkévaló vezetésével az Ő céljai érdekében munkálkodnak.

A történelem végső célja a társadalom tökéletesítése. Mivel mindent az Örökkévaló teremtett, mindennek a folytonos tökéletesedésre kell törekednie. Ez vonatkozik az ember földi világára is, amely az Örökkévaló szolgálatának színhelyül teremtett.

Ezt a végső célt nevezzük messiási időnek: ez a történelem folyamatának központi magva. A Messiás eljövetele a zsidóság alapvető hittétele. Ez a vágy és várakozás teszi derűlátóvá a zsidókat az emberiség jövőjét illetően.

Mégis zavarba jönnénk, ha végiglapoznánk a messiási korról foglalkozó szakaszokat a *Bibliában*, a *Talmudban*, a *Midrásban* és a *Zohárban*. Egyes hagyományok ellentmondani látszanak a többinek, s úgy tetszik, a jóslatok alig többek költői képeknél. Eleve kudarcra ítélnék tűnik a kísérlet, hogy össze- csengést, magyarázatot találjunk e tanításokban.

Az egyik alapvető ellentmondás abban a kérdésben van, hogy vajon csodák közepette következik-e el a Messiás kora. Sok tanítás emellett szól, például Dániel prófétáé⁴⁶⁷: „Jött valaki az ég felhőin...”. Mások prózaibb látásmóddal

⁴⁶⁷ Dániel 7:13.

szemléltetik a kérdést⁴⁶⁸: „Királyod érkezik hozzád... alázatos, és számaron ül...”.

A *Talmud* felismerte ezt az ellentmondást, és azt mondja, hogy kétféle módja van a messiási kor eljövételének. Ha kiérdemeljük a csodákat, akkor csodák kíséretében jön el. Ha nem leszünk érdemesek erre, akkor természetes körülmények között köszönt be az az idő.

Akár kiérdemeljük a csodákat, akár nem, az Örökkévaló mindenképpen a messiási kor felé vezérli a történelem folyamatát. A csodákat kiérdemelve persze hamarabb jutunk el a célhoz, mint a történelem taposta ösvényt követve.

Bölcseink között akadtak, akik a Messiás csodákkal kísért eljövételén munkálkodtak, a többség azonban tudomásul vette, hogy ki kell várni az Örökkévaló megszabta időt, amikor a történelem erői a csodák segítségével hozták el ezt a kort. Ezért tanította Smuél *ámorá*: „A mai és a messiási idők között csak a zsidó népnek a nem zsidók által történő elnyomása, leigázása képezi a különbséget.” Bölcseink más helyütt is azt tanítják, hogy a megváltás nem egyszerre következik be, hanem fokozatosan, a maga természetes módján.

Persze a messiási korra vonatkozó hagyományok többsége vagy allegorikus, vagy olyan körülményeket feltételez, amelyekről csak az Örökkévaló gondoskodhatik, tehát nem mindegyik szükségszerű feltétele a megváltásnak. Ezért előfordulhat, hogy a Messiás bármikor, minden figyelmeztetés nélkül eljön.

Egy tökéletes társadalomban nem létezhetnek többé betegségek. Ezért mondja a jóslat⁴⁶⁹: „Akkor kinyílnak a vakok szemei, és megnyílnak a süketek fülei. Szökellni fog a sánta, mint a szarvas, és ujjong a néma nyelve.”

Bizonyos fajta munkák is meg fognak szűnni, hogy az ember teljesen végső céljának szentelhesse magát. Sok jóslat szól olyan csodákról, mint a tyúktojás nagyságú szőlő vagy az öklömnyi búzaszem. A mai technológiák nem járnak messze attól, hogy mindezt létrehozzák. S valóban: Rábán Gámliél megállapította ezekről a jóslatokról, hogy nem a természeti törvények megváltozását feltételezik, hanem a magasan fejlett technológiát.

Természetesen mindez nem lenne több pusztá találgatásnál és belemagyarázásnál, ha nem támasztaná alá az a tény, hogy a mai technológiai forradalmat, sőt kitörésének idejét is többé-kevésbé pontosan megjósolták.

Mintegy kétezer évvel ezelőtt írta le a *Zohár*: „A hatodik évezred hatszázadik évében a magas bölcsesség kapui és a lenti bölcsesség forrásai feltárnak. Ezáltal készül föl a világ a hetedik évezredre, úgy, ahogyan az ember készül föl pénteken napszállta tájban a szombatra. Ez ugyanaz. Erre emlékeztet az

⁴⁶⁸ *Zchárájá* 9:9.

⁴⁶⁹ *Jesájá* 35:5.

*Írás*⁴⁷⁰: »Noé életének hatszázadik évében... fölfakadt... a nagy mélység minden forrása...«”.

Itt egyértelmű a jóslat, hogy a zsidó idősámítás szerinti 5600. évben, 1840 körül, megnyílnak a lenti bölcsesség forrásai, és ugrásszerűen fejlődésnek indulnak a világi tudományok. Éppen 1840-ben nem történt ugyan különösebb tudományos áttörés, a dátum mégis – mondhatni, hátborzongató pontossággal – megközelíti napjaink tudományos forradalmának kitörését.

A hagyomány képes volt előre jelezni még a modern technológia rettenetes romboló erejét is. Rabbi Elázár például azt tanította, hogy a messiási kor egy olyan nemzedék idejében jön el, amely képes lesz arra, hogy elpusztítsa önmagát.

A messiási idők a megrázó technológiai csodáknál nem kevésbé drámai társadalmi forradalommal fognak járni. Nemzetközi szinten ez a háborúskodás teljes végét jelenti, ahogyan Ézsaiás próféta megmondta⁴⁷¹: „Nép a népre kardot nem emel, hadakozást többé nem tanul.” Több kommentátor szerint „a farkas a báránnyal lakik, a párdac a gödölyével hever”⁴⁷² allegória szintén a nemzetek közötti békére és egyetértésre utal. A braclawi rabbi Náchmán azt mondja, hogy az ember föl fogja ismerni a háborúság esztelen voltát, ahogyan a pogány bálványimádását is fölismerte.

Az egyén számára még nagyobb változások fognak bekövetkezni. Ha majd a népek „kardjaikból kapákat kovácsolnak”, a dollármilliárdokat, amelyeket ma háborúkra és „védelemre” költenek, a társadalom tökéletesítésére fogják fordítani. Olyan mértékű lesz a társadalmi igazságosság, mint amilyenről a prófécia beszél⁴⁷³: „Az Örökkévaló esküre emelte jobb kezét... Nem adom többé gabonát eledelül ellenségeidnek. Nem isszák többé idegenek mustodat, amelyért te fáradoztál...”. S a prófécia szelleméhez tartozik az is⁴⁷⁴: „Elküldött, hogy örömhírt vigyek az alázatosoknak, bekötözöm a megtört szíveket, szabadulást hirdessek a foglyoknak, és szabadon bocsátást a megkötözötteknek.”

A leggyökeresebb változások egyike az Ádámra kimondott átok megsemmisülésével fog bekövetkezni. A technológiai forradalom teljesen eltörli ezt az átkot⁴⁷⁵: „Arcod verejtékével eszed a kenyeret...”. Ez a változás még nagyobb fordulatot hoz az asszonyok szempontjából. Az asszonyok számos szerencsétlenségének oka az Évára kimondott átok⁴⁷⁶: „...fájdalommal szüled gyermeked,

⁴⁷⁰ *IMózes* 7:11.

⁴⁷¹ *Jesájá* 2:4.

⁴⁷² *Uo.* 11:6.

⁴⁷³ *Jesájá* 62:8.

⁴⁷⁴ *Uo.* 61:1.

⁴⁷⁵ *IMózes* 3:19.

⁴⁷⁶ *Uo.* 3:16.

mégis vágyakozol férjed után, ő pedig uralkodni fog rajtad.” A nők helyzete gyökeresen meg fog változni ennek az átoknak az elmúltával, s bizonyosan erről szól a prófécia⁴⁷⁷: „...valami újat teremt az Örökkévaló a földön: a nő jár a férfi után!”

Az ugrásszerű technológiai és társadalmi változások nagy társadalmi felforduláshoz fognak vezetni. A kataklizmatikus változások rettenetes kínokat okoznak, amelyeket *chevlé Másiáchnak*, a Messiás születési fájdalmainak mondhatunk. Ha a Messiás csodák közepette érkezik, ezek talán nem fognak bekövetkezni, de ha a természet rendje szerint jön el, akkor elkerülhetetlenek lesznek a változások okozta szülőfájások.

A messiási időkkel kapcsolatos hagyományok közül az egyik legfontosabb a szétszórásban élők összegyűjtésére és Izrael országában való újratelepitésére vonatkozik. Ez némi politikai függetlenséggel kezdődne, sőt egyesek szerint a többi nemzet hozzájárulásával. Számos hagyomány beszél arról, hogy a zsidók a Messiás eljövételét megelőzően vissza fognak térni Izrael országába. A prófécia alapján⁴⁷⁸ – „Rajtatok pedig, Izrael hegyei, ágak sarjadnak, és gyümölcs terem népemnek, Izraelnek, mert hamarosan hazatérnek...” – azt tartják, hogy újra megművelik az ország földjét. Arról is szól hagyomány, hogy a Messiás Izrael országában fog megjelenni.

Minden jel arra mutat, hogy a zsidók többsége akkor is vissza fog térni hazájába, ha a Messiás csodák kísérete nélkül érkezik meg. A Messiás eljövételére vonatkozó egyik fontos hagyományunk szerint pedig a Messiás elérkezte a próféciák feltámadását jelzi majd. Számos hagyomány szerint Élijáhu próféta eljövetele előzi meg a Messiásét, aki maga is próféta lesz.

Egy másik fontos hagyomány, hogy a *Bét Hámikdás*, a jeruzsálemi Szentély a messiási idők kezdete előtt újjá fog épülni. Más hagyomány szerint viszont Jeruzsálemet nem lehet újjáépíteni, amíg a szétszórásban élők többsége egybe nem gyűlik. Ez is azt látszik alátámasztani, hogy a messiási kor előtt Izraelt be kell telepíteni. Az is lehetséges azonban, hogy maga a Messiás fogja beteljesíteni mindezt, még mielőtt felismernék. Erre a továbbiakban még visszatérünk.

A fogadására előkészített világra születik azután a Messiás.

Halandó emberi lény lesz, akinek emberi szülők a szokásos módon adnak életet. A hagyomány szerint Dávid király egyenes ági leszármazottja lesz, s valóban számos zsidó család van, amely ezzel az eredettel büszkélkedhetik.

Képzeljünk el egy karizmatikus vezetőt, aki nagyobb, mint bárki az emberiség eddigi történetében! Képzeljünk el egy politikai géniust, aki az összes többi felülmúlja! A ma rendelkezésünkre álló kommunikációs eszközökkel

⁴⁷⁷ Jeremiás 31:22.

⁴⁷⁸ Jechezkel 36:8.

képes eljuttatni üzenetét az egész világhoz, és megváltoztathatja társadalmunk szerkezetét.

Most pedig képzeljük el, hogy az illető vallásos zsidó, egy *cádik*. Valaha igencsak távol állt a *cádikok* egyéniségétől, hogy részt vegyenek a világ sorsának irányításában, de egyre elfogadottabbá válik, hogy a különböző emberfajták, vallások és népcsoportok képviselői ilyen szerepet vállaljanak. Nemsokára elérkezhet az idő, amikor már nem elképzelhetetlen a *cádik* számára ez a feladat.

Az egyik lehetséges foratókönyv a közel-keleti helyzettel foglalkoznék. Ebben az ügyben minden világhatalom érdekelt. Most képzeljük el, hogy egy zsidó, egy *cádik* megoldja ezt a fogas kérdést. Nem lehetetlen, hogy az államférfiúi bölcsesség és politikai zsenialitás ilyesfajta megnyilvánulása alkalmassá tenné ezt az embert a világ vezetésére. A nagyhatalmak hallgatnának az ilyen egyéniségre.

Lépjünk tovább! Az Izrael földjén létrehozott béke még több zsidót készítet majd arra, hogy az országba települjön. A nagy orosz *álijá* után nincs kizárva, hogy az amerikai zsidók helyzete is elég kényelmetlenné válik, s ez őket is kivándorlásra készíti, hiszen egyre jobban tönkremennek a nagyvárosok, amelyekben a zsidók többsége él és dolgozik. Ilyen módon különösebb csinnadratta nélkül megtörténhet a szétszórásban élők egybegyűjtése.

A zsidó nép mindig mélyen tisztelte azokat, akik szerepet vállaltak a világ vezetésében. Egy ilyen *cádikot* természetesen még inkább tisztelnének a zsidók. Még a vallásnak is tekintélyt szerezhet.

Valószínűleg a zsidóság vezetői is elfogadnák vezérüknek. Ilyesfajta felszentelést mintegy ezerhatszáz évvel ezelőttig végeztek, s újabb bevezetése előtt fel kell újítani a *Szánhedrint*, a zsidóság vallási legfelsőbb bíróságát és törvényhozó testületét. A *cádik* azonban, akit az egész közösség szentel föl, újra létrehozhatná a *Szánhedrint* is. Ez a Templom felépítésének elengedhetetlen feltétele, mert le van írva: „Megint olyan bírákat adok, mint régen, és olyan tanácsadókat, mint kezdetben. Akkor majd így neveznek⁴⁷⁹: Igaz város, hűséges város!” A *Szánhedrin* testülete alkalmas arra, hogy hivatalosan azonosítsa a Messiást.

Vezetői helyzetében, közvetlen tárgyalások útján vagy a nagyhatalmak közreműködésével a *cádik* talán visszaszerzi a zsidók számára a Templom-hegyet. Miután a Szánhedrin döntései megoldják a halachikus problémákat, lehetővé válik a *Bét Hámikdás*, a Szent Templom újjáépítése.

Ha mindez megtörténik, akkor valóra vált a Messiásról szóló ígéretek nagy része.

⁴⁷⁹ *Jesájá* 1:26.

Így írja Maimonidész⁴⁸⁰: „Ha megjelenik egy király Dávid házából, aki a Tóra nagy tudósa, aki betartja a parancsolatokat az Írott és Szóbeli Tan szerint, ahogy előde, Dávid tette, aki ráveszi egész Izraelt, hogy a Tóra útját járja kiköszörüli a Tórán esett csorbákat, és megvívja Isten háborúit, azt nagy bizonyossággal vélhetjük Messiásnak. Ha a fentiekben sikerrel járás legyőzi a körülette lévő népeket, felépíti a Szentélyt a helyén, és összegyűjti Izrael szétszórtjait, akkor biztosan ő a Messiás.”

Nagyon fontos megjegyezni, hogy legalább ennyi szükséges ahhoz, hogy valakit Messiásnak fogadhassunk el. Számos ember akadt, aki igényt tartott a messiási címre, de a tény, hogy ezeknek a minimális feltételeknek nem feleltek meg, bebizonyította hamis voltukat.

A Messiásnak hatalma gyarapodásával hírneve is növekedni fog. A világ elkezdni fölismerni mély bölcsességét, és hozzá fordul majd tanácsért. Mint *cá-dik* az egész emberiséget arra fogja tanítani, hogy békében éljen, és kövesse az Örökkévaló tanításait.

Bár a Messiás hatása és tanítása az egész emberiségnek szól, fő feladata az lesz, hogy a zsidókat visszatérítse az Örökkévalóhoz. Így mondta a próféta⁴⁸¹: „Hosszú ideig élnek majd Izrael fiai is király és vezér nélkül... Azután megtérnek Izrael fiai, keresni fogják Istenüket, az Örökkévalót és királyukat, Dávidot... az utolsó napokban.” Hasonlóképpen⁴⁸²: „Az én szolgám, Dávid lesz a királyuk: egy pásztoruk lesz mindnyájuknak. Akkor az én törvényeim szerint élnek, rendelkezéseimet megtartják és teljesítik.”

Amint a társadalom egyre tökéletesebbé válik, és a világ egyre istenesebb lesz, az emberek érdeklődése egyre inkább a transzcendencia felé fordul. Mint a próféta mondja⁴⁸³: „...mert tele lesz a föld az Örökkévaló ismeretével, ahogyan a tengert víz borítja...”.

Bár az ember a messiási korban is szabad akarattal fog rendelkezni, minden arra fogja ösztökélni, hogy jót tegyen, és az Örökkévaló tanításait kövesse. Olyan lesz, mintha a gonosz hatalma teljesen megszűnnék. S ahogy az ember egyre közelebb kerül ehhez az emelkedettséghez, egyre méltóbb lesz az isteni gondviselésre, amelynek nem szabnak határt a természeti törvények. Ami ma látványos csodának számít, akkorra a dolgok természetes velejárója lesz. Ez és az ember újonnan támadó képessége, hogy kiaknázza a romlatlan természetet, elvezet az ember végleges rendeltetéséhez, a jövőendő világhoz.

⁴⁸⁰ *A királyok szabályai* 11:4.

⁴⁸¹ *Hosé* 3:4–5.

⁴⁸² *Jechezkél* 37:24.

⁴⁸³ *Jesája* 11:9.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

7. Mellékletek

üres

Hit, vallás

Messiás: Judaizmus kontra Kereszténység

A keresztény hit szerint Jézus személyében testesült meg a több évezredes ígélet a megváltásra. A judaizmusban nagyon központi szerepet foglal el a Messiás és messiási kor mégis a zsidó hit szerint a megváltás még nem jött meg és Jézus sem volt a Messiás. Ez a hit évszázadokon át üldözések és pogromok tüzébe állította a hitük mellett kitartó zsidókat. Sokszor éppen a fizikai meghurcolásokat megelőzően több nyilvános vitára is sor került, ahol egy zsidó bölcs védte meg hitünket papokkal szemben. Az alábbiakban egy rövid összefoglalóban állítjuk szembe a keresztény és zsidó felfogást Jézus személyét tekintve.

1. fejezet

Utal-e a zsidó biblia Jézusra mint messiásra?

Az évszázados hitvitákon és a több évezredes disputáción Jézus messianizmusát nagyon sokszor tórai („Ó”-szövetség) idézetekkel igyekeznek bebizonyítani. Az efféle idézetek megzavarhatnak bárkit, akinek csupán felületes ismeretei vannak a judaizmusról, és pláne ha nem tud héberül.

Az idézetek és fordítások pontossága

Ezek a passzusok vagy úgynevezett „bizonyító erejű szövegek” csupán azért látszanak Jézusra utalni, mert pontatlanul idézték vagy félrefordították őket, illetve a szövegösszefüggésből kiragadva idézték őket. Ahogyan azt a következő példák egyértelműen demonstrálni fogják, bármilyen írott szöveggel, ha pontatlanul fordítják le vagy kiragadják szövegkörnyezetéből, lehet olyan jelentéseket sugallani, amelyekre a szöveg eredeti szerzője soha nem is gondolt.

Az Újszövetség sem kivétel ez alól. Példának okáért az Újszövetség egyik szövegében⁴⁸⁴ Jézus szájából a következő hangzik el:

*„Ha valaki hozzám jön, de nem **gyűlöli meg** apját, anyját, feleségét, gyermekeit, testvéreit, sőt még a saját lelkét is, nem lehet az én tanítványom.”*

Ennek a mondatnak a felületes olvasata alapján azt hihetnénk, hogy az embernek meg kell gyűlölnie a saját családját, sőt saját magát is ahhoz, hogy keresztény lehessen. Mindazonáltal bármely keresztény, akit szembesítenek e szöveg szó szerinti olvasatával, azonnal védekezni fog és azt állítja majd, hogy ez a mondat egyáltalán nem ezt

⁴⁸⁴ Lukács 14:26.

jelenti. Ez csak a látszat – magyarázza majd –, ugyanis a szöveg ki lett ragadva a környezetéből és pontatlanul lett lefordítva.

Nos, a mi érvelésünk pontosan ugyanerre az argumentumra alapul. Könnyen előfordul, hogy egy bibliai vers teljesen mást jelent, mint amit közölni látszik. Ahhoz, hogy az ember helyesen értelmezhesen egy – akár a zsidó Szentírásból, akár az Újszövetségből vett – bibliai verset, először a maga szövegösszefüggésében és precíz fordításban kell elolvasnia.

Ugyanígy, amikor valaki a zsidó Szentírás valamely versét idézi, meg kell győződnünk arról, hogy a vers helyesen lett-e lefordítva. Például a héber Bibliában a *Zsoltárok könyve* 22:17. helyes fordításban így hangzik: „*Körülvették kezemet és lábamat, akár egy oroszlán*”⁴⁸⁵, utalva ezzel Dávid királyra és az őt üldöző ellenségeire, akiket Dávid több helyen is oroszlánhoz hasonlít⁴⁸⁶. Amikor azonban ezt a sort szövegkörnyezetéből kiragadva olvassák és ráadásul félrefordítják: „*átlyukasztották kezemet, lábamat*”, ahogyan ez sok keresztény Bibliában megjelenik⁴⁸⁷, a passzus készakarva Jézust juttatja az olvasó eszébe.

Ez a példa csupán egyet mutat be a számos bibliai vers közül, amelyeket sokak kicsavarnak és félrefordítanak, hogy segítsék őket céljaik elérésében. A legjobb, ha minden ilyen esetben feltesszük a kérdést: „Vajon ezek a versek helyesen vannak lefordítva és eredeti szövegösszefüggésükben lettek felolvasva?”

Az Újszövetség „tévedhetetlensége”

Az Újszövetséget gyakran használják fel bizonyítékként arra, hogy a félrefordított passzusaikban szereplő események és próféciák beteljesedtek. Mindazonáltal egy olyan valaki számára, aki jól ismeri a zsidó Bibliát, nyilvánvaló, hogy az Újszövetség erőltetett „tévedhetetlensége” mennyire vitatható. Gondoljuk csak végig a következő példákat:

A zsidó Bibliában három különböző helyen⁴⁸⁸ van megemlítve az a tény, hogy Jákob pátriárka háza népe, akikkel Egyiptomba érkezett, összesen 70 főt számlált. Az *Apostolok cselekedetei* 7:14. ezt a számot helytelenül 75-nek adja meg.

„Új” szövetség

Amikor *A zsidókhöz írt levél* 8:8–9. Jeremiásból idéz, azt állítja, hogy Isten felváltotta az Ő Szövetségét, amit a zsidókkal kötött egy „Új Szövetségre”, hangoztatva,

⁴⁸⁵ A „káári” szó egyértelműen azt jelenti: „akár egy oroszlán”, amint az nyilvánvalóan kiderül a *Jesája* 38:13-ban történt használatából is.

⁴⁸⁶ Lásd *Zsoltárok könyve* 7., 17.

⁴⁸⁷ Magyar Biblia Tanács

⁴⁸⁸ *1Mózes* 46:27.; *2Mózes* 1:5. és *5Mózes* 10:22.

hogy mivel a zsidók nem tartották meg a „Régi (Ó) Szövetséget”, és ezért Isten „nem törődött velük többé”:

„Mert hibáztatja őket, amikor így szól: „Íme, eljön majd az idő, így szól az Úr, amikor új szövetséget kötök Izráel házával és Júda házával; nem olyan szövetséget, amelyet atyáikkal kötöttem azon a napon, amikor kézen fogva kivezettem őket Egyiptom földjéről. Mivel azonban ők nem maradtak meg az én szövetségemben, én sem törődtem velük, így szól az Úr.”

Holott a zsidó Biblia eredeti héber szövege⁴⁸⁹ nem azt mondja, hogy Isten nem törődött velük, hanem épp ellenkezőleg a szövegben ez szerepel: „és Én (Isten) uruk voltam”. Sőt *Jeremiás* legtöbb keresztény fordításában is így áll.

Vannak keresztények, akik szerint a fenti félre fordított idézet arra utal, hogy Isten felbontotta az Ő Szövetségét, és elutasította a zsidó népet. Ez azonban teljességgel összeegyeztethetetlen, azzal a bibliai állásfoglalással, hogy a parancsolatok örök érvényűek⁴⁹⁰, és hogy Isten azt ígérte, hogy sosem szegi meg a zsidókkal kötött Szövetségét⁴⁹¹, és sosem löki el őket magától⁴⁹².

A Tóra, Isten eredeti Szövetsége, örök, és a zsidó népnek kötelessége tartani magát ehhez a Szövetséghez. Szabad akaratuk lehetővé teszi számukra azt, hogy döntsenek, megtartják, vagy nem tartják meg a Tórát. Az „Új Szövetség”, amelyről *Jeremiás* beszél, nem váltja fel az eredetit, hanem megerősíti azt. A messiási korszakban Isten „új szívet” ad majd nekünk, s így szabadít meg bennünket a gonosz cselekedetek kísértésétől. Ekkortól fogva a zsidó nép teljes szívével Istent fogja szolgálni, és soha többé nem lesz hűtlen az eredeti Szövetséghez⁴⁹³.

Áldozatok és a Messiás halála

Amikor *A zsidókhöz írt levél* 10:5., azt állítja, hogy Isten kiváltotta az állatáldozatokat a Messiás halálával, és ezt egy zsoltárból idézett verssel⁴⁹⁴ támasztja alá: „Áldozatot és ajándékot nem akartál, de *testet* alkottál nekem.”

⁴⁸⁹ *Jeremiás* 31:31.

⁴⁹⁰ *Zsoltárok* 119:151–152.

⁴⁹¹ A Tóra, Isten eredeti Szövetsége, örök, és a zsidó népnek kötelessége tartani magát ehhez a Szövetséghez. Szabad akaratuk lehetővé teszi számukra azt, hogy döntsének, megtartják, vagy nem tartják meg a Tórát. Az „Új Szövetség”, amelyről *Jeremiás* beszél, nem váltja fel az eredetit, hanem megerősíti azt. A messiási korszakban Isten „új szívet” ad majd nekünk, s így szabadít meg bennünket a gonosz cselekedetek kísértésétől. Ekkortól fogva a zsidó nép teljes szívével Istent fogja szolgálni, és soha többé nem lesz hűtlen az eredeti Szövetséghez. (*Jeremiás* 32:38–40., *Jechezkél* 11:9–20., *Jechezkél* 36:26–27.)

⁴⁹² *Bírák* 2:1.; *3Mózes* 26:44–45.

⁴⁹³ *Jeremiás* 32:38–40., *Jechezkél* 11:9–20., *Uo.* 36:26–27.

⁴⁹⁴ 40:6.

Holott az eredeti szövegben ez áll: „*Te nem kívánsz véres vagy ételáldozatot, de megnyitottad fülem a hallásra. Égőáldozatot és vétekáldozatot nem kívánsz.*” Ez Istennek azon kívánságára utal, hogy hallgassunk az Ő szavára. Egy másik szentírási rész is erről szól⁴⁹⁵: „*Bizony, többet ér az engedelmesség az áldozatnál.*”

A „názáreti”

A legkönnyebb olyan prófécia beteljesíteni, amit az ember maga talált ki. Az Újszövetség maga tesz bizonyosságot erről a sarkigazságról, amikor szép számú „prófécia” fabrikál a pusztá semmiből, és azokat a zsidó Szentírásnak tulajdonítja.

Máté evangéliuma azt állítja, hogy Jézus volt a Messiás, mivel Názáret városában élt. Az Újszövetség a következő „bizonyító erejű szöveget” használja érve alátámasztására: „*amikor odaért [Jézus], abban a városban telepedett le, amelyet Názáretnek neveztek, hogy beteljesedjék, amit a próféták mondtak: názáretinek fogják őt nevezni*”⁴⁹⁶. Názáretinek az olyan embert hívják, aki Názáret városában lakik, mivel azonban ez a város a zsidó Biblia időszakában nem létezett, ilyen idézetet nem lehet találni a zsidó Szentírásban.

Bűnösökért vagy megtérőkért?

A hatékony misszionárius vesz egy angolra fordított pontatlan görög fordítást, és az eredeti héberre egy pillantást sem vet.

A keresztény Biblia⁴⁹⁷ a *Jesájá* 59:20-at idézi a következőképpen: „*Eljön Sionból a Megváltó; eltávolítja a hitetlenséget Jákób házából*”, imígyen igyekezve szentírási alátámasztást biztosítani annak a keresztény hiedelemnek, hogy a Messiás el fogja venni a bűneinket. Az eredeti héber szöveg gondosabb megvizsgálása azonban komoly dilemmát vet fel. A *Jesájá* 59:20. ugyanis az előbbinek épp az ellenkezőjét tartalmazza: „*De eljön Cionhoz a Megváltó, Jákób megtérő bűnöseihez! – így szól az Örökkévaló.*” A Messiásnak nem az a feladata, hogy elvegye a bűneinket; éppen ellenkezőleg, a Messiás majd csak akkor jön el, ha mi magunk felhagyunk a bűnös cselekedetekkel! Az is nagyon érdekes, hogy sok Újszövetségben ez a prófécia a *Jesájá* szövegrészben pontos, a rómaiakhoz írt levél vonatkozó részében pedig pontatlan fordításban szerepel.

A „Szűz”

Hogy megkísérelje bebizonyítani a „szüzi fogantatás” koncepcióját, a *Máté* 1:22–23. ezt állítja: „*Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjék, amit az Úr mondott a próféta által: „Íme, a szűz fogan méhében, fiút szül, akit Immánuelnek neveznek” -*

⁴⁹⁵ *1Sámuél* 15:22.

⁴⁹⁶ *Máté* 2:23.

⁴⁹⁷ *Pál levele a rómaiakhoz* 11:26.

ami azt jelenti: Velünk az Isten.” Máté evangéliuma nyilvánvalóan annak a próféciónak a beteljesedése, amelyet a *Jesájá* 7:14. örökít meg.

Ez ténylegesen így hangzik: „*Íme a fiatal nő teherben van, és fiút fog szülni, és Immánuélnak nevezi el.*”

A Máté idézetében számos pontatlanság található:

- 1) Az a héber szó, hogy „*álmá*”, **fiatal nőt** jelent, nem pedig **születet**.
- 2) A versben ez áll: „*há'álmá*”, „*a fiatal nő*”, nem pedig **egy** fiatal nő, ezzel egy bizonyos nőt határozva meg közelebbről, akit *Jesájá* ismert; és
- 3) A versben ez áll: „*és Immánuélnak nevezi el [ő, a fiatal nő]*”, nem pedig az, hogy „*akit Immánuélnak neveznek.*”
- 4) Ha elolvassuk *Jesájá* könyvének egész hetedik fejezetét, ahonnan ez a vers is származik, nyilvánvalóvá válik, hogy a keresztények ezt a szövegrészt a maga eredeti szöveggörnyezetéből kiragadva kezelték .

A fejezet egy olyan prófeciáról beszél, amelyet *Jesájá* Ácház zsidó királynak mondott, hogy enyhítse rettegését a két királytól (**Damaszkusz** és **Szamária** királyaitól), akik arra készültek, hogy rátörnek Jeruzsálemre, mintegy 600 évvel Jézus születése előtt. *Jesájá* arra utal, hogy ezek az események a nagyon közeli jövőben fognak bekövetkezni. A 16. vers ezt tökéletesen nyilvánvalóvá teszi: „*Mert mielőtt ez a gyermek még megtanulná, hogy ami gonosz, azt elvesse, és a jót válassza, pusztává lesz az az ország, amelynek két királya most rettegésben tart.*”

Ami azt illeti, a prófécia már az ezt követő fejezetben beteljesedik, amikor megszületik *Jesájá* fia. A *Jesájá* 8:4-ben ezt olvassuk: „*Mielőtt ugyanis a gyermek megtanulja kimondani: „apám” és „anyám”, Damaszkusz kincsét és Szamaria zsákmányát AsszírIA királya elé viszik.*” Ez a vers pedig teljesen kizár bármiféle kapcsolatot Jézussal, aki csak 600 évvel később fog megszületni.

Isten fia

*A Zsidókhoz írt levél*⁴⁹⁸ egy verset idéz a *2Sámuél* 7:14-ből: „*Atyjává leszek, és ő Fiammá lesz.*” Ezt Jézusra mint Isten fiára tett prófétai utalásként tartják számon. Ha azonban ezt a verset a *2Sámuél*ben a maga teljességében vesszük szemügyre, akkor kiderül, hogy a vers nem az Újszövetség által idézett mondattal ér véget, hanem folytatódik: „*Ha bünt követ el, megfenyítem férfihoz illő bottal.*” Ez persze nem illik bele a keresztény Biblia „büntelen” Jézus-képébe. Ráadásul a vers kifejezetten Salamon királyról beszél, ahogyan az nyilvánvalóan kiderül a *1Kronikák* 22:9-10-ből: „*Salamon lesz a neve... Ő épít majd házat nevem tiszteletére. Ő a fiam lesz, és Én atyja leszek.*”

A Biblia gyakran nevez bizonyos egyéneket Isten „fiá”-nak. Ami azt illeti, Isten Izrael egész népére így utal⁴⁹⁹: „*Izrael az én elsőszülött fiam.*”

⁴⁹⁸ 1:5.

⁴⁹⁹ *2Mózes* 4:22.

Betlehem

A misszionáriusok állítása, hogy Jézus beteljesített egy próféciát, miszerint a Messiás Betlehemben fog megszületni, téves. Ők ugyanis a *Michá* 5:1-et próbálják meg bizonyító erejű szöveggé kihasználni:

„Te pedig, efráti Betlehem, bár a legkisebb vagy Júda nemzetségei között, mégis belőled származik az, aki uralkodni fog Izráelen. Származása visszanyúlik a hajdan-korba, a távoli múltba.”

Ez a bibliai vers arra prófécia, hogy a Messiás Betlehemben fog megszületni. Ez a szöveg pusztán azt állítja, hogy eleve elrendeltetett, hogy a Messiás vissza fogja tudni vezetni a gyökereit Betlehembe. Ez egybevág azzal a bibliai kijelentéssel, amely szerint a Messiás Dávid király leszármazottja lesz, aki maga Betlehemben született, amint az az *1Sámuél* 16:18-ból is kiderül.

Még egy fontos pontot érdemes kiemelni az összes ilyen és ehhez hasonló szövegekkel kapcsolatban: Fontos, hogy különbséget tegyünk egy olyan szentírási szöveg között, amely *bizonyítékként* szolgál arra, hogy valaki a Messiás, és egy olyan szentírási szöveg között, amely egyszerűen csak megemlíti egy olyan *ismérvet*, amelynek a Messiás meg kell hogy feleljen. Egy bizonyítéknak oly mértékben kizárólagosnak kell lennie, hogy annak csakis egyetlen személy felelhessen meg. Hogy egy példával éljünk: A Messiás egyik ismérve az, hogy zsidó. Ha valaki zsidó, akkor ezzel már meg is felelt ennek az ismérvnek; mindazonáltal ez önmagában még nyilvánvalóan nem bizonyíték arra, hogy ez az illető a Messiás, hiszen több millióan élnek még a világon rajta kívül, akik megfelelnek ennek a követelménynek. Így aztán az állítás, hogy Jézus Betlehemben született, még nem bizonyít semmit, hiszen gyermekek ezrei születtek ott.

2. fejezet

Személyes kapcsolat Istennel

Eredendően bűnös-e az ember?

Az Újszövetség felfogása szerint „mindenki vétkezett, és híjával van az Isten dicsőségének”⁵⁰⁰, illetve nem létezik a bűnöktől való megváltás vagy bármiféle személyes kapcsolat Istennel, csak akkor, ha az ember hisz Jézusban. Különösen a zsidó nép tekintetében, ugyanis a zsidóknak mindig is szükségük volt az állati vér-áldozatra ahhoz, hogy bűneiktől megszabaduljanak. Mivel az áldozatok eltöröltették a Szentély lerombolását követően – sok keresztény szerint – a zsidók ma már csakis úgy találhatnak megváltást bűneiktől, ha hisznek Jézusban, aki „meghalt a kereszten, és az egyetlen, végső áldozatként vérét hullatta.”

⁵⁰⁰ Pál levele a Rómiakhoz 3:23.

Az elgondolás, hogy eleve bűnösnek születünk, és hogy az áldozatok nélkül a zsidók nem tudnak vezetelni bűneikért, kirívó példája a zsidó Biblia félremagyarázásának.

Mindenekelőtt a Biblia arra tanít, hogy a bűn egy cselekedet, és nem egy állapot. Isten az embert a rosszra való hajlammal teremtette meg⁵⁰¹, de képesnek arra, hogy felülkerekedjen ezen a hajlamán⁵⁰², és a rossz helyett a jót válassza⁵⁰³. Isten megadta a módját, hogyan szabadulhat meg az ember bűneitől. Amikor áldozatokat kellett bemutatni, akkor ezek csupán az akaratlanul elkövetett bűnök alól való feloldozást szolgálták⁵⁰⁴, és arra voltak hivatva, hogy az egyént valódi bűnbánatra készítsék. Számos olyan passzust találhatunk⁵⁰⁵, amely leírja, hogy manapság, amikor nincsen Szentély és nincsenek áldozatok, az imák töltik be az áldozatok szerepét. Még azt is olvassuk, hogy „Isten előtt a töredelmes lélek a kedves áldozat. A töredelmes és megtört szívet nem veted meg, Istenem!”⁵⁰⁶ és „Mert jóságot kívánok, és nem áldozatot, Isten ismertetét, és nem égőáldozatokat”⁵⁰⁷. A Tóra azt tanítja, hogy bűnbánattal, imával, böjtöléssel és helyes cselekedetekkel az ember közvetlenül is kapcsolatba léphet Istennel.

Ezt az elgondolást gyönyörűen illusztrálja *Jónás és Eszter könyve*, ahol mind a zsidók, mind a nem-zsidók megbánták bűneiket, imádkoztak Istenhez, és bűneik megbocsáttattak anélkül, hogy bármiféle áldozatot felajánlottak volna.

„Az igazak szenvedése...”

Sokan gyakorta félremagyarázzák azt a zsidó tradíciót, hogy „az igazak szenvedése a vezeklés egy formája.” A zsidó forrásokból egyértelműen kiderül, hogy ez a koncepció csupán a zsidó nép egészét sújtó isteni büntetés enyhítésére vonatkozik. Semmi köze az egyéni bűn alól való feloldozáshoz. Minden embernek egyéni kötelessége, hogy közvetlenül Istennek bánja meg bűneit⁵⁰⁸.

A bűnbánatra használt héber szó a *tesuvá*, és szó szerint azt jelenti, hogy „visszatérni Istenhez”. Személyes kapcsolatunk Istennel lehetővé teszi számunkra, hogy bármikor odaforduljunk Hozzá, amint az a *Máláchi* 3:7-ben áll: „Térjete meg Hozzám, és Én is hozzátok térek!” valamint a *Jechezkél* 18:27-ben is olvasható: „Ha pedig a bűnös megtér, és nem követi el többé bűnét, hanem törvény és igazság szerint él, akkor megmenti az életét.” Ráadásul Isten módfelett könyörületes és megbocsátó, amint az a *Dá-*

⁵⁰¹ 1Mózes 8:21.

⁵⁰² Uo. 4:7.

⁵⁰³ Zsoltárok 37:27.

⁵⁰⁴ 3Mózes 4:1.

⁵⁰⁵ Többek között: *Hoséa* 14:3., *1Királyok* 8:44–52., *Jeremiás* 29:12–14.

⁵⁰⁶ Zsoltárok 51:19.

⁵⁰⁷ *Hoséa* 6:6.

⁵⁰⁸ *Jechezkél* 18:20.

niél 9:18-ból is kiderül: „Mert nem a magunk igaz tetteiben, hanem a te nagy irgalmadban bízva visszük eléd könyörgéseinket.”

Ellentétben az Újszövetséggel⁵⁰⁹, amely a parancsolatokat átoknak és akadállyal festi le, Dávid király így fogalmaz a *Zsoltárok könyvében*⁵¹⁰: „Isten törvénye tökéletes, felüdíti a lelket.”

Salamon király azt mondta, hogy az emberiség legfőbb rendeltetése az, hogy higgyen Istenben és megtartsa az Ő parancsolatait, amint az a *Prédikátor könyvében*⁵¹¹ is áll: „Mindezt hallva a végső tanulság ez: Féld Istent, és tartsd meg parancsolatait, mert ez minden embernek kötelessége!”

A Tóra azt tanítja⁵¹², hogy ez az Istenhez vezető ösvény kétségtelenül bármikor a rendelkezésünkre áll. *Jesájá*⁵¹³ pedig azt tanítja, hogy a judaizmus és a zsidó nép feladata megmutatni ezt az ösvényt a világnak azáltal, hogy betölti a „népek világossága”-ként kijelölt szerepét.

3. fejezet

A szentháromság és a zsidóság

A keresztény teológia többek között az Isten földi megtestesülésébe, Isten Szentháromságként való létezésébe és a Jézusba mint az Isten és ember közötti közbenjáróba vetett hitre alapul. Lényeges kihangsúlyozni, ez a teológia teljességgel nem összeegyeztethető a Tórával.

Az Isten abszolút Egyetlenségébe vetett hit parancsolata többek közt a *Smában* is elhangzik⁵¹⁴: „Halljad Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk, az Örökkévaló egy!” Az ebben a bibliai versben kifejezett koncepció nem csupán cáfolja más istenek létezését, de egyben azt is nyomatékosan kijelenti, hogy Isten az egyedüli valóságos létező. A Biblia szerint Isten nem csupán végtelen, de túl van időn, téren és anyagon is. Istennek nincs se kezdete, se vége, amint arról a *Jesájá* 44:6-ban is olvashatunk: „Én vagyok az első és az utolsó, rajtam kívül nincs isten.” Jóllehet, a judaizmus hisz abban, hogy Isten számos módon (pl. mint bíró vagy védelmező) megnyilatkozik teremtményei (az emberek) előtt, az Ő lényege ugyanakkor oszthatatlan, és éppen ezért nem lehetséges az Ő vonatkozásában bármiféle részekre való felosztásról vagy feloszthatóságról beszélni. Valami, ami túl van időn és téren, nem írható le olyasmiként, aminek három különböző aspektusa van. Abban a pillanatban, ahogy efféle megkülönböztetéseket teszünk Isten lényegével kapcsolatban, tagadjuk az Ő abszolút Egyetlenségét és egységét.

⁵⁰⁹ Pál levele a Rómiakhoz 4:15–16.

⁵¹⁰ 19:8.

⁵¹¹ 12:13.

⁵¹² 5Mózes 30:11–14.

⁵¹³ 42:6.

⁵¹⁴ 5Mózes 6:4.

A héber Bibliából vett következő versek, ha helyes fordításban olvassuk őket, újabb bizonyítékokat hoznak az Isten Egyetlenségébe vetett fundamentális és döntő fontosságú zsidó hitre: „*Lássátok most, hogy Én, Én vagyok az, És nincs más isten mellettem*”⁵¹⁵ és „*az Örökkévaló, az Isten; nincs kívüle más*”⁵¹⁶.

A még azt is tiltja, hogy Istent „*bármirehasonlatosnak*” képzeljék el. Az 5Mózes 4:15-19. és az 5Mózes 5:8-9. csupán néhány példa a számos bibliai hivatkozás közül, amelyek megtiltják a zsidóknak, hogy azt higgyék, Isten valamiféle fizikai formában lakozik, ellentétben azzal, amit az Újszövetség állít.

A közbenjáróra vonatkozó tiltás a Maimonidész leírása szerint a bálványimádást tiltó második parancsolatban foglaltatik⁵¹⁷. Ezért aztán az újszövetségi kijelentés⁵¹⁸: „*senki sem mehet az Atyához, csakis énáltalam [azaz Jézus által]*”, a zsidók számára nem elfogadható. Még ha egy zsidó Isten részének tekint is valamit, azt nem használhatja közbenjáró gyanánt. A Tóra azt tanítja, hogy mindenki képes közvetlen kapcsolatot létesíteni Istennel.

Ezek az ősi pogányságban gyökerező keresztény hiedelmek képezték az alapját annak az elutasításnak, amellyel a zsidók az elmúlt kétezer esztendőben akár halálbüntetés terhe mellett is ellenálltak a kereszténységnek. A zsidók mindig is érezték és értették, hogy az áttérés egyet jelentene Istenhez fűződő, a Tórában leírt kapcsolatuk felbontásával.

4. fejezet

Gyakran ismétlődő kérdések

Mennyországban és pokol

KÉRDÉS: Hisznek-e a zsidók a mennyországban és a pokolban?

VÁLASZ: Noha a zsidó Biblia elsősorban az evilági életünkre és viselkedésünkre összpontosít, a judaizmus feltétlenül hisz a mennyországban és a halál utáni életben. A többes számú alak az 1Mózes 1:26-ban: „*Alkossunk embert a mi képünkre,*” azt sugallja, hogy az ember kettős természetű – spirituális lelke és fizikai teste van. Ezt egyértelműsíti az 1Mózes 2:7: „*És megalkotta az Örökkévaló Isten az embert a föld porából és az élet leheletét lehelte orrába; és az ember élő lénnyé lett.*”

Amikor egy ember meghal, fizikai teste visszatér a földbe, ám spirituális, anyagatlan lelke tovább él örökké, amint az az Írásban olvasható⁵¹⁹: „*A por visszatér a földbe, olyan lesz, mint volt, a lélek pedig visszatér Istenhez, aki adta.*”

⁵¹⁵ Uo. 32:39.

⁵¹⁶ Uo. 4:35.

⁵¹⁷ Bevezető a Chélek fejezethez 5., 2Mózes 20:3.

⁵¹⁸ János 14:6.

⁵¹⁹ Példabeszédek 12:7.

Nem hiszünk az örök kárhozatban és a pokolban. A zsidók egy afféle purgatóriumban hisznek, amely megtisztítja a lelket spirituális szennyfoltjaitól, mielőtt az visszatér Istenhez⁵²⁰.

A Sátán

KÉRDÉS: Hisznek-e a zsidók Sátánban?

VÁLASZ: A keresztény hit szerint Sátán egy bukott angyal, akinek szabad akarata van, és fellázad Isten ellen. A judaizmus ettől nagyon eltérő nézetet vall. A *Jesájá* 45:7, a *Jób* 1:8–12. és az *5Mózes* 13. rávilágít, hogy Isten megteremtette a gonosz cselekedetekre való kísértést, próbára teendő iránta tanúsított lojalitásunkat. Ezért is van az, hogy ez a szó (*szátán*) a héberben szó szerint kihívó ellenfél jelent⁵²¹.

A mi küldetésünk az, hogy legyőzzük magunkban ezeket a kísértéseket, és mindig helyesen cselekedjünk. A Tóra⁵²² azt tanítja, hogy ennek a küldetésünknek képesek vagyunk megfelelni.

Tiszta származás

KÉRDÉS: Hogyan jöhetne el ma a Messiás, ha már nincsenek többé királyok Júda törzséből?

VÁLASZ: Keresztény források gyakran idézik az *1Mózes* 49:10-et: „*Nem távozik Júdából a jogar, sem a kormánypálca térdei közül, míg eljő Siló [Messiás].*” Ezzel azt akarják bizonyítani, hogy a Messiásnak már el kellett jönnie, hiszen Izrael királysága már eltávozott Júda törzséből. Ez az érvelés két okból is hibás: 1) A bibliai vers valószínűleg azt jelenti, hogy a királyság *joga* mindig megmarad Júda törzsén belül egészen a Messiás eljöveteleig, és azt követően is, hogy a Messiás már eljött; 2) Ha ez a logika helytálló volna, akkor viszont azt kellene mondanunk, hogy a Messiásnak már Jézus előtt el kellett jönnie, hiszen Júda királysága átmenetileg megszűnt Jézus előtt több mint száz évvel, a makkabeusok és a chanukai csoda idején.

A téves érvek között szerepel az is, hogy mivel az összes családi adatot és hivatalos iratokat a zsidó Szentélyben tárolták, ma már senki sem tudja bizonyítani zsidó genealógiáját, hiszen a Szentélyt és vele együtt az összes okiratot elpusztították a rómaiak. Ez az érvelés teljesen hamis. *Ezrá könyvének* második fejezetéből egyértelműen kiderül, hogy a magánjellegű családi genealógiai iratokat nem a Szentélyben tárolták. Sőt, valószínűleg ma is szép számmal élnek olyan zsidók, akik családfájukat Júda törzséig, azon belül pedig egészen Dávid királyig vissza tudják vezetni.

⁵²⁰ *Zsoltárok* 49:15., *2Sámuél* 14:13., *Jesájá* 45:17.

⁵²¹ *4Mózes* 22:22.

⁵²² *1Mózes* 4:7.

El kellett már jönnie?

KÉRDÉS: Miért állítják bizonyos keresztény források, hogy a Messiásnak még a Második Szentély lerombolása előtt el kellett jönnie?

VÁLASZ: Helytelen az az állítás, hogy a „*Nagyobb lesz e későbbi templom dicsősége, mint a korábbié volt*” bibliai vers⁵²³ azt bizonyítja, hogy a Messiásnak a Második Szentély idején kell elérkeznie. Az érv úgy hangzik, hogy dacára annak a ténynek, hogy a Második Szentély méreteiben valóban nagyobb volt, semmiféle kézzelfogható jele nem volt annak, hogy a „dicsősége” is nagyobb lett volna, mint az elsőnek. Ezzel az érv azt sejteti, hogy a zsidók nem vettek észre valamit, és az érv szerint a „dicsőség” a Messiás volt, aki szerintük csakis Jézus lehetett.

A kijelentést pedig, hogy „*Nagyobb lesz e későbbi templom dicsősége, mint a korábbié volt*”, a Tóra szemszögéből kell értelmezni, amely a teremtés és a szétszórátás végső céljára összpontosít. A teremtés célja pedig az, hogy az isteni az élet legvilágiasabb helyein és körülményei között is nyíltan megmutatkozzék, amint arról a *Jesájá* 11:9: „*mert tele lesz a föld az Örökkévaló ismeretével, ahogyan a tengert víz borítja,*” valamint a *Jesájá* 40:5 beszél: „*Mert megjelenik az Örökkévaló dicsősége, látni fogja minden ember egyaránt. Az Örökkévaló maga mondja ezt.*” Ez összhangban van annak a rabbinikus tanításnak az értelmével, amely szerint a Második Szentély „dicsősége” fölülmúlta az Első Szentélyt, amennyiben méreteiben nagyobb és szebb volt, és hoszszabb ideig is állt. Azaz a fizikai világ⁵²⁴ ezáltal nagyobb mértékben vett részt Isten dicsőségének kinyilatkoztatásában a Második Szentély idején. Annak lerombolását követően ez a folyamat a szétszórátás idején is folytatódott, és tart mind a mai napig.

A szétszórátásnak nem csupán az a szerepe, hogy vezeklésre bírjon bűneink miatt, hanem egyben elősegíti azt a küldetésünket is, hogy feltárjuk az Istenit az egész világ előtt. A *Vájikrá Rábá* 13:5-ből és a *Michá* 7:15-ből megtudjuk, hogy az egyiptomi száműzetés paradigmaként szolgál az összes azt követő száműzetéshez. Az egyszerű jelentésen túl ennek az első száműzetésnek mélyebb célja volt. József nyilatkozta ezt ki az *IMózes* 45:7-8-ban, amikor azt mondta, hogy Istennek pozitív célja volt azzal, hogy őt Egyiptomba küldte. Ráadásul Isten azt mondta Ábrahámnak az *IMózes* 15:13-ban, hogy az Egyiptomi száműzetés gyarapítólag hat majd az ország (Izrael Földje) anyagi javaira.

Ugyanígy tehát az összes ezt követő száműzetésnek is több mint egy célja van. Amellett, hogy a száműzetés hatékony eszköz a bűnökért való vezekléshez, egyben azt a célt is szolgálja, hogy az egész fizikai világot használjuk fel arra, hogy hirdessük és napvilágra tárjuk Isten jelenlétét ebben a világban.

⁵²³ *Chágáj* 2:9.

⁵²⁴ A „világ” héberül „*olám*”, amely rokonságban áll a „*helem*” („elrejtett”) szóval. A két szó rokonsága jól szimbolizálja azt, hogy a fizikai világ elrejteti az őt átható Istenit. A mi küldetésünk az, hogy feltárjuk ezt az Istenit azáltal, hogy a világot Isten szolgálatába állítjuk, és ezzel nyilvánvalóvá tesszük a fény előnyét a sötétséggel szemben (*Prédikátor* 2:13.).

Történelem

Oberlander Báruch rabbi – Köves Slomó rabbi

Hangulat, öltözék és nyelv az ókori Izraelben

Mel Gibson, *Passió* című filmjének történelmi „hitelességéről” folyik a vita. A film – egyébként elismerésre méltó – törekvése a nyelvi eredetiségre a valóságosság érzetét keltheti – különösen az egyik nyelvet sem ismerő laikus néző számára. Kritikus szemmel nézve azonban a film távolról sem nyújt hiteles képet a római fennhatóság alatt álló zsidó államról, annak lakosairól, tömegeinek hangulatáról, de még nyelvhasználatáról, öltözékeiről sem. Ebben az írásban nem Jézus történetét, annak teológiai jelentését, vagy a filmnek az Evangéliumokból átvett elemeit vizsgáljuk, hanem a filmbeli ábrázolásnak a történelmi hűséget alátámasztani kívánó néhány részletét – tudományos és zsidó szemmel.

A zsidó Jézus és a kikeresztelkedett zsidó

A *Passió* ábrázolása alapján a néző figyelmét könnyen elkerülheti, hogy a történetben bemutatott „pozitív” és „negatív” szereplők – Pilátust és katonáit kivéve – egyaránt zsidók. Míg a történet „negatív” szereplőit a film jellegzetes zsidó öltözetben, negatív zsidó sztereotípiákkal ábrázolja, Jézus és tanítványai, a „pozitív” zsidó szereplők sokkal kevésbé „zsidós” arculatot (és öltözetet) kaptak.

A keresztény kultúrában a középkortól kezdve elhallgatták, szinte tabuként kezelték Jézus zsidó mivoltát és tanításainak zsidó gyökereit⁵²⁵. Érdemes újra és újra hangsúlyozni, hogy Jézus zsidónak született, zsidóként élt, és még az ő elveit el nem fogadó környezet is zsidóként tekintett rá mind életében, mind halálában. A *háláchá*, a zsidó jog szerint, zsidónak számít az, aki zsidó *anyától* született, vagy aki a zsidó jog előírásainak megfelelően betért a zsidóságba. Téves nézet az, hogy ez a törvény a Középkor keresztes háborúira, és az akkor a pogromok során tömegesen megerőszkolt zsidó nők leszármazottainak kérdéses helyzetére vezethető vissza. Ez az alapvető törvény nem innen ered, hiszen ezt a Talmud⁵²⁶ a Biblia szövegéből vezeti le, jellegzetes talmudi

⁵²⁵ Érdekes kis személyes epizód: Néhány évvel ezelőtt munkám során megismerkedtem egy keresztény iskolában tanult zsidó származású orvostanhallgató fiatalemberrel, akit rövid teológiai tárgyú beszélgetésünk során teljes meglepetéssel ért, hogy az “Ó”-szövetségben említett “Izrael fiai” a mai zsidók felmenői...

⁵²⁶ *Kidusin* 68b.

következtetési módszerrel: A Biblia⁵²⁷ azt írja: „Ne házasodjál velük [idegen népekkel] össze, leányaidat ne add fiainak, és leányait ne vedd el fiaidnak, mert *eltéríti* (*hímnemben!*) Tőlem *fiaidat*, hogy idegen isteneket szolgáljanak...”. A Talmud arra következtet, hogy ez csakis a nem-zsidó férjre vonatkozhat, aki eltéríti „fiad”, azaz *zsidó* unokád szívéért. A Talmud összefoglalja: „az az unokád, aki lányodtól születik *fiadnak* neveztetik (vagyis zsidó)” ezért aggódunk, hogy a nem zsidó apa eltéríti. „Az az unokád viszont, aki (fiadtól és egy) nem zsidó nőtől születik, nem neveztetik *fiadnak* a tórai versben” – vele kapcsolatban meg sincs említve, hogy eltérítik nem zsidó rokonai, hiszen ő eleve nem zsidó.

Ez a meghatározás olyannyira mérvadó a zsidó jogban, hogy az, aki zsidó anyától született (vagy szabályosan betért), akkor is zsidónak számít, ha a Tóra minden szabályát megszegte, sőt még akkor is, ha kitért a zsidó vallásból. Még a kitért zsidónak sem kell „betérnie” a zsidó vallásba, ha vissza kíván térni ősei hitéhez⁵²⁸.

Érdekes, hogy ebben a kérdésben a mai Izrael állam visszatelepülési törvénye „szigorúbb”, mint a zsidóságot évezredek óta meghatározó *háláchá*. A *Chok hásvut* (a módosított 1950-es visszatérési törvény 4a. §-a és 4b. §-a) ugyanis kimondja, hogy Izraelben minden zsidó letelepedhet kivéve a kitérteket és leszármazottaikat⁵²⁹. Ebből adódóan ma sok olyan zsidó, aki a holokauszt idején kitért, vagy ilyen személynek a leszármazottja, nehezen tudja megoldani izraeli letelepedését. A törvényt ismerő ortodox rabbik azonban természetesen tisztában vannak a fentebb idézett halachikus szabállyal, és ennek alapján kérésre a kitért zsidó (vagy annak leszármazottja) zsidóságát is igazolják.

A fentiek alapján egyértelmű, hogy nem csak Jézus és tanítványai tartották magukat zsidónak, hanem az őket körülvevő környezet, sőt még az őket esetlegesen bíráló rabbitanács is.

Az ókori zsidók öltözéke

A filmben viselt öltözékek korhűsége szintén kérdéses. A Kajafás főpapon, és a rabbitanács többi tagjának fején látható *tálit* (ma ezt használják imalepelként) akkoriban távolról sem így nézett ki, és nem ilyen formában hordták.

⁵²⁷ 5Mózes 7:3–4. Ezt a talmudi értelmezést a *Hertz Biblia* kommentárja is idézi.

⁵²⁸ Épp ellenkezőleg: kötelességünk még inkább szeretettel fordulni felé, és a jó útra terelni őt és gyermekeit. Forrás: A *Sulchán Áruç* szerzője *Bét Joszef* könyvében (*Jore Déá, Bedek Hábjit* 268. fej. vége): “Minden kitért, aki anyai ágon zsidó, akár ha több nemzedék után is született, zsidónak számít, és nem számít betérőnek... ugyanannyira kötelesek a parancsolatok megtartására, mint mi... nem kell, hogy a rituális fürdőben alámerüljenek (mint a betérők)...”.

Az alámerülés kapcsán lásd még: *Römá, Jore Déá* 267:8., *Sách* uo. 268:7., *Mismeret Sálom* 268:3., Rabbi Reuvén Márgáljot *Mökor Cheszed* komentárja a *Széfér Chászidim*hez 203:1.

⁵²⁹ Ennek a törvénynek amúgy praktikus szociológiai alapja van: Izrael Államban el akarták kerülni a zsidó származású keresztény misszionáriusok megjelenését.

„És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: Szólj Izrael fiaihoz és mondd nekik, hogy készítsenek maguknak rojtot ruháik szögleteire nemzedékeiken át... hogy nézzétek azt és emlékezzetek az Örökkévaló minden parancsolatára...” – írja a Biblia⁵³⁰. A Talmud kifejti⁵³¹, hogy ez a parancsolat nem egy rituális ruhadarab viselésére kötelez, hanem arra, hogy az akkoriban viselt tógyszerű öltözék⁵³² („négyyszögletes lepel”) négy sarkára kössék az emlékeztető rojtokat. Csak jóval később, amikor az általános viselet megváltozott, és már nem lepelszerű öltözékeket viseltek, vált a *tálit* – a négyyszögletű ruha – imasállá, a reggeli fohász rituális kellékévé. Feltételezhető tehát egyrészt, hogy az ókori *tálit*ot nem csak a zsidó vezetők, rabbik, papok viselték, hanem ez volt az általános viselet, amit minden bizonnyal a köznép és maga Jézus is hordott; másrészt, hogy a rojtos, négyyszögletes leplet nem szent tárgyként, kis imasádként a fejükön viselték az emberek, harmadrészt, hogy a *tálit*ot éjszaka valószínűleg nem hordták – ahogy ez a filmben tévesen látható –, hiszen „az éjszaka nem a szemléltető rojtok ideje”⁵³³.

A könyv népének nyelve

Zsidó szemszögből a filmnek talán egyetlen igazi, eredetiségre való törekvése az arámi nyelv „rekonstrukciója”. Csakugyan érdekes kérdés, hogy valójában milyen nyelven beszélt a jézusi időkben a zsidó nép. Sokak számára a film kapcsán teljes meglepetés volt, hogy az ókori Izraelben nem héberül beszéltek.

A Bibliából⁵³⁴ tudjuk, hogy az Első Jeruzsálemi Szentély lerombolásáig (i.e. 423-ig) a zsidó nép csak héberül beszélt. A Biblia azt is feljegyezi⁵³⁵, hogy a babilóniai fogságból (i.e. 371-ben) hazatérő zsidó nép már nem a hébert használta. Ezzel magyarázza Maimonidész⁵³⁶, hogy a Nagy Gyülekezet tagjai ebben az időben összeállították a mai is használatos héber nyelvű imakönyvet. Azért tették ezt, hogy a *könyv népe* képes legyen a szent nyelven fohászolni. A fenti okból kifolyólag arámiul íródott például *Dániel könyvének* nagy része, *Ezrá könyvének* egy része is⁵³⁷. További szakvélemé-

⁵³⁰ 4Mózes 15:37.

⁵³¹ *Mönáhot* 41a. Lásd ebben a témában Maimonidész, *A szeretet könyve, Az áldások szabályai* 11:2.

⁵³² A híres Biblia- és Talmud-komentátor *Rási* szerint (*Responsum* alfenbeini kiadás 262. fej., 306. old.), a talmudi időkben még nem hordtak bricseszt (*braccae*), hanem csak ilyen lepelruhát.

⁵³³ Talmud, *uo.* 43a. Maimonidész, *A szeretet könyve, A cicit szabályai* 3:7.

⁵³⁴ 2Királyok 18:26.

⁵³⁵ *Nechemjá* 13:23-24.: „És gyermekeik fele részében asdódi nyelven beszélnek, s nem is tudnak zsidóul beszélni...”

⁵³⁶ *A szeretet könyve, Az ima szabályai* 1:4.

⁵³⁷ 4–7. fejezet.

nyek⁵³⁸ azon az állásponton vannak, hogy a héber még a Második Jeruzsálemi Szentély lerombolásáig (i.sz. 68-ig) is a papok, a rabbik és a tanult réteg által beszélt nyelv maradt.

Az arámi a fent említett időktől kezdve a zsidó nép nyelve volt, és bizonyos szempontból az maradt a mai napig is. Az ugyancsak erre az időre tehető *Tárgum Onkelosz*, vagyis Onkelosz-féle fordítás *Mózes öt könyve* teljes szövegének arámi nyelvű fordítását és kommentárját tartalmazza. A *Tárgum Onkelosz* arameus dialektusa az Izraelben az I-II. században használatos dialektusnak felel meg, bár sok tudós álláspontja szerint a szöveget később Babilonban, a talmudi korban még módosították. A *Tárgum* szövege a mai napig is szinte minden tanult vallásos zsidó számára ismert, hiszen a talmudi rendelkezésnek megfelelően⁵³⁹ a heti *szidrát* (a *Mózes öt könyvéből* az adott hétre kijelölt *heti szakaszt*) ma is előírás arámi nyelven átismételni.

De nem ez az egyetlen ma is használatos arámi nyelvű szöveg. A Talmud nyelvezetében nagyon sok az arámi elem. A ma is használt imakönyvben a *Kádis* szövege (a *Kádis* többek között a gyászolók imája is) majdnem teljes egészében arámi nyelvű; és arámiul íródott a *Peszáchi Hágádá* egy része⁵⁴⁰, de még a Kabbala alapműve a *Zohár*⁵⁴¹ is.

Így tehát az arámi nyelv hagyományos zsidó körökben ma sem ismeretlen. Elképzelhetetlen például olyan ortodox rabbi, jesiva-növendék vagy akár tanultabb zsidó, aki ne ismerné az arámi nyelvet.

Az azonban már kérdéses, hogy milyen is volt a héber nyelv és a héber betűkkel írott arámi nyelv kiejtése abban az időben. A héber nyelv kiejtése ugyanis, akárcsak minden más nyelv, az évszázadok során igencsak megváltozott. Ma négy főbb héber „tájszólás” ismeretes: az *askenázi* (európai), a *szefárd* (észak-afrikai), a *jemeni*⁵⁴² és a modern Izraelben használatos (mely a szefárd egy leegyszerűsített változata)⁵⁴³. A filmben használt héber és arámi kiejtés hangzása idegennek hangzik mind a négytől.

⁵³⁸ Ennek a kérdésnek nagy rabbinikus irodalma van. Lásd pl.: Rabbi Snéur Zálmán, *Sulchán Áruch Háráv, A Tóra-tanulás szabályai*, *Kuntrész Ácháron* 1:2. Egyes misztikusok szerint az, hogy később még a rabbik között sem a héber volt a köznyelv, a „nemzedékek süllyedése”-vel magyarázható, lásd: Schneerson Sálom Dovber rabbi, *Igrot Kodes*, II., 819–820. old.

⁵³⁹ *Brácho* 8a. *Sulchán Áruch, Orách Chájim* 285:1.

⁵⁴⁰ *Hé láchmá és Chád gádjá – Egy gödölye története*.

⁵⁴¹ A *Zohárt* – különböző tudósok feltételezésével ellentétben – a hagyományos zsidóság, a híres talmudi bölcsnek, rabbi Simon bár Jochájnak tulajdonítja, aki ugyancsak az ókori Izraelben a II. században élt. A *Zohár* hitelességét alátámasztva a budai rabbi Mose Kunitz (1774–1837) írt hosszabb, héber nyelvű művet *Ben Jocháj* címmel (Bécs, 1815).

⁵⁴² A *jemeni* kiejtés sok elemében leginkább az *askenázi* egy változatához hasonlít.

⁵⁴³ Érdekes, hogy a fent említett Kunitz budai rabbi olyan döntést hozott, mely szerint az *askenázi* zsidóknak is a *szefárd* kiejtésre kell áttérniük, mivel „a világ zsidóságának hét nyolcada *szefárdi* kiejtés szerint imádkozik”. (Ezek az adatok amúgy inkább a mai és semmiképp nem az akkori valóságot tükrözik.)

A halálos ítélet hangulata

A Tóra törvényei szerint élő zsidóktól teljességgel idegen az a halálra ítélt kivégzését őrijöngve követelő tömeghangulat, amit a film bemutat.

Minden – a Bibliában kicsit is járatos – ember számára ismeretes, hogy bizonyos vétkekért az Isteni Tan halálbüntetést szab ki. Ilyen például a gyilkosság⁵⁴⁴, a bálványimádás⁵⁴⁵, stb. Azt azonban kevesebben tudják, hogy a gyakorlatban a halálbüntetés egyáltalán nem volt gyakori. A II. században íródott talmudi *Misna*-kódex történelmi megállapítása⁵⁴⁶ szerint a halálos ítélet olyan ritka volt, hogy hét – más vélemények szerint hetven! – év alatt legfeljebb egyszer fordult elő. Ez azért lehetett így, mert szinte kizárt volt a halálbüntetés meghozatalához szükséges összes zsidó jogi feltétel teljesülése. Halálbüntetés kiszabásához ugyanis szükség volt legalább két szemtanúra⁵⁴⁷, akik egyszerre látták a bűncselekményt, akik előzőleg figyelmeztették az elkövetőt tetteinek súlyára⁵⁴⁸, úgy, hogy az elkövető erre nekik érthető felelettel válaszolt is⁵⁴⁹. Ahhoz, hogy mindezek a feltételek valóban meglegyenek, tényleg el kellett telnie akár hetven évnek is⁵⁵⁰. Amikor egy halálbüntetést a zsidó bíróság mégis meghozott, akkor azt a bírácoknak magukba szállva, szomorúan, a kivégzés napján szinte böjtölve kellett megtenniük⁵⁵¹. Hiszen „Isten sír... még a vétkesek kiontott vére után is”⁵⁵². Nehéz tehát elképzelni, hogy az ilyen értékrend szerint élő zsidó társadalom a filmben bemutatott hangulattal reagált volna egy ember halálra-ítélése esetén.

Összefoglalva, autentikus zsidó források ismeretében azt kell mondanunk, hogy a film azokban az eszközeiben, amelyekkel a történelmi hűség hatását akarja kelteni, egyáltalán nem tekinthető autentikusnak.

(*História* folyóirat, 2004/5.)

⁵⁴⁴ 2Mózes 21:12. 4Mózes 35:16–18. Talmud, *Szánhedrin* 76b.

⁵⁴⁵ 3Mózes 20:2–5., Talmud, *uo.* 53a.

⁵⁴⁶ Talmud, *Mákot* 7a.

⁵⁴⁷ Két tanú, mint bizonyíték: 5Mózes 17:6.

⁵⁴⁸ Talmud, *Szánhedrin* 40a. Lásd *uo.* 40b–41a. a bibliai forrásokat. Maimonidész, *A Bírác könyve, A Szánhedrin és a büntetőjog szabályai* 12:1.

⁵⁴⁹ Talmud, *uo.* 40b. Maimonidész *uo.* 12:2.

⁵⁵⁰ Azok, a halálbüntetésről szóló bibliai történetek, mint például a „faszedegető” (4Mózes 15:32–36.) és az „istenkáromló” (3Mózes 24:10–14.) esete, csakis, mint kivételes, az összes feltételek nem megkívánó esetként értelmezhetők. Lásd Talmud, *uo.* 78b. (a Bölcsék véleménye), *uo.* 80b. (rabbi Jehudá véleménye).

⁵⁵¹ Talmud, *uo.* 40a., Maimonidész *uo.* 12:3.

⁵⁵² Talmud, *uo.* 46a.

Háláchá

Békés-e a békefolyamat a Közel-keleten?

Összeállítás a lubavicsi rebbe, Menachem M. Schneerson rabbi beszédeiből

Nincs olyan gondolkodó ember, aki szem elől akarná téveszteni azt az alapvető problémát, amely az Izraelben manapság folyó ideológiai versengés felülete alatt húzódik meg, azaz: vajon le kellene-e mondani bizonyos területekről a békeígéretékért cserébe.

Az 1967-es hatnapos háború óta, pláne az Egyiptommal kötött Camp David-i szerződés kapcsán megtartott, szó szerint több száz nyilvános beszédében a lubavicsi Rebbe, Menachem M. Schneerson rabbi részletesen kifejtette, miért nem szabad feladni akár egy talpalatnyit sem Izrael Földjének felszabadított területeiből. A Rebbe időről időre figyelmeztetett arra a komoly veszélyre, amelyet a békeegyezmények jelentenek Izrael biztonságára nézve.

Ez a cikk mintegy összegzése a Rebbe által erről a kérdéstről tartott számos nyilvános beszédnek. A Rebbe akkori nézetei ma közel harminc évvel később, pláne az elmúlt három év eseményei után méginkább önmagukért beszélnek.

A Háláchá

A békeegyezmények, amelyeknek oly sok zsidó reményei szerint el kellene hozniuk a rég áhított békét, valójában éppen ellenkezőleg hatnak. Ezek az egyezmények komoly veszélyt jelentenek Izrael biztonságára nézve és a *pikuách nefes*re hivatkozva a Háláchá megtiltja bármely, a biztonság megőrzése érdekében szükséges terület feladását.

Ha egy a határhoz közeli városról van szó, akkor, még ha csupán azért jönnek is, hogy szalmát és tarlót gyűjtsenek, meg kell miattuk szentségteleníteni a szombatot; mert ha nem akadályozzuk meg a jövetelüket, még a végén elfoglalják a várost és onnét kiindulva már könnyen meghódíthatják az egész országot.

Sulchán Áruach, Orách Chájim 329:6.

Lehetséges a béke?

A zsidó nép fájdalmasan gyászolja az elmúlt évek háborúiban elesett legderekabb fiait. Meddig kell még állandó háborús rettegésben élnünk, szakadatlan éberségben

örkődve saját életünk felett? Mindenki vágyik a békére, sóvárogva várja azt az időt, amikor már nem lesz szükség fegyverekre ahhoz, hogy fennmaradásunkat biztosítsuk.

Így aztán, amikor évekkal ezelőtt a béke esélye valamicskével kevésbé látszott távolinak, a zsidók világszerte reménykedni és imádkozni kezdtek – talán végül mégiscsak békében élhetünk majd. Szadat egyiptomi elnök Jeruzsálemben tett látogatása új, eladdig nem is álmodott távlatokat nyitott. Lehet, hogy az arab országok valóban készek felhagyni szűnni nem akaró ellenségeskedésükkel és hajlandóak elismerni jogunkat ehhez a földhöz?

Így született meg a Camp David-i békefolyamat. A három főszereplő: egy amerikai elnök, akinek békére és stabilitásra volt szüksége a közel-keleti régióban, egy izraeli miniszterelnök, aki elkeseredetten akarta, hogy népe és országa végre békében élhessen és egy egyiptomi elnök., aki... mit is akart? Valódi békét? Vagy csupán egy politikai eszközt annak elérésére, amit háborúval nem tudott kivívni? Nem számít, gondolták az izraeliek. A béke az béke; és bármilyen béke jobb, mint a semmilyen béke.

De valóban így van-e? Már maga a szó is, hogy béke, mély érzelmeket vált ki az emberből; és az összes népek közül a zsidók, akik oly sokat szenvedtek már az évezredek során, sóvárognak utána a legjobban. De éppen mert olyan kétségbeesetten vágyunk rá, tudnak mások olyan könnyedén port hinteni a szemünkbe a valóságot illetően. Ha kertelés nélkül akarunk fogalmazni, azt kell mondanunk, hogy a Camp David-i egyezmény nem jelent békét, de még csak egy aprócska lépést sem a béke irányába. Ez az egyezmény valóságos katasztrófa Izrael számára és ezzel most több mint hárommillió zsidó élete nagyobb veszélyben forog, mint korábban bármikor.

Mielőtt elemeznénk a Camp David-i egyezményt, tisztázzuk először, pontosan mi-féle feltételeket és megállapodásokat is tartalmaz. Izrael lemond a Sínai-félsziget legnagyobb részéről (három lépésben, amelyből az első kettőt akkor – amikor a lubavicsi rebbe e beszédét tartotta – már teljesítette). Ez tartalmazza a) magát a földterületet, b) az olajmezőket, c) a modern repülőtereket, d) az összes zsidó település kiürítését, e) a „palesztinok” még valamiféle autonómiát is kapnak. Mindezért cserébe Egyiptom elismeri Izraelt, a zsidó államot és békeszerződést ír alá vele, ezzel hivatalosan is véget vetve az elmúlt évek háborús állapotainak. Röviden ez a lényege a Camp David-i egyezménynek. Most tehát fogjunk hozzá az elemzéshez.

***Pikuách nefes* mindenkifelett**

A kritikus kérdés itt a *pikuách nefes*, az életmentés kérdése. A Tóra azt mondja, hogy a *pikuách nefes*-nek szinte minden helyzetben prioritása van⁵⁵³: a szombat megszentelteleníthető, ha életet kell menteni, a kásrut törvényeit figyelmen kívül lehet hagyni, ha ezzel egy élet megmenthető, stb. A zsidók azért járultak hozzá Camp Davidhez, mert azt remélték, hogy ez majd elvezet a békéhez, s így el lehet majd kerülni az újabb áldozatokat. Hogy ezt a célt elérték-e, az már egy más kérdés.

⁵⁵³ Három esetet kivéve: bálványimádás, gyilkosság és erkölcstelenség.

Senki sem állíthatja, hogy a „béke”, amelyet Camp Davidben aláírtak, biztos vagy biztosítható. A szerződés csak annyit ér, amennyit annak az embernek a szava, aki aláírta és az égvilágon semmi sem szavatolhatja annak tartósságát. Túlságosan is sok olyan példa idézhető a történelemből, amikor az ilyen szerződéseket olyan könnyedén szegték meg, mint amilyen könnyed mozdulattal az erről szóló okiratot tépték darabokra. Jelen esetben számos probléma fokozza a bizonytalanságot. Senki sem tudhatja teljes bizonyossággal, Szadatot milyen intenciók vezették a szerződés aláírásában. Valóban tartós békére vágyott? Vagy csupán így akart hozzájutni ahhoz, amit háborúval nem tudott megszerezni? Könnyedén megszakíthatta volna a kapcsolatokat, miután Egyiptom megkapta, amit akart. De még ha maga Szadat becsületes volt is, nincs semmi garancia arra, hogy az utódja is az lesz. Ráadásul Egyiptom nem egy stabil demokrácia. Ki tudja, hogy egy politikai földrengés miféle vezetést szül majd? Egyiptomban bizonytalan állapotok uralkodnak, ezt bizonyítja Szadat meggyilkolása is; és egy új rezsim nem biztos, hogy kötelezőnek érzi majd magára nézve az elődje által vállalt kötelezettségek megtartását. Erről később még többet kívánunk szólni.

Röviden tehát, ez a béke nem egy biztos béke, hanem egy nagyon is *rizikós* béke. Lehet, hogy tartós lesz – de lehet, hogy nem. A rizikóvállalásnak éppen ez a lényege.

Ezzel szemben a zsidó nép által tett engedmények nem pusztán szóbeli vagy írásbeli nyilatkozatok, hanem nagyon is valódiak. Olyannyira valódiak, hogy ezek az engedmények Izraelt még az eddiginél is *nagyobb* veszélybe sodorhatják – amint ezt rövidesen ki is fogjuk fejteni. Más szavakkal: míg az engedményeket éppen azért tették, hogy *elkerüljék* az életek veszélyeztetését, paradox módon épp az ellenkezőjét érték el velük: *maguk* az engedmények váltak a zsidók életét veszélyeztető forrássá Izraelben. Vagyis a következő dilemma előtt állunk: A békefolyamattal talán elkerülhetők a további áldozatok, ám a területek feladása egyértelműen életet veszélyeztető helyzetet teremt (amitől Isten óvjon minket!). mindkét aktus látszólag a *pikuách nefes* érdekében történik. A lényegi kérdés azonban az: melyiknek van elsőbbsége?

Mit mond a Háláchá?

Egy zsidó életének minden aspektusát a Tóra vezérli és útmutatásért is, bármivel legyen is az kapcsolatos, hozzá fordulunk. Van egy olyan *háláchá* a *Sulchán Áruch*-ban a zsidó jog törvénytárában, amely egyértelmű direktívával szolgál egy pontosan ilyen, a mienkéhez hasonló esetre. A *Sulchán Áruch*-ban ez áll⁵⁵⁴:

„Olyan esetben, amikor nem-zsidók vesznek ostrom alá zsidó városokat, amennyiben zsákmányszerzés céljából jönnek, nem szentségtelenítjük meg a szombatot miattuk azzal, hogy hadra kelünk ellenük. Ám ha azzal a szándékkal jönnek, hogy életeket oltsanak ki, vagy ha nem hirdetik is, hogy ez a céljuk, de okkal lehet azt gyanítani, hogy embereket lemészárolni jöttek; még abban az esetben is, ha ugyan még nem érkeztek meg, de már előkészületeket

⁵⁵⁴ *Orách Chájim*, 329:6.

tettek arra, hogy jönnek, fegyverrel kell ellenük törnünk és meg kell miattuk szentségteleníteni a szombatot. Ha egy a határhoz közeli városról van szó, akkor, még ha csupán azért jönnek is, hogy szalmát és tarlót gyűjtsenek, meg kell miattuk szentségteleníteni a szombatot; mert ha nem akadályozzuk meg a jövetelüket, még a végén elfoglalják a várost és onnét kiindulva már könnyen meghódíthatják az egész országot, mivel ez egy *határváros*.”

Ebből a *háláchá*-ból a következőt tudjuk meg: Még ha az ellenség célja és szándéka *csupán* az is, hogy „szalmát és tarlót” gyűjtsön és nem az, hogy embereket mészároljon le; és még ha engedünk is az ellenség követelésének és odaadjuk nekik a szalmát és a tarlót, hogy „béke” legyen és ne legyen szükség harcra; a Tóra még egy ilyen esetre vonatkozóan is azt mondja nekünk, hogy már maga a veszély, hogy nem-zsidók elfoglaljanak egy határhoz közeli várost, a *pikuách nefes* állapotát eredményezi – és a szombatot meg kell szentségteleníteni annak érdekében, hogy ezt a helyzetet megelőzzük, kivédjük. Ugyanis az ellenség egy ilyen esetben olyan stratégiai pozícióba kerülhet, ahonnan esetleg meghódíthatná az egész országot, azaz az egész ország veszélyeztetett helyzetbe kerülne. Ezért, jóllehet ez csupán egy jövőbeli lehetőség, a Tóra megparancsolja nekünk, hogy tekintettel a *pikuách nefes*-re, tegyünk meg *mindent*, beleértve a tényleges harcot is, ha az szükséges, hogy megelőzzük egy ilyen helyzet kialakulását. Más szóval: a Tóra a *közvetlen pikuách nefes* állapotának ítéli már annak a pusztaság lehetőségét is, ha az ellenség jelenlegi tevékenységei a jövőben esetleg meggyengíthetik az ország határainak biztonságát.

A mai helyzet Izraelben

A *Sulchán Áru*ch-ban leírt *háláchá* egyértelműen fogalmaz. Elég egy felületes pillantást vetnünk az Izraelben ma uralkodó helyzetre, hogy észrevegyük a közte és a *háláchá*-ban vázolt helyzet közötti megdöbbentő hasonlóságot. A fentebb ismertetett *háláchá* lényege az, hogy nem szabad az ellenségnek átengedni egy határhoz közeli város uralmát, nehogy ezzel veszélybe sodorjuk az egész ország biztonságát. Ma pontosan ez a helyzet. Izraelben, ma minden egyes talpalatnyi föld növeli az ország biztonságát; vagyis ha az ilyen, határ menti területek ellenség kezére kerülnek, a biztonságot veszélyeztetik. Katonai szakértők *egybehangzó* véleménye szerint a területek elsőrendű fontosságúak Izrael biztonsága érdekében és feladásuk *katonai* veszélybe sodorja az ország egész létezését. Ennek egyszerű az oka. A stratégiai elhelyezkedés létfontosságú a biztonság szempontjából, amint ezt az 1973-as Jom Kipur-i háború is egyértelműen demonstrálta. Csak elképzelni tudjuk, hogy, Isten ments, mi történt volna, ha akkor Egyiptomé a Sínai-félsziget; az egyiptomi hadsereg könnyedén behatolhatott volna akár Izrael legbelsejébe is. Júda, Somron és a Golán-fennsík, ha lehet, még sorsdöntőbb fontosságú a védhető határok érdekében; és teljes feladásuk vagy a területükön engedélyezett autonómia, ami valójában ugyanaz, mintha lemondtunk volna róluk, a mi biztonságunkat veszélyezteti. Ezen földterületek mindegyike – a *Sulchán Áru*ch szavait idézve – „közel vannak a határokhhoz”, vagyis az ellenségnek történő kiszolgáltatásuk az ország többi részének meghódítását könnyíti meg az ellenség számára.

Ami azt illeti, a mai helyzet még a *Sulchán Áruch*-ban vázolt helyzetenél is sok tekintetben súlyosabb. A *Sulchán Áruch* a következő útmutatást adja: 1) még ha az ellenség csak *szándékozik* jönni és nem lehetünk biztosak abban, hogy valóban jönni fognak-e; 2) még ha csupán szalmáért és tarlóért jönnek és feltehetően megelégszenek vele és távoznak; 3) és még ha ténylegesen meg is akarják hódítani a határhoz közeli várost, nem biztos, hogy sikerül elérni céljukat. Mindezen kétségek ellenére a Tóra azt mondja, hogy mivel van rá esély, hogy jönnek és van rá esély, hogy nem elégszenek meg csak a szalmával és a tarlóval és mivel van rá esély, hogy akkor meghódítják a várost – és így akár az egész ország könnyebben meghódíthatóvá válik számukra –, katonai lépéseket kell tennünk, hogy ezt már *a kezdet kezdetén* megakadályozzuk, *akkor, amikor még csupán csak fontolgatják, hogy elinduljanak ellenünk*.

A mai helyzetben a körülményeket messze nem övezi ennyi kétség. Míg a Tóra utasítása szerint már azt meg kell előznünk, hogy a helyzet odáig fejlődhessen, hogy az ellenségnek alkalma nyíljon meghódítani egy határ közeli várost, a mai konkrét helyzetben szabályosan felajánlottuk ezen területek teljes egészükben történő átadását! Amint ez megtörténik, megszűnik az ország stratégiai ütközőzónája. Oda a légvédelmünk aktiválásához szükséges értékes extra idő is. Az egyiptomi hadsereg ennyivel is közelebb kerül Izrael többi részéhez az ország sűrűn lakott szíve határtalanul sérülékenyebbé válik a támadásokkal szemben. Veszélyeztetheti-e valami is ennél jobban a zsidók életét?

A konkrét földterületeken kívül azonban számos egyéb olyan tényező is van, amely *pikuach nefes*-t eredményezhet. Manapság egy nemzet katonai gépezetét (csakúgy, mint egész gazdaságát) az olaj működteti. Megfelelően biztosított olajforrások nélkül semmiféle háborút nem lehetséges kellő ideig folytatni. A Sínai-félszigeten számos fontos olajmezőt tártunk fel és ezek szolgáltatták olajellátásunk zömét. Ezek nélkül az olajmezők nélkül Izraelnek olajszükséglete 98%-át importból kell beszereznie. És a Camp David-i békefolyamat miatt most mégis lemondunk ezekről az olajmezőkről.

Szükséges hangsúlyoznunk, hogy Izrael számára nincs más lehetőség olajszükségletének beszerzésére. Nincs meg a szükséges felszerelés, hogy az olajat kellő ideig tároljuk (amint azt számos e témában készült tanulmány is külön kiemelte). Így aztán az ennek ellenkezőjére adott garanciák dacára, sem az USA-ra, sem semelyik másik országra nem számíthatunk, hogy ellátnak minket olajjal. Az USA-nak megvannak a maga energiaellátási gondjai. Botorság és naivítás lenne azt gondolni, hogy majd épp egy olyan időszakban fogja ellátni Izraelt olajjal, amikor saját polgárai is ingerült, hosszú sorokban várakoznak az üzemanyag-töltő-állomásoknál.

A Sínai-félszigeten ezen kívül még rendkívül értékes zsidó települések és repülőterek is vannak, amelyeket zsidó leleménnyel és zsidó költségekből építettek fel. A határ menti települések képezik az ellenséges hadseregekkel és a terroristákkal szembeni első védelmi vonalunkat. Ezen települések elhagyása egyet jelent legerősebb védelmi eszközeink elmozdításával, ami által ember életek kerülnek óriási veszélybe.

A repülőterek, amelyekről a szerződés értelmében le kell mondanunk, a világ legfejlettebb technikáját felvonultató repülőterei közé tartoznak; és ezek most egyip-

tomí kezekbe fognak kerülni! Ez kettős veszélyt jelent: elveszítjük repülőtereinket; az ellenség pedig előretolt bázisokra tesz szert, amelyekről egész országunkat fenyegetheti.

A fentebb ismertetett biztonsági aspektus mellett, amely, mint azt kifejtettük, nyilvánvaló *pikuách nefes* szituációt jelent, más, másodlagos vonzatai is vannak ennek a békeszerződésnek. Tisztán gazdasági nézőpontból szemlélve a dolgokat, a szerződés katasztrofális következményekkel fog járni. Egy olyan időszakban, amikor minden más ország azon küszködik, hogy megtalálja a módját, miképpen faraghatna le valamicskét energiaköltségeiből, Izrael elajándékozza olajmezőit. Az olajmezők fokozatos átadása óta az ország energiaszámlája dollármilliárdokkal emelkedett meg és miután sor került az utolsó olajmező átadására is, Izraelnek, iszonyatos költségek árán, olajszükségletének 98%-át kell majd importból beszereznie. Hogy sőt dörzsöljünk a sebbe, még elvárják, hogy hálásak is legyünk, amiért Egyiptom hajlandó nagy kegyesen „hozzájárulását” adni ahhoz, hogy *vásárolhassunk* abból az olajból, amit a mi általunk feltárt olajmezőkből termeltek ki!

Összegzésül tehát: a *Sulchán Áruch* szerint tilos megengedni, hogy a határok biztonságát szolgáló földterületek az ellenség kezére jussanak. Ez az egész ország számára veszélyt jelent és meg kell akadályozni, akár még azon az áron is, hogy emiatt megszenteltelennítjük a szombatot. Minden katonai szakértő egyetért abban, hogy a Sínai-félsziget nagy része, a Golán-fennsík, Júda és Somron elsőrendű fontossággal bírnak Izrael biztonsága szempontjából. A *háláchá* tehát az, hogy tilos feladni ezeket a területeket, mert az ilyen területfeladás *pikuách nefes*-t zsidó életek veszélyeztetését vonja magával.

Idézetek és anekdoták a Messiásról

Mikor született a Messiás?

Azon a napon, amikor a Szentélyt lerombolták, egy zsidó a földjét szántotta, és a tehene egyszer csak felkiáltott. Egy arab haladt el éppen arra, és meghallotta a tehén kiáltását. Így szólt az arab a zsidóhoz: „Júda fia! Fogd ki tehenedet a járomból, mert a te Szentélyedet éppen most rombolták porig!” A tehén ekkor másodjára is felkiáltott. Az arab így szólt a zsidóhoz: „Júda fia! Fogd vissza a járomba a tehened, mert most született meg a Messiás!”

Így szólt Rabbi Bon: „Mindezt egy arabtól kell megtudnunk? Maga a Tóra mondja ezt. A vers megjövendöli: „A libánon⁵⁵⁵ Hatalmas által döl el”⁵⁵⁶. És mi áll közvetlenül ez után? „Vesszőszál hajt ki Jisáj törzsökéről...”⁵⁵⁷.

Jeruzsálemi Talmud, *Bráchet* 2:4.

a rossz hajlam

A Messiás eljövendő korában Isten kiöli az emberből a rossz hajlamot.

Talmud, *Szukká* 52a.

Az eljegyzés és a házasság

A Szináj-hegyi Tóra-adás volt a kézfogó Isten és Izrael között. A Szentély újbóli felépülése fogja beteljesíteni a házasságot.

Talmud, *Táanit* 26b.

Isten szabadulása

Bárhová sodorja is a zsidókat száműzetésük, Isten mindig ott van velük; és amikor majd megszabadulnak, Isten is velük együtt szabadul. Mint ahogy írva van: „Isten visszatér majd hazatérőiddel együtt...”⁵⁵⁸

Talmud, *Mögilá* 29a.

⁵⁵⁵ A „libánon” végig a Bibliában, mint a Szentélyre való utalás szerepel.

⁵⁵⁶ *Jesájá* 10:34.

⁵⁵⁷ *Uo.* 11:1.

⁵⁵⁸ *5Mózes* 30:3.

Minden határidőn túl

A Messiás eljövételére megadott minden határidőn túl vagyunk már – ez az egész azon múlik, hogy mi magunk mikor térünk vissza Istenhez.

Talmud, *Szánhedrin* 97b.

Isten lakhelye

Isten lakhelyre vágyott a fizikai létezésen belül.

Midrás, *Tánchumá, Nászo* 16.

A füge kiáltása

A Messiás eljövendő korában, ha valaki fügét akar szedni szombaton, a füge rá fog kiáltani: „Ne szedj le! Ma szombat van!”

Midrás Tehilim 73.

Minden prófécia lényege

Minden prófécia végső soron a Messiás eljövételéről jövendöl; amint azt bölcseink is kijelentették⁵⁵⁹: „A próféták mind kizárólag a *Messiás* korával kapcsolatban prófétáltak.”

Náchmanidész, *A megváltás könyve* című munkájából

A száműzetés oka

Amit ma teszünk, azzal többet valósíthatunk meg, mint amennyit az előttünk élt nagy nemzedékek együttesen valósítottak meg. Olyanok vagyunk, akár egy törpe, aki egy óriás vállán áll.

Rabbi Cidkijá döMánszi (bevezetés *Sibolé Háleket* című művéhez)

A zsidók azért szórattak szét, hogy a világ népei ily módon tudomást szerezhessenek Isten létéről és az ember dolgait szemmel követő gondviseléséről.

Rábénu Báchjá

Az ellentétek feloldása

Jelentékeny ellentét feszül az Isten szolgálatához szükséges környezet és azon környezet között, amely az efféle szolgálatért kijáró megelégedéshez és jutalomhoz szükséges. A maximális teljesítmény elérése érdekében az embernek olyan környezet-

⁵⁵⁹ A Talmud, *Sábát* 63a.

ben kell eleget tennie Isten akaratának, amely a legnagyobb akadályokat gördíti a helyes cselekedetek útjába. Így ez nyilvánvalóan egy olyan környezet, amelyben sem Magának Istennek a létezése, sem pedig parancsolatainak isteni természete nem nyilvánvaló. Más részről viszont az isteni igazságnak nyilvánvalónak és kinyilatkoztatottnak kell lennie egy olyan környezetben, ahol az ember élvezni óhajtja cselekedeteinek gyümölcseit. E dichotómiát feloldandó, Isten a létezés két szintjét teremtette meg. Megteremtette a jelen világot, amelyben az Ő igazsága el van rejtve, amelyben tere van a „rossz”-nak és az emberi szabad akaratnak, amely végső küzdőtere a kihívásoknak és megvalósításoknak. És megteremtette az „Eljövendő Világ”-ot is mint a végső jutalom világát, azt a környezetet, amelyben pozitív eredményeink természete felismertetik és méltányoltatik.

Rabbi Cháim Luzzatto, *Derech HáSém* 1:3:4.

A folyamatos megváltás

Minden egyes nap megvalósul valami a megváltásból.

Rabbi Jesájá Horowitz, *Sné Luchot Hábrit* 251a.

A Messiás szikrája

Minden egyes lélekben ott van egy szikrája a Messiás lelkének.

Rabbi Jiszráél Bál Sém Tov⁵⁶⁰

„Mikor lesz az már?...”

„...Megkérdeztem a Messiást: *Uram, mikor jössz végre el?*, és ő így felelt: *Amikor majd a tanításaidról tudomást szerez az egész világ, és kútfüidből szertebugyog a tudás az egész földkerekségen.*”

Rabbi Jiszráél Báál Sém Tov
(Sógorához, rabbi Gerson Kitiverhez írott leveléből)

A Gálut és a Geulá

A száműzetést a Tóra egy helyen az alváshoz és az álmodáshoz hasonlítja⁵⁶¹. Amikor valaki ébren van, értelme irányítja gondolatait. Alvás közben viszont elszabadul a képzelete, s álmai így ellentmondásokat és abszurdításokat is tartalmazhatnak.

Ez a *gálut* spirituális jelentése: az ember lelkének isteni lényege „alszik”. Prioritásai torzultak és kitekeredettek, és még életének ordító ellentmondásait sem veszi észre. Az imában esetleg képes lehet felébreszteni szívét Isten iránti szeretetével – egy olyan

⁵⁶⁰ A *Möör Éjnéim*-ban idézve.

⁵⁶¹ Lásd *Zsoltárok* 126:1.

szeregettel, amely lánggra lobbantja lelkét, és elfogja a sóvárgás, hogy megszabaduljon minden anyagi érdekeltségétől és egyedül Hozzá ragaszkodjon, mégis nem sokkal az imát követően elmerül az élet kicsinyes önzéseiben és hiábavalóságában...

A ljadi rabbi Snéur Zálmán (*Torá Or* 56. old.)

A *gálut* időtartama összevethető a magzat anyaméhben való kilenc hónapon át tartó fejlődésével. A Messiás általi megváltás jelképezi a születés pillanatát.

A méhen belül a magzat már birtokában van szerveinek és tagjainak, de azok vagy csak részben vagy pedig egyáltalán nem funkcionálnak. A terhesség hónapjai során kifejlődött testbe csupán napvilágra kerülésekor árad bele az élet lehelete.

A ljadi rabbi Snéur Zálmán (*Torá Or* 109. old.)

Egy a *gálut*-ban végrehajtott micva olyan, mint egy földbe elvetett mag. Amikor a Messiás elhozza a megváltást, a mag kihajt a földből, és nőni, virágozni kezd.

A mag föld alatti elrejtettségének időtartama az, ami felszabadítja a benne rejlő erőt és lehetőségeket, hogy növekedésnek induljon, és megsokszorozza önmagát. Ugyanígy van ez a micvával is: a *gálut* folyamata az, ami kifejleszti a minden egyes pozitív cselekedetben ott lappangó óriási potenciált.

A ljadi Rabbi Snéur Zálmán (*Likuté Torá az Énekek énekéről*, 99 old.)

A király hadserege

Volt egyszer egy jól megerősített város, amelyet egyetlen hadsereg sem volt képes bevenni. Sok hatalmas katonakirály tűnt fel, majd távozott, de egynek sem sikerült rést ütni a falain. Egy nap megjelent egy király, aki el volt tökéelve rá, hogy meghódítja a várost. Seregei újra és újra megrohanták a falakat, de mindahányszor visszahullottak róla. A királynak nem sokára egyetlen katonája sem maradt. De ekkor jobban megvizsgálta az erőd falait, és azt találta, hogy azok már az összeomlás határán vannak. De hát már nem számíthatott nagyszerű tábornokaira és bátor lovagjaira. Így aztán öregekből, asszonyokból és gyerekekből állított magának sereget, és velük meghódította a várost.

A braclawi rabbi Náchmán

A jó és a rossz

A jó örök. A „rossz”-nak viszont nincs valós léte, hiszen az nem más, mint a jó elrejtettsége. Így aztán a múltban elkövetett rossz már rég szertefoszlott vagy meg lett nemesítve és fel lett használva a jó érdekében, s így a mi nemzedékünk már csupán csak azt a sok jót birtokolja, amit eleink felhalmoztak az idők során.

Rabbi Menáchem Schneerson, a lubavicsi Rebbe (1958., Peszách)

Megváltás: Isten a száműzetésben

Nap mint nap várjuk, hogy megérkezzék a Messiás, s vele együtt a globális béke és a felmagasztosult létezés korszaka. Ám egyeseknek alapvetően téves elképzelésük van azzal kapcsolatban, hogy mit is hoz majd magával ez a korszak. Attól rettegnék, hogy korábbi (vagyis a jelenlegi) életük, úgy ahogy van, meg fog semmisülni. Szorongva teszik fel a kérdést: Vajon mindaz, amit felépítettem, amit megvalósítottam, a nagy gonddal kialakított üzleti kapcsolatok és a személyes kapcsolataim – mindez célját veszti, értelmetlenné válik?

A végső megváltás héber szava, a *geulá* ennek épp az ellenkezőjét sejteti. A *geulá*-ban benne van a teljes *golá* („száműzetés”) szó – amely jelenlegi állapotunkat jelöli –, plusz az *álef* betű. Ez azt jelenti, hogy a *geulá* állapota *magában foglalja* mindazokat a pozitív dolgokat, amit jelenlegi életünk (a *golá*-ban) tartalmaz, plusz még valamit ezen kívül. Mindent, plusz az *álef*-et.

A *geulá* „*álef*”-je a „Világ *Álef*-jére” („Urára”) utal. A *golá* állapota lehetővé teszi a rossznak és a viszálynak a létét: anyagi megfontolások torzítják el az isteni igazságot, és állnak oda az ember és Teremtője közé. Ám minden egyes pozitív cselekedet, szó és gondolat egy olyan világ kialakulását segíti elő, amely kifejezésre juttatja, s nem elrejti, az Isten által teremtett világban benne rejlő tökéletes jót. A Messiás *geulá*-korszakában a jelen életünkben rejtőzködő jó napvilágra kerül.

Vagyis a Messiás világa nem a mi jelenlegi életünk tagadását jelenti. Sokkal inkább jelenlegi életünk alkotóelemeinek tökéletesedését és megnemesedését.

Rabbi Menáchem Schneerson, a lubavicsi Rebbe (1991. április 27.)

Követelni!

A Talmud által említett egyik ismérv, amely a Messiás küszöbön álló eljövételét hivatott jelezni, egy arcátlanságról és vakmerőségeről hírhedt nemzedék megjelenése: „Egyre fokozódik a szemtelenség... az ifjak megalázzák az öregeket... a fiúk megszegyenítik apjukat, a lányok fellázadnak anyjuk ellen...”⁵⁶² Mivel e jelek mind beteljesedtek, sőt..., és a megváltás még mindig nem következett el, én azt javaslom, használjuk fel **pozitívan** azt a szemtelenséget, amellyel nemzedékünk meg lett áldva. Legyünk vakmerőek, és félreérthetetlenül követeljük meg Istentől, hogy mivel már a megváltásra kijelölt összes határidő lejárt, küldje el nekünk most rögtön a Messiást! A Mindenhatónak bizonyára tetszeni fog vakmerőségünk, és elhozza az egyetemes béke és isteni tökéletesség régóta várt korszakát a világba.

Rabbi Menáchem Schneerson, a lubavicsi Rebbe (1986. április 7.)

⁵⁶² A Talmud, *Szotá* 49b.

A realitás: a Megváltás

A Talmud⁵⁶³ elbeszéli:

Rabbi Jehósua ben Lévi megkérdezte a Messiást: „Mikor jössz el végre?”

A Messiás így válaszolt: „Még ma.”

Később Rabbi Jehósua találkozott Élijáhu prófétával, és így panaszkodott neki: „Azt mondta, még ma eljön, és mégsem jött el!” Élijáhu erre ezt válaszolta: „Valójában így értette: Ma, ha az Ő szavát meghalljátok.”⁵⁶⁴

Mi az értelme ennek a látszólag köntörfalazó és csalóka kijelentésnek? A Messiás kedvét leli az ilyen diplomatikus szójátékokban?

Nem, a Messiás egy hozzáállást sugall: a zsidó embernek tudnia kell, hogy a világ eredendően jó, hogy az isteni teremtés valódi, belülről fakadó állapota a Messiás tökéletes világa. Tudja, hogy a jelenlegi fogyatékos „valóság” egy a tökéletest csupán elleplező, abnormális állapot. Pusztán a tény, hogy a dolgok már több ezer éve így zajlanak, még nem teszi ezt az állapotot hitelesebbé vagy valóságosabbá.

Így hát dacolva az évszázadok ezzel ellentétes „tapasztalatával”, a zsidó realiztikus meggyőződéssel várja a Messiás azonnali megérkezését. Válasza a kérdésre: „Mikor jön el a Messiás?”, egy habozás nélkül rávágott: „Ma!” Csak ha, Isten ments, már eltelt egy pillanat, és a Messiás, valahogy mégsem érkezett még meg, kénytelen hozzátenni magyarázólag: „...*ha az Ő szavát meghalljátok.*” Tudniillik Isten azt akarja, hogy a világ keresztülmenjen egy tisztuláson és átszellemülésen, mert igazi és lényegi valója csakis akkor kerülhet napvilágra.

Valaki egyszer megkérdezte apósomat, rabbi Joszéf Jichák Schneersohnt: „Azt mondják, álljunk készen a Messiás fogadására, bízva abban, hogy valóban rögvést itt terem. Ugyanakkor küldetésünként határozzák meg a világ jobbá tételét. Melyik lelki állapotot tegyük magunkévá, a valamire számító hívőét vagy a gyakorlatias cselekvőét?”

Mi tagadás, valóban egyszerre kell jelen legyen bennünk mindkét diszpozíció. Egyszerre kell magáévá tennie két egymástól eltérő gondolkodásmódot. Másrészt viszont a tökéletlen „valóság” tökéletesítése révén szentséggel kell megtöltenie egy világi világot. Amikor ezt teszi, tisztában van a létező állapotokkal. Ezért aztán költségvetéseket szerkeszt, épületek emelésére vállalkozik, és hosszú távú projekteket tervez.

És ezzel egyidejűleg várja, sőt *elvárja*, hogy a Messiás azonnal megérkezzen. Egy egyszeriben tökéletessé váló létezés nem csak hogy elképzelhető, de a legtermészetesebb dolog a világon.

Rabbi Menáchem Schneersohn, a lubavicsi Rebbe (1989)

⁵⁶³ Szanhedrin 97b.

⁵⁶⁴ Zsoltárok 95:7.

A világ kora

A lubavicsi rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi 5722. – 1962. – tévét 18-án írt leveléből adunk közre, amelyben a Tóra és a tudomány megállapításai közötti ellentmondásokkal kapcsolatban foglal állást, különös tekintettel a világ korára, a teremtestörténet zsidó verziójára a Biblia és a zsidó bölcsek interpretációjában – szemben a tudományos elmélettel.

A „probléma” alapvetően a tudományos módszernek, illetve magának a tudománynak a téves felfogásából ered. Különbséget kell tennünk az empirikus vagy kísérleti tudomány és a spekulatív „tudomány” között. Az előbbi a megfigyelt jelenségek leírásával és osztályozásával foglalkozik, míg az utóbbi az ismeretlen jelenségekkel, olyanokkal is, amelyeket nem lehet laboratóriumi körülmények között előállítani. A „tudományos spekuláció” kifejezés összeegyeztethetetlen fogalmakat társít, hiszen a „tudomány” „ismeretet” jelent, a spekuláció pedig a szó semmiféle értelmében nem nevezhető ismeretnek. Legfeljebb arról beszélhetünk, hogy a tudomány az ismert tényekből kikövetkeztetett *elméletek* fogalmait alkalmazza az ismeretlen tartományában. A tudomány az alábbi két fő következtetési módszert használja:

a. Az *interpoláció* módszerét (az *extrapoláció* ellentétét) akkor használjuk, amikor tudjuk, milyen reakció következik be két különböző feltétel fennállása esetén, s ebből következtetünk arra, hogy a két szélsőség közti bármely helyzetben mi fog történni.

b. Az *extrapoláció* módszerével akkor élünk, amikor az ismert tartományon *túli* dologra következtetünk, az ismert belüli változatok alapján. Például: tegyük fel, hogy ismerjük egy bizonyos elem változásait 0 °C és 100 °C között, és ennek alapján kiszámítjuk, hogyan fog viselkedni 101, 200 vagy 2000 °C-on.

A két módszer közül nyilvánvalóan a második a kevésbé megbízható. Sőt a bizonytalanság az ismert tartománytól való távolodással egyenes arányban növekszik. Így ha az ismert tartomány 0 °C és 100 °C között van, következtetésünk helyességének valószínűsége 1001 °C-on kisebb, mint 100 °C-on.

Jegyezzük meg mindjárt, hogy a világ eredetére és korára vonatkozó spekulációk a második, gyengébb módszerrel történnek, vagyis *extrapolációval*. A módszer gyengesége még nyilvánvalóbbá válik, ha abból indulunk ki, hogy egy általánosítás, amellyel ismert okozatról ismeretlen okra következtetünk, sokkal spekulatívabb, mint az okról az okozatra történő következtetés.

Nagyon egyszerűen bemutatható, hogy az okozatról az okra történő következtetés spekulatívabb, mint az okból az okozat kikövetkeztetése:

A négy két egyforma kettesre osztható. Itt az ok az *osztandó* és az *osztó*, az okozat pedig a *hányados*. Az ok ismerete egyetlen lehetséges eredményhez vezethet: a hányadoshoz (a 2-es számhoz).

Viszont ha csak a végeredményt, esetünkben a 2-es számot ismerjük, többféle következtetési lehetőséggel rendelkezünk, amelyekhez különféle módokon juthatunk el: *a.* $1 + 1 = 2$; *b.* $4 - 2 = 2$; *c.* $1 \times 2 = 2$; *d.* $4 : 2 = 2$. Ha egyéb számokat is figyelembe veszünk, a lehetőségek száma, amelyekkel ugyanerre az eredményre juthatunk, *végtelen* (miután $5 - 3$ szintén egyenlő 2-vel, $6 : 3$ eredménye is 2, és így tovább, *ad infinitum*).

Ehhez járul még egy nehézség, amely minden induktív módszerre érvényes. Az ismert adatokra alapozott következtetések, amikor alkalmazni próbáljuk – például ismeretlen területekre terjesztjük ki – őket, nem feltétlenül felelnek meg *az azonosság elvének*, vagyis hogy azonos körülmények között azonos események azonos következményekkel járnak. Ha nem győződhetünk meg arról, hogy az egyik változat legalább *mennyiségileg* közeli rokonságban áll-e a másikkal; ha nem bizonyosodhatunk meg afelől, hogy a változatok *minőségileg* hasonlítanak-e egymáshoz, továbbá ha nem tudjuk ellenőrizni, hogy más tényezők nem játszanak-e szerepet a körülmények alakításában – akkor eredményünk, illetve következtetésünk teljességgel értéktelen lesz!

További példaként utalok arra, amit, azt hiszem, már említettem annak idején. Egy kémiai folyamatban, legyen szó akár hasadási, akár fúziós reakcióról, bármilyen kis mennyiségű katalizátor megváltoztathatja az egész folyamat sebességét és lefolyását, vagy új folyamatot indíthat el.

Még nem végeztünk a nehézségekkel, amelyek a világ keletkezésének úgynevezett tudományos elméleteiben rejlenek. Gondoljunk arra, hogy a tudomány egész struktúrája az atomokban *jelen pillanatban* lejátszódó reakciók és folyamatok vizsgálatán alapul, azon, ahogyan ma működnek a természetben. A tudósok együtt létező atomok milliárdjainak tömegében gondolkodnak, amelyeket más, hasonló méretű konglomerátumokhoz viszonyítanak. Nagyon keveset tudnak az atomok ősállapotáról; arról, vajon hogyan hat egymásra két teljesen különálló atom; még kevesebbet arról, hogy egyetlen atom részecskéi hogyan lépnek kölcsönhatásba egymással vagy más magányos atomok részecskéivel. Egyetlen dologban biztosak – amennyire a tudomány egyáltalán biztos lehet valamiben –, nevezetesen hogy a magányos atomok közti kölcsönhatás teljességgel másként működik, mint az atomok konglomerátumai között lejátszódó folyamatok.

Foglaljuk össze, miben áll minden, a világ keletkezésére vonatkozó, úgynevezett tudományos elmélet gyengesége, sőt reménytelensége!

a. Ezek az elméletek viszonylag rövid ideig tartó, mindössze néhány évtizedes – sohasem évszázados – megfigyelés alapján állnak.

b. Az ismert – persze nem tökéletesen ismert – adatok ilyen, viszonylag kis mennyisége alapján, az *extrapoláció* gyengécske módszere segítségével mernek a tudósok elméleteket felállítani, és az okozatról az okra történő következtetéssel átfogni sok ezer (sőt szerintük sok millió és milliárd) évet!

c. Ezek az elméletek könnyedén figyelmen kívül hagyják a *minden tudós által ismert* tényeket, nevezetesen hogy a világ „születésének” kezdeti szakaszában a hőmérséklet, a légnyomás, a radioaktivitás, a katasztrófatényezők által adott feltételek *tökéletesen mások* voltak, mint a világegyetem mai állapotában.

d. A tudományos vélemények megegyeznek abban, hogy a kezdeti állapotban igen sok radioaktív elemnek kellett lennie, amelyek ma már egyáltalán nincsenek meg, vagy alig van belőlük: a néhány, közismerten katasztrófa-előidéző erővel bíró elem is csak minimális mennyiségben van jelen.

e. A világ keletkezése ezen elméletek szerint magányos atomok vagy részecskék egyesülése, összetapadása következtében – teljességgel ismeretlen folyamatok és változások útján – kialakult konglomerátumok és szilárd anyagok létrejöttével kezdődött.

Röviden: az erőtlen „tudományos” elméletek közül azokról, amelyek a kozmosz eredetével és korával foglalkoznak, a tudósok maguk is elismerik, hogy még a gyengénél is gyengébb lábon állnak.

Egyáltalán nem meglepő – s melleleg egyértelmű érv ezekkel az elméletekkel szemben –, hogy a világ teremtésével foglalkozó különféle „tudományos” elméletek nemcsak ellentmondanak egymásnak, de legtöbbjük teljességgel összeegyeztethetetlen, és kölcsönösen kizárják egymást, miután az egyik szerint meghatározott legmagasabb kor kisebb, mint a másik szerinti legalacsonyabb.

Az ilyesfajta elméletek kritika nélküli elfogadása csakis téves és hamis következtetésekhez vezethet. Nézzük például az úgynevezett evolúciós keletkezéselméletet! Ez abból indul ki, hogy a világegyetem atomok és atomnál kisebb részecskék működése folytán jött létre, oly módon, hogy megindult a fizikai világmindenség fejlődési folyamata, benne földünké is, amelyen a szerves élet – szintén valamiféle evolúciós folyamat során – eljutott a „homo sapiens” megjelenéséig. Érthetetlen, miért elfogadhatóbb a köztudottan ismeretlen és kiszámíthatatlan módon működő atomi és szubatomi részecskék útján történt teremtés elképzelése, mint azé a teremtése, amely az égitesteket, a szervezeteket, az emberi lényeket az általunk ismert módon hozta létre.

A kövületek felfedezésével való érvelés *egyáltalán* nem meggyőző bizonyíték a Föld magas kora mellett, az alábbi okok miatt:

a. Figyelembe véve, hogy nem ismerjük a „prehistorikus” időkben uralkodó, már említett légnyomási, hőmérsékleti és sugárzási viszonyokat, a lehetséges katalizátorokat, amelyek más jellegű kémiai folyamatokat és változásokat indíthattak el, mint a ma ismert természeti feltételek között, nem zárható ki az a lehetőség, hogy a dinoszauruszok 5722 évvel ezelőtt léteztek, és szörnyűséges természeti katasztrófák után maradványaik nem évmilliók, hanem mindössze néhány éves időszak alatt váltak kövületekké – hiszen nem áll rendelkezésünkre semmiféle adat az akkori, ismeretlen viszonyok között lejátszódott folyamatok méréséhez.

b. Feltéve, de meg nem engedve, hogy a világnak a *Tórában* megadott kora valóban nem elég magas ahhoz, hogy ennyi idő alatt kövületek alakulhassanak ki, még mindig fennáll a lehetősége, hogy az Örökkévaló – csak általa ismert okból – eleve kövületeket, csontokat és csontvázakat is teremtett, ahogyan mindenféle evolúciós eljárás

rás nélkül megteremtette az élő szervezeteket, az emberi és a természeti kincseket: az olajat, a szenet, a gyémántot is.

A *b.* változat esetében felmerül a kérdés: vajon miért teremtett az Örökkévaló eleve kövületeket? A válasz egyszerű: nem tudhatjuk, hogy az Örökkévaló miért a teremtésnek ezt a változatát részesítette előnyben egy esetleges másik módozattal szemben, de ez a kérdés bármely teremtésemleettel szemben nyitva marad. A kérdés, hogy miért keletkezett a kövület, éppannyira értelmetlen, mint az, hogy miért keletkezett az atom. Természetes, hogy ilyesfajta kérdésekből kiindulva nem lehet meggyőző érveket felhozni az evolúciós elmélet mellett, s még kevésbé szolgálhatnak logikai kiindulópontul ehhez.

Mi az oka annak, hogy a tudomány az atomi és szubatomi részecskékkel kezdődő – nyitott kérdésekkel és bonyodalmakkal teli – evolúció elméletére korlátozza a teremtést, és kizárja a *Biblia* teremtésről adott magyarázatának lehetőségét? Az, hogy ha az utóbbi lehetőséget fogadná el, minden pontosan a helyére kerülne, és a világ eredetét és korát illető összes spekuláció fölöslegessé és közömbössé válnék.

Semmiképpen nem ingatja meg a második lehetőséget az a kérdés sem, vajon miért alkotott a Teremtő kész világmindenséget, amikor pedig megtehetette volna, hogy megfelelő számú atomot vagy részecskét teremt, amelyek képesek összeállni és kialakítani a ma ismert kozmikus rendszert. Ennek az érvelésnek az abszurditása még világosabbá válik, ha felismerjük, hogy a pókhálóvékony elméletből indul ki, nem pedig valamely, minden más lehetőséget megdöntő, szilárd és megcáfolhatatlan érvelésből.

Felmerül a kérdés, hogy ha azok az elméletek, amelyek megkíséreltek magyarázatot adni a világ eredetére és korára, oly gyenge lábon állnak, hogyan lehetséges, hogy előkelő helyet vívtak ki maguknak? A válasz megintcsak egyszerű. Az ember természetéből adódóan mindenre, ami körülveszi, magyarázatot keres, és még a valóságtól elrugaszkodott elméletet is inkább elfogadja, mint a semmilyen – legalábbis amíg valószínűbb magyarázatra nem akad.

Most azt kérdezheted, hogy szilárdabb elmélet hiányában ezek a tudósok miért nem fogadják el a *Biblia* beszámolóját a teremtésről. A válasz újra csak a találékonyságra és eredetiségre törekvő emberi természetből adódik. Ha elfogadnák a *Bibliában* leírtakat, csökkennének az esélyeik, hogy saját elemzőképességüket és éleselmjűségüket bizonyítsák. Következésképpen a tudós, amikor nem veszi figyelembe a *Biblia* előadását, indokokat agyal ki „igazolásul”, miszerint joga van így tenni, s jobb híján ősi és primitív „mitológiaiaként” sorolja be, miután tudományos alapon nem képes reális érveket szembeszegezni vele.

Ha még ezek után is foglalkoztat az evolúció elmélete, nyugodtan kijelenthetem, hogy e mellett az elmélet mellett a legcsekélyebb *bizonyíték* sem tanúskodik. Ellenkezőleg, ez az elmélet a felbukkanása óta kutatásra fordított évek során, mialatt módjában állt generációk ezreit megvizsgálni, nem volt képes megbizonyítani, hogy *egy faj egy másikká* alakulna át, még kevésbé azt, hogy egy növényi forma állatívá alakult volna.

Az evolúció elméletének, mint említettem, nincs különösebb jelentősége a *Tóra*-nak a teremtésről adott beszámolója szempontjából. Ha ezt az elméletet ma állították

volna fel, és a fajok változásait laboratóriumi vizsgálatokkal igazolni lehetne, akkor sem kerülnénk ellentmondásba azzal a lehetőséggel, hogy a világ teremtése nem evolúciós folyamat útján, hanem a *Tórában* leírtak szerint történt. Az evolúciós elmélettel jól illusztrálható, hogy egy teljességgel spekulatív és tudományosan megalapozatlan elmélet hogyan veheti birtokába a kritikátlan képzelőerőt, olyannyira, hogy a teremtés misztériumának „tudományos” magyarázataként is elfogadottá válik, holott tény, hogy az evolúció elmélete maga is bizonyítatlan, és minden valóság alapot nélkülöz.

Szükségtelen mondanom, hogy nem áll szándékomban rágalomokat szórni a tudományra, vagy becsmérelni a tudomány módszereit. A tudomány csak *munkahipotézisek*, elméletek alapján dolgozhat, még ha azokat csak megcáfolni képes is – bár vannak tévhitek, amelyeket még akkor is nehéz eloszlatni, amikor tudományosan már megcáfolták vagy lejáratták őket. Pontosán ez a helyzet az evolúciós elmélettel. Bizonyos fizikai „törvények” figyelembevétel nélkül nem léteznék technikai fejlődés, még akkor sem, ha semmiféle biztosíték nincs arra nézve, hogy az eredmény valóban „törvényszerűen” következik be. Újfént hangsúlyozom, hogy a tudomány csak *elméletekkel*, nem pedig tényekkel dolgozhat. Minden tudományos következtetés vagy általánosítás csak *valószínűsítés* lehet, amelynek pozitívuma többé-kevésbé az előzetesen rendelkezésre álló bizonyítékoktól függ, a valószínűség foka pedig, mint említettem, a tapasztalati tényezőktől való távolodás mértékével, illetve az ismeretlen változatok munkába vonásával és a többivel egyenes arányban csökken. Ezeket szem előtt tartva beláthatod, hogy nem állhat fenn valós konfliktus valamely tudományos elmélet és a *Tóra* között.

Fenti megjegyzéseim a szándékoltnál kissé hosszabbakra sikeredtek, de még így is túl tömörek a sokak tudatában eluralkodott téveszmékhez és zavarodottsághoz képest. Hozzá kell tennem, hogy megjegyzéseimet általános észrevételekre korlátoztam, miután itt nincs mód a részletek kifejtésére. Ha vannak még kérdéseid, nyugodtan írd meg őket.

Befejezésül még egy, a beszélgetésünkkel kapcsolatos megjegyzés:

A mindennapi *töfilin* rakás parancsolata – a szív felőli kézre és a fejre, az értelem lakhelyére – is az igazi zsidó felfogást tükrözi: első a tiszta érzés és őszinte odaadás, a kéz, ezt követi az értelem, a fej; vagyis az első a *násze*, utána következik a *nismá*. Ez a szellem hassa át tudatodat, érzelmeidet, és ez fejeződjék ki hétköznapi életed minden területén, mert a legfontosabb dolog a tett.

„Tabuk nélkül kérdezd a Rabbit!”

Mit kérdezzek?

Az alábbiakban különböző témákhoz kérdésötleteket közlünk:

1. A világ és Isten

- * Mi a jutalom és a büntetés jelentősége?
- * Létezik-e szabad akarat?
- * Hogy hívjuk Istent?
- * Gyilkos-e az öngyilkos?
- * Hogy állunk az abortusszal?

2. A Tóra és a rabbi

- * Rabbik és próféták. Szent-e a rabbi?
- * Létezik-e a Tórában egy rejtett kód?
- * Lehet-e egy tudós rabbi nem vallásos?
- * Szemet szemért?

3. A zsinagóga, és az ima

- * Ki tesz két pár tfilint?
- * Létezik-e női *minjen*?
- * Ajánlatos-e a személyes ima?
- * Milyen öltözék illik a zsinagógába?

4. Életünk napjai

- * Van-e nevük a hétköznapi napoknak?
- * Zsidó-e az asztronómia?
- * Léteznek a marslakók?
- * Hogyan szenteljük meg a Holdat?

5. A pólyától a sírig

- * A Háláchá szemlélete a lombikbébikről és a klónozásról
- * Családtervezés

- * Kap-e gyűrűt a vőlegény?
- * Tiltott-e a többnejűség?
- * Mindent amit az eutanáziáról és szervátültetésről tudni kell

6. A család és az otthon

- * Kóser-e a baktérium vagy a cseresznye?
- * Hogyan vágjuk a körmünket?
- * Legyünk-e vegetáriánusok?
- * Tilos-e a dohányzás és az alkohol?
- * A szellemi és testi fogyatékosok
- * Miénk-e az örökbefogadott gyerek?
- * Miért szent a nemi élet a zsidóságban?
- * Milyen a „kóser” ismerkedés?
- * A házasságtörés
- * Megvan-e engedve a háztartási kapcsolat a terhesség ideje alatt?
- * Mi az álmok jelentése?
- * A homoszexualitás

7. Zsidó üzleti etika

- * Mi számít megtévesztésnek egy termék hirdetésében?
- * Mekkora a nyereség még tisztességes mértéke?
- * Mi a zsidóság véleménye a gazdagságról?
- * Miért tiltott a kölcsönért felszámított kamat?
- * Mikor nem tisztességes az üzleti verseny?

9. Még egy pár kérdés:

- * Neológ? Ortodox?
- * A mennyország és a pokol
- * Kiválasztott-e a nép?
- * A mai törvény az Ígéret Földjén
- * Háború és béke
- * A büntetés és jutalom
- * Minden áron tilos hazudni?
- * Vannak-e szellemek?

Források

1. A Biblia:

1. *A Bírák könyve*, Fischer Gyula fordítása (IMIT kiadása, Budapest 1900).
2. Részletek a Berenstein Béla féle Biblia fordításából.

2. A Talmud:

1. A szentföldi letelepedés törvénye, *Hákol máálin löerec jiszráél...* című disputáció. A Talmud, *Kötubot* traktátusának 13. fejezetéből, Feig András fordítása. Lektorálta Köves Slomó.
2. A hajnövesztés és a messiás törvényei, *Melech misztápér böchol jom...* című disputáció. A Talmud, *Táánit* traktátusának 2. fejezetéből, Feig András fordítása. Lektorálta Köves Slomó.

3. Háláchá

Maimonidész művei:

1. *Misné Torá, Hilchot Jöszodé Hátorá*, A Tóra alapjainak szabályai 7–10. fejezetei, Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.
2. *Misné Torá, Hilchot Bét Hábechirá*, A Szentély építésének szabályai 1-4. fejezet fejezetei, Selenau Magdolna fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.
3. *Misné Torá, Hilchot Meláchim Umilchámotéhem*, A királyok szabályai 6–8., 11–12. Feig fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Akác Zoltán.

4. A Messiás a középkori zsidó filozófia fényében:

1. **Ráv Szöádjá Gáon:** *Emunot Vödéot* – Hitek és elvek, 8. értekezés 1. fejezet, Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Akác Zoltán.
2. **Náchmanidész:** *Sáár hágmul* – A jutalom kapujának egy része, Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Akác Zoltán.
3. *Maimonidesz kontra Náchmanidesz*, a *Máchsevet háchászidut* cikksorozat alapján, írta **Joél Káhn rabbi**. Feig András fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

5. Kabbala – Zsidó misztika:

1. *A kabbalisztikus Széder Histálselut és a „lélek térképe”* Nógrádi Bálint munkája.

2. A ljadi **Rabbi Snéur Zálmán: Tánjá** – Közepesek könyve, 37. fejezet. Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

3. *A teremtéstől a Messiásig, a Máchsevet háchászidut* cikksorozat alapján, írta **Joél Káhn rabbi**. Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

6. A Messiás a modernkori zsidó filozófia fényében

A lubavicsi rebbe írásai alapján:

1. Rabbi Simon Jacobson, *Toward a Meaningful Life* egyik fejezete, Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

2. *A Messiás számára, Likuté Szichot*, III. kötet, 854–862. oldal., Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

3. *Milyen lesz a feltámadás kora?*, Feig András fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Akác Zoltán

Rabbi Aryeh Kaplan:

4. *The Handbook of Jewish Thought (A zsidó hit alapjai)*, Jeruzsálem, 1979, 24–25. fejezete. Feig András fordítása. Lektorálta Köves Slomó.

5. *A The Real Messiah? A Jewish Response to Missionaries* című könyvből, Mikes Katalin fordítása. Lektorálta Naftali Kraus.

7. Mellékletek

1. **Rabbi Bentzion Kravitz** *A The Jewish Response to Missionaries* című könyvből, Feig András fordítása. Lektorálta Köves Slomó.

2. **Oberlander Báruch rabbi, Köves Slomó rabbi:** Hangulat, öltözék és nyelv az ókori Izraelben *História* folyóirat, 2004/5

3. *A béke folyamatról*, a lubavicsi rebbe írásai alapján, fordította Feig András. Lektorálta Köves Slomó.

4. Idézetek és anekdoták a Messiásról, fordította Feig András. Lektorálta Köves Slomó.

5. *A világ kora, a lubavicsi rebbe* 5722. – 1962. – tévét 18-án írt angol nyelvű leveléből, fordította Mikes Katalin.

Jegyzetek

Jegyzetek

Jegyzetek

Jegyzetek

Katalógus 1

Katalógus 2

Programok 1

Programok 2

A nyomtatott héber ábécé (Álefbét) – אֵלֶּף-בֵּית

ו	ה	ד	ג	ב	ב	א
Váv (v)	Hé (h) ²	Dálet (d)	Gimel (g)	Vét (v)	Bét (b)	Álef ¹
ך	כ	כ	י	ט	ח	ז
Szóvégi cháf	Cháf (ch) ³	Káf (k)	Jud (j)	Tet (t)	Chet (ch) ³	Zájin (z)
ע	ס	ן	נ	ם	מ	ל
Ájin ¹	Számech (sz)	Szóvégi nun	Nun (n)	Szóvégi mem	Mem (m)	Lámed (l)
ר	ק	ץ	צ	ף	פ	פ
Rés (r)	Kuf (k)	Szóvégi cádi	Cádi (c)	Szóvégi fé	Fé (f)	Pé (p)
		ת	ת	ש	ש	
		Táv (t)	Táv (t)	Szin (sz)	Sin (s)	

A MAGÁNHANGZÓK – תּוֹדוּקְנָה

ך	◌ֹ	◌ֵ	◌ֶ	◌ֶ־	◌ֶ־
Cholám (o)	Svá (ö)	Szegol (e)	Cére (é)	Pátách (á)	Kámác (á)
◌ֹ	◌ֶ־	◌ֶ־	ך	◌ֹ	◌ֶ־
Chátáf szegol (e) ⁴	Chátáf pátách (á) ⁴	Chátáf kámác (o) ⁴	Suruk (u)	Kubuc (u)	Chirik (i)

¹ Néma betű. ² Szóvégen néma. ³ Erős h, mint a „technika” szóban. ⁴ Röviden ejtett, ún. félhangzók.

A betűk átírása a mai héber kiejtést tükrözi. Csekély különbséggel (az utolsó más-salhangzónál: *táv-szón* és három magánhangzónál: *kámác-ó*, *cholám-aj* és *suruk-kubuc-ű*) azonos a régebben Közép- és Kelet-Európában használatos héber kiejtéssel.

A Rási-írás héber ábécéje (Álefbét) – אלה-בית

ו	ה	ד	ג	ב	א
Váv (v)	Hé (h) ²	Dálet (d)	Gimel (g)	Vét (v)	Álef ¹
ך	כ	י	ט	ח	ז
Szónégí cháf	Cháf (ch) ³	Jud (j)	Tet (t)	Chet (ch) ³	Zájin (z)
ו	ן	נ	ם	מ	ל
Számech (sz)	Szónégí nun	Nun (n)	Szónégí mem	Mem (m)	Lámed (l)
ק	ץ	צ	ף	פ	ע
Kuf (k)	Szónégí cádi	Cádi (c)	Szónégí fé	Fé (f)	Ájin ¹
		ת	ש	ר	
		Táv (t)	Sin (sz)	Rés (r)	

ו	וּ	וֹ	וֹ	וֹ	וֹ
Cholám (o)	Svá (ö)	Szegol (e)	Cére (é)	Pátách (á)	Kámác (á)
וּ	וּ	וּ	וּ	וּ	וּ
Chátáf szegol (e) ⁴	Chátáf pátách (á) ⁴	Chátáf kámác (o) ⁴	Suruk (u)	Kubuc (u)	Chirik (i)

¹ Néma betű. ² Szónégén néma. ³ Erős h, mint a „technika” szóban. ⁴ Röviden ejtett, ún. félhangzók.

A betűk átírása a mai héber kiejtést tükrözi. Csekély különbséggel (az utolsó más-salhangzónál: *táv-szón* és három magánhangzónál: *kámác-ó*, *cholám-aj* és *suruk-kubuc-ű*) azonos a régebben Közép- és Kelet-Európában használatos héber kiejtéssel.

Naptár

Az első nap órarendje

- 9:30–9:45 Bemutatkozás
 9:45–10:45 Bevezetés a zsidó jogba
 10:45–11:00 szünet
 11:00–12:00 A Messiás és Izrael a Talmud mikroszkópja alatt
 12:00–13:00 Bevezetés a Kabbalába és a zsidó filozófiába
 13:00–14:00 Ebéd
 14:00–14:45 Kabbala és zsidó filozófia
 14:45–15:45 Biblia: *Bírák könyve*
 15:45–16:00 Szünet
 16:00–17:00 Liturgia: zsidó imakönyv
 17:00–18.15 Zsidóság alapfogalmai; „Kérdezd a rabbit!”
 18:15–19:00 *Minchá*, délutáni ima; vacsora

Pénteki órarend

- 9:00–9:30 Reggeli ima kezdőknek, gyakorlati útmutatás
 9:30–10:30 Zsidó filozófia és Kabbala
 10:30–10:40 Szünet
 10:40–11:40 A Messiás és Izrael a Talmud mikroszkópja alatt
 11:40–11:50 Szünet
 11:50–12:00 A Messiás és Izrael nagy zsidó gondolkodók mikroszkópja alatt
 13:00–14:00 Ebéd
 14:00–15:00 Biblia: *Bírák könyve*

Bekapcsolódik az esti tagozat

(*Sász Chevrá* zsinagóga – VI. Vasvári Pál u. 5.)

- 19:00–19:30 Előadás: Felkészülés a Péntek esti szertartásra
 19:30–20:30 *Kábálát Sábát* – A szombatfogadása
 20:30–22:00 Péntek esti vacsora

Órarend

- 9:00–9:30 Reggeli ima kezdőknek, gyakorlati útmutatás
9:30–10:30 Zsidó filozófia és Kabbala
10:30–10:40 Szünet
10:40–11:40 A Messiás és Izrael a Talmud mikroszkópja alatt
11:40–11:50 Szünet
11:50–13:00 A Messiás és Izrael nagy zsidó gondolkodók mikroszkópja alatt
13:00–14:00 Ebéd
14:00–14:45 A: Héber olvasási tanfolyam
B: Mazsolák és csemegék
14:45–15:45 Biblia: Bírák könyve
15:45–16:00 Szünet
16:00–17:00 Liturgia: zsidó imakönyv

Bekapcsolódik az esti tagozat

- 17.00–18.15 Zsidóság alapfogalmai; „Kérdezd a rabbit!”
18:15–19:00 *Minchá*, délutáni ima; Szünet, vacsora

Vége a nappali tagozatnak.

- 19:00–20:00 A Messiás és Izrael mikroszkóp alatt
20:00–21:00 Zsidó filozófia

Kávét, üdítőt, süteményt és gyümölcsöt egész nap.